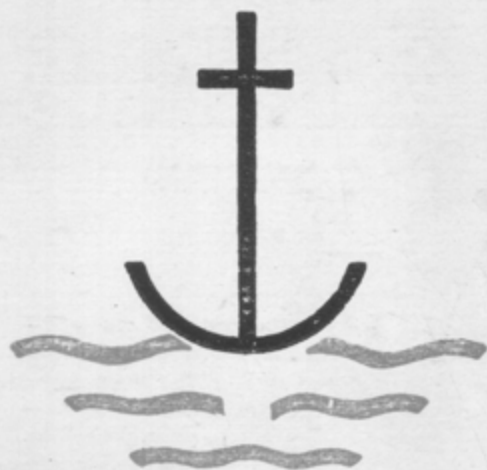

PV
1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

1-3

ANUL XXII

1972

C U P R I N S U L

	Pag.
* * * Aspecte noi ale unor poziții vechi — — — — —	3

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA : Temeiuri pentru serbarea duminicii —	5
--	---

S T U D I I

Pr. prof. dr. ALEXANDRU MOISIU : Ce cunoaștem din Sf. Scriptură despre viața Maicii Domnului — — — — —	11
Pr. prof. dr. IOAN ZĂGREAN : Sfintii Trei Ierarhi, strălucite și neîntrecute modele de virtute creștină — — — — —	25
Pr. prof. NICOLAE PETRESCU : Idei despre pace, ordine și disciplină la Sf. Grigorie de Nazianz — — — — —	39
Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN : Începuturile scrisului românesc și Biserica Banatului — — — — —	47

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. VASILE MIHOC : Praznicul Anului Nou — — — — —	55
<u>Prot. PETRU BOGDAN</u> : Duminica fiului risipitor — — — — —	57
„ „ „ : Duminica lăsatului sec de brinză — — — — —	59
Pr. IEREMIA B. CHITA : Duminica XXXVI-a după Rusalii — — — — —	60
Pr. ION BUNEA : Duminica IV-a din Postul Mare — — — — —	63

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Prot. N. DESNOV : Un loc din rînduiala liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur care provoacă nedumeriri (traducere de Ion. V. Georgescu) —	67
--	----

C O M E M O R Ă R I

NICOLAE-CORNEAN : Două veacuri de la nașterea protopopului Ioan Tomici — — — — —	79
--	----

U R M E D I N T R E C U T

Pr. lector CHIRIL PISTRUI : Manuscrise slave în biblioteca Episcopiei Aradului — — — — —	83
--	----

8071
p. 1

MITROPOLIA BANATULUI

1-3

ANUL XXII 1972

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

MITROPOLIA BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinți : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. TEOCTIST, Episcopul Aradului

Membri : P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. PETRU SĂLĂGEAN, consilier la Episcopia Aradului
C. Diacon SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil : P. Cuv. Arhim. TIMOTEI SEVICIU, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română,
Timișoara I, blv. Victoriei nr. 7.

ASPECTE NOI ALE UNOR POZIȚII VECHI

În șirul momentelor, s-ar putea spune spectaculoase, ce au marcat contactele dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Romano-Catolică și care s-au succedat cu o oarecare regularitate — întâlnirea dintre Patriarhul Ecumenic Athenagora și Papa Paul al IV-lea la Ierusalim în 1964, ridicarea reciprocă a anatamelor în 1965, vizita papei la Constantinopol și a patriarhului la Roma în 1967, precum și altele — s-a încadrat în cursul anului trecut acela al corespondenței dintre Fanar și Vatican. Deși datînd dintr-o perioadă de acum depășită, mesajele transmise de-o parte și de alta n-au încetat să rămînă mereu în atenția comentatorilor, iar aceea ce ne propunem a prezenta aici nu constituie desigur ultimul cuvînt în această privință. Bunăoară de partea catolică au intervenit observații asupra textelor în cauză, ce par a nu confirma întru totul unele aprecieri de partea ortodoxă, ca aceea că mesajul papal constituie negreșit o schimbare de atitudine istorică fără precedent din partea Bisericii Romano-Catolice. De aceea nici nu ne vom opri asupra textelor propriu-zise, cît asupra opiniilor exprimate pe marginea lor. O referire cît de sumară la aceste texte însă nu e de prisos.

Astfel, în mesajul papal se spune printre altele că între Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe „există deja o comuniune aproape totală, deși nu încă desăvîrșită, ca rezultat al comunei participări la misterul lui Iisus Hristos și al Bisericii Sale”. Aproape acelaș lucru îl subliniază și răspunsul patriarhal cînd arată că cele două Biserici „nu au devenit străine cu adevărat datorită existenței comuniunii în taina lui Iisus Dumnezeu-Omul și a Bisericii Sale divino-umane”.

Comuniunea la același potir spre care se tînde este văzută însă din unghuri diferite de o parte și de alta. De exemplu comunicatul patriarhal analizează trei aspecte : cel al unității, ce iese propriu-zis din discuție, întrucît există prin însăși persoana lui Iisus Hristos, cel al unității organice, de care însă nu poate fi vorba, întrucît nici cînd raportul dintre Biserici n-a fost le acest fel și, în fine, cel al reîntoarcerii la punctul de plecare al restabilirii legăturilor propriu-zise, unicul valabil, relevînd cu alte cuvînte

egalitatea, fraternitatea, în cadrul căreia înțietatea este de cinste pe temelia colegialității, a sobornicității.

Or, această concepție nu corespunde întru totul perspectivei romano-catolice, care pune în lumină mai mult aspectul unei uniri organice, adică al integrării Bisericilor Ortodoxe, ca Biserici particulare, în Biserica „universală” a Romei. Desigur că în fața realității și anume aceea că dintre cele cinci străvechi scaune patriarhale (Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim) după schisma din 1054 patru au rămas în deplină comuniune, recunoașterea din partea Bisericii Romano-Catolice a egalității cu celelalte nu-i justifică poziția adoptată în cursul veacurilor și pînă în prezent. De aceea și o revenire la situația dinainte de 1054 ea nu o vede decît în funcție de un primat jurisdicțional, unicul justificînd pretenția normării infailibile a credinței și vieții creștine. Teologii catolici socotesc în acest sens că dinamismul dragostei, la care în fond fac apel documentele amintite, trebuie să ducă la rectificarea imaginii despre unitatea existentă în primul mileniu. Și aceasta bineînțeles nu atît ca valorificare a tradiției autentice a colegialității, cît ca „reevaluare în conștiința bisericească a Răsăritului a slujirii lui Petru”. De altfel, se afirmă deschis că din punct de vedere teologic problema este mai puțin aceea a raportului între Biserica Romei și Patriarhia Ecumenică, cît aceea a raportului dintre această Biserică și cele particulare, iar Biserica particulară realizează Biserica în plinitudine, doar în comuniune cu celelalte și cu Biserica Romei. În perspectiva dată, ca o concluzie, respectivii teologi își pun și întrebarea, dacă primatul de onoare recunoscut Romei, dreptul și uzanța de a apela la acest scaun al tuturor Bisericilor, implicit a celor răsăritene, rolul particular atribuit Bisericii Romei, nu comportă pentru ea o autoritate și o responsabilitate mergînd dincolo de acest primat de onoare, care în Biserica lui Hristos n-are sens și nici rațiunea de a fi?

Afirmația este destul de clară pentru a mai necesita vreun comentariu afară poate de precizarea că nu se observă o modificare a vechilor poziții catolice, atîta vreme cît principiul sinodalității pare a nu-și găsi locul, sau în orice caz este subordonat celui al primatului. Dar așa cum s-a spus, aceste poziții sînt ilustrate mai mult de reflecțiile teologilor, care în fond n-ar trebui să afecteze importanța ecumenică a corespondenței menționate. Ea însăși nu angajează întreaga Ortodoxie, pe de-o parte, și nu are avizul întregului episcopat catolic pe de alta, — fapt pe care respectivele considerații nici nu îl trec cu vederea.

TEMEIURI PENTRU SERBAREA DUMINICII

de: Pr prof dr. NICOLAE NEAGA

„Duminica” înseamnă ceea ce aparține Domnului („Dies domini”). lui Hristos. Așa citim în Apocalipsă 1,10 : „Am fost în duh în zi de duminică” Duminica este întâia zi din săptămână, ziua în care Sf. Apostoli se adunau „să îringă piinea”, adică să săvârșească Sf. Cuminecătură.

Duminica este zi de odihnă creștinească. La această cinstire a fost ridicată ziua duminicii de Hristos, în amintirea învierii Sale, eveniment întâmplat în zi de duminică. Psalmistul David prevestise această zi când a zis „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne veselim și să ne bucurăm într-însa” (Ps. 117, 24). Cum că aceasta este voința Domnului, ca duminica, această zi de mare însemnătate să fie o zi de bucurie, reiese din vorbele Sale : „Întru această zi veți cunoaște că eu sînt întru Tatăl meu” (Ioan 14, 20).

Pe deasupra ziua duminicii o cinstim pentru că în ziua aceasta s-a arătat Mîntuitorul după înviere, în mijlocul ucenicilor Săi spunîndu-le : „Cîrora veți ierta păcatele vor fi iertate” (Ioan 20, 23). În zi de duminică a pgorit Duhul Sfînt asupra Apostolilor. (F.A. 2, 1).

De atunci în tot timpul a fost sărbătorită ziua duminicii. Astfel am văzut la Faptele Apostolilor (20, 7) că duminica Apostolii erau adunați să săvârșească sfînta liturghie. Prin Sf. Apostol Pavel se ridică duminica deasupra celorlalte zile. Astfel poruncește galatenilor și celor din Corint să săvârșească duminica rugăciuni, cuminecătura și opere caritative (I Cor. 16, 1). Ignatie, ucenicul Sfîntului Apostol Ioan, scrie la începutul veacului al doilea (107), magnezienilor : „Nicidecum să nu mai serbați simbaa, ci ziua Domnului, în care a răsărit viața noastră prin El”¹⁾. Varnava, ucenicul Sfîntului Pavel, informează : „Noi petrecem în bucurie ziua în care a înviat Iisus din morți” (Ep. c. 15)²⁾.

În acelaș veac, al doilea, Iustin Martirul zice că : „în ziua Domnului toț facem adunare pentru frîngerea piinii, pentru că Mîntuitorul a înviat din morți în acea zi” (Apol. I c. 67)³⁾.

1) Către magnezieni, M.P.G., tom. 5, col. 670.

2) Epistolă, M.P.G., tom. 2, col. 271.

3) Apol. I, 67, M.P.G., tom. 6, col. 430 ș.u.

Din secolul al treilea avem mărturii pentru serbarea duminicii de la Tertulian (*Contra Iud.* III și *Apol.* C XVI)⁴) și de la Clement Alexandrinul (*Stromata* VII)⁵).

Duminica este zi de bucurie și ca atare ea trebuie să se serbeze în chip deosebit. Astfel postul ca faptă a întristării nu este îngăduit în zi de duminică. Așezămintele Apostolice (V, 20 ; VII 23) nu numai condamna postul ci îl socotesc de-a dreptul păcat. Astfel canonul 66 dispune ca „dacă vre-un cleric s-ar găsi postind în ziua duminicii să se caterisească, iar dacă va fi laic să se afurisească”. Aceasta nu înseamnă că în fiecare zi să se mănince carne, ci că duminica se ridică deasupra celorlalte zile de peste săptămână⁶).

Din aceleași considerente dispune Sinodul al șaselea ecumenic trulan, „să nu se plece genunchii duminica, învierea lui Hristos cinstindu-o”. Printr-un canonul acesta se precizează până la ce oră din duminică să ne rugăm stînd în picioare.

Întîistătorii Bisericii au îndatoriri speciale duminica, „să învețe întreg clerul și poporul mai ales în duminică”, adică să instruiască pe cei încredințați lor, cum precizează canonul al 19-lea al aceluiaș Sinod trulan⁷).

Că aceasta a fost uzanța, ca să se serbeze duminica, e dovadă și canonul al 80-lea al Sinodului VI Ecumenic⁸).

Cu totul pe linia învățăturii generale și a tradiției creștine procedează împăratul Constantin cel Mare (la începutul veacului al IV-lea) cînd, alături de alte legiuiri, oficializează duminica ca zi generală de odihnă.

În rînduile cultului bisericesc duminica are un rol diriguitor, în sensul că toate sărbătorile se grupează în jurul ei. Între rugăciunile de fiecare zi a săptămînii duminica ocupă un loc aparte. Întîia dintre cele nouă porunci bisericești ne povățuiește să mergem la sfînta biserică în fiecare duminică⁹).

Sîmbăta, ziua a șasea a săptămînii care urmează după vineri, e numită pe care noi am primit-o prin intermediul limbii latine — sabbatum sau sabbata. Ea se întîlnește la babilonieni : sabbatu, la evrei, sirieni și arabi șabat. Cuvîntul are însemnarea de „odihnă” de la radicalul „șabat=a înceta, a se odihni”. Pronunțarea corectă este șabat și nu sabat. Dat fiind că grecii și latinii scriu cuvîntul cu s și nu cu ș, s-a adoptat și la noi numirea de sabat¹⁰).

Unii creștini, considerînd că a 4-a din cele 10 porunci ale Vechiului Testament are încă valabilitate, privesc sîmbăta obligatoare și-o serbează

4) Cf. At. Negoită, *Despre sabat*, „Studii teologice”, nr. 9—10, 1951, p. 530.

5) Cf. Dr. Badea Cireșeanu, *Serbarea duminicii*, în „Tezaurul liturgic”, tom. III, București, 1912, p. 247.

6) Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. de Uros Kovincici și dr. Nic. Popovici, Arad, 1930, vol. I, p. 284.

7) Milaș, o.c., vol. I, p. II-a, p. 471.

8) Milaș, o.c., vol. I, p. II-a, p. 457.

9) Cf. Badea Cireșeanu, o.c., p. 250.

10) Cf. Negoită, o.c., p. 515.

în locul duminicii. Adevărul este că sîmbăta a fost dată în vechime numai pentru evrei. De aceea Mîntuitorul nu impune altora sîmbăta. Bogatului de la Matei 19, 16—23 Hristos îi recomandă poruncile din Decalog (de la Exod 20) nu și sîmbăta. Cu fariseii a ajuns Mîntuitorul în conflict tocmai pe tema sîmbetei, zi în care El a săvîrșit unele lucrări.

Acelaș lucru îl face și Sf. Pavel, la Romani 13, 9, adică lucrează în așa fel încît să se înțeleagă că sîmbăta trebuie schimbată cu duminica.

Cei care cinstesc sîmbăta zic că Iisus intra în sinagogă sîmbăta și învăța (Luca, 4, 6). Apostolul Pavel încă ar fi cinstit sîmbăta căci, după obicei a intrat la ei (la evrei) în trei sîmbete întreținîndu-se asupra Scrip-turilor (F.A. 17, 2).

Adevărat că Mîntuitorul și Sf. Pavel mergeau sîmbăta în sinagogă, nu însă pentru a îndemna să se țină sîmbăta ci pentru că știau că credincioșii erau adunați în sinagogă în zi de sîmbăta și aveau prilejul să le vorbească. Cinstirea sîmbetei Sf. Pavel o înlătură cînd scrie colosenilor : „sărbătorile, lunile noi și sîmbăta sînt numai umbra celor viitoare (Col. 2, 16).

Desigur, la început, pe vremea Mîntuitorului, nu era ușor să se desfacă de obiceiuri intrate în uz, de aceea și mironosițele s-au odihnit în zi de sîmbăta, pentru că erau evreice evlavioase și încă nu înțelegeau deplin învățătura lui Hristos. Cu pogorîrea Duhului Sfînt însă s-a eliminat cinstirea sîmbetei.

Prăznuirea sîmbetei în loc de duminica de unii creștini datează numai din veacul trecut (1844) și se bazează pe interpretări, avînd pretenția să răstoarne învățătura întemeiată pe Sfînta Scriptură și pe Sfînta Tradiție și statornică de veacuri în lumea creștinilor ¹¹⁾ Aderenții sîmbetei invocă următoarele texte : Geneză 2, 2—3, Geneză 8, 8, Geneză 26, 5, Exod 20, 8, Exod 31, 12—18, Exod 32, 16, Exod 34, 21, Isaia 58, 13—14, Matei 12, 8, Marcu 2, 27, Luca 6, 5, Matei 5, 17, Matei 12, 12, Marcu 11, 7, Luca 19, 46, Matei 24, 20.

Din interpretarea locului de la Geneză 2, 2—3, rezultă însă că este neîndreptățită afirmația că aici se poruncește credinciosului de a prăznuși sîmbăta ca zi de odihnă. Crearea cerului, a pămîntului și a omului, au fost săvîrșite pînă în ziua a 7-a. Zile lucrătoare au fost 6, cu a 7-a zi totul este isprăvit. S-a odihnit ziditorul, adică a încetat a mai crea. Creatorul hotărăște sfîntă a 7-a zi. El se odihnește după ce activase 6 zile. Conform unui determinism voit de legile eterne ziua a 7-a rămîne „ziua Domnului”, zi rezervată preocupărilor de ordin spiritual. Despre serbarea sîmbetei nu este vorba aici ci despre serbarea zilei a 7-a.¹²⁾

E greșit a se presupune că sîmbăta a fost dată de la început. Patriarhii și marile personalități religioase cunosc o zi de odihnă pe săptămînă, care însă nu avea numele de sîmbăta.

Trimiterea porumbelului după alte șapte zile din Geneză 8, 8, ar dovedi că în calculul celor vechi exista ciclul de șapte zile, deci și sîmbăta.

11) Grigorie Leu Botoșăneanu, *Confesiuni și secte*, București, 1929, p. 88.

12) Nicolae Neaga, *Facerea, Comentariu*, Sibiu, 1945, p. 16.

Din acest text se poate deduce însă doar că Noe a trimis porumbelul ca să se convingă de a scăzut nivelul apelor. L-a trimis după șapte zile, după cum îl putea trimite după zile mai multe sau mai puține. Existența unei porunci privind cinstirea simbetei nu există aici. Că ideea de simbetă e străină textului din Geneză 26, 5 rezultă clar din interpretarea lui. Se afirmă acolo că „Avraam a ascultat de glasul meu și a păzit ceea ce i-am cerut, poruncile mele și învățăturile mele”.

Avram se găsește aici ca model de credință. Patriarhul n-avea o lege scrisă. Pe cele date lui Adam, Noe, etc. le va fi cunoscut prin tradiție, la acestea adăugându-se descoperirile de care el a avut parte. Pentru a se arăta că Avraam a fost un ins excepțional se înșiră sinonimele : „poruncile, învățăturile”. Poruncile date anterior lui Adam au fost : procreația, (Geneza 1, 28), desăvârșirea prin muncă (Geneza 2, 11) și ale lui Noe : instituirea monogamiei ca formă de viață conjugală acceptată de dreptul divin (Geneza 2, 24), scoaterea crimei și a războiului din preocupările oamenilor și neconsumarea de carne provenită de la animale sugrumate al căror sînge nu s-a scurs. Singele e simbolul sufletului, el cade între alimeentele prohibite.

Din cuvintele „adu-ți aminte” de la Exod (20, 8) rezultă că evreii aveau cunoștință despre datoria de a ține o zi de odihnă, din revelația primordială. Nu se poate afirma că șirul zilelor de pe vremea lui Moise este exact șirul zilelor de la Geneza 2, 2—3 și că sabatul de la Exod ar fi exact ziua a șaptea de la Geneza 2, 2. Textul biblic face aici o expunere de motive privind instituirea zilei de odihnă : e ziua a 7-a a săptămînii, pentru că și Dumnezeu s-a odihnit în ziua a 7-a, pentru că Dumnezeu a lucrat 6 zile, pentru că Dumnezeu a sfințit ziua a 7-a.

La Deuteronom 5, 15 se mai indică un motiv pentru prăznuirea zilei a 7-a în sensul că e ziua ieșirii din robia egipteană. Întrucît acest eveniment s-ar fi produs într-o zi de simbetă, ziua de odihnă devine pentru evreii simbetă. Astfel sabatul devine o instituție pur evreiască, ziua națională a lui Israel.

În Exod 31, 12—18 este vorba despre ziua de odihnă în general, nu despre simbetă, care în istoria cultului mozaic ocupă un loc de frunte. Cel care profanează ziua de odihnă va fi scos din sînul comunității. Ideea unuia ca acela va fi lăsat să îndure cel din urmă supliciu, adică „va avea o durere fizică și morală” egală cu moartea cum se exprimă un comentator¹³⁾.

„Dumnezeu s-a odihnit”, după cele 6 zile de creare. Credinciosul imită pe Dumnezeu. Odihna e un confort necesar. Vorbirea de aici e figurată, căci autorul biblic uzînd de termeni obișnuiți, lasă și pe Dumnezeu să răsuflă după greul trudei. E imposibil pentru imaginația noastră a vorbi astfel despre Dumnezeu. Atîta ne spune textul.

În ce privește Exod 32, 16, el are tangențe cu Exod 31, 18 în sensul că tablele legii au fost scrise cu „degetul lui Dumnezeu”. Important este

13) A. Cl. Fillion, *La sainte Bible commentée*, Exod., Paris, 1889, p. 293.

aici ru ziua simbetei, care nu se amintește, ci caracterul legilor, originea divină a lor.

Cu aceeași încăpăținare se referă aderenții simbetei la Exod 34, 21 : „șase zile să lucrezi și în ziua a șaptea să te odihnești“. Se spune și aici că ziua de odihnă este lăsată de Dumnezeu, dar nu simbăta, sau cel mult că simbăta este pentru evrei, nu din rai ci de la Moise încoace.

Ce ne spune al patrulea text la care se referă aderenții simbetei ? Isaia ne spune că elementele care pregătesc mîntuirea individului sînt credința și faptele bune, exteriorizate între altele prin respectarea zilei de sărbătoare. Se interzic în ziua de odihnă lucrările împreunate cu întreținerea vieții corporale, se îngăduie însă cele împreunate cu menținerea raportului dintre Dumnezeu și credincios. Minciuna, ironia, birfeala și alte preocupări caracterizate prin vorbele „diber-debor“ sînt impedimente în căea desăvîrșirii morale. Ziua de odihnă trebuie să fie o desfătare, una rezervată bucuriilor spirituale, preocupărilor de ordin sufletesc.

În ce privește locurile de la Matei (12), Marcu (2) și Luca (6) fraza de care se leagă aderenții simbetei e următoarea : „Fiul omului este domn al simbeti“. Hristos e numit „domnul simbeti“ în sensul că este mai mult decît templul, decît sărbătorile, că e căpetenia credincioșilor. El este inițiatorul unei ordini religioase noi care depășește rînduiala veche, simbolizată prin sabat. În vechime orice sărbătoare era un fel de sabat, adică o încetare de lucru : a 7-a zi a săptămîinii, luna sabatică, anul sabatic, anul jubileu etc.

Asupra acestor sărbători Hristos are putere, e stăpinul lor. Nu le desființează, dar nici nu le impune. Întrunirile sabatice i-au servit spre a vesti Evanghelia în mediul iudaic de aceea și afirmă că „simbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru simbătă“. (Marcu 2, 27).

Simbăta se încadrează în legea dumnezeiască. Legea dumnezeiască are valoare absolută. Iisus a zis că „nici o iotă sau cîrtă nu va trece din lege pînă nu vor fi toate“ (Matei 5, 17). La acestea răspundem : cuvintele Mîntuitorului au fost provocate de atitudinea acelor care credeau că Iisus strică Legea, adică Vechiul Testament. Față de această socotință greșită Hristos îi asigură pe ascultătorii săi că a venit în lume să o îplinească. E vorba despre toate cîte s-au profețit despre dînsul în cărțile Vechiului Testament, pînă în cele mai mici amănunte. Matei 21, 12, Marcu 11, 17, Luca 19, 45, nu oferă nici un argument în favoarea simbetei. Mîntuitorul nu a alungat pe vînzători din templu pentru că era zi de simbătă, ci pentru necuviința de a face tîrg în curtea sfîntului lăcaș. Domnul s-a justificat cu vorbele profetului Isaia (56, 7) : „Casa mea casă de rugăciune se va chema“.

Un alt text invocat este și Matei 24, 20 și locurile paralele : „Rugați-vă ca să nu fie fuga voastră iarna, nici simbăta“. Această preferință, se spune, și-a exprimat-o Mîntuitorul, ca să nu se calce sfințenia zilei de odihnă, simbăta. Motivul invocat de Mîntuitorul e însă altul. Știa că evreii evlavioși nu iau nici o măsură defensivă simbăta în caz de război sau alte asemenea primejdii. Afară de aceea simbătă porțile Ierusalimului erau

inchise „din ajun pînă după ea” (Neemia 13, 19). În cazul acesta evadarea era dificilă mai ales pentru femeile „însărcinate și cele ce vor alăpta” (Matei 24, 19). „Nu poate fi vorba de sfîntenia sîmbetei, căci în acest caz ar trebui să se admită că și iarna este sfîntă”¹⁴).

Mîntuitorul a săvîrșit multe lucrări în zi de sabbat, cu toate că vrăjmașii Lui le consideră digresiuni. Adevărat că Hristos „n-a stricat Legea” (Matei 5, 17), în sensul că a împlinit toate profețiile cu privire la persoana Sa : nașterea în Betleem, cum a prezis Mihea, la 5, 1, fuga în Egipt, cum a prevăzut Osea la 11, 1, intrarea în Ierusalim, conform planului vestit de Zaharia la 9, 9 ș.a. El a desăvîrșit Legea, a desființat, adică, legile ceremoniale (jertfele singeroase ș.a.) și le-a înlocuit cu altele (Sfințele Taine). Decalogul a rămas valabil, ca lege morală, iar Mîntuitorul n-a desființat nici chiar porunca a 4-a, căci a prăznuit o zi de odihnă, duminică. Textul poruncii sună doar : „Adu-ți aminte de ziua odihnei ca să o sfințești”. În creștinism ziua de odihnă a devenit duminică.

Impotriva unora care totuși ar îndrăzni să strice rînduiala statornicită ar putea servi hotărîrea sinodului de la Laodicea, care în canonul al 29-lea învață că „Nu se cuvine a serba sîmbăta, ci a lucra în această zi și a prefera duminică...”¹⁵).

Un bun credincios al lui Hristos, păstrînd respectul duminicii rămîne de partea adevărului credinței noastre că duminică este o zi binecuvîntată de Dumnezeu.

14) Dr. Seb. Stanca, *Pocăiții*, Sibiu, 1912, p. 24. Vezi și C. Nazarie, *Dumineca...*, București, 1910; I. Popescu Mălăiești, *Ziua a șaptea*, București, 1912; C. Nazarie, *Sîmbăta adventiștilor și sf. duminică*, București, 1921; I. Scriban, *Originea duminicii*, București, 1921; N. Donos, *Duminică și sîmbăta*, Huși, 1922; Gh. Comșa, *Sîmbăta și duminică*, București, 1923; P. Chirică, *Nu sîmbăta ci duminică*, Iași, 1924; Gh. Popescu, *De ce serbăm duminică?*, Roman, 1926; I. Sabău, *Duminică sau sîmbăta*, în volumul: *Predici...* îngrijit de Pr. prof. dr. Gr. Marcu, Sibiu, 1940, pp. 74—81; Gh. Paschia, *Desființarea sîmbetei și prăznuirea duminicii*, București, (fără dată), și valorosul manual de *Sectologie* al Pr. dr. Petru Deheleanu, Arad, 1948; Pr. prof. dr. N. Terchilă, *Sîmbătaril, Sibiu, 1940; Pr. prof. dr. Gr. T. Marcu, Serbarea duminicii în locul sîmbetei*, manuscris pt. cursurile de la Argeș și Buc., 1971.

15) Apud Badea Cireșeanu, o.c., p. 250.

CE CUNOAȘTEM DIN SF. SCRIPTURĂ DESPRE VIAȚA MAICII DOMNULUI

de: Pr. prof. dr. ALEXANDRU MOISIU

Nu avem o istorie a vieții Maicii Domnului. Din paginile Sf. Scripturi nu cunoaștem decît foarte puțin din viața Maicii Sfinte. Momentele care au fost alese de către Sfinții Evangheliști și transmise sînt cele în legătură cu nașterea Mîntuitorului și puține cele în legătură cu patimile. Nu ni s-a transmis nimic în legătură cu felul cum s-a desfășurat în toată intimitatea ei viața Sf. Familii în căsuța din Nazaret, și nu cunoaștem nici partea de contribuția a Maicii Domnului la lucrarea de propovăduire a Evangheliei, deși sîntem convinși că viața Maicii Domnului n-a putut fi străină de aceea a Fiului ei. Chiar dacă paginile Sf. Evanghelii sînt zgîrcite în a ne reda și relata evenimente și fapte din viața Maicii Domnului, presupunem totuși că această viață a fost intens trăită și că chiar în expunerea evanghelică — mai ales aceea care e în legătură cu primii ani ai vieții lui Iisus — resimțim indiciile unei istorisiri oarecum oficiale, care a trebuit să fie făcută de un martor ocular, pentru a completa și a aminti marile evenimente de la obîrșie ¹⁾. Că Maria e aceea care povestește și acest lucru se poate înțelege din forma smerită și simplă în care decurge istorisirea biblică, mai ales în cele dintîi două capitole ale Evangheliei Sf. Luca, medicul antiohian. Martorul ocular nu poate fi altul decît Maria. Căci cine în afară de Maria putea să istorisească ce s-a întimplat în intimitatea casei din Nazaret, de vreme ce ea singură a cunoscut în întregime convorbirea avută cu îngerul Gavriil, cine ar fi putut spune taina lui Zaharia și a Elisabetei, cine ar fi putut repeta cuvintele bătrînului Simeon din templu, cine ar fi putut să știe de îngrijorarea părinților din prilejul pierderii lui Iisus și cine în afară de ea, de Maria, ar fi putut să ne dea atîtea amănunte din viața și activitatea lui Iisus. Maica Domnului a trebuit să fie cea dintîi martoră la toate evenimentele din viața lui Iisus, ea a trebuit să fie una dintre cei mulți, cea dintîi, care a încercat să întocmească o istorie a vieții și faptelor fiului ei Iisus, ca una care a văzut de la început toate și a fost slujitoare Cuvîntului (Lc. 1, 1—2). Chiar dacă Sf. Evanghelii nu ne relatează multe lucruri din viața și activitatea Mîntuitorului, totuși putem

1) G. Judica-Cordiglia, *Profilo fisico-somatico di Maria*, în „Enciclopedia Mariana (Theotocos)”, Genova-Milano, ed. II, 1958, pp. 153—167; S. Garofalo, *Profilo spirituale di Maria*, „Enciclopedia . . .”, pp. 167—177.

presupune că Maica Domnului a trebuit să fie prezentă la toate acele fapte și minuni ale lui Iisus, pe care istorisirea biblică nu ni le-a transmis. Nici nu ne putem imagina ca Iisus, după ce și-a început activitatea publică să se fi îndepărtat total de casa părintească, să nu-și mai cerceteze mama, să nu-i mai relateze nimic din faptele și activitatea Lui, să n-o invite ca să-i asculte dumnezeiasca Lui învățătură și să fie martoră a întregii Lui activități fiind mereu în intimitatea Lui. Maria a trebuit să fie persoana cea mai apropiată de Iisus. Așa se cuvenea unei mame. În felul acesta ea a devenit cel dintâi și cel mai autentic izvor al cărților Noului Testament.

Cultul Maicii Domnului s-a manifestat cu o oarecare timiditate și rezervă pînă tîrziu de tot, prin veacul V și VI, căci pe lingă atmosfera de taină în care s-a dezvoltat atunci întreg cultul creștin, mai era primejdia unei confuzii între cultul foarte proaspăt al Maicii Domnului și cultul atîtor zeități păgîne între care era și cultul Cibelei, mama zeilor²⁾.

Pe de altă parte, este explicabilă și această întrelăsare a scriitorilor și a Sf. Părinți din această perioadă foarte zbuciumată din viața Bisericii, deoarece întreaga gîndire creștină era concentrată în aflarea temeiurilor pentru apărarea adevărului ortodox în legătură cu Hristologia. Abia atunci cînd prin învățatura lor greșită ereticii au atacat și Mariologia, Biserica a pus într-un mod mai amplu problema Maicii Domnului.

Cînd idealul creștin atinge cele mai înalte culmi de desăvîrșire, Maica Domnului ne apare ca tip și model pentru trăierea eroică a vieții creștine. Acest lucru se poate vedea din scrierile Sfinților Părinți și scriitorii ai Bisericii ca și din frumoasele fresce reprezentînd pe Maica Domnului, care ne-au rămas în cimitirele vechi creștine.

Sf. Scriptură e cartea cea mare care e mereu deschisă și în care Sf. Pavel ne îndeamnă să citim însușirile și puterea cea veșnică a lui Dumnezeu, în fapăturile Lui. Maica Domnului e una dintre făpturile în care se vădește în chipul cel mai desăvîrșit puterea cea veșnică a lui Dumnezeu.

Din datele scripturistice nu putem fixa cu certitudine locul unde s-a născut Maica Domnului. E sigur că regiunea pe care o cunoaștem cu numele de Palestina, cuprinsă între riul Iordan și Marea Mediterană, a trebuit să fie țara Maicii Domnului. În timpul în care s-a născut Maica Domnului, Palestina era cuprinsă în vastul Imperiu Roman³⁾.

Nu cunoaștem nici satul sau orașul din Palestina în care să putem afla casa lui Ioachim și a Anei, și despre care să putem spune că e casa în care s-ar fi născut și ar fi crescut Maica Domnului. Unii socotesc că Maica Domnului s-ar fi născut la Magdala, alții cred că s-ar fi născut în Betleem, alții în Nazaret sau în alte părți⁴⁾.

2) Mario Righetti, Il culto mariano attraverso i secoli, în „Enciclopedia...”, p. 364.

3) Mauro Laconi, Il tempo di Maria, în „Enciclopedia...”, p. 101; S. Garofalo, Le parole di Maria, Torino-Roma, 1943.

4) Părerea aceasta din urmă își are originea într-o scrisoare care în mod greșit a fost atribuită Fer. Jeronim (P.L., t. 30, col. 1298 și 301), și în care se susține că Maica Domnului s-ar fi născut în Nazaret. Leon al XIII-lea însă, bazîndu-se pe mărturiile scrise ale Sf. Ioan Damaschinul și ale Sf. Sofronie, susține că Maica Domnului s-ar fi născut în Ierusalim.

Părerea cea mai probabilă cu privire la locul de naştere a Maicii Domnului e aceea care susţine că Maica Domnului s-ar fi născut la Ierusalim. O mărturie în acest sens avem în istorisirile din „Protoevanghelia lui Iacob“. Se ştie despre Ioachim, tatăl Maicii Domnului, că era păstor în sensul că avea în Ierusalim un ocol, în care păzea oile pentru jertfe şi că în acelaş ocol, Ioachim avea o casă cu două încăperi, o locuinţă provizorie, (progonikōn katagórion), unde stătea cu soţia sa Ana, când obligaţiile slujbei sale îl sileau să petreacă la Ierusalim⁵⁾. Această casă era alăturată scăldătorii de lângă Poarta Oilor, cu cele cinci pridvoare în formă de portice, un adevărat sanatoriu, fiindcă „acolo zăceau mulţime de bolnavi, de orbi, de ologi, de uscaţi“ (In. 5, 2—3). Diferitele mărturii scrise care ne-au rămas vorbesc şi despre o biserică ridicată în locul casei lui Ioachim, care se numea „Probatica“, iar Sf. Ioan Damaschinul afirmă fără ocolişuri că „în sfînta Probatică, în stîna părintească s-a născut aceea din care a voit să se nască Mielul lui Dumnezeu“⁶⁾. Ea s-a născut în casa vecină cu stîna lui Ioachim „Gígnetai dé en to tés probatikés tou Ioakeim oiko“⁷⁾. Despre această biserică care s-a ridicat în cinstea Fecioarei Maria „pe locul casei părinteşti“, biserică înălţată probabil de Sf. Elena, mărturisesc itinerariile şi tradiţia neîntre ruptă a Bisericii.

După anul 636, patriarhul Ierusalimului, Sf. Sofronie, îndepărtat din scaunul său, cîntă, în versuri anacreontice, într-o formă aleasă şi poetică această biserică care „a fost construită acolo unde s-a născut Maria şi care se numeşte Probatica“⁸⁾, iar Sf. Ioan Damaschinul zice: „În sfînta biserică Probatică, altă dată stîna a lui Ioachim şi acum biserică a turmei spirituale a lui Hristos, s-a născut pentru noi Mama lui Dumnezeu“⁹⁾.

Şi unele dovezi arheologice susţin ca fiind foarte aproape de adevăr părerea că Maica Domnului s-a născut la Ierusalim.

Evenimentul naşterii Maicii Domnului este cîntat şi proslăvit de toţi Sfinţii Părinţi şi scriitori bisericeşti cu cuvinte de laudă căci prin acest eveniment s-a împlinit timpul ca să răsără lumii un minunat paradis, în care şi din care se va naşte Adam cel nou ca să înlocuiască pe Adam cel vechi şi întreaga creatură. „Prin naşterea Fecioarei, după cuvintele Psalmului 85, 12, credincioşia va răsări din pămînt şi dreptatea va privi din ceruri, imagine nemincinoasă a primei nobleţi a umanităţii“ — zice Sf. Grigorie Palamas (Hom. 3, in Nat. B. Mariae).

Şi sărbătoarea Naşterii Maicii Domnului îşi are începuturile tot în Ierusalim, pe la jumătatea secolului al V-lea. În Ierusalim era mereu vie tradiţia în legătură cu casa în care s-a născut Sf. Fecioară. Motivul pentru care s-a ales tocmai ziua de 8 septembrie pentru fixarea acestei sărbători nu se ştie. Probabil o contribuţie la fixarea acestei date trebuie căutată în cartea apocrifă „De ortu Virginis“, Despre Naşterea Fecioarei.

În Occident, această sărbătoare a fost introdusă înainte de secolul VII, de către papa Sergiu I, care-i dădu o foarte mare importanţă. (Vezi: Mario Righetti, o.c., pp. 370 şi 371). Cf. Dom Gaston D  maret, Marie de qui est n   Jesus, Paris, 1939, tom. V, p. 10 şi pp. 46—47.

5) Sf. Ioan Damaschinul, în Omil. in Nativ. B.M.V., nr. 11, in P.G., t. 96, col. 1077.

6) P.G., t. 94, col. 1157—1160.

7) De fide orth., in P.G., t. 94, col. 1157—1160.

8) Anacreontica XX F.G., t. 87, col. 3821—3824.

9) P.G., t. 96, col. 668.

Din Evangheliile apocrife (Pseudo-Matei și Evanghelia Nașterii), dar mai ales din Protoevanghelia lui Iacob, mai cunoaștem din viața Maicii Domnului un eveniment a cărui valoare este pusă la îndoială. Este vorba despre intrarea în biserică a Maicii Domnului, eveniment foarte mult cîntat de unii Sfinți Părinți și poeți, de hagiografi și oratori ai Bisericii¹⁰). Evenimentul rămîne totuși confirmat prin sărbătoarea „Intrarea în biserică a Maicii Domnului“, înscrisă în calendar pe ziua de 21 noiembrie. T. Balsamon în Comentariul Nomocanonului lui Fotie, tit. 7, c. 1 (P.G., 104, col. 1069), numește această sărbătoare „intrarea în templu a Maicii lui Dumnezeu“.

Se știe că odinioară creștinii orientali considerau cărțile apocrife avînd aproape aceiași autoritate ca și Sf. Evangheliile, de aceea sărbătoreau cu mult fast și cu mare solemnitate, din vremuri mai vechi, „intrarea Maicii Domnului în templul din Ierusalim“. Acesta e titlul unui lung canon compus de melodul grec Georgias. Canonul este atribuit veacurilor VII sau VIII. Din același timp datează și omilia Sf. Gherman al Constantinopolului, care a fost apoi imitată de mulți oratori în fiecare veac pînă la Isidor din Tesalonic (sec. XIV—XV), care a fost intitulată „Despre intrarea prea sfintei Maici a lui Dumnezeu în templu“, sau „Despre intrarea Maicii lui Dumnezeu“. Această sărbătoare lipsește din Menologiul din Constantinopol din sec. VIII dar se află totuși în documentele liturgice din sec. XI, ca de ex. în Menologiul lui Vasile II. (Vezi la G. Démaret, Marie de qui est né Jésus, vol. V, Paris, 1934, p. 137).

În Răsărit prin constituția lui Manuil Comnenul din anul 1166, Biserica o înscrie printre sărbătorile principale rînduite în cinstea Maicii Domnului¹¹). În Occident, această sărbătoare a fost introdusă prin lucrarea unui nobil francez pe nume Philippe de Maizières (Ardenne), cancelar al regelui Ciprului și consilier al Franței, care a murit la Paris în anul 1405. Acesta în timpul unei misiuni la papa Grigorie al XI-lea, a prezentat un exemplar din rînduiala slujbei așa cum se practica la ortodocșii greci. După o atentă și lungă cercetare, Grigorie al XI-lea permite ca slujba să fie ținută la curtea romană din Avignon. Pentru prima dată a fost ținută această sărbătoare în ziua de 21 noiembrie 1372, în prezența cardinalilor, a nenumărați prelați și a unei mari mulțimi de credincioși. Philippe de Maizières a convins apoi și pe regele Franței, Carol al V-lea, și astfel în ziua de 21 noiembrie 1373 a fost sărbătorită cu mare pompă în capela regală sărbătoarea „Prezentării Prea Fericitei Fecioare Maria la templu“.

10) Amintesc pe *Ioan din Eubea* (P.G., t. 96, col. 1481); *Sf. Gherman al Constantinopolului* (P.G., t. 98, col. 296, 298—300, 301—304); *Isidor din Tesalonic* (P.G., t. 139, col. 56—57, 61, 68); *Sf. Tarasiu* (P.G., t. 98, col. 1488—1489, 1493—1496); *Sf. Andrei din Creta* (P.G., t. 97, col. 816); *Sf. Sofronie* (P.G., t. 87, col. 3257); *Epifaniu* (P.G., t. 120, col. 191) și alții mulți care au cîntat acest eveniment cu împăratul David: „Ascultă, fiică și vezi și pleacă urechea ta și uită pooprul tău și casa tatălui tău și Regele se va îndrăgi de frumusețea ta“ (Ps. 44, 11—12).

11) P.G., t. 104, col. 1069 — Comentariul lui Th. Balsamon la Nomocanonul lui Fotie, t. 7, c. 1. Vezi și Démaret, o.c., pp. 137—138.

Mai apoi sărbătoarea acesta s-a generalizat în întreaga creştinătatea apuseană¹²⁾.

În afară de acest fapt menţionat numai în scrierile apocrife nu mai cunoaştem nimic din viaţa Maicii Domnului pînă în jurul vîrstei de 15 ani. Putem totuşi afirma şi susţine că Maica Domnului a crescut în casa părintească şi că nimenea n-a putut s-o pregătească mai bine pentru misiunea pe care avea s-o îndeplinească, de a fi Mama lui Dumnezeu, decît Sfînta Ana şi credinciosul ei tată Ioachim. În casa părintească a învăţat deprinderea virtuţilor celor sfinţe, acolo a făcut progres în har şi sfinţenie, acolo a studiat profund Legea şi proorocii în care a trebuit să afle hrana sufletească de fiecare zi (Ps. 1,2). Ca o floare aleasă şi parfumată a împodobit casa părinţilor săi. Acolo s-a pregătit pentru a deveni Mama lui Hristos şi mama noastră a tuturor.

Prin faptul că locuinţa lui Ioachim şi a Anei era aproape de templu a fost uşor pentru Maria ca să cerceteze şi să fie la templu în fiecare zi. Aşa făcea şi proorociţa Ana despre care ştim că nu părăsea biserica slujind lui Dumnezeu ziua şi noaptea (Lc. 2, 37).

Cea dintîi indicaţie scripturistică privind pe Maica Domnului este aceea că locuia în Nazaretul Galileii. Nazaretul era situat pe ultimele contraforturi meridionale ale munţilor, într-o regiune înverzită cu o poziţie incintătoare. În Evangheliile orăşelul acesta este amintit cu un cuvînt de dispreţ.

Nu cunoaştem împrejurările care s-o fi determinat pe Maica Domnului să plece din Ierusalim ca să locuiască în acest orăşel fără însemnătate. Istorisirea biblică ne spune limpede că în una din casele acestui orăşel trăia „o fecioară logodită cu un bărbat care se chema Iosif, din casa lui David; iar numele fecioarei era Maria” (Lc. 1, 27). Maica Domnului trebuia să aibe cam 15 ani. S-a căutat o explicaţie a acestui fapt. Se ştie că mulţi urmaşi din seminţia lui David trăiau o viaţă simplă, fără a fi luaţi în seamă, în diferitele regiuni şi locuri ale Palestinei, după interesele şi ocupaţiile pe care le aveau. Credem că şi Maica Domnului putea să-l fi urmat pe dreptul Iosif care locuia în Nazaret. Nazaretul a trebuit să fie şi leagănul familiei sale şi aci, ascunzîndu-şi originea lui de neam împărătesc, îşi deprindea meseria smerită de lemnar¹³⁾.

Sf. Evanghelist Luca în cap. 1, v. 26—38 ne redă binevestirea îngerului Gavriil adresată Mariei, pe care o numeşte „plină de dar” şi „binecuvîntată între femei”, şi îi vesteşte că va zămisi şi va naşte fiu şi va chema numele lui Iisus. Cunoaştem tulburarea Mariei şi explicaţia pe care o cere îngerului, cînd zice: „Cum va fi aceasta de vreme ce eu nu ştiu

12) Vezi împrejurările în care a fost introdusă această sărbătoare în calendarul roman la Dêmaret, o.c., pp. 138—139.

13) Cu toate că Nazaretul este o localitate ascunsă între munţi, fără istorie şi fără să fie amintit în Vechiul Testament, totuşi în itinerarii, valea Nazaretului este considerată ca locul cel mai incintător din întreaga Palestină. Femeile sale sînt de o graţie incomparabilă şi frumuseţea lor întrece pe aceea a ficelor lui Iuda. Bogăţiile sale în vin, miere, untdelemn şi fructe îl pun alături de roditorul Egipt. [Corpus Script. eccles. latinorum, Vindobonae, vol. 38, p. 162, ap. Dêmaret, o.c., vol. VI, p. 120].

de bărbat" (Lc. 1, 34). Cunoaștem și răspunsul dat îngerului prin care acceptă să devină Mama Fiului lui Dumnezeu. Ea se consideră de acum „roabă” și păstrează în inima ei această dulce taină.

Constantin cel Mare a zidit o biserică pe locul unde Maria a primit bunăvestirea îngerului, pomenită în istoria Bisericii numai de pe la anul 570 și care cuprindea și peștera cunoscută sub numele de „casa Mariei”. O altă biserică mai veche, zidită probabil tot de Constantin cel Mare, cuprinderea și singurul izvor de apă naturală, numită pînă azi „Fîntîna Mariei”. După o veche legendă, bunăvestirea îngerului s-ar fi întîmplat chiar la această fîntînă. Maica Domnului a trebuit să coboare deseori aici spre a lua apă fiindcă era singurul izvor din Nazaret.

Un al doilea moment important din viața Maicii Domnului pe care îl avem menționat în Sf. Evanghelii e vizita la Sf. Elisabeta, mama Sf. Ioan Botezătorul. Ne spune Sf. Luca: „Și în acele zile sculîndu-se Maria s-a dus în grabă în ținutul muntos într-un oraș al seminției lui Iuda” (Lc. 1, 39). Ținutul muntos despre care e vorba și în care se crede că s-ar fi născut Sf. Ioan Botezătorul ar putea fi Ain-Karim, o localitate la 7 km. de Ierusalim. Deci drumul pretindea o călătorie cu caravana de cel puțin trei zile.

Ain-Karim e o localitate așezată pe o colină împrejmuată de verdele puternic și aprins al chiparoșilor și pinilor, dominînd frumoasa vale cultivată cu vii și arbori fructiferi.

În casa lui Zaharia, Maica Domnului se dovedește a fi o mare poetă rostind acel „Mărește suflete al meu pe Domnul”, imn inspirat mai cu seamă din cîntarea Anei (II Sam. 2, 1). În acest imn improvizat, Maria descoperă în ea nu numai smerenia de roabă ci și brațul cel puternic al lui Dumnezeu care a înălțat-o așezînd-o pe tron, săvîrșind cu ea lucruri mari, astfel încît ea prevede că de acum o vor ferici toate neamurile pămîntului. Imnul „Mărește sufletul meu pe Domnul” e singura rugăciune a Mariei care ne-a rămas, cel mai măreț cîntec de proslăvire a puterii și bunătății lui Dumnezeu, e în aceeași vreme o privire profetică în viitor, prin care descoperă întreaga iubire și închinare pe care o va primi ea de la creștinătatea tuturor veacurilor.

Pe locul unde a fost casa lui Zaharia s-a înălțat în veacul al XII-lea o biserică, biserica Sf. Ioan, ridicată pe un vechi lăcaș de cult din epoca bizantină.

După terminarea acestei vizite, care a durat trei luni, Maria s-a reîntors la casa sa din Nazaret (Lc. 2, 4—16).

Un moment care e cel mai important din viața Maicii Domnului, e nașterea lui Iisus (Lc. 2, 4—16). În momentul nașterii o aflăm pe Maria din nou în Iudeea, la Betleem, o localitate așezată cam la 9 km sud de Ierusalim. Această localitate e vestită încă din Vechiul Testament ea fiind orașul natal al regelui David.

Drumul pînă la Betleem a trebuit să dureze cam trei-patru zile [150 km cu caravana]. Venind pentru recensămînt, știm din istorisirea biblică că n-a aflat casă unde să odihnească și unde să nască. A trebuit să nască într-o peșteră, în afară de oraș.

Sf. Evanghelist care ne redau evenimentul naşterii lui Iisus ne prezintă pe Maica Domnului ca pe o adevărată mamă.

După terminarea recensământului, dreptul Iosif a putut afla o casă, în care magii de la răsărit venind au adus Pruncului daruri : aur şi tămii şi smirnă (Mt. 2, 11).

La opt zile după naşterea pruncului se tăia împrejur şi i se punea nume. Tăierea împrejur şi punerea numelui se făcea în casă, de către orice izraelitean, şi la care participau părinţii pruncului. Şi Maica Domnului a participat la această ceremonie îndeplinind prin aceasta rinduiala legii.

La 40 de zile după naştere — conform prescrişelor legii pentru curăţenie — o aflăm pe Maria la Ierusalim, în templu, ca să pună pruncul înaintea Domnului. Acolo întâlneşte pe dreptul Simeon şi pe proorociţa Ana. La cuvintele bătrînului Simeon, Maica Domnului se miră că el cunoaşte viaţa acestui copil, mai ales că bătrînul îi prezice o viaţă plină de greutăţi, suferinţe, fiind pus „spre căderea şi ridicarea multora din Israel şi ca un semn de tăgadă” (Lc. 2, 34). Viaţa acestui copil care se va sfîrşi printr-un act singeros, va sfişia inima Maicii Sfinte : „Iar prin sufletul tău va trece sabie” (Lc. 2, 35).

După ce au făcut toate cele prescrise de lege, Maria, împreună cu Iisus şi cu dreptul Iosif, s-au reîntors în Galileia, în Nazaret, oraşul lor (Lc. 2, 39).

După aceste evenimente, Sf. Evanghelist Matei ne istoriseşte fuga în Egipt (2, 13), din cauza miniei lui Irod.

Drumul pînă în Egipt a trebuit să fie foarte greu şi foarte anevoios (cam 350 km), drum care a trebuit să fie făcut în condiţii extrem de dificile. Nu avem nimic scris despre acest drum, deşi mulţi pictori, din epoca bizantină şi de mai tîrziu, s-au inspirat în lucrările lor din această temă. Mă gîndesc la acel Giacopo Robusti zis Tintoretto, din şcoala veneţiană, care, în reprezentarea episodului cu fuga în Egipt, ne prezintă o delicioasă nocturnă, un cer luminos, cu arbori exotici, cu ape în care se oglindeşte luna, cu un loc fericit ca de basm, unde personajele se pare că trăiesc o viaţă ca într-o minunată poveste. Totul e fermecător în acest tablou feric, de o dulceaţă nespusă. Singurele personaje care tulbură această viaţă de vis sînt dreptul Iosif, care conduce asinul pe care şade Sf. Fecioară cu Pruncul în braţe¹⁴).

Nici o tradiţie nu ne spune ceva despre timpul şederii lor în această ţară. Ştim numai că după moartea lui Irod, la vestirea unui înger care îi apare în vis lui Iosif, poruncindu-i să se reîntoarcă cu Pruncul şi cu mama lui, în pămîntul lui Israel (Mt. 2, 20), întreaga familie se reîntoarce în Nazaretul Galileii. Iisus cu întreaga familie va locui de acum în Nazaret pentru

14) Gh. Oprescu, *Istoria artei*, vol. II, p. 47. După Evangheliile apocrife rezultă că drumul celor trei fugari prin „marea de nisip” pe care au trebuit s-o străbată pînă în Egipt ar fi fost un drum foarte uşor şi plăcut, fiindcă animalele sălbatice ar fi alergat să se culce blinde, la picioarele lui Iisus, iar curmalii îşi aplecau crengile pentru ca drumeţii să poată culege fructe şi să se hrănească. Drumul a trebuit să fie totuşi foarte greu din lipsă de apă.

ca să se împlinească ceea ce s-a zis prin prooroci „că nazarinean se va chema“ (Mt. 2, 23).

Din cei treizeci de ani petrecuți de Iisus cu Maria în casa din Nazaret, nu mai cunoaștem decât un singur episod, consemnat în Evanghelia Sf. Luca (2, 48), anume acela când Iisus fiind de doisprezece ani merge la Ierusalim, la sărbătoarea Paștilor. După cum ne relatează Sf. Luca, pruncul la reîntoarcere s-a pierdut și după trei zile părinții îl aflară în templu. Maria îndurerată îi vorbește fiului ca o mamă, când îi zile : „Fiule, de ce ne-ai făcut nouă astfel ? Iată tatăl tău și eu îngrijorați te căutăm“. Părinții lui însă nu pricep cuvintele pe care le spune Iisus din acest prilej, dar Sf. Evanghelist Luca precizează în câteva cuvinte întreaga gamă de gânduri și de simțăminte ale Maicii Sfinte, când zice : „Iar mama lui păstra, în inima ei, toate aceste lucruri și cuvinte“ (Lc. 2, 51).

După ce au trecut anii de viață familiară a lui Iisus în Nazaret, aflăm pe Maica Domnului prezentă la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1), unde la stăruințele ei, Iisus săvârșește cea dintâi minune. Reflectând mai adânc asupra acestui episod ne vom da seama că Maica Domnului s-a bucurat de autoritatea unei adevărate mame. Ea e sigură că Iisus o va asculta și Iisus o ascultă.

După nunta din Cana Galileii, Maica Domnului îl urmează pe Iisus în Capernaum (In. 2, 12). Localitatea aceasta foarte importantă în activitatea de propovăduire a Mântuitorului, va deveni în curând „orașul lui Iisus“ (Mt. 9, 1). Acolo Mântuitorul avea o casă (Mt. 13, 1—36).

Capernaumul era un centru comercial așezat pe țărmul lacului Tiberiadei și era un loc care oferea Mântuitorului posibilitatea de a-și propovădui învățătura lui dumnezeiască. Aici în acest oraș, a trebuit să coboare adeseori Maica Domnului pentru a-și vedea Fiul.

În textele evanghelice nu aflăm prea multe date nici în legătură cu prezența Maicii Domnului în călătoriile Mântuitorului. O singură dată Sf. Luca (8, 19) ne vorbește despre o vizită pe care Maria o face lui Iisus într-o localitate neidentificată din Galileia.

Mântuitorul la rîndul său vizitează pe maica Sa, în Nazaret, în două rînduri. Prima vizită ne este istorisită de Sf. Ioan (1, 44), la începutul propovădurii lui Iisus în Galileia, iar a doua ne este amintită de Sf. Luca (4, 16) „cînd Iisus intrînd în sinagogă în ziua sîmbetei, nazarinenii înfuriați de cele ce vorbea, l-au scos afară din cetate și l-au dus pe sprînceana muntelui ca să-l arunce în prăpastie (Lc. 4, 29). După această purtare cu totul rușinoasă și nedemnă a nazarinenilor, putem crede că nici Maica Domnului n-a mai rămas ca să locuiască în Nazaret. Probabil că și ea a mers ca să locuiască cu Iisus la Capernaum¹⁵⁾.

Despre celălalt timp al vieții Maicii Domnului, Sf. Evangheliile ne dau foarte puține date. Mai știm că Maica Domnului se afla la picioarele crucii (In. 19, 25).

15) Mauro Laconi, în „Enciclopedia...“, p. 146.

În timpul patimilor o aflăm pe Maica Domnului în Ierusalim pentru sărbătoarea Paştilor. Un motiv în plus, desigur, pentru participarea ei la această sărbătoare a fost fără îndoială întâlnirea cu Fiul ei.

Cîntările bisericeşti din Săptămîna Mare, ne prezintă pe Maica Domnului întîlnindu-se cu Fiul său pe drumul crucii.

Pe cruce fiind Mintuitorul s-a îngrijit să încredinţeze pe maica Sa, Sf. Ioan. Şi Mintuitorul — ca orice fiu iubitor — era preocupat în ultimele clipe ale vieţii de soarta mamei Lui. Toţi muritorii în ultimele clipe ale vieţii lor, invocă numele aceleia care le-a dat viaţă, numele de mamă. Acelaş lucru l-a făcut şi Iisus.

Maica Domnului a trebuit să fie de faţă la patimile, la răstignirea şi la moartea lui Iisus. Sf. Ioan ne relatează un moment din scena răstigniri cînd zice : „Şi stăteau, lîngă crucea lui Iisus, mama Lui şi sora mamei Lui, Maria lui Cleopa . . .” (In. 19, 25). Să fi fost oare un moment de mîngiere pentru Iisus prezenţa mamei Sale la picioarele crucii ? Legea romană nu orea pe familiari ca să asiste la astfel de scene cu condiţia numai ca să nu le dea celor răstîgîniţi nici un ajutor. Mama şi Fiul nu aveau dreptul decît să se privească, poate să plîngă sau să se tînguiască. În aceste clipe durerea era nespus de mare şi pentru Fiu şi pentru Mamă. Cea mai cutremurătoare scenă a fost aceea ca cea mai sfîntă dintre mame să-şi vadă Fiul răstîgînit între doi tîlhari !

Pentru ultima dată Cărţile Sfinte o amintesc pe Maica Domnului imediat după înălţarea lui Iisus la ceruri (Fapte 1, 14) : „Toţi aceştia într-un cuget stăruiau în rugăciune dimpreună cu femeile şi cu Maria, mama lui Iisus, şi cu fraţii Lui”. Aceasta s-a făcut în acea „încăpere de sus” (v. 13), în care erau adunaţi Apostolii după moartea lui Iisus, în care le-a apărut Iisus şi în care s-a pogorît Duhul Sfînt.

După înălţarea Mintuitorului la ceruri, Maica Domnului a trăit cu Sf. Ioan pînă la adormirea sa, fiindcă el a primit-o în casa sa (In. 19, 27). Întrucît despre Sf. Ioan se ştie că s-a dus în Efes, se crede că şi Maica Domnului l-a urmat şi că a murit acolo. Această părere nu e probabilă deoarece Sf. Ioan n-a mers în Efes înainte de anul 58, pînă atunci aceea Biserică găsindu-se sub îndrumarea Sf. Pavel. Foarte probabil că Sf. Ioan s-a dus în Efes mai tîrziu, după moartea Sf. Pavel (a. 67). Se ştie că Maica Domnului în anul 58 avea aproape 80 de ani, iar după anul 67 aproape 90. Ar fi fost imposibil ca la o vîrstă atît de înaintată să-l mai fi putut urma pe Sf. Ioan.

După unele tradiţii se crede că Maica Domnului ar fi murit la Ierusalim. Tradiţii vechi din sec. IV şi V indică Ierusalimul ca locul morţii sale şi Cedronul locul îngropării. În Noul Testament nu avem nici o însemnare în legătură cu acest eveniment din viaţa Maicii Domnului. În Mineiul lunii august, la ziua 15, ni se dau unele amănunte în legătură cu adormirea Maicii Domnului, amănunte care au fost luate din cărţile apocrife.

Pe locul mormîntului Maicii Domnului a fost construită o biserică care a fost distrusă şi din care n-a mai rămas decît cripta care conţine mormîntul Maicii Domnului,

Ajunși la punctul acesta s-ar cuveni poate să spunem ceva și despre înfățișarea fizică a Maicii Domnului. În cărțile Noului Testament nu avem nimica în legătură cu aceasta. Dacă antichitatea creștină ne-ar fi păstrat chipul ei, problema ar fi fost foarte ușor de rezolvat. Din nefericire nu posedăm portretul autentic al Maicii Domnului. De aceea nici imaginea care este atribuită Sf. Luca, nici descrierile cu multe amănunte pe care le avem de la istoricii greci Gh. Cedrenus și Nicefor Callist, nu pot da o certitudine referitor la înfățișarea Maicii Domnului.

Constatăm totuși că atât descrierile cât și reprezentările Maicii Domnului sînt foarte multe. Aceasta și datorită faptului că idealul frumuseții ne fiind același la toți artiștii, e natural ca varietatea idealului frumuseții să aducă după sine varietatea de tipuri și reprezentări. Întreaga tradiție creștină afirmă însă că Maica Domnului s-a bucurat de o înfățișare fizică fără egal¹⁶).

Cel mai puternic argument în sprijinul frumuseții fizice a Maicii Domnului e acela că Maria a fost mama Mîntuitorului, mama Fiului lui Dumnezeu.

Din nefericire, Biserica n-a posedat și nu posedă, afirmă Fericitul Augustin, portretul autentic al Omului-Dumnezeu, nici al dumnezeieștii Sale mame. Artiștii, pictorii cei mai de seamă au creat o infinitate de fizionomii. Și totuși, oricum ar fi fost Mîntuitorul, El n-a avut decît o singură înfățișare. Și Fericitul Augustin adaugă, vorbind despre Maica Domnului: „Nici nu cunoaștem fața Fecioarei Maria. Este ea aceea pe care mi-o imaginez eu? Eu ignorez acest lucru. Avea ea aceea fizionomie? Poate că da, dar poate fi la fel și alta”¹⁷).

Cu toate că nu cunoaștem care au fost trăsăturile feții și chipul Maicii Domnului, nu cunoaștem înfățișarea ei fizică, cu toate acestea există multe imagini ale Sf. Fecioare, care își reclamă autor pe Sf. Luca. Dacă imaginile care-l reclamă drept autor pe Sf. Luca sînt autentice, putem crede că ele redau ceva din înfățișarea fizică a Maicii Domnului deoarece Sf. Luca a cunoscut-o mai deaproape pe Maica Domnului. Mai probabil însă că toate aceste imagini, au fost lucrate de pictori în secolul al V-lea. Sf. Luca prin cuvintele „haire keharitoméne” (Lc. 1, 28), adică: „Bucură-te ceea ce ești plină de dar”, exprimă plinătatea harului în Maria și deci și plinătatea frumuseții ei fizice și spirituale. Cuvîntul „haris” poate însemna har, dar mai poate însemna și încîntare, frumusețe fizică.

Dintre cei care au încercat să ne dea icoana Maicii Domnului amintim pe Ef. Epifaniu, sec. IV, care zugrăvind icoana Maicii Domnului, zice că „Hristos avea fața alungită, nu rotundă ca aceea a maicii Sale cu care se asemăna întru toate” (Vita Deiparae). Iată cum vorbește el despre înfățișarea Maicii Domnului: „În toate era impunătoare; vorbea puțin și numai cînd era necesar; grabnică la ascultare și binevoitoare; cinstea pe toți și se pleca în fața tuturor. Statura îi era mijlocie. Avea încredere în orice om. Nu se lăsa stăpînită de ris, de tulburare și mai ales de mînie.

16) G. Roschini, Vita di Maria, Roma, 1945, pp. 28—33.

17) P.L., t. 42, col. 951—952.

Faţa îi era de culoarea grîului, iar părul gălbui. Ochii frumoşi : pupilele ochilor erau de un roşu-gălbui, ca şi maslinele ; sprincenele de deasupra ochilor erau deajuns de arcuite şi negre. Nasul lunguiet. Buzele le avea înflorite (adică roşii) şi cînd vorbea ele răspîndeau dulceaţă. Faţa nu era rotundă, ci alungită. Mîinile şi degetele erau lungi. Era modestă şi fără afectare şi nu se lăsa cuprinsă de vreo moliciune. Avea o umilinţă peste măsură de mare.“

În Occident, cele mai vestite icoane ale Maicii Domnului sînt cele din cîmîtîrul Priscillei (sec. II), pe via Salaria, în care ne este reprezentat proorocul Isaia care arătînd cu mîna spre Maria, ne indică un model desăvirşit de curăţenie feciorească. Vălul scurt şi transparent care-i acoperă capul pe jumătate, după modul de a se înveli al miresei, al logodnicilor sau al fecioarelor sfinţite Domnului, ne indică cinstirea pe care creştinătatea a adus-o Maicii Domnului într-un veac apropiat de veacul apostolesc. Execuţia şi stilul acestei imagini sînt atît de clasice încît marele arheolog Giovanni Battista de Rossi nu a stat la îndoială să o dateze din epoca apostolică. El crede că această imagine a Maicii Domnului ar fi luat fiinţă chiar sub ochii Apostolilor. Nu este exclus ca această icoană să ne redea ceva din adevărata faţă a Maicii Domnului. Această frescă poate fi considerată ca o capodoperă a picturilor din catacombe¹⁸). În acelaşi cîmîtîr ma există încă două imagini ale Maicii Domnului, dintre care una, poate cea mai veche, se găseşte în Capela Graeca, unde ne apare în scena închinării magilor (din a doua jumătate a sec. al II-lea). În Coemeterium Majus de pe Via Nomentana se găseşte un exemplar frumos al Maicii Domnului ca rugătoare.

În Orient, cea mai frumoasă imagine e aceea a cărei prototip e cunoscut sub numele de „Hodighitria“, într-o biserică din Constantinopol, şi care a fost adusă acolo probabil în secolul V. S-a vorbit şi de o icoană trimisă de împărăteasa Evdochia, cumnatei sale Pulcheria. Imaginea a fost luată din Ierusalim unde se păstra amintirea că ar fi fost lucrată de Sf. Luca şi reprezenta pe Sf. Fecioară cu Pruncul în braţe.

În veacul al VI-lea nu puţine au fost bisericile din Orient care se lăudau că posedă adevărata imagine a Maicii Domnului. În acest veac icoanele mariane au devenit unul dintre subiectele cele mai preferate ale artiştilor şi pictorilor. Credincioşii le cinsteau în casele lor, călugării în chilii.

O icoană a Maicii Domnului este venerată într-o biserică zidită de împărăteasa Pulcheria, în Blacherne, de unde şi numele icoanei „Blachernitissa“, avînd pe piept un clipeus cu capul lui Iisus¹⁹). Tot în Orient s-a răspîndit o icoană a Maicii Domnului alăptînd „Glaktotrophusa“, care are un exemplar vechi din secolul VI pe o frescă din Saqqara (Egipt).

18) *Giovanni Battista de Rossi*, Imagini scelte de la B. Vergine nelle catacombe romane, p. 15 ; *J. B. Terrien*, La Mère de Dieu et la Mère des hommes, p. II, t. 2, Paris, 1927, p. 425 ; *Al. Naum*, Istoria artei, Bucureşti, p. 67.

19) *Carlo Cecchelli*, Archeologia e iconografia mariana primitiva, în „Enciclopedia...“, p. 73—76.

Și în Occident mai aflăm în acest timp câteva reprezentări ale Maicii Domnului cum este cea de pe porțile bisericii Sf. Sabina din Roma, sau Fecioara rugătoare din cimitirul Sf. Agnes din Roma, sau cea din biserica Sf. Maria Maggiore din Roma și altele²⁰⁾.

Doi istorici greci ne-au lăsat descrierea aspectului fizic al Maicii Domnului, anume Cedrenus, sec. al XI-lea și Nicefor Callist, sec. XIV-lea. Sf. Andreia din Creta (sec. VIII) ne spune ceva despre înfățișarea fizică a Maicii Domnului, atunci când descrie aspectul fizic al lui Iisus²¹⁾. „Maria — zice el — este cea mai curată bijuterie a fecioriei, un cer splendid, o imagine vie a frumuseții cerești, o statuie vie pe care Dumnezeu însuși a sculptat-o“ (Sermo I, de dorm. SS Deip., în P.G., t. 107, col. 168, 1192).

Multă valoare prezintă portretul Maicii Domnului făcut de Sf. Ioan Damaschinul, care l-a cuprins în omilia sa asupra Nașterii Maicii Domnului, și în care zice printre altele : „... floare admirabilă plină de virtuți, capodoperă a naturii și a harului...“.

În faimoasa scrisoare a lui Publius Lentulus (sec. XIII), scrisoare provenind aproape sigur dintr-o veche tradiție, se spune despre Maica Domnului că „e cea mai nobilă și mai frumoasă icoană care s-a văzut în aceste părți“.

Fața Sf. Fecioare Maria a trebuit să fie fața care să se asemene mai mult cu fața lui Iisus. Maica Domnului a trebuit să fie frumoasă, cea mai frumoasă dintre ficele Evei, ea a trebuit să fie ca „narcisul din cîmpie și ca crinul din vilcele“ (Cînt. Cînt. 2, 1). Ea a trebuit să fie ca luceafărul de dimineată printre nori și ca luna plină în zilele de praznic, ca soarele cînd strălucește deasupra templului Celui Preaînalt, ca floarea trandafirului în zilele primăverii, ca floarea crinului lingă piraie, ca faldurii de verdeată ai Libanului în timpul verii și ca norii de tîmție în jurul cădelnițelor, ca potirul de aur lucrat de mîna de meșter, și bătut cu tot felul de pietre scumpe. Ea a fost ca un maslin plin de rod și ca un chiparos care atinge norii cu creștetul (Iisus, fiul lui Sirah, 50, 6—10).

Vorbind despre frumusețea fizică a Maicii Domnului oare nu ne putem gândi și la chipul femeilor din Vechiul Testament ? N-au fost oare acestea figuri anticipate ale Maicii Domnului ? Sara, Rebeca, Iudith, Estera și altele, prin calitățile lor, prin frumusețea lor fizică, n-au schițat oare marea și cereasca imagine a dumnezeieștii mame a lui Hristos ? Știm că Sf. Scriptură atribuie tuturor acestor femei, pe lingă alte calități, și o frumusețe deosebită. N-au prefigurat oare acestea prin frumusețea lor pe Maica Domnului ?

Vreau să închei tot cu un cuvînt al Sf. Ioan Damaschinul, care (în Omilia I în Nativ. B.V.M. nr. 9 și 11, în P.G., t. 105, col. 673 sq.) zice : „O Marie, prea dulce fiică a Anei, iată că iubirea mea mă face să mă întorc la tine ; cum să-ți descriu mersul plin de gravitate sfîntă, frumusețea feții tale și prudența aceea bătrînească într-un trup atît de tînăr ? Totul este

20) Mario Righetti, în „Enciclopedia...“, p. 366.

21) P.G., t. 97, col. 1034.

modestie în îmbrăcămintea ta, nici lux, nici moliciune. Un mers măsurat şi fără grabă, un fel de a vorbi plăcut, fiindcă vorba ta curgea dintr-o inimă plină de o dulce bunătate. Ce eşti tu altceva decât un locaş demn de Dumnezeu ? De aceea pe bună dreptate toate neamurile te vor numi fericită, tu podoaba şi floarea privilegiată a neamului omenesc" !

Din cele expuse pînă acum rezultă clar că sînt puţine date cu privire la înfăţişarea fizică a Maicii Domnului. Cele pe care le avem, din descrierile Sf. Părinţi şi scriitori bisericeşti şi din cărţile apocrife, nu ştim în ce măsură corespund realităţii.

Puţine sînt datele scripturistice şi cu privire la viaţa Maicii Domnului. Acelea pe care le avem însă sînt foarte preţioase pentru noi. Din ele cunoaştem momentele cele mai importante din viaţa Maicii Domnului. Viaţa ei a fost mereu alături de aceea a Fiului său. Tot ce face Maica Domnului şi tot ce zice trebuie pus în legătură cu adevărul maternităţii divine şi cu cel al aieparteniei.

E adevărat că nu cunoaştem multe amănunte din viaţa Maicii Domnului, dar ceea ce ştim e mai mult decât necesar pentru a putea avea înaintea noastră icoana ei spirituală. Sfintele pagini ale Evangheliilor ne-au dat atît cît e necesar ca s-o putem cinsti ca pe adevărata mamă a lui Hristos ²²).

22) Sf. Ioan Damaschinul, în *Deipar. Nativ.*, P.G., t. 96, col. 1664.

SFINȚII TREI IERARHI, STRĂLUCITE ȘI NEINTRECUTE MODELE DE VIRTUTE CREȘTINĂ

de : Arhidiacon prof. dr. IOAN ZĂGREAN

Sfânta noastră Biserică recomandă credincioșilor cinstirea sfinților, în primul rînd, pentru virtuțile deosebite pe care ei le-au dobîndit, datorită harului divin de care s-au învrednicit și cu care au conlucrat întreaga lor viață. Astfel, prin cinstirea dată lor, creștinii preamăresc și cinstesc indirect pe Dumnezeu, izvorul și cauza desăvîrșirii și a sfințeniei lor. Tocmai datorită faptului că sfinții sînt bineplăcuți, aleși și „casnici” ai lui Dumnezeu, noi le cerem ajutorul, rugîndu-i să mijlocească pentru noi către Dumnezeu, pentru ca astfel să dobîndim, prin ei de la El, har și ajutor întru nevoile noastre.

Dar cinstirea sfinților mai are și un alt temei și totodată și un alt scop. Prin desăvîrșirea și sfințenia vieții lor, ei au devenit modele vrednice de urmat și de imitat pentru orice creștin. De aceea Biserica îi consideră în general pe sfinți ca adevărate exemple de viață creștină și îi recomandă credincioșilor spre urmare și imitare, pilda vieții acestora constituind pentru obșteea creștină în general, ca și pentru fiecare creștin în parte, un permanent imbold spre o viață trăită în virtute și sfințenie. Astfel, prin viața și faptele sfinților, care sînt o lumină vie înaintea celorlalți creștini, este lăudat și preamărit însuși Dumnezeu, precum spune psalmistul (Ps. 144, 10), și cum însuși Mîntuitorul Iisus Hristos i-a îndemnat pe ucenicii Săi.

Dar precum în primele veacuri ale creștinismului cînd fiecare comunitate creștină își cinstea proprii săi sfinți (conf. Ep. Bisericii din Smirna către cea din Philomelium), luîndu-i ca exemple vrednice de urmat, tot astfel și după generalizarea cultului unora dintre sfinți în întreaga Biserică (începînd cu veacul al IV-lea), au rămas preferințe locale în legătură cu cultul unora dintre ei. De aceea, pînă astăzi se poate constata că nu în toate Bisericile creștine, sfinții rînduiți spre prăznuire, se bucură, în aceeași măsură, de o egală cinstire. Sînt însă unii sfinți, care în toate Bisericile se bucură de cea mai înaltă cinstire : Sfînta Fecioară Maria, Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Nicolae, Sfinții mari dascăli ai lumii și ierarhi Vasile cel Mare, Grigore Teologul, Ioan Gură de Aur, precum și alți sfinți.

Sfinții Trei Ierarhi s-au bucurat și în Biserica Ortodoxă Română, de la începuturile acesteia și pînă astăzi, de o cinstire deosebită. Aceasta se poate vedea din numeroase biserici ridicate și ctitorite întru evlavioasa

lor pomenire, pe întreg cuprinsul pământului românesc. Astfel, în Biserica noastră există un număr de 124 lăcașuri de închinare în cinstea și evlavioasa pomenire a Sfinților Trei Ierarhi, din care un număr de 62 sînt închinare Sfinților Trei Ierarhi împreună, 44 în cinstea Sf. Vasile cel Mare, 8 în cinstea Sf. Grigore Teologul, iar 10 în cinstea Sf. Ioan Gură de Aur (datele sînt luate după conferința prof. Victor Ienciu, ținută la 30 ianuarie 1968, cu ocazia prăznuirii patronilor Școalei de Cîntăreți și Seminarului Teologic din Cluj).

Mai mult, ca urmare a hotărîrii luate în Conferința profesorilor de Teologie ținută la Atena în 1936, Bisericele Ortodoxe naționale au introdus, rînd pe rînd, prăznuirea acestor sfinți — la data de 30 ianuarie — ca patroni ai școlilor teologice din cuprinsul acestora. Ca urmare a hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 1949, astăzi toate școlile teologice de grad secundar și universitar prăznuiesc la data de 30 ianuarie pe Sfinții Trei Ierarhi ca patroni ai lor.

Alegerea acestor trei mari dascăli ai Bisericii și ierarhi ca povătuitori, ocrotitori, protectori și patroni ai școlilor teologice nu este un lucru întîmplător, deoarece această sfință triadă de învățători ai creștinătății, înfățișează în mod simbolic cele trei direcții în care trebuie îndrumată educația tinerilor teologi care urmează la aceste școli și care singuri s-au hotărît să se dedice nobilei misiuni a preoției. Sfîntul Vasile cel Mare este simbolul vieții petrecută în austeritate, îndrumată și organizată după reguli care nu suferă abatere, așadar simbolul vieții și ținutei preoțești pline de demnitate; Sfîntul Grigore Teologul este simbolul înaltei teologii care înfrînge și înlătură învățăturile rătăcite; Sfîntul Ioan Gură de Aur este simbolul stăruinței neostenite, pentru ca, prin puterea și măiestria cuvîntului și prin exemplul faptei, să îndrume credincioșii către o viață mai curată.

În cele ce urmează, voi căuta să înfățișez, în mod sumar, personalitatea celor trei Sfinți Părinți, desprinzînd din viața acestora acele însușiri ale caracterului lor, care pot fi luate drept modele strălucite și neîntrecute de virtute, pentru toți cei ce vor să pășească pe calea desăvîrșirii. Așadar această prezentare este folositoare nu numai tinerilor care se îndreaptă spre misiunea preoțească, ci deopotrivă și preoților — și îndeosebi preoților tineri —, care au datoria și chemarea de a se desăvîrși tot mai mult prin însăși natura misiunii lor.

Sfinții Trei Ierarhi se nasc cu toții în veacul al IV-lea, își trăiesc viața în acest veac. „Sfinții Trei Ierarhi aparțin acelei pleiade de creștini superiori, ale căror înfăptuiri, virtuți și geniu, au exercitat o influență foarte puternică asupra destinului creștinismului din veacul al IV-lea, o strălucire fără seamăn. Figurile lor nobile și sfinte strălucesc și se detașează dintre figurile altor mari sfinți. Ei rămîn unele dintre cele mai mărețe glorii ale unei epoci în care Dumnezeu a revărsat belșug de lumină și de sfințenie“ (I. B. Jeannin).

Sf. Vasile și Sf. Grigore se nasc — cel dintîi la 330, iar cel de-al doilea la 329, deci cu un an mai înainte — în două localități învecinate: Cezarea și Arianz de lângă Nazianz din Capadochia, o modestă provincie a Asiei Mici, din care pînă atunci nu răsărise vreo importantă personalitate, nici

pentru Biserica creștină, dar nici pentru litere sau retorică. Providența divină a hotărât ca tocmai în veacul celor mai mari frământări pentru Biserica creștină, această modestă provincie să dea naștere celor trei „capadochieni” : Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Grigore de Nissa, strălucitori pe firmamentul spiritualității creștine a veacului al IV-lea. Abia după 14 ani, dacă nu chiar după n sfert de veac (după unii la 344, după alții, mai probabil la 354), cunoscută ca un centru creștin de prim rang, anume Antiohia Siriei, provincie învecinată cu Capadochia, va deveni locul de naștere al Sf. Ioan, căruia veacul al VI-lea îi va da supranumele de Hrisostom, adică Gură de Aur, nume pe care marele dascăl al Bisericii îl va primi pentru frumusețea și puterea de convingere a cuvintărilor sale, dar care e însoțit de alte titluri și mai glorioase, ce-i asigură un loc distins printre cei mai mari păstori și cei mai renumiți sfinți ai Bisericii : o cuvioasă evlavie care a fost sufletul purtării sale în întreaga lui viață, un curaj neclintit pentru apărarea dreptei credințe.

Sf. Vasile avea ascendenți cu remarcabile merite pentru Biserica creștină. Bunicul și bunica sa dinspre tată, Sf. Macrina cea Bătrână, erau discipoli de ai Sf. Grigore Taumaturgul, care au suferit persecuții în timpul împăratului Maximilian Daja, fiind exilați 7 ani în pădurile Pontului. Tatăl său cu numele Vasile, era un distins retor (avocat) în Neocezarea Pontului, iar maică-sa Emilia era tot fiică de martir. A mai avut 9 frați și surori, între care pe Sf. Grigore de Nissa și pe sf. Macrina cea Tinăară ; dintre cei 10 frați, cinci se vor dedica stării monahale, iar trei vor ajunge episcopi : Vasile, Grigore de Nissa și Petru de Sevasta. Nu e deci de mirare că, într-o astfel de familie, micul Vasile, înzestrat de altfel cu o sănătate foarte subredă, a primit nu numai o îngrijire deosebită, ci și o educație aleasă, primii săi pași pe calea artelor și a științelor făcându-i sub îndrumarea tatălui său, iar cele dintii deprinderi pe calea evlaviei și a virtuții dobândindu-le sub îndrumarea mamei, dar mai ales a bunicii sale Sf. Macrina. Sf. Grigore de Nazianz va caracteriza mai târziu astfel mediul familiar în care văzuse lumina zilei prietenul său, Sf. Vasile : „Cei rămași în lume se pare că nu cedară în pietate aceloră care îmbrățișaseră starea de feciorie, spre a se jertfi mai bine slujirii lui Dumnezeu. Sf. Macrina cea Tinăară era mai mare decât toți frații. Ea ajuta pe mamă-sa și la educația fraților și surorilor sale și împreună cu ea lucra, spre a le inspira frica de Dumnezeu”. Trimis de mic la bunică-sa din Pont, Sf. Macrina cea Bătrână, de la ea a primit cele dintii lecții despre virtute : „Încă n-am uitat — va spune Sf. Vasile mai târziu — impresiile puternice pe care le-au făcut asupra fragedului meu suflet, cuvintele și exemplele acestei sfinte femei”.

Sf. Grigore de asemenea era fiul unei alese și nobile familii capadochiene, tatăl său, cu numele tot Grigore, fiind cel dintii magistrat al orașului, un demnitar cinstit și corect, împodobit de frumoase virtuți morale, iar mama sa Nona, o pioasă și devotată creștină. Din tinerețe, tatăl său aparținuse sectei ipsistarilor care, asemenea persilor, cu toate că cinsteau pe Dumnezeu cel preainalt, se închinau focului și țineau ziua simbetei, respectând prescripțiile privitoare la mâncări întocmai ca evreii. Dar rugă-

ciunile pioasei Nona fură ascultate de Dumnezeu, astfel că soțul său trecu la creștinism chiar în anul în care, la Niceea, se ținea cel dintîi sinod ecumenic (325), adăugînd astfel la buchetul frumosașelor însușiri pe care le avea, cea mai frumoasă floare. Peste cîțiva ani, fericita familie a fost învrednicită de primul copil, după care mai urmară doi : un băiat și o fată.

Ca rod al rugăciunilor mamei sale, ca și odinioară prorociei Samuil și Sf. Ioan Botezătorul, copilul Grigore a fost consacrat lui Dumnezeu încă din pîntecele maicii sale, iar el, din fragedă tinerețe, răspundea așteptărilor părinților săi, care-i îndrumau neconținut pașii pe calea virtuții.

Cu vreo două decenii mai tîrziu, Sf. Ioan Gură de Aur se născu în Antiohia Siriei, dintr-o familie de rang foarte înalt. Tatăl său Secundus era comandantul trupelor imperiale din Siria, iar mama sa Antuza era o foarte tînără, pioasă și devotată creștină, a cărei frumusețe și noblete sufletească impuneau tuturor un respect cu atît mai mare, cu cît poseda cele mai alese virtuți, încît chiar păgînii o admirau. Din nenorocire, tatăl lui Ioan muri de tînăr, lăsîndu-și soția văduvă la vîrsta de 20 de ani, iar copiii orfani, înainte de a-și fi putut cunoaște tatăl. După afirmațiile unanime ale Sfinților Părinți și ale scriitorilor din acea vreme, nici o femeie n-a fost mai vrednică de a fi numită mamă, decît această minunată Antuza. Renumitul retor Libanius, dascălul Sf. Vasile, precum și dascălul de mai tîrziu al Sf. Ioan, auzind că această excepțională femeie a rămas văduvă la vîrsta de 20 de ani, dar n-a voit să se remărite, cu toate că i s-au ivit numeroase partide bune, ci s-a dedicat întru totul creșterii și educației copiilor săi, plin de uimire a exclamat : „Ah, zeilor, iată ce femei minunate există la creștini !” Astfel, tînărul Ioan din cea mai fragedă copilărie, s-a adăpat la izvorul credinței mamei sale și din energia curajului ei, respirînd încă din leagăn acel climat al bunei cuviințe și al evlaviei curate, care-i va pecetlui caracterul pentru întreaga sa viață.

Instrucția și educația acestor sfinți a fost continuată în școli renumite și la dascăli străluciți din acel secol. Sf. Vasile studiază mai întîi la Cezareea Capadochiei, acolo unde fusese trimis pentru studii și Sf. Grigore și unde cei doi tineri se întîlnesc pentru prima oară, apoi la Constantinopol și în sfîrșit la Atena, „Eldorado”-ul științelor, cum numesc mulți acest vestit oraș cultural din acea vreme. Deși mult mai tînăr decît cei doi prieteni de mai tîrziu, Sf. Ioan avu șansa să studieze la Antiohia cu același dascăl cu care studiasă retorica la Constantinopol și Sf. Vasile, cu renumitul retor Libanius, care acum își mutase sediul școlii la Antiohia. Ei au vădit reale însușiri și nedesmințită vocație spre cunoașterea tainelor lui Dumnezeu, așadar spre Teologia creștină și spre slujirea lui Dumnezeu.

Astfel, ne-au rămas mărturii neîndoielnice despre vocația timpurie a acestor tineri, spre această slujire. Între altele, despre Sf. Grigore se spune că, încă din fragedă tinerețe, a fost atras spre o astfel de viață. El însuși mărturisește că, la o vîrstă fragedă, a avut un vis misterios, pe care mai tîrziu îl descrie astfel : „Mi se părea că văd două femei de o rară frumusețe, dintre care una reprezenta castitatea, iar cealaltă cumpătarea ; ele mă mîngăiau ca pe un copil și mă invitau să le urmez. — Vino cu noi ! — îmi ziceau ele — și noi te vom ridica pînă la lumina Treimii celei nemuri-

toare...". Din acel moment, tânărul simți o vie dorință pentru a-și petrece viața în feciorie. Se va vedea mai târziu, din numeroasele sale scrieri, cât de mult prețuia el virtutea castității, deoarece ori de câte ori vorbește despre îndatorirea de a păzi votul fecioriei, el numește moarte și sacrificiu călcarea unui asemenea vot.

Ceea ce este vrednic de admirat la acești sfinți este seriozitatea și gravitatea purității lor din timpul studiilor, dusă până aproape de sfințenie. Astfel, Vasile și Grigore reîntâlnindu-se la Atena, cunoștința lor din Cezairea Capadochiei se transformă într-o prietenie atât de înălțătoare și dezințersată, încât nu-i de mirare că unii biografi ai lor afirmă că poate niciodată două persoane n-au înscris o mai frumoasă pagină de prietenie ca Sf. Vasile și Sf. Grigore. Mai târziu, însuși Sf. Grigore descrie această prietenie, mărturisind că ei erau o inimă și un suflet, sau un suflet în două trupuri.

Mulți biografi ai celor doi sfinți ne-au lăsat pagini nemuritoare despre această prietenie. Unul dintre aceștia, în veacul trecut, se exprima despre ea astfel: „Judecându-i după gravitatea purității lor, s-ar fi crezut că sînt îngeri, nu oameni! Avînd neconținută priveghere asupra lor, găseau în prietenia lor mîngăiere și nenumărate mijloace, spre a se întrece în practicarea binelui. Trăiau împreună și aveau o masă comună. Unirea lor nu era niciodată întreruptă prin deosebirile părerilor și se părea că au o singură voință. Nu era vorba de proprietate la ei. În toate faptele, ei n-aveau altceva în vedere, decît slava lui Dumnezeu. Spre aceasta își concentrău toate ostenele, studiile, privegherile, ajunările și în general întrebuițarea tuturor facultăților spirituale". Dar în zadar s-ar fi ostent ei să-și păstreze curățenia moravurilor, dacă nu s-ar fi ferit de prietenii rele.

În timpul studiilor la Atena, cei doi prieteni au avut de coleg pe viitorul împărat Iulian Apostatul, care a studiat împreună cu ei atît Sf. Scriptură, cît și literatura și artele. Înzestrat de Dumnezeu cu darul de a cunoaște oamenii, Sf. Grigore a întrevăzut încă de pe atunci că imperiul nutrește un monstru la sînul său. Aceasta era poate și o presimțire, datorită aceluiași dar extraordinar, însă ea dovedea în același timp și un deosebit spirit de observație, datorită căruia ne-a rămas de la Sf. Grigore un portret complet al viitorului împărat care a făcut atîta rău Bisericii creștine. Iată acest portret atît de grăitor, tocmai prin laconismul său: „Avea mersul neregulat, umerii schimonosiți, capul în continuă mișcare, ochii rătăciți. Vorbea și ridea deodată. Limba deși repede, nu putea totdeauna urma cugetările; cuvîntul său era cîteodată întrerupt și vocea îi era lîncedă. Adesea punea întrebări și dădea răspunsuri fără rost".

La rîndul său, Sf. Ioan în timpul studiilor sale din Antiohia, în afară de profesorul de filozofie Andragatios, avu ca profesor de retorică pe renumitul Libanius, care în acea vreme, deși trecut de floarea vîrstei, profesa cu mult succes retorica în capitale provinciei Siria. Tânărul elev al bătrînului maestru, deși alături de inteligența sa deosebită, manifesta o delicatețe și o nevinovăție uimitoare, făcea totuși progrese atît de rapide în arta cuvîntului, încît în scurtă vreme nu numai egală pe dascălul său,

dar se pare că îl și întrecu. În acest timp, tânărul discipol compuse un panegiric — un cuvînt de laudă — în onoarea împăratului, pe care profesorul său îl citi într-un cerc mai larg de prieteni, iar la terminarea lecturii, Libanius fu copleșit de aplauze. El însuși, posesorul unei elocințe neegalate pînă atunci, cel ce reputase în viață atîtea succese în arta cuvîntului, se emoționă profund de succesul obținut de compoziția elevului său și exclamă : „Ferice de panegirist că are puțința să laude un astfel de împărat, dar ferice și de împărați că trăiesc într-un timp cînd se află o comoară așa de rară“. Întrebîndu-l o dată prietenii pe Libanius pe cine lasă ca urmaș la conducerea școlii, acesta a răspuns : „Aș fi numit pe Ioan, de nu mi l-ar fi luat creștinii“.

După terminarea studiilor și după reîntoarcerea în orașul lor, ei se dedicară la început profesiunilor pentru care s-au pregătit. Sf. Vasile își ciștigă în curînd în Cezareea Capadochiei o faimă de retor vrednică de învidiat, ceea ce avu ca urmare chemarea sa în Neocezarea Pontului, spre a profesa aici retorica. Asemenea succese repută, la rîndul său, și Sf. Ioan în Antiohia unde, la vîrsta de 20 de ani, pleda procese cu un succes extraordinar. Sf. Grigore, care zăbovi la studii în Atena ceva mai mult decît Sf. Vasile — acesta stătuse cinci ani — dobîndise acolo tot ceea ce se putea ști în acea vreme, „de rebus divinis et humanis“. La reîntoarcerea din Atena trecu prin Constantinopol, unde se opri pentru puțină vreme la fratele său Chezarie, pe atunci medic prețuit al împăratului Constanțiu. Faima despre știința lui Grigore ajunsese la Constantinopol încă înainte de sosirea lui aici, de aceea cei care-l apreciau și care făceau parte din cercurile curții imperiale, stăruiră să se stabilească la Constantinopol, dar Sf. Grigore refuză, reîntorcîndu-se la Nazianz. O dată revenit în patrie, primi botezul chiar de la tatăl său, care în acea vreme era episcop.

Găsesc necesar să fac acum o paranteză. Cineva ar putea pune întrebarea : cum se poate ca Sf. Grigore, care încă din copilărie a fost îndrumat spre cunoașterea și slujirea lui Dumnezeu, să primească totuși botezul așa de tîrziu ? Răspunsul la această întrebare nu-i greu de dat. E vorba aici tocmai de înalta conștiință a datoriei, temelia oricărei adevărate virtuți, care i-a îndemnat — pe ei și pe alții asemenea lor — la aminarea momentului în care vor deveni creștini, pînă în clipa în care ei se vor simți cu adevărat pregătiți, mai ales sub aspectul trăirii și al deprinderilor morale, spre a primi Taina Sfîntului Botez, pentru ca, după această înnoire duhovnicească, să poată duce o viață întru totul după învățăturile lui Iisus Hristos. Iată pentru ce, după reîntoarcerea Sf. Vasile de la Atena în patria sa, cu toate că era instruit deplin în tainele învățăturii creștine, ezita totuși să se boteze, și abia după îndelungate convorbiri și discuții avute cu sora sa, Sf. Macrina cea Tinăra și cu prietenul său Sf. Grigore, s-a hotărît să primească botezul.

Sf. Ioan, cu toate că datorită influenței mamei sale primi botezul mai timpuriu, totuși abia la vîrsta de 20 de ani, cînd se afla în plină glorie ca retor, își dădu seama de pericolele la care este expus.

Trebuie să remarcăm faptul că acești tineri aleși, instruiți, prețuiți și adulați în cereul mai larg al prietenilor, ca și al societății în mijlocul

căreia trăiau, s-au hotărât să urmeze drumul deschis de Sfinții Antonie cel Mare, Pahomie și Paul de Teba, pășind pe calea vieții monahale, în învălmășagul acelor vremi, socotindu-o pe aceasta singura cale care i-ar putea ajuta să ducă o viață închinată cu adevărat slujirii lui Dumnezeu.

Astfel, în Pont, pe malurile riului Iris, nu departe de Neocezarea, Sf. Vasile se dăruie vieții monahale, spre stupefacția marelui său dascăl, Libanius, care deși mișcat de atîta dispreț din partea tînărului Vasile pentru viața lumească, totuși n-a putut nici înțelege îndeajuns, nici pricepe hotărîrea fostului său elev. În această frumoasă regiune, el pune bazele monahismului chinovial, adică a monahismului cu viață obștească, spre deosebire de monahismul anahoretic, inaugurat în orientul mijlociu de Eustațiu al Sevastei, înjghebind astfel aici una dintre cele mai de seamă așezări monahale, pe care mai tîrziu a organizat-o după renumitele sale „reguli”. Această hotărîre, Sf. Vasile n-a luat-o sub impulsul unei porniri de moment, ci numai în urma unei serioase și îndelungate chibzuințe, drept rod al unei călătorii făcute în vederea cunoașterii așezămintelor monahale din Egipt, Palestina și Siria. Mișcat peste măsură de tot ceea ce a văzut acolo, se îndreaptă spre țarmurile riului Iris, tăindu-și astfel în mod conștient și voluntar, orice puțință de reîntoarcere spre viața lumească.

Cu nespusă plăcere Sf. Vasile primește aici vizita prietenului său iubit, Sf. Grigore, care după ce fusese botezat de tatăl său îndată după reîntoarcerea sa din Atena, se dedicase cu totul slujirii lui Dumnezeu. „Tot ce am — mărturisește Sf. Grigore în această perioadă a vieții sale — dau Celui de la care am primit, căci numai pe Dinsul îl am. Lui i-am jertfit averea, gloria, sănătatea, limba și talentul. Tot ce am avut de la ele, acum disprețuiesc pentru dragostea lui Hristos”. Încă înainte de a veni să-și viziteze prietenul la Iris, Sf. Grigore trăia o viață cu adevărat schivnică. Mort tuturor plăcerilor, nu mai iubea decît cele dumnezeiești, mîncă numai piine cu sare și bea apă. Hainele sale erau groase și pămîntul îi servea de pat. Ziua muncea din greu, iar noaptea se ruga și priveghea.

Datorită privațiunilor și asprimii vieții la care s-a supus Sf. Grigore, sănătatea i-a slăbit mult, iar lacrimile ce le vărsa neconținut din abundență, îl împedecau să doarmă. Dar se bucura în slăbiciunea sa, căci aceasta îl făcea să fie mort patimilor trupești și să se lepede de sine.

Cu cită bucurie, cei doi prieteni, regăsindu-se acum la vîrsta de aproape 30 de ani, se nevoiră împreună în exerciții ascetice și în studierea Sfințelor Scripturi, ca și în culegerea celor mai frumoase texte din scrierile lui Origen și ale altor Sf. Părinți, pagini de adevărată filocalie!

Dar la fel a făcut și Sf. Ioan. Îndepărtîndu-se de zgomotul și de plăcerile lumesti, îmbracă o haină ordinară și se hotărî ca de aici înainte să-și trăiască viața cu totul altfel. Întrebuința cea mai mare parte din timp pentru rugăciune, meditație și citirea Sf. Scripturi. Ajuna în toate zilele și se culca pe jos, atunci cînd era cu totul obosit de privegheri. Se nevoia a învinge patimile. Iată cum e înfățișat portretul psihologic al Sf. Ioan din acea vreme, de către un biograf al său: „Avînd o inteligență vioaie, un suflet înflăcărat și fraged, o sensibilitate vie, bun, blînd, generos, manifes-

tind față de săraci acea blindețe compătimitoare, care va constitui izvorul elocinței sale, entuziasmându-se pentru ceea ce i se părea lui că este drept și adevărat, însă fără amărăciune, fără minie, incapabil de prefăcătorie sau lașitate, avînd un caracter deschis ca și chipul său luminos, cu o satornicie neîntîlnită la tineri, Ioan avea ceva hotărît, aproape marțial în hotărîrile lui, ceea ce-l amintea pe tatăl său“.

După ce episcopul Meletie al Antiohiei îl hirotesa ca lector, de aici înainte încep să înflorească numeroase virtuți morale în inima lui. Purtarea lui din acea vreme, e descrisă astfel de către alt biograf al său : „Niciodată nu a rostit vreun cuvînt jignitor sau neprietenos. De acum înăbușea orice pornire de minie justificată împotriva păcatelor și răutăților, recunoscînd că este o nebunie să osîndești greșalele altora, înainte să ți le îndreptezi pe ale tale proprii. Cultiva tăcerea cu o abnegație de sine vrednică de admirație, cunoscîndu-i-se darul vorbirii de care dispunea”. În tot acest timp se întreține adeseori cu persoane care excelau în virtute și după o muncă asiduă, reuși să convertească la viața ascetică pe doi prieteni ai săi : pe Teodor, numit mai tîrziu exegetul, viitorul episcop de Mopsuestia, după ce acesta se cufundase multă vreme în valurile plăcerilor, și pe Maxim, viitorul episcop al Seleuciei.

Dar asemenea Sfîntului Grigore, cînd simți că episcopii din provinciile învecinate voiesc să-l aleagă episcop, fugi din fața acestei grele sarcini, iar ca urmare a acestui fapt, la vîrsta de 26 de ani, scrise importantul și frumosul tratat „Despre preoție“, arătînd sublimitatea chemării preoțești, dar totodată și grelele îndatoriri și răspunderi ce apasă pe umerii celor ce se hotărăsc să-și ia asupra lor asemenea chemare, prin această lucrare justificînd oarecum fuga sa din fața grelei sarcini a arhieriei. Abia la vîrsta de 30 de ani, Ioan se retrage în munții Antiohiei, unde timp de 4 ani, sub conducerea și îndrumarea duhovnicească a unui venerabil monah, duce o viață cu adevărat ascetică, împreunînd astfel — asemenea Sf. Vasile — rugăciunea cu munca, cu mult mai înainte de a se pune în practică, în monahismul apusean, acel dicton atribuit lui Benedict de Nursia : „ora et labora“, roagă-te și muncește. După ce petrecu încă 2 ani într-o peșteră, avînd un regim și mai aspru, abia cînd fu cuprins de o boală grea, se întoarse în Antiohia, unde fu hirotonit întru diacon.

Dar vrerea Domnului și interese superioare bisericesti cereau ca acești vrednici următori ai lui Hristos și posesori ai unei vaste culturi teologice, să intre în vîltoarea frămîntărilor care sfîșiau unitatea Bisericii. Sf. Vasile devine sfetnicul și colaboratorul cel mai apropiat al episcopului Eusebios — după ce acesta îl hirotonise ca preot —, în vremea în care Biserica se afla într-o mare primejdie, deoarece noul împărat Valens, înfocat adept al ereziei ariene, înlătura sau depunea din scaun pe toți episcopii care rămaseră credincioși hotărîrilor sinodului de la Niceea. Cei doi prieteni, Vasile și Grigore, își mobilizează toate forțele împotriva acestor silnicii, iar Vasile părăsește definitiv țărmurile Irisului și după un timp în care se despărțise de episcopul Eusebios, se reîntoarce din nou lingă el, devenindu-i acestuia „consilierul indispensabil, ajutorul iscusit, interpretul Sfintei Scripturi, tîlmaciul îndatoririlor sale, toiagul bătrînețelor, sprijinul

credinței și cel mai scump tovarăș al său“, precum ne mărturisește Sf. Grigore în una din cuvântările sale. Până la moartea episcopului său, activitatea Sfintului Vasile a fost de-a dreptul uimitoare, stăvilind prin predicile și prin tactul său pericolul arian și excelând mai ales prin operele sale de binefaceri, ca bunăoară aceea din timpul foametei din anul 368, când, pentru a doua oară, Sf. Vasile se lipsește de întreaga sa avere pe care o moștenise de la mama sa, punindu-o la dispoziția săracilor.

Sf. Grigore care fusese hirotonit preot, aproape cu de-a sila de către tatăl său, îngrozit de greaua răspundere ce i-a căzut pe umeri, a fugit de acasă — așa cum va face și Sf. Ioan — dar în cele din urmă și-a recunoscut greșala acestei dezertări, condamându-se singur că, asemenea lui Ioan, nu s-a supus voinței lui Dumnezeu, iar după ce s-a întors în Nazianz, a rosti, în ziua Sfințelor Paști, prima sa cuvântare în biserică, pentru ca, la puțină vreme după aceea, să țină vestita sa apologie „despre fugă“, explicând dezertarea sa de la datorie numai din cauza înaltei demnități a preoției, a grelelor îndatoriri legate de ea, precum și a sfințeniei ce se cere unui slujitor, spre a se apropia de altar. Această scriere a servit ca izvor de inspirație Sfintului Ioan Gură de Aur pentru minunatul său tratat „despre preoție“.

La rîndul său, Sf. Ioan, după ce fu hirotonit la vîrsta de 43 de ani ca preot de către episcopul său Flavian, deveni vicar și predicator al acestuia, fiind astfel timp de 12 ani „ochiul și gura episcopului său“, iar prin scrierile sale, prin purtarea sa, prin ținuta sa evlavioasă, prin iubirea față de cei săraci și mici, reuși să cucerească inimile șovăitoare ale creștinilor antiohieni din acea vreme. Dar el n-a căutat să cucerească aceste inimi pentru sine, din satisfacția unei vanități omenești, ci pentru Dumnezeu și pentru dragostea față de desăvîrșirea creștină, spre care îi îndemna mereu. De aceea, amvonul devenise pentru el un loc sfînt, de unde cuvîntul său avea să se reverse asupra sufletelor credincioșilor care-l ascultau, ca ploaia binefăcătoare asupra brazdei uscate. Și nu mică i-a fost bucuria, văzînd că sămînța aruncată în sufletul credincioșilor dădea rod înzecit și înșutit.

Înșușirile, virtuțile și vocația cu care Dumnezeu a dăruit pe acești aleși ai Săi, au deschis mințile și inimile tuturor celor ce doreau binele Bisericii. De aceea, prin vrerea Celui de sus, ei au fost chemați să ocupe cele mai înalte trepte ale ierarhiei bisericești.

După moartea episcopului Eusebios, la anul 370, Sf. Vasile, acum în vîrstă de 40 de ani, fu ales episcop al Cezareei Capadochiei. Această alegere s-a dovedit mai mult decît fericită, căci — precum se exprimă un panegirist al său —, „dacă sănătatea îi era șubredă nu numai datorită constituției sale firave, ci și din cauza privațiunilor de tot felul, pe care și le impusese pînă atunci, formația sa intelectuală era desăvîrșită, iar viața sa morală era cu adevărat aceea a unui sfînt. Înțelepciunea, prezența de spirit, tactul său, hotărîrea sa și sfințenia vieții, îl arătau mai presus decît toți cei 50 de episcopi sufragani din provincia Capadochiei, al cărei mitropolit era, și din dieceza politică a Pontului, al cărei exarh era. Demnitatea de episcop pe care o primise, făcu să strălucească și mai mult virtuțile Sfințului. Se părea că voiește să se întrecă pe sine, el care pînă atunci între-

cuse pe alți". Adept convins al hotărîrilor sinodului de la Niceea, așadar un dușman neîmblinzit al arianismului, Sf. Vasile devine sprijinitor al păzitorului dreptei credințe din acea vreme, al Sf. Atanasie al Alexandriei, în tot timpul cît au trăit amîndoi.

Ca episcop s-a îngrijit de apărarea și liniștirea turmei sale învrăjbite din cauza arianismului și apolinarismului.

Spre a înțelege virtutea eroică a curajului manifestat de Sf. Vasile în lupta dusă împotriva împăratului Valens, acel arian fanatic și neîmblinzit, care nu cruța nici forța, nici cruzimea pentru nimicirea ortodoxiei, și care la sfatul și îndemnul mitropolitului arian al Constantinopolului Demofil, a îmbarcat pe o corabie 24 de episcopi dușmani ai arianismului, căreia i-a dat foc în largul mării, lăsînd pe supraviețuitori să se înnece, care după moartea Sf. Atanasie cel Mare făcuse asemenea cruzimi și în Egipt și care acum venise în Cezarea, spre a face isprăvi asemănătoare, e de ajuns să ne referim la convorbirea pe care renumitul episcop al Cezareei a avut-o cu prefectul provinciei, Modest, care invitîndu-l pe Sf. Vasile la sine, căuta să-l îndemne cu falsă blîndețe să asculte ordinul împăratului, de a intra în comuniune cu arienii.

După această convorbire, prefectul Modest nu se putu opri să nu admire curajul episcopului. A doua zi spuse totul împăratului. După încercări repetate de a îndupleca pe episcop, dar toate fără succes, prefectul Modest zise împăratului : Sintem învinși ! Omul acesta e mai presus de orice amenințare. Atunci împăratul lăsă pe episcop în pace, iar în ziua Epifaniei (sărbătoarea Botezului Domnului, care atunci se serba în Răsărit deodată cu Nașterea Domnului, la 6 ianuarie), luînd parte la serviciul divin din biserica cea mare, admiră ordinea din biserică, precum și pietatea credincioșilor, de asemenea și evlavia cu care episcopul oficia sfînta liturghie. Ar fi dorit chiar să se împărtășească, dar se temu să nu fie refuzat !

Cu toate acestea, la îndemnul arienilor, împăratul dădu ordinul de exil, dar îl revocă în curînd la cererea împărătesei, deoarece în acea noapte, fiul împăratului fu cuprins de o boală gravă. Împăratul trimise după episcop și îndată după intrarea acestuia în palat, bolnavul se simți mai bine, iar Sf. Vasile spuse împăratului că nu va muri, dacă va fi botezat și crescut în credința ortodoxă. Împăratul acceptă această condiție, după care Sf. Vasile făcu rugăciuni stăruitoare pentru însănătoșirea copilului, iar acesta se făcu sănătos. Dar împăratul nu se ținu de cuvînt și își boteză fiul la un episcop arian, și îndată după botez, copilul muri. Surescitat peste măsură de aceasta, împăratul voi să iscălească al doilea decret de exilare a Sfîntului, dar pîna de trestie i se strivi în mînă, ca și cînd n-ar fi voit să se facă părtaşă la o asemenea nelegiuire. Împăratul ceru o a doua, dar cînd o luă în mînă, simți în tot trupul un tremur și o mare agitare. Cuprins de spaimă, rupse hîrtia și lăsă pe arhiepiscop în pace. Însuși prefectul Modest, vindecîndu-se mai tîrziu de o boală grea, mărturisea în public că își datorează viața numai rugăciunilor Sfîntului Vasile.

Slăbit peste măsură și istovit de muncă și asceză, Sf. Vasile muri la 379, în vîrstă de 49 de ani, fiind deplîns de toți creștinii din Capadochia

și jur. Cu trei ani mai târziu, în panegiricul închinat iubitului și neuitatului său prieten, Sf. Grigore a lăsat posterității un minunat și neîntrecut portret al Sf. Vasile, care în timpul vieții sale a fost atât de stimat și admirat de contemporanii săi, încât mulți au încercat să-i imite nu numai faptele, dar chiar felul de a vorbi și de a merge. Sf. Grigore descrie îndeosebi virtuțile Sfântului în culorile cele mai vii și mai atrăgătoare, fără a le exagera întru nimic. Alături de Sf. Grigore, numeroși Sfinți Părinți i-au întocmit mulțime de panegirice, lăudându-i virtuțile și cinstindu-l cu diferite numiri. Astfel, Teodoret al Cirului i-a dat numele de „cel Mare” încă pe cînd Sf. Vasile era în viață, Sf. Sofronie al Ierusalimului l-a numit „cinstea și podoaba Bisericii”, Isidor Peluziotul i-a spus „bărbat insuflat de Dumnezeu”, iar sinodul ecumenic de la Calcedon (451) l-a numit „Marele Vasile, slujitorul harului, care a vestit adevărul în tot pămîntul”.

La moartea împăratului Valens (378), întîmplată cu un an mai înainte de moartea Sf. Vasile, Sf. Grigore, care după moartea tatălui său primise să administreze episcopia vacantă pînă la alegerea noului episcop, fu chemat la Constantinopol și ales episcop de către credincioșii care nu se supuseră tiraniei exercitate aici de către arieni timp de 40 de ani. Cînd însă și-a ocupat scaunul episcopal, a fost luat în rîs de către puternicii și îngîmfaiții arieni, cărora înfățișarea noului episcop nu le impunea cu nimic. Cu capul pleșuv, cu fața slăbită de post și de lacrimile vărsate, cu îmbrăcămintea aspră și simplă, acest modest slujitor al Bisericii nu se potrivea nicidecum cu fastul care-l înconjura pe episcopul arian al acelei cetăți, care deținea aproape toate bisericile din oraș, în frunte cu cea închinată Sf. Sofii. Sf. Grigore își adună credincioșii în jurul bisericii *Anastasia*, pe care o destină pentru reînvierea ortodoxiei. Dar arienii și apolinariștii îl atacau cu violență.

Viața pe care o ducea Sf. Grigore la Constantinopol era un exemplu de virtute, care impunea cu atât mai mult, cu cît cel ce o trăia, era un episcop al capitalei imperiului de răsărit, înzestrat cu talente deosebite și posesorul unei vaste culturi teologice. De aceea, persoana modestului episcop de la o vreme trezi chiar curiozitatea ereticilor și a păgînilor, care fură nevoiți să recunoască valoarea personalității Sf. Grigore, precum și meritele sale, ceea ce avu ca urmare înălțarea și triumful ortodoxiei. În predicile sale, Sf. Grigore nu lăuda pe nimeni, ci urmărea numai să întărească pe credincioși, îndemnîndu-i să păzească poruncile, să se ferească de dispute deșarte, să facă milostenie, să cerceteze și să slujească celor bolnavi, să se roage pentru iertarea păcatelor lor și ale aproapelui, să-și înfrîneze pornirile spre minie și patimile, să-și păzească limba și să-și supună poftetele. Într-un cuvînt, acest model viu al tuturor virtuților, îndemna și se străduia ca păstoriții săi să bătătorească și să stăruiască pe calea ce duce spre cele mai alese virtuți creștine. Vestea despre virtutea și talentele acestui mare ierarh străbătu pînă în cele mai îndepărtate provincii ale imperiului, de aceea Fericitul Ieronim, renumitul scriitor apusean, care petrecuse în Siria și Palestina mai bine de 9 ani, spre a se dedica studiului și ascezei, părăsi aceste meleaguri și se îndreptă spre Constantinopol, pentru a se pune sub ascultarea Sfîntului Grigore, împlinind astfel

sfatul evanghelic al supunerii de bună voie (Mc. 8, 34), putîndu-se astfel lăuda mai tîrziu că a avut fericirea să aibă un asemenea dascăl, care l-a povăţuit pe calea adevăratei virtuţi.

Datorită vredniciei sale, atît împăratul Teodosie, cît şi poporul drept-credincios — după ce a fost ales ca episcop —, l-au întărit ca păstor legitim al scaunului din Constantinopol, după ce episcopii rivali arieni şi nearieni au fost înlăturaţi, retrocedîndu-i şi biserica Sf. Sofii. Sinodul al II-lea ecumenic (381) sub preşedinţia lui Meletie al Antiohiei, îl confirmă ca episcop al Constantinopolului, iar după moartea lui Meletie, Sf. Grigore preluă conducerea lucrărilor sinodului. Dar unii episcopi din Egipt şi Macedonia murmurau împotriva lui, spunînd că, la alegerea sa, s-au călcat canoanele. Faţă de această situaţie, Sf. Grigore îşi dădu pe loc demisia, declarînd în faţa sinodului că el n-a dorit să fie ales episcop, iar dacă a fost ales, aceasta s-a făcut împotriva voinţei sale. A ieşit apoi din sinod şi mergînd la împărat, a căzut în genunchi înaintea acestuia şi i-a zis : „Am venit nu să cer avere şi cinste pentru mine şi pentru prietenii mei, nici să cer ceva pentru Biserică, ci am venit să cer îngăduinţa de a mă retrage. Majestatea Voastră ştie că am fost pus fără voie episcop pe scaunul acestei cetăţi. Am devenit odios chiar prietenilor mei, pentru că n-am avut în vedere decît interesele Bisericii. Vă rog să-mi primiţi demisia. Adăugaţi la gloria biruinţelor voastre şi pe aceea de a restabili pacea şi unirea în Biserică”.

După ce împăratul Teodosie consimţi cu greu să-i primească demisia, Sf. Grigore, printr-o duioasă cuvîntare, şi-a luat rămas bun de la sinod şi de la credincioşi, înlăturînd şi veştejind toate acuzele nedrepte ce i s-au adus, iar la plecare le-a spus tuturor : „Dragii mei fii, păziţi odorul credinţei şi amintiţi-vă de pietrile pe care vrăjmaşii le-au aruncat asupra mea, pentru că am lucrat ca să aşez adevărata învăţătură în sufletele voastre”. Mulţumit că a scăpat de această grea sarcină, s-a retras la Nazianz, dedicîndu-se meditaţiei şi studiului şi compunînd în singurătate numeroase lucrări şi îndeosebi poezii, dintre care cea mai valoroasă este poema vieţii sale, compusă în scopul de a respinge toate calomniile ce fuseseră îndreptate în trecut împotriva sa. Ultima parte a vieţii şi-a petrecut-o ca pustinic în Arianz, locul său de naştere, îndeletnicindu-se cu asceza şi privegherea. Iată cum îşi descrie singur această perioadă a vieţii : „Trăiesc între stînci şi animale sălbatice. Nu văd focul niciodată şi n-am încălţăminte. Mă îmbrac cu o singură haină, mă culc pe paie şi mă acopăr cu un sac. Căpăţîiul meu este totdeauna ud de lacrimi”. Dintre cugetările rămase de la el din această parte a vieţii, este şi aceasta, care ne arată necesitatea harului divin pentru virtute : „Fără harul lui Dumnezeu sîntem nişte robi plini de murdăria păcatului. Ne este cu neputinţă fără har a lucra binele, precum nu poate zbura o pasăre fără aripi, sau să înnoate un peşte fără apă. El (harul) ne face să vedem, să lucrăm şi să alergăm”. Tot în această vreme, unui preot care i se plîngea că e persecutat pe nedrept, îi scrie : „Să n-avem frică de nimic altceva, decît să nu pierdem pe Dumnezeu şi virtutea. Celelalte meargă cum va vrea Domnul, căci El este stăpînul vieţii noastre. Am miluit pe săraci, am servit pe fraţi, am cîntat laude Domnului. Dacă nu mai putem face acestea, să începem altele : harul nu este nerodnic,

deschide căi noi, care duc tot acolo. Să trăim cu privirea la cele înalte și să ne curățim sufletele cu lumina lui Dumnezeu". Sfântul Grigore se consună ca o luminare, dându-și obștescul sfârșit la anul 389, în al 61-lea an al vieții sale pămîntești.

Un destin asemănător avu și Sf. Ioan Gură de Aur. Vestea despre talentele și virtuțile sale îl făcu pe împăratul Arcadiu, fiul lui Teodosie cel Mare, ca după 16 ani de cînd se retrăsese Sf. Grigore de la scaunul episcopal al Constantinopolului, să cheme pe Sf. Ioan din Antiohia, să ocupe același scaun. Retragerea și plecarea Sf. Grigore nu împăcaseră lucrurile, iar succesorul său, patriarhul Nectarie, mort la 397, nu fusese în stare să restabilească pacea și liniștea în Biserica din Constantinopol. Sosit în această cetate, Sf. Ioan găsi aici preoți nedisciplinați care își uitaseră chemarea lor, episcopi corupți: iată tabloul sumbru ce i se înfățișa noului ierarh care trebuia să-și înceapă păstorirea sub astfel de auspicii! Ne putem închipui cu ce ochi vor fi privit aceste personaje pe ierarhul simplu și mare, care nu-i iubea decît pe săraci, care poseda virtuți atît de alese, care avea un cuvînt atît de pătrunzător și o dezinteresare egală cu elocința sa, cu conștiința datoriei dusă pînă la jertfirea de sine și întru totul implacabil și incapabil de a face vreo tranzacție! De altfel, însăși prezența marelui episcop antiohian în Constantinopol însemna o condamnare a vieții lor, de aceea, din ziua în care aceștia l-au văzut, pierderea lui era pecetluită.

Îndată după sosirea sa în Constantinopol, Sf. Ioan își începu activitatea, arătîndu-și îndată virtuțile care-i împodobeau caracterul. Mai întîi suprimă cheltuielile de prisos, iar banii realizați astfel, îi folosi pentru ajutorarea bolnavilor și săracilor. Suprimă abuzurile, reînnoi clerul, iar în predicile sale înfiera păcatul sub orice formă și oriunde îl întîlnea, de asemenea condamna lipsa de modestie și luxul.

Dar intrigile de la curte, păcatele pe care le combătu, precum și ambiția împărătesei Eudoxia, îl scoaseră din scaun, după ce un sinod de 30 de episcopi, prezidat de ambițiosul Teofil al Alexandriei, îl depuse, iar sfîrșitul lui în exil — după o revenire temporară la Constantinopol prilejuită de mișcarea poporului — a fost acela al unui adevărat martir. În afară de supranumele „Gură de Aur” ce i s-a dat pentru elocința sa neîntrecută, el a fost numit pe drept cuvînt „înțeleptul interpret al tainelor lui Dumnezeu și flacăra virtuții”.

Dacă virtutea creștină este năzuința și statornicia pe calea binelui, am omite un important aspect al virtuților celor trei mari Dascăli și Ierarhi, fără să amintim și ideile lor sociale, idei cu totul noi pentru epoca în care au trăit, pe care nu numai că le-au înfățișat în scrierile lor, dar le-au și pus în practică în viața Bisericii.

Exemplul vieții celor Trei Sfinți Ierarhi a lăsat o amintire neștearsă. Sfînta noastră Biserică, în afară de zilele de pomenire separată a fiecăruia dintre ei, începînd cu veacul al XI-lea, le-a rînduit împreună-prăznuirea, la data de 30 ianuarie în fiecare an, socotindu-i vrednici deopotrivă de aceeași cinste. De aceea, autorii imnelor care se cîntă la slujba lor, i-au împodobit, pe bună dreptate, cu cele mai frumoase atribute, nu-

mindu-i : „organele darului, trâmbițele Duhului, apărătorii Treimii, păzitorii dreptei credințe, praștia lui David cea întreită, ierarhii întocmai cu Apostolii” și altele, iar în i c o s u l sărbătorii, după ce imnologul își mărturisește neputința de a-i lăuda cum se cuvine, mărturisește : „Totuși îndrăznesc atât a zice : Că toată firea omenească o au covârșit aceștia trei, cu darurile cele multe și mari și cu lucrarea și cu privirea la cele de sus, întrecînd pe cei ce sînt luminați cu amîndouă”. Iconografia creștină s-a silit să redea chipul fiecăruia dintre acești sfinți, stabilind oarecari diferențe, care să le definească fiecăruia personalitatea : unul mai înalt de statură, mai uscățiv la față și mai negricios, altul mai galben și mai veștejit la față dar cu înfățișarea maiestuoasă, iar altul de statură mai mică, radiind din întreaga sa figură cea blîndețe, cea liniște și cea forță, care cuceresc inimile credincioșilor.

„Sfinții Trei Ierarhi intrupează fiecare în felul său, lumina lui Hristos. Sf. Vasile cel Mare are ca element caracteristic acțiunea, fapta, lucrarea, fiindcă a căutat să organizeze viața creștină în comunitate, în mănăstiri, în spitale, aziluri, ateliere și altele. Sf. Grigore Teologul s-a adîncit în tainele creștinismului, dînd la lumină învățăturile fundamentale credinței noastre, învăătura despre Dumnezeu, despre Sfînta Treime, el închipuie cugetarea, mintea, meditația, teologia care caută să pătrundă adevărurile credinței noastre. Sf. Ioan Gură de Aur, cum îl arată și titlul ce l-a primit, este cel mai mare predicator creștin al vremii sale, el reprezintă cuvîntul însuflețit de Duhul lui Hristos, care însuflețește și azi pe cerdincioși” (din cuvîntarea I.P.S. Sale Mitropolitului dr. Nicolae Mladin, ținută în catedrala episcopală din Cluj, la 30 ianuarie 1968). Dar mai presus de aceste deosebiri personale, redate mai mult sau mai puțin de chipurile acestor sfinți, sau de numeroasele caracterizări ce li s-au făcut, o însușire comună le unește caracterul și viața : năzuința neobosită de a intrupa fiecare în propria sa viață, viața lui Hristos și viața în Hristos, devenind prin aceasta pilde vii și modele desăvîrșite de virtute creștină.

IDEI DESPRE PACE, ORDINE ȘI DISCIPLINA IN CUVINTAREA A XXXII-a A SFINTULUI GRIGORIE DE NAZIANZ

de : Pr. prof. NICOLAE PETRESCU

Marele Părinte bisericesc, Sfântul Grigorie de Nazianz și Teologul (329—359), ne-a lăsat o operă bogată și variată, plină de miez teologic, moral, înveșmântată într-o haină literară foarte frumoasă, vădind preocuparea și talentul autorului de a lega strâns și neforțat teologia profundă cu poezia gingașă.

Opera sa se împarte în trei grupe de lucrări : 1) cuvântări, 2) poeme și 3) scrisori.

Din această vastă creație spirituală a Sfântului Părinte alegem o singură lucrare, „Cuvântarea a XXXII-a”, una din cele 45 de cuvântări rămase de la el și de aci spicuim câteva din cele mai însemnate și actuale învățături religioase și morale, pe care le conține din abundență.

Titlul original al acestei cuvântări este acesta : „Despre moderația în discuții și despre faptul că despre Dumnezeu nu poate discuta oricine și în orice moment”.

Patrologii apreciază în unanimitate că această cuvântare a fost ținută de Sfântul Grigorie în Constantinopol, „într-o foarte mare adunare de credincioși”. Ea este propriu zis o carte, care conține 33 de capitole¹⁾ și este numită „cuvântare excelentă” (egregiam orationem) pentru valoarea ei ca fond și formă. Este mai puțin cunoscută decât cele „Cinci cuvântări teologice”, dar este strâns unită cu ele, atît prin tema tratată, cît și prin timpul în care a fost rostită, foarte apropiat de acestea. Cele „Cinci cuvântări teologice” au fost rostite în anul 380, în Constantinopol, în „Capela Învierii”, iar „Cuvântarea a XXXII-a” a fost rostită, după părerea cea mai autorizată a patrologilor erudiți, tot în această bisericuță cu nume simbolic, „Învierea”, cam la mijlocul anului 380. Una din temele tratate în „Cuvântarea a XII-a”, și anume „Despre măsura și buna orînduire în discuțiile despre Dumnezeu și despre tainele credinței” mai este discutată și în „Cele cinci cuvântări teologice”, în special în „Cuvântarea I”, în care Sfântul Grigorie a încercat să potolească „mîncărimea limbilor” celor ce voiau să vorbească despre Dumnezeu oriunde și în fața oricui. Aici însă Sfântul Părinte

1) Migne, P. G., vol. XXXVI, col. 174—212.

stăruie în mod special asupra originii tulburărilor din Biserica timpului său, care au dus la „sfișierea cămășii lui Hristos”. Tulburările acestea sînt cauzate de cei încărcăți cu păcatele „urii și pricirii” cu care predică pe Hristos (Filipeni 1, 13), cu nesocotința sufletului lor, numit „fiica ignoranței” (Capitolul III). Sfîntul Părinte îndreaptă mintea ascultătorilor săi la cuvintele Domnului Hristos, de la Ioan, 16, 2—3. Sensibilitatea fină a Sfîntului Grigore este izbită în primul rînd de tulburările și controversele din Biserică, a cărei unitate de credință se spărsese prin acțiunile dezbinătorii ale ereticilor și prin încercarea nelimitată a unora de a vorbi despre cele mai mari taine ale credinței : Dumnezeu, Sfînta Treime, Intrupare, Mîntuire, Sfintele Taine etc.

Ochiul său scrutător privește însă și tulburările din societatea contemporană lui, le expune cauzele și consecințele funeste și stoarce din mintea sa cultă cuvinte impresionante despre pace, ordine și disciplină în Biserică, în societate, în lumea fizică, arătînd valoarea inegalabilă a acestor stări.

Echilibrul stabil al Universului, spune Sfîntul Părinte, este „ordinea”, iar echilibrul societății în general și al Bisericii în special este pacea, concepută ca o noțiune complexă.

Vorbînd despre „ordine”, Sfîntul Grigorie spune că ea „este mama și tăria a tot ceea ce există”, (capitolul X). Ordinea purcede din Dumnezeu (cf. I Corinteni 14, 33) și precizează că ea este o însușire a Logosului, Care a creat și a organizat bine toate. Printr-o frumoasă prosopopee, el dă glas „Ordinii” însăși, care ne spune că își are ființa înainte de a se fi creat lumea. „Cînd lumea a fost creată de Dumnezeu și s-au pus temeliiile, eu eram lingă El, orînduînd toate, ca un meșter” (Pilde 8, 30).

Elementul opus contradictoriu „ordinii” este discordia, adică tulburarea sufletească și socială, neorînduiala și dezordinea.

Pacea, ordinea, disciplina și echilibrul în Biserică, societate și natura fizică sînt prezentate de Sfîntul Grigorie într-o viziune teologică și moral creștină, cum vom arăta în continuare.

A. PACEA, ORDINEA ȘI DISCIPLINA ÎN BISERICĂ

Sufletul marelui păstor era tulburat de „sfișierea scumpei cămăși a lui Hristos” de către ereziile arienilor anomei și de către cei care voiau să ocupe scaunul episcopal al Capitalei prin viclenie și complot, dușmănindu-l. Eresiile, la rîndul lor, sînt cauzate de lipsa de moderație în discuțiile dogmatice, de neînfrînarea limbii celor care introduc artificii și instrumente filozoficești în Biserică, rele pe care Sfîntul Grigorie le aseamănă cu cele zece plăgi ale Egiptului (capitolul XXV). El nu închide calea discuției de orice gen, dar ne dă sfatul practic să ne abținem de la lupta înversunată și „să nu învățăm pe alții în afară de lege și rînduială” (cap. XX). Nimeni să nu se angajeze în discuții peste puterile lui (Ioan 14, 2). De asemenea, ca să fie pace în Biserică, cei mari trebuie să se pătrundă de virtutea umilinței.

„Care este lucrul cel mai frumos în învățătura noastră?, întreabă dascălește pe ascultătorii săi Sfântul Grigorie, chiar la începutul cuvântării (capitolul II). „Pacea”, răspunde el și continuă: „Voi adăuga chiar că este și cel mai folositor lucru și din contră, care este cel mai rușinos lucru și cel mai vătămător? Discordia, răspunde el.

Ideea că pacea este bunul suprem al omenirii o va accentua și Fericitul Augustin (354—430), exprimând-o aproape cu aceleași vorbe ca și Sfântul Grigorie, în opera sa „De civitate Dei”, cartea XIX-a, capitolele XI, XII, XIII. „Atît de mare este folosul păcii, zice Fericitul Augustin, încît chiar în lucrurile pămîntești și pieritoare, nimic nu trebuie să fie ascultat mai cu plăcere, nimic să nu se dorească mai cu ardoare, în fine, nimic să nu poată să fie inventat mai bun”. (Tantum est enim pacis bonum, ut etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo posît melius inveniri).

Filozofii stoici, de asemenea, puneau concordia mai presus de orice.

Tulburătorii ordinii în Biserică au introdus legea încrederii înfumurate în sine, legea aroganței, în locul legii rușinii, care este cel mai mare ajutor spre virtute, au semănat anarhia și poliarchia, desmembrîndu-i pe creștini, făcîndu-i asemenea unor oase risipite, cum ne spune Sfînta Scriptură în Psalmul 140, versetul 7. Aceștia sînt „ieșiți din minți”, care se ating de propriile lor corpuri și își fac cîștig din nenorocire, socotind că se disting, aducînd ruina noastră ca slujire lui Dumnezeu. Toți aceștia suferă de aprinderea unui foc pierzător, sfișietor (capitolul IV).

Afirmînd că cei ce seamănă anarhia și poliarchia în Biserică luptă împotriva propriilor lor corpuri, Sfîntul Grigorie ne aduce în față imaginea dogmatică a Bisericii, ca trup al lui Hristos, ale cărui mădule sînt și ei înșiși.

Continuîndu-și rechizitoriul împotriva acestora, Sfîntul Părinte spune că ei au făurit Hristoși mai mulți în Biserică (aluzie la dezbinările din Biserica Corintului (I Corinteni 3, 4), în loc de unul singur. „Mă înfricoșez să spun aceasta”, zice el în capitolul V. „În același chip — spune — au făurit și mai multe Duhuri în loc de unul singur. El continuă combaterea semănătorilor de dezbinare în Biserică printr-o scumpă, dreaptă și profundă mărturisire, spre întărirea în credință a ascultătorilor săi. „Noi, zice Sfîntul Grigorie, trebuie însă să cunoaștem pe unul Dumnezeu Tatăl, Cel fără de început, și Cel nenăscut, și pe unicul Fiul, Cel ce S-a născut din Tatăl, și pe unul Duh, Cel Care are existența din Dumnezeu, Cel Care Îi cedează Tatălui atributul de nenăscut, iar Fiului atributul de născut, iar cu privire la celelalte, fiind de aceeași natură cu El, Care stă pe același tron împreună cu El și cu aceeași slavă și de aceeași cinste”. Unitatea și pacea din Biserică constă deci în unitatea de credință în toată puritatea sa. (Se observă accentul deosebit pe care-l pune Sfîntul Grigorie pe dogma dumnezeirii Sfîntului Duh, pe egalitatea și consubstanțialitatea Lui cu Tatăl și cu Fiul, împotriva ereziei pnevmatomahilor, pe care-i va combate Sinodul al II-lea ecumenic din Constantinopol (381), prezidat chiar de el).

„Acestea trebuie să le știm, spune Sfântul Părinte ascultătorilor săi de atunci și nouă celor de azi, pe acestea trebuie să le mărturisim, până la acestea trebuie să ne ridicăm, iar multa vorbărie zadarnică și sunetele deșarte și profane ale cuvintelor să le alungăm spre cei care își petrec viața fără nici o treabă” (capitolul V). Pentru aceasta, ni se poruncește să fugim de păcatul înfumurării, pe de o parte, iar pe de altă parte să înălțăm păcatul leneviei, care ne face să nu învățăm linia dogmatică și canonică a Bisericii. Cei înfumurați săvârșesc un păcat prin exces discutând cu aprindere dogmele și încercând să spună mai mult decât ceea ce învață Biserica, iar cei care se lenevesc, adormind spre moarte sufletească, așa încât vrăjmașul să poată semăna sămînța cea rea în sufletul lor, săvârșesc un păcat prin negație sau prin lipsă (capitolul VI). Tuturor călcătorilor de lege, fie prin exces, fie prin negație, le poruncește să ia seama la cuvintele Scripturii : „Să nu te abați nici la dreapta, nici la stînga, ține piciorul tău departe de rău. Căci cărările drepte le păzește Domnul, iar cele strîmbe sînt căi rele” (Pilde 4, 27—28). Pentru că înfumurații sînt cei mai periculoși pentru pacea și liniștea Bisericii, lor le adresează mustrarea aceasta : „Așadar, nimeni să nu fie mai înțelept decât se cuvine, nici mai legalist decât legea, nici mai strălucitor decât lumina, nici mai drept decât linia dreaptă, nici mai înălțat decât porunca” (capitolul VII). Le arată și sancțiunea : „Soarta acestora este soarta lui Datan și Aviran (Numeri 16, 1 sq), cîrtitorii împotriva lui Moisi și Aaron, pedepsiți de Dumnezeu cu înghițirea de vii a pămîntului. Păcatul înfumurării duce la indisciplină și cîrtirea împotriva Bisericii conducătoare, pe lîngă că duce la erezie. Sfântul Părinte luptă pentru disciplinarea cîrtitorilor și nedisciplinaților, amintindu-le că „ordinea” a rînduit în Biserica lui Hristos ca unii să fie turmă, iar alții să se supună, unul să fie ceea ce este capul, iar altul picioarele, unul mîini, altul urechi, altul alt membru sau oarecare dintre măduarele corpului spre armonia întregului trup (Biserica). Și în trupuri nici un mădular nu s-a rupt cu violență unul de altul, ci toate sînt un singur corp unit din diverse mădule ; nici este aceeași lucrare a tuturor mădurelor, deși au aceeași nevoie unele de altele, dintr-o necesitate a bunei voințe și concordanței ; nici ochiul nu umblă, dar arată calea ; nici piciorul nu vede înainte, dar pășește mai departe și se mută din loc în loc ; nici limba nu primește sunete, căci aceasta este însușirea urechii ; nici urechea nu grăiește, fiindcă aceasta este funcția limbii și nasul este organul mirosului ; mîna este un organ de a da și a primi ; mintea, de a fi conducător ; de la ea este și acțiunea de a simți. „Tot așa este și la noi cu trupul comun al Bisericii”, spunea Sfântul Părinte (capitolul X). Printr-o frumoasă și plastică asemănare între trupul nostru fizic și trupul obștei creștine, cum se vede, Sfântul Grigorie învață cu tot focul dragostei de pace, ordine și disciplină în Biserică, atît pe păstori, cît și pe credincioși să fie una, „căci, continuă el în capitolul XI, toți una sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădule ale lui Hristos, dar și mădule unii altora” (cf. Romani, 12, 5). Pe de o parte, unii conduc și stau în frunte, pe de altă parte, alții sînt conduși și îndrumați (capitolul XI). Sfântul Părinte fundamentează discu-

ția aceasta și cu citate din Sfinta Scriptură (I Corinteni 12, 28), spune că este deosebire între conducători și conduși în Biserică, dar este deosebire și între membrii turmei cuvîntătoare, care au primit daruri deosebite, deși Duhul unul este. Aceștia au primit daruri deosebite „după proporția credinței lor”, spune Sfintul Părinte.

B. PACEA, ORDINEA ȘI DISCIPLINA ÎN SOCIETATE

Concomitent cu studiul vieții obștei creștine, Sfintul Grigorie, cu ochiul său filozofic, studiază și societatea omenească în general, contemporană lui, în care observă atîtea și atîtea tulburări, pe care le expune și le explică. Cauzele tulburărilor sociale, ale dezordinei, ale conflictelor de tot soiul sînt aproape aceleași ca și cele care dărimă pacea în Biserică. Și aici, vinovatul este tot omul neinstruit și needucat, care se lasă pradă instincțelor, fiind condus de sentimente inferioare, egoiste. O fire aprinsă și mîndră duce la dezordine socială. O fire cu lipsă de rațiune, adică cu o fire neinstruită, la care se mai adaugă și însușirea de cutezanță nehibzuită, duce la tulburări în toate unitățile sociale, mici și mari (capitol IV).

Omul, cu aceste metehne, lipsa de instrucție și cutezanța nehibzuită, este o unealtă rea împotriva societății. Totuși el se poate educa. Sfintul Părinte este un optimist în ceea ce privește puterea educației societății asupra individului rău, fie că este „molatic”, fie că este „aprins”. El spune că cei molatici sînt mai greu de mișcat spre virtute, ca și spre vîțiu de altfel, fiindcă ei se mulțumesc cu toropeala lor. Suflurile aprinse însă, dacă sînt educate și corectate de rațiune, se îndreaptă cu tărie spre virtute. De îndată ce le părăsește știința și rațiunea, ele se îndreaptă spre vîțiu. Aceștia au nevoie să fie struniți, întocmai cum un cal aprig, pentru ca să fie purtător de victorie, fie ca luptător în război, fie ca alergător, trebuie să fie învățat cu frîul, adică educat și să deprindă blîndețea, printr-un exercițiu încordat. Sfintul Grigorie deci crede cu tărie în puterea operantă a educației perseverente, așa cum ne confirmă și pedagogia actuală.

C. PACEA ȘI ORDINEA ÎN NATURA FIZICĂ

Universul, care ne oferă cel mai desăvîrșit model de bună rînduială, ordine și disciplină, a fost totdeauna o școală înaltă de învățături morale pentru om, servindu-i ca ghid permanent. Stoicii, între alte principii morale, propuneau urmarea naturii (*sequere naturae*). Gînditori ai Greciei antice formulaseră de asemenea principiul de „a trăi conform naturii”. Natura fizică sau tablouri din natură ocupă spații largi în Sfinta Scriptură și în operele patristice, pentru că prin acestea se realizează un învățămînt intuitiv, dogmatic și moral. Sfintul Grigorie, teologul și poetul, excelează și din acest punct de vedere. Pentru ca să întărească învățătura despre pace, ordine, disciplină și armonie în sufletul ascultătorilor săi, el aduce argumente și din studiul naturii, în care observă cu atenție buna rînduială, ordinea și disciplina (capitolul VII). Mintea sa, gîndindu-se mereu la pacea pămîntească și la pacea cerească, îl face să tălmăcească liniștea naturii tot

prin cuvinte și idei despre pace. Vorbind despre o primăvară liniștită, de exemplu, într-o altă cuvîntare, el spune : „acum valurile încheie pace cu țărmurile, norii încheie pace cu soarele, vînturile încheie pace cu atmosfera, pămîntul încheie pace cu plantele, plantele încheie pace cu privirile”. Aci folosește verbul „a încheia pace cu...”

În Cuvîntarea a XXXII-a, el ne îndeamnă să cunoaștem universul, să urmărim rațiunea, să lăudăm legile naturii și să nu disprețuim buna rînduială. Toate au fost create cu „ordine” și Logosul este Cel Care le-a creat armonios. Sfîntul Grigorie, invocînd „ordinea” reală din natură, în interesul expunerii pedagogice a temei tratate, formulează propriu zis o ecuație matematică. *Existența* este egală cu *ordinea* și *ordinea* este egală cu *existența*. De aci urmează corolarul : suprimînd ordinea și disciplina în natură și în societate, se suprimă însăși existența lor. Subliniază că *ordinea* susține universul, *ordinea* ține laolaltă și pe cele cerești și pe cele pămîntești, înălțîndu-i un minunat imn de slavă „*ordinii*”, în capitolul VIII, întocmai ca și Fericitul Augustin, în opera și locurile citate. Toate legile universului sînt puse nu pentru un anume anotimp sau epocă, ci de la începutul lumii și pînă la sfîrșit. „Întemeiați-le-ai pe veci și pe vecii vecilor. Lege le-a pus și nu o vor călca”, exclamă Sfîntul Părinte, prin cuvintele Psalmului 148, 6.

Aprins de dorința de a vedea sălășluindu-se ordinea, pacea, disciplina și buna înțelegere pe pămînt, Sfîntul Grigorie nu obosește să ne culeagă exemple și din lumea celor ce nu cuvîntă, concludînd că *ordinea* ne-a deosebit pe noi de animale (capitolul IX).

Cum s-a văzut, această lucrare a Sfîntului Grigorie, Cuvîntarea a XXXII-a, pe drept este numită „cuvîntare excelentă” (egregiam sermone), fiindcă ea conține o sumă de învățături folositoare și potrivite pentru orice epocă : învățătura despre pace, ordine, armonie și disciplină. Ea este o exhortație către slujitorii de astăzi și de totdeauna ai Bisericii, pentru o acțiune de educație prin scris, vorbire și faptă, prin care să se combată păcatele care duc la discordie, mîndrie, lipsa de rațiune, ignoranță, cetezanță oarbă, indisciplină, care duc la anarhie și poliarchie. Dezrădăcinînd aceste păcate din sufletul obștei creștine prin acțiunea educativă, Biserica contribuie la înlăturarea discordiei și intronarea păcii, ordinii și disciplinei. Înfăptuind în rîndul întîi o „eutaxie” sau „ordo” în interiorul credinciosului sau o „pax animae” după cuvîntul Fericitului Augustin, se realizează o bună rînduială și pace în lume (pax civitatis), știut fiind că interiorul credincioșilor este un rezervor din care ies și gîndurile bune, numite de Sfînta Scriptură „roadele Duhului”, în care este înserisă și pacea (Galateni 5, 22 sq.), dar tot de aci purced și cugetele cele rele (Marcu 7, 21—23) care, traduse în fapte, năruie societatea.

Cuvîntarea aceasta a Sfîntului Grigorie este, de asemenea, o disertație în care se fundamentează teologic învățătura despre pace, propovăduită de Biserică de la întemeierea ei. Ea are deci o valoare metodologică, fiind un model de tratat pentru cuvîntătorii și scriitorii bisericești.

Ea mai este și un ghid practic pentru modul de a discuta temele înalte. Sfântul Părinte ne învață aci că moderația în orice discuție este imperios necesară, nu numai în teologie, ci în orice disciplină, precum și în viață, știut fiind că „logoreea” este păgubitoare de multe ori. Să știm ce trebuie, cum trebuie, unde și cu cine trebuie să vorbim. Și de data aceasta, și din acest punct de vedere, Sfântul Grigorie de Nazianz ne dă sfaturi practice.

Cuvîntarea a XXXII-a a Sfîntului Grigorie Teologul, scrisă acum aproape șaisprezece sute de ani, își păstrează întreaga sa actualitate și-l arată pe autor dascăl permanent al nostru.

INCEPUTURILE SCRISULUI ROMĂNESC ȘI BISERICA BANATULUI

de: Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN

În volumul festiv: „Timișoara 700. Pagini din trecut și de azi”, red. Șt. Pascu, 1969, este menționat următorul fapt: „La 13 octombrie 1551 turcii atacă orașul și pentru că rezistă, ei aruncă în vîrfurile săgeților scrisori în limba română către locuitori, somîndu-i să se predea” (p. 57).

Această relatare cuprinde în sine mai multe probleme și anume: a) în oraș locuiau pe atunci și români, care apărau cetatea; b) ei erau știutori de carte românească, pentru a putea citi scrisori în limba română; c) aceste scrisori erau scrise în tabăra turcească de cineva care știa această scriere românească; d) cu ce fel de caractere erau scrise aceste scrisori, și probabil în cirilică; e) toate acestea demonstrează că scrisul românesc avea tradiție și circulație veche. Asupra acestei „vechimi” aș dori să dau câteva lămuriri, în lumina noilor cercetări.

În primul rînd se constată prezența creștinismului în regiunile carpatice și înainte de sec. IV¹⁾. Pentru regiunea Banatului este apoi atestată existența basilicii romane din Urbs Morisena, — Murășana, pentru sec. IV—VI, care mai îndeamnă la concluzia că mai era și lăcașul de slujire al unui vlădică, a episcopului Murășanei²⁾. Și este firesc, ca și în acest lăcaș, ca și la sediul arhiepiscopal de la Tomis, din cealaltă parte, să se fi îndeplinit misiunea importantă de vestire către populația autohtonă a învățaturii ortodoxe și în limba înțeleasă de ea, adică latina vulgară, țărănească. De fapt strămoșii știau că sînt creștini, că în biserici se închină lui Dumnezeu, că biserica are un altar cu tîmplă și cruce, și că preotul săvîrșește în ea rugăciuni, botează, cunună pe miri, cuminecă și apoi înmormîntează pe cei decedați în cimitir; ei știu că credința creștină este lege și că sînt de serbat sărbătorile ca: duminica, Crăciunul, Floriile, Paștile, Rusaliile și era de respectat cultul sfinților Ioan, Vasile, Nicolae, Dimitrie, Pavel, Gheorghe și alții; toate aceste cuvinte au bază latină, în afară de Iisus Hristos, care rămase după original grecesc. Crăciunul este un termen și noțiune specific românească, legat apoi de colinde, care derivă din

1) Vezi amănunte în *Istoria Bisericii Române*, vol. 1, 1957; noutăți la M. Șesan, *Despre creștinismul vechi carpatic*, (sec. I—IX), în „Mitropolia Ardealului” 7/8, 1968, p. 516 sq.

2) Gh. Cotoșman, *Basilica romană din Urbs Morissena*, în „Biserica Ortodoxă Română” 3/5, pe 1968, p. 467 sq. Centre de afirmare daco-romană-valahă a creștinismului latino-bizantin erau arhiepiscopia Tomisului și cetatea Sucidavei. Vezi I. Caranache, *Tomis*, ed. Meridiane, 1965; D. Tudor, *Sucidava*, ed. Meridiane, 1966.

Calendele romane și prin ele erau comunicate credincioșilor noțiuni din învățătura creștină referitoare la Mîntuitorul, la Dumnezeu, la Maica Domnului, la momente din Vechiul și Noul Testament, la istorie, la momente economice, casnice și agricole și la povești. Aceste idei au fost apoi promovate în limba poporului la întrunirile comune, între care și la „nedei” de pe munți sau dealuri, la care la început preoții mai slujeau laude, botezau, cununau, sărbătoreau vreun sfînt ca Ilie, Dumitru și alții³⁾. Aceste tradiții au persistat prin epoca migrațiilor.

Și iar apare un episcop pentru credincioșii bănățeni, în persoana lui Ursus al avarițienilor, pomenit la sinodul VII ecumenic din 787, care poate fi cel mai bine localizat în această regiune.

Apoi autohtonii au dat naștere și la stăruțele prefeudale, menționate spre sfîrșitul sec. IX, cum a fost Voievodatul Bihariei cu Menumorut, al Ultrasilvaniei cu Gelu Vlahul și Voievodatul lui Glad (Vlad), dintre Mureș și pînă la Orșova, cuprinzînd întregul Banat de azi, care menținea legături strînse cu Imperiul bizantin și, firește, cu Patriarhia ecumenică⁴⁾.

Dar spre finea sec. IX, după 885, și-au făcut apariția ucenicii Sf. Metodie din Moravia, refugiați de acolo. Ei au adus cu ei cărți slavone în scrisul cirilic-majuscul, inițiat de Sf. Constantin-Ciril, fratele lui Metodie, scris binecuvîntat de însăși Patriarhia ecumenică în 855, 862 și 882, fapt care impresiona pe credincioși. Astfel au venit ucenicii Bezrad în Panonia, Viznog în Sarmăția, Zandov-Sandu în Dacia și Moznopon în Alpii Valahici, adică în Țara Făgărașului. Pe această cale de misiune pașnică, românii au luat cunoștință de cirilica creștină și de slavona bisericească, pe care le susținea Patriarhia ecumenică de la Constantinopol și marele stat vecin al Bulgariei; totuși slavii carpatici și-au format la rîndul lor cuvîntul de „țerkov” din româneșcul popular: besearică-serică⁵⁾.

Dar după anul 972, Imperiul bizantin și-a întins stăpînirea peste Dobrogea, stăruind să promoveze de acolo din nou politica sa spre regiunile carpatice; a fost creată și o regiune administrativă — temă bizantină — limes — la Dunărea de jos încît teritoriul dobrogean a devenit un factor hotărîtor în definirea unor caractere specifice culturii din spațiul carpato-dunărean în sec. X—XIII⁶⁾. Stăruința a fost dublată și de organizarea

3) C. Daicoviciu, *Insemnări despre Dacia*, în „Steaua” nr. 7, 1967, p. 111 sq; I. Ionescu, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 3—4, 1968, p. 341 sq; T. Manolache, *Cîteva considerații despre originea cuvîntului Crăciun*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—2, 1968, p. 143 ss; G. Breazul, *Colinde*, București, 1938.

4) M. Șesan, o. c., p. 523.

5) Idem, p. 523 s; E. Vîrtosu, *Paleografia româno-cirilică*, București, 1968, cu amănunte.

6) B. Cimpina, *L'influence byzantine sur le Bas-Danube*, în „Rev. Roumaine d'histoire” 1, 1962, p. 7 ss; T. Manteufel, *L'Europe aux IX—XI siècles, Actes du colloque de Varsovie*, Documentar, publicat la Varșovia 1968; P. Diaconescu, *Localisation de la Petite Preslav*, în „Rev. du Sud-est européen”, III, 1—2; 1965, p. 36 ss; I. Barnea, *Noi sigilii bizantine de la Dunărea de jos*, în „Studii și cercet. de istorie veche”, nr. 17—2, 1966, p. 277 s; H. Mihaescu, *Influența grecească asupra limbii române, pînă în sec. XV*, Buc. 1966; E. Condurachi, I. Barnea, P. Diaconu, *Nouvelles recherches sur le „Limes” byzantin du Bas-Danube*, Oxford, 1966, p. 15; D. Vilceanu, *Problema cetății bizantine de la Păcuiul lui Soare (lingă Ostrov)*, în „Studii și cercet. de istorie veche”, 4, 1967, p. 592 ss. E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, București 1968; Gh. Ștefan-

unei mitropolii pentru regiune, și se potrivește cel mai bine a fi localizată aici „mitropolia Keltzinei”, cu sediul probabil la Keltz-Galați, pentru că elementul „celtic” era cunoscut pentru acele regiuni în Bizanț, mai mult decât cel de „valah”, care era al autohtonilor din „cultura Bucov-Morești-Blandiana”⁷⁾. Din această vreme datează „cultura creștină de tip Basarabi”-Medgidia⁸⁾.

Cind presiunea altor migratori din Răsărit a devenit prea apăsătoare, sediul mitropoliei Keltzinei a fost retras dincoace de Dunăre, spre Tulcea-Măcin, cum o dovedesc bisericile de la Dinogetia-Garvan-Niculitel⁹⁾.

Pe atunci, la Morisena era vlădică Antonie „al Turciei”, cum era denumirea bizantină, din țara lui Ahtum, un strănepot al lui Glad, pe la 1002; pentru acest Ahtum a fost sfințită și mănăstirea nouă din acea localitate, cu monahi greci și slavi, și firește și valahi. Rolul ei a fost important și spre regiunile panonice și cehești.

Dar influența grecească a sporit prin organizarea Arhiepiscopiei de la Ohrida, prin împăratul bizantin Vasile II, în 1020, și supunerea către jurisdicția ei a regiunii bănățene, cind a mai fost creată și „episcopia Timișului” pentru localnici; totuși Bizanțul a continuat să promoveze slavonismul bisericesc printre credincioșii de origine slavonă, și astfel și românii au adoptat elemente ale culturii cirilo-slavone¹⁰⁾.

Localnicii, avîndu-și cultura lor populară laică și bisericească¹¹⁾, și-au construit cetăți țărănești de apărare, de tipul celor din sec. XII și XIII de la Cîlnic și Orlat, de lângă Sibiu, iar cnejii români bănățeni contribuiau la zidire de mănăstiri, cum a fost în 1166 cea de la Partoș¹²⁾. Pe atunci papa Inochentie III știa, în 1205, că în Ungaria și Transilvania sînt mănăstiri „grecești”, și episcopi ortodocși, care urmau să fie lăsați în pace, dacă aparțineau Bisericii din Constantinopol, unde din 1204 luase ființă un imperiu și o patriarhie latine. Existența la „valahii” din Voievodatul Tran-

I. Barnea, M. Comșa, *Dinogetia*, București 1968; M. Constantinescu-H. Daicoviciu, St. Pascu, *Istoria României*, București 1970; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București 1971.

7) Despre urmele celtice printre daco-geți și mai tîrziu, la N. Iorga, *Istoria românilor*, I—1, 1936, p. 233 s; *Istoria României*, I, 1960, p. 218 s; M. Șesan, *Organizația bisericească veche carpatică*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 5—6, pe 1959, cu teoria despre această mitropolie, inițiată de O. Tafrali, D. Stănescu și S. Reli. Identificarea episcopilor din cadrul acestei mitropolii a Keltzinei nu se poate face integral, din motive de grafică greșită la timpul său, precum o conșată G. Konidaris, *Notitia episcopatum*, în volum K. Orlandos, Atena, 1967, p. 251. Vezi și I. Crișan, *Celți și daci în Transilvania*, în „Tribuna” din 9—VI, 1966, p. 2.

8) C. Nicolescu, *Inceputurile artei feudale*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—2 pe 1960, p. 713 sq; Gh. Ștefan, colaborări, în *Dinogetia*, 1968.

9) M. Șesan, *Mănăstirea Murășanei*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 7—9 pe 1958; A. Sacerdoțeanu, *Organizația Bisericii ortodoxe române în sec. IX—XIII*, în „Studii Teologice” nr. 3—4, 1968, p. 249; *Istoria Bisericii române* I, p. 116 ss.

10) Vezi G. Moravcsik, la Șesan, *Măn. Murășanei*, p. 239 s.

11) St. Pascu, colab., *Istoria medie a României*, I, sec. X—XVI, Buc., 1966, p. 80 ss; O. Papadima, *Literatura populară română*, Buc., 1968.

12) R. Heitel, *Cetatea de la Cîlnic*, ed. Meridiane 1968; pentru Orlat vezi în „Tribuna Sibiului”, 129, pe 1968.

silvaniei a episcopilor „schismatici”, adică ortodocși, este atestată și prin adresa papii Grigore IX din 24 noiembrie 1234¹³⁾. Sediul uneia din ele este localizat spre Morisena sau Timiș, încă pe la 1201, având apoi în frunte pe mitropolitul Constantin, decedat în 1286, potrivit cercetărilor istoricului bănățean pâr. Gh. Cotoșman.

În fața prezenței romano-catolicilor în Transilvania și Banat, limba bisericească a vlahilor români se hotărăște a fi cea slavonă, care reprezenta garanția ortodoxiei. Dar valahii — ca valahorum gens — se deosebeau de ceilalți prin limba lor populară, derivată din cea romanică¹⁴⁾.

Dar și românii carpatici încep în genere să se diferențieze prin particularități lingvistice, observate pentru Maramureș, Moldova, Țara Românească, Crișana și Banat¹⁵⁾. Este epoca de apariție în sec. XIV a „Mioriței”, cu istoricul nașterii statelor românești și firește că această poveste a dobândit o largă circulație printre români, fiind vestită și pe la nedei¹⁶⁾. Pe atunci știa papa Clement VI, în 1345, că românii din Transilvania se numesc „olah romani”, având și conștiința romanității lor, dar păstrând legea răsăriteană a grecilor „schismatici”¹⁷⁾.

Pe atunci existau numeroase construcții de biserici din piatră, precum la Densus, Strei, Orlea, Ostrovul Mare, Peșteana, Cinciș, Hunedoara, Bârsău, Gurasada, Prislop și altele din Țara Bârsei, a Făgărașului și Sibiuului, din Maramureș și Bihor. Preoții români aveau peste ei protopopi și puteau participa și la scaunul de judecată; deci scriau slavonește, dar nu e exclus să fi aplicat cirilica și la cuvinte românești¹⁸⁾. În Maramureș e cunoscută biserica de piatră de la Cuhea, de pe timpul voievozilor autohtoni „infideli” Bogdan, Balç și Drag¹⁹⁾. În Țara Românească ia ființă mitropolia proprie de la Argeș în 1359, prin mutarea scaunului de la Vicina, după vechiul Keltzene trecut prin Dobrogea; în 1370 ia ființă și mitropolia de la Severin, cu jurisdicție și peste ținuturile bănățene. Pe la 1360 apare și mitropolia Moldovei — Maurovlahia — cu sediul la Rădăuți, confirmată mai târziu²⁰⁾; românii ortodocși din Polonia au primit un episcop propriu, pe Chiril Românul, la Przemyśl, în 1353, apoi altul în Silezia și în 1360 la Muncaciu. Dar față cu mitropolia slavonă de la Haliciu, din 1370, Patriarhia ecumenică a întărit stavropighia maramureșeană de la Peri, în 1391, mai mult în sens grecizant. Toate aceste activități innoitoare

13) Sacerdoțeanu, o. c., p. 250 sq.

14) D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, Buc., 1967, pp. 13.

15) I. Gheție, în „Studii și cercetări de lingvistică”, nr. 3, 1965.

16) V. Cărbăș, *Nedeile*, Craiova, 1967; Ad. Fochi, *Miorița*, Ed. Academiei, București, 1964, cu amănunte.

17) M. Constantinescu, colab., *Desăvârșirea unificării Statului național român, Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, ed. Academiei, Buc., 1968, p. 6 s.

18) M. Păcurariu, *Biserica românească din Transilvania în sec. XIV—XV*, în „Telegraful Român”, 33—34, pe 1968.

19) R. Popa, *Biserica din Cuhea*, în „Studii și cercet. de istorie veche”, nr. 17, 1966, p. 311 sq.

20) P. Rezuș, *Biserica domnească din Rădăuți*, „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 3—4, pe 1969, p. 391 s.

mai stăteau și în legătură cu însuflețirea credincioșilor ortodocși pentru „teologia luminii divine” și pentru „redeschiderea cerurilor” prin isihasmul Sf. Grigore Palama, despre care vorbeau ucenicii Sf. Nicodim de la Tismana, din mănăstirile bănățene de la Partoș, Voilovița, Orșova, Ciclova, Remetea, Găvojdia, Mănăstur, Bocșa Montană, Sacul și altele.

Astfel era manifestată conștiința populației locale, că este română și de religie creștină ortodoxă mai ales în legătură cu creșterea importanței voievodatelor Ungrovlahiei și al Moldovei. Atunci Imperiul bizantin acorda atenție acestor voievodate, cu ocazia călătoriei împăratului Ioan VIII în 1424 spre Buda; apoi a ambasadei bizantine din 1434 spre Basilea prin Moldova și Transilvania; marele Iancu Corvinul de Hunedoara, comite de Timiș, voievod al Transilvaniei și regent al Ungariei, de origine română de la Tirgoviște, a susținut din 1447 vii relații cu voievozii din Moldova și Țara Românească, spre a organiza un front comun contra turcilor ²¹).

Această „conștiință românească” a localnicilor este confirmată la mijlocul sec. XV de arhiepiscopul Ioan de Sultanieh, de filosofi umanisti florentini Poggio Bracciolini și Flavio Biondo, de umanistul Nicola de Modruzino și alții, care constată că valahii sau dacii ripensi se trag din romani, că ei se mândresc cu limba lor, ca și cu o podoabă și că folosesc limba slavonă în scris, dar limba latină o vorbesc din copilărie, în spirit țărănesc și cu puțină gramatică ²²).

Deci în această atmosferă se încadrează în mod firesc dispoziția mitropolitului Theoctist al Moldovei, de pe la 1453, ca limba poporului să fie oficializată odată cu scrisul cirilic românesc și pentru Biserică. Era acesta și un gest de conștiință a autonomiei bisericești. Astfel a fost oficializat scrisul cirilic românesc, care a existat de mai de mult pentru nevoi curente și restructurat potrivit unei ortografii necesare, după cum o precizase Dimitrie Cantemir ²³).

În adevăr, „limba română din sec. XIV și XV era atît de bine închie-gată și puternică, încît ea a putut influența și a fi influențat o limbă tradiționalistă cum era atunci limba slavă la noi ... ușurînd considerabil trecerea la scrierea limbii române cu alfabetul cirilic”, precum se pronunță

21) G. Moravcsik, în *Acta historica Academiae Hungaricae*, 8, 1961, p. 239 s.; Fr. Pall, *Intervenția lui Ioan de Hunedoara*, în „Studii, revistă de istorie”, XVI—5, 1963, p. 1049; E. Tappe, *Documents concernîng Rumanian history, 1427—1601*, Haga, 1964; X, *Timișoara 700*, volum festiv, 1969, p. 45 ss.

22) Constantinescu, *op. cit.*, p. 6; Șt. Bărsănescu, în „Magazin Istoric”, nr. I—2, 1967, p. 19 s.

23) Vezi M. Șesan, cu teoria autohtonă, susținută din 1939 cu noi completări, în: În problema inițierii cirilicii române, în „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6, pe 1964; o confirmă M. Ruffini, *Opera Bisericii Ortodoxe Române în crearea limbii literare*, în „Orientalia christiana periodica”, nr. 32, Roma, 1966, p. 181 s, 450 sq; lucrările prof. P. P. Panaitescu, Em. Vîrtosu, *Paleografia româno-cirilică*, 1968 și recenzie în „Mitropolia Moldovei”, nr. 9—10, pe 1968, p. 576; G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Buc., 1969, recenzie în „Scînteia” nr. 8140, pe 1969. Astfel teoriile: husită, catolică și luterană se arată a fi simple construcții de birou, care nu țin seamă de realitatea istorică populară de pe teren,

prof. E. Virtosu ; și prof. G. Ivașcu precizează că : unitatea ab initio a evoluției culturii române odată descoperită conduce firesc spre înlăturarea clișeeilor inventate de istoriografia literară modernă ; trebuie reduse la dimensiunile cuvenite fenomenele de împrumut, pentru că poate fi demonstrat caracterul național, general românesc al începuturilor literaturii române.

Dacă regiunile ardelenе și bănățene erau păstorite de un mitropolit propriu în sec. XV, este încă în discuție ; dar se știe, că Mitropolia Ungrovlahiei avea jurisdicție și peste Carpați, cu formă de exarhie ; că mitropolia Moldovei îndeplinea rol jurisdicțional și peste nordul Transilvaniei și spre Maramureș. În 1479 petrecea la Peri mitropolitul sîrb Ioanichie de Beograd. Totuși, la 2 iulie 1486 era pomenit „arhiepiscop Gheorghe” ortodox pentru Transilvania, de pe vremea regelui Matei Corvinul, fiul lui Iancu de la Hunedoara, și apoi în 1488 e pomenit arhiepiscopul Daniil de Feleac-Cluj. Evident, că acești arhiepiscopi au stat în legături canonice cu mitropolia Moldovei și a Țării Românești, și astfel au aflat și despre oficializarea cirilicii românești. E vremea în care pisarii și diecii lui Ștefan cel Mare știau românește și implicau numeroase „românisme” în textele lor slavone ; în care au existat tipografii români Andrei Corbu Bârsean din Brașov și Matei Birsanul din Codlea, în legătură cu cercul de la biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului ; în care preoți români din Rășinari traduceau texte slavone și românești pentru cancelaria săsească din Sibiu ; în care țărănimea robită se pregătea pentru marea manifestație populară, exprimată prin răscoala lui G. Doja din 1514, folosind scrisul pentru informare. Totuși Țirgoviște se impune ca „leagănul tiparului românesc”²⁴).

Ieromonahul sîrb Macarie a inaugurat din 1508 seria „incunabilelor românești”, căci deși textul tipărit de el era slavon, atmosfera publicațiilor învedera tradiții interne neatînse de nici o influență.

Era vremea în care circula originalul Psaltirii Scheiane, care a primit o copie în 1515, după R. Pava ; în care apare „Învățătura” lui Neagoe Basarab și scrisoarea boierului Neacșu, din 1521, din Țirgoviște către Brașov ; apoi în 1544 apare Catehismul românesc, la Sibiu, sau la Țirgoviște sau la Brașov ; în 1546 Filip Moldoveanul a tipărit, la Sibiu, Tetraevangheliarul slavo-român, căci tiparnița săsească de la Sibiu „poseda

24) V. Drăguț, *Zugravul Mihai*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, XIII—1, 1966, p. 39 sq. cu recenzie în „Mitropolia Banatului”, nr. 10—12, pe 1966, p. 758 și B.O.R., 7—8, 1966, p. 839. V. Molin, *Observații noi*, în „Mitropolia Moldovei”, nr. 5—6, pe 1967, p. 382 sq. E greșită teza lui P. Atanasov, „*L'imprimerie en Roumanie et les bulgares de Brașov au XVI-e s.*”, în „*Études balkaniques*”, 6, Sofia, 1967, p. 123 ss, că Macarie și Coresi ar fi fost bulgari, vezi în „*Studii Teologice*”, nr. 7—8, 1968, p. 607. F. Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe*, în *Magyar Könyvszemle* 2, Budapest, 1965, p. 119 s ; vezi și P. P. Panaitescu, *Les origines de l'imprimerie en langue roumaine*, în „*Revue des études sud-est européennes*”, nr. 1, București, 1968, p. 23 s, și recenzie în „*Biserica Ortodoxă Română*”, nr. 3—5, 1968, p. 502 sq.

matrițe și pentru cărți valahe", cunoscînd faptul că dintre români se știe a citi în cirilică românească și astfel tiparnița poate avea venituri bune.

În acest cadru există o relativă unitate de aplicare a limbii române în Biserica tuturor provinciilor românești, deși se păstrau, evident, particularități regionale, care se constată din comparația textului de pildă la Psalmul 50, din Psaltirea Scheiană, Psaltirea Hurmuzachi și Psaltirea lui Coresi²⁵). La fel, cred, că s-a exercitat și o influență a Mioriței asupra textelor de colinde și psaltiri, care culminează în Psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei²⁶).

Deci, a scrie „scrisori românești” în 1551, la asaltul Timișoarei de către turci, nu mai este nici o surpriză și nici import extern !

25) At. Popa, *Versuri vechi ale Psalmului 50*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 7—9, 1968, p. 421 s.

26) Al. Alexianu, *Căldătoriile Psalmilor mitropolitului Dosoftei*, în „Glasul Bisericii”, nr. 11—12, 1967, p. 1124 s ; M. Tomescu, *Istoria cărții românești*, București, 1968.

PRAZNICUL ANULUI NOU

„Înainte ochilor Tăi, o mie de ani
este ca ziua de ieri care a trecut și
ca o strajă de noapte”. (Psalmul 89, 4).

Biserica prăznuiește astăzi o întreită sărbătoare : Tăierea împrejur cea după trup a Domnului, Sfântul Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cazareii Capadochiei — unul din cei trei mari dascăli ai Bisericii creștine — și Anul Nou. Toate acestea trei ne îndreaptă ochii, mintea și sufletul spre Iisus Hristos. El este Cel care a fost tăiat împrejur, căci a venit în lume „să primească” întru totul legea lui Moise și, mai mult, s-o desăvârșească. El, Iisus Hristos, este punctul de plecare și scopul ultim al vieții de sfințenie și de înaltă trăire duhovnicească a Sfântului Vasile cel Mare și al tuturor sfinților Bisericii. El este trunchiul din care cresc, ca niște mlădițe curate și sfinte, anii de străduință și de dăruire pentru mântuirea sufletului. Să cercetăm însă mai îndeaproape ce înțeles au aceste sărbători și care este importanța lor pentru noi creștinii.

Mîntuitorul a fost supus, în a opta zi după naștere, ritualului tăierii împrejur, conform Vechiului Așezămînt. Această tăiere împrejur preînchipuie botezul creștin și era semnul legămîntului dintre Dumnezeu și poporul ales încheiat încă cu Avraam. O dată cu tăierea împrejur, pruncului i se pune numele de Iisus, care nu este altceva decît transcrierea în limba greacă a numelui ebraic Iehosua (Iosua) care înseamnă „Domnul este mîntuirea”. Acest nume a fost indicat pentru Hristos de însăși îngerul Gavriil la Bunavestire, cînd a zis Maicii Preacurate : „Și iată vei zămisli în sinul tău și vei naște un Fiu și vei chema numele Lui Iisus” (Luca 1, 31). Iisus, nume dumnezeiesc, împreună cu Hristos (care este traducerea în grecește a ebraicului Mașiah) înseamnă : mîntuitor uns, ales, dinainte ales.

Cît de minunat este acest nume de Iisus pentru toți creștinii ! În cursul a douăzeci de veacuri el a fost rostit cu dragoste de toți cei ce au fost luminați prin Botez. După cuvîntul Sfântului Ioan Scărarul acest nume este cea mai puternică pavăză împotriva păcatului. Isihaștii secolului al treisprezecelea ne învață să rostim mereu numele lui Iisus în rugăciunea minții : „Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă !” Așezînd pe Domnul nostru Iisus Hristos la începutul anului, Biserica a pus strajă și garanție puternică noului an care începe sub ocrotirea și cu rostirea numelui Mîntuitorului.

Sfântul Vasile cel Mare s-a născut în Cezareea Capadochiei în anul 330 dintr-o familie cu zece copii din care s-au ridicat trei episcopi și

Macrina care a avut un rol important în organizarea mănăstirilor pentru maici. Sfântul Vasile a făcut studii strălucite la universitățile vestite ale timpului și totodată s-a adâncit în cunoașterea și practicarea învățaturii creștine. El a organizat pe baze noi monahismul, proclamând rolul obștei călugărești. Fiind ales mitropolit al Cezareii Capadochiei în anul 370, el reorganizează viața bisericească înființând așezăminte de asistență socială creștină — case de primire, spitale, școli, aziluri —, combate cu râvnă erezia lui Arie și cea a lui Macedonie.

Sfântul Vasile a scris multe tratate de teologie, de îndemn la viețuirea cea după Evanghelie, a povățuit la o viață pașnică și fără războaie.

A murit la vârsta de 50 ani lăsându-ne un model vrednic de urmat. Viața lui de sfințenie ne este pusă astăzi în față, pentru ca în anul ce vine să ne străduim și noi să fim la fel.

Am spus că în al treilea rînd sărbătorim anul nou. Frumoasă și de folos este, pentru noi toți, prăznuirea zilei de 1 ianuarie, cînd curgerea cea fără de oprire a vremii, așternînd pecetea trecutului peste zilele anului care s-a dus, ne oferă prilej pentru noi eforturi și noi bucurii.

Înțeleptul Solomon meditănd asupra curgerii neîntrerupte a vremii spune, în grai simbolic, că toate rîurile curg în mare, dar marea nu se umple niciodată. Iar psalmistul David, încercînd să pătrundă atotputericia lui Dumnezeu, care este creatorul și stăpînul timpului, exclamă : „O zi înaintea lui Dumnezeu este ca o mie de ani, și o mie de ani ca o zi”.

Cît de puțin e timpul unui an comparat cu infinitul ! Cît de mică e scurta noastră trecere pe pămînt în raport cu veșnicia cea fără sfîrșit ! Și totuși cît de importantă e fiecare zi !

În șase zile Creatorul a toate a zidit lumea și pe om, cu cuvîntul Său ; într-o singură clipă protopărinții noștri au pierdut raiul pentru totdeauna, urmașii lor purtînd urmările căderii lor ; dar tot într-o singură zi s-a jertfit Mîntuitorul nostru. Într-o singură clipă s-a mîntuit tîlharul, și într-o singură zi a fost lepădat Iuda. Iată cît este de minunat și de important timpul pentru mîntuire și cîtă grijă trebuie să arătăm în folosirea lui.

În cartea sa „Eclesiastul”, înțeleptul Solomon, recomandînd folosirea cu chibzuință a fiecărei clipe, scrie : „Pe toate le-a făcut Dumnezeu frumoase și la locul lor și tot El a pus în inimile oamenilor pasul veșniciei. Dar orice lucru are clipa lui prielnică și este vreme pentru toate îndeletnicirile cele de sub cer : Vreme este să te naști și vreme este să mori ; vreme este să îmbrățișezi și vreme să fugi de îmbrățișări ; vreme este să agonisești și vreme este să risipești ; vreme este să riți și vreme este să plîngi ; vreme este să lucrezi și vreme este să te odihnești”.

Fiecare zi din viața noastră trebuie să ne fie izvor de învățătură pentru zilele următoare, căci grăiește psalmistul David, cu mintea lui luminată de Duhul Sfînt : „Ziua spune altei zile cuvînt și noaptea vestește nopții știință” (Psalm 18, 3).

*

Ziua în care ne aflăm e o zi de răscruce. Anul nou pretinde cuget nou, inimă nouă și suflet nou. „Să lepădăm — după îndemnul Sf. Apostol

Pavel — chipul viețuirii de mai înainte a făpturii celei vechi, care se strică prin poftetele cele rele și să ne înnoim în duhul cugetului nostru, îmbrăcându-ne în făptura cea nouă zidită după chipul lui Dumnezeu, întru dreptatea și întru sfințenia adevărului . . ." Să lepădăm lucrurile întinericului și să ne îmbrăcăm în hainele luminii . . . , săvîrșind adică roada Domnului, care este bunătatea, dreptatea, adevărul, blîndețea, dragostea și pacea". Iată îndemnuri care ar trebui să ne fie mereu în minte și mai ales la acest început de an nou.

Să intrăm în noul an cu hotărîrea de a lepăda tot ceea ce e rău în noi, tot ceea ce a fost rău în anul trecut, dorind fierbinte să adunăm în sufletul nostru, darurile duhovnicești, virtuțile creștine, rugăciunea, postul, faptele bune, pacea, ca roade ale iubirii de Dumnezeu și de aproapele.

Începutul acesta de an să ne așintească privirile din nou spre Hristos. Sărbătoarea de azi să fie ținută ca pentru Domnul. Să facem totul ca pentru veșnicie și să cercetăm valoarea fiecărui lucru în fața veșniciei. Dar mai ales, și acum ca totdeauna, să repetăm ectenia : „Domnului să ne rugăm”, căci începutul frumos prevestește un sfîrșit frumos. Anul nou petrecut la picioarele Mîntuitorului ne va fi ajutor spre a rămîne astfel pentru mai departe.

Bunul Dumnezeu să ne dăruiască și nouă vremuri de sănătate, de pace, de bucurie, gînduri și fapte de mîntuire, spor și ajutor în tot lucrul bun și de folos.

Preot Vasile Mihoc

DUMINICA FIULUI RISIPITOR

În ultimul timp, am îndătinat să vă atrag luarea aminte asupra locurilor mai interesante și mai semnificative din textul Evangheliei citite. Și nu fără vreun rost, numai de dragul unei expuneri așa-zis originale, evităm locurile comune cunoscute și răscunoscute, ci pentru a căuta mereu noi și noi înțelesuri din bogăția inepuizabilă a Scripturilor, de vreme ce toți cunoscătorii lor sînt de acord că fiecare cuvînt cuprinde tainele unei ascunse alegorii și învățături mîntuitoare (Fer. Asterie al Amasiei, Omilii și predici, trad. Pr. D. Fecioru, col. Izvoarele Ortodoxiei nr. 8, București, 1946, p. 288).

Iată de exemplu în pilda Fiului risipitor (Luca 15, 11—32) ne oprim asupra momentului dramatic al întoarcerii acasă. Fiul spune : „Scula-mă-voi și mă voi duce la tatăl meu și voi zice lui : Tată, greșit-am la cer și înaintea ta și nu mai sînt vrednic a mă chema fiul tău ; fă-mă ca pe unul din argații tăi”. Pentru ca atunci cînd tatăl, ieșindu-i în cale, îl sărută și plînge pe grumajii lui, fiul risipitor să omită canonul greu : „fă-mă ca pe unul din argații tăi” (Luca 15, 18—21). Psihologic s-ar putea explica omisiunea : prea neașteptat a fost primit ca fiu ; ce să-și mai ceară rang de slugă ! Deși, un fericit Părinte al Bisericii afirmă că „pe cînd fiul rostea

cuvinte pline de milă și căuta să-și ceară iertare, tatăl întrerupe ruga lui și poruncește să i se aducă îmbrăcămintea cea mai bună, înel și încălțăminte" (Asterie al Amasiei, loc. cit.), ceea ce totuși dovedește că e prea bun. Dar nu exclude nici abuzul fiului, care sîntem noi păcătoșii, cu bună-tatea tatălui, adică a lui Dumnezeu. Căci parabola descrie în persoana tatălui bună-tatea lui Dumnezeu (Asterie al Amasiei, o. c., p. 267).

Bună-tatea lui Dumnezeu e nesfîrșit de mare. Și totuși dacă există iadul cel veșnic, e numai din cauza că noi sîntem păcătoși. Precum scrie Sf. Antonie cel Mare : „Păcatele noastre sînt acelea care nu lasă pe Dumnezeu să strălucească în noi, ci ne leagă cu demonii ce ne chinuiesc ; iar cînd prin rugăciuni și faceri de bine primim dezlegare de păcate, prin acestea nici nu slujim, nici nu schimbăm pe Dumnezeu, ci prin faptele și întoarcerea noastră spre Dumnezeu, vindecînd păcatul nostru, ne bucurăm iarăși de bună-tatea Sa. Încît este tot una a zice că Dumnezeu își întoarce fața de la cei răi, sau că soarele se ascunde de la cei fără vedere". (Învățătură despre viața morală și despre buna purtare, n. 150). Așa cum citim la Isaia Profetul : „Iată mina Domnului nu este prea scurtă ca să mintuiască și urechea lui prea tare ca să audă. Ci fărădelegile voastre au fost zid de osebite între voi și Dumnezeul vostru și păcatele voastre ascuns-au fața lui Dumnezeu de voi ca să nu vă audă" (Isaia 59, 1—2). Ceea ce înseamnă că noi creștinii abuzăm de bună-tatea lui Dumnezeu și cînd călcăm voia Lui, dar și atunci cînd credem că oricît de mari și multe ne-ar fi păcatele, Dumnezeu e bun și iartă, Ei bine chiar această prea mare sau exagerată încredere în bună-tatea nemărginită a lui Dumnezeu e un păcat împotriva Duhului Sfînt, de neiertat ca și completa neîncredere, sau deznădejdea. Și socotesc că e nimerit acum în preajma sfîntului mare post al Învierii, cînd se pune mai intens problema întoarcerii noastre la Tatăl ceresc, ca fiul risipitor din parabolă la casa părintească, să știm să facem bine distincția între uzul de milă și abuzul de bună-tatea lui Dumnezeu. Pentru că e adevărat că sîntem încă sub har pînă-n ziua Judecării, dar nimeni să nu cadă în greșală mărginindu-I bună-tatea cu micimea sa sufletească, abuzînd de ea, „mulțumindu-se numai cu numele celui ce se pocăiește" (Asterie al Amasiei, o. c., p. 167).

*

Judecătorul din Izrael, Ieftac Galaaditeanul, făgăduise ca jertfă lui Dumnezeu ființa care i-ar ieși prima în cale, dacă-i va fi dat să-i biruie pe amoniți. Și i-a ieșit însăși unică fiică. Și s-a ținut de cuvînt (Judecători 11, 21—40).

Biruința răului din noi este, desigur, o victorie, a binelui. Dar pentru asta se cade să aducem jertfe : ambițiile, plăcerile, comoditatea noastră. Printr-o adevărată pocăință. Nu doar prin forma ei din afară. Căci „inima înfrîntă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi" (Psalm 50, 18).

Prot. Petru Bogdan

DUMINICA LĂSATULUI SEC DE BRÎNZĂ

Din cele trei mari teme ale textului Evangheliei de azi (Matei 6, 14—21) : iertarea, postul și comorile cerești, socot că acest început al Păresimilor ne determină o pioasă zăbavă îndeosebi asupra postului. Și anume, asupra acelei observații a Mîntuitorului despre cei ce fac paradă cu postul lor, ca să se arate oamenilor că postesc : „Adevăr grăiesc vouă, că își iau plata lor” (Matei 6, 16). Este aceasta o amenințare ? Tilcuiorii Sfintelor Scripturi sînt unanim de acord că nu-i decît o constatare. Confirmată prin timpul prezent a verbului : că își iau, acum, plata faptei lor. Adică, pentru o faptă săvîrșită nu se poate lua, în chip logic, plata, decît o singură dată — sau aci, de la semenii, plată trecătoare, sau dincolo, de la Dumnezeu, răsplată veșnică. Căci una anulează pe cealaltă.

Ei bine, de felul cum înțelegem noi plata aceasta și cum o dorim sau o primim, depinde adeseori mîntuirea sufletului nostru. Fiindcă problema își are implicații mai largi, în toate domeniile vieții creștine.

Învățătura creștină, avînd asupra întregii existențe o privire sub aspectul eternității, raportează totul la Dumnezeu cel veșnic și credincios făgăduințelor sale (Evrei 10, 23 ; II Tesaloniceni 3, 2) ; și pretinde adeptilor ei „să-și încredințeze Lui, credinciosului Ziditor, sufletul lor” (I Petru 4, 19). De aci, simțămîntul de siguranță al creștinului, ce depășește vremelnicia ; de aci, așteptarea, cu neclintită încredere, a făgăduințelor și răsplatilor lui Dumnezeu.

Domnul Hristos pune această înțelegere și în legătură cu postul. Care, desigur, trebuie să fie o renunțare ; dar nu numai materială, la plăcerea pîntecelui și îmbuibarea stomacului ; ci și morală, adică lepădarea orgoliului personal, care cere compensații pe alt plan — aplauzele semenilor noștri, pentru că postim. De unde, discreție și renunțare în consecință la răsplata momentană de la semenii. „Postul să-ți fie cu toată puterea, ca înaintea Domnului” (Evagrie Monahul, Schiță în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim, n. 10) ; iar „Tatăl tău, cel ce vede în ascuns, va răsplăti ție la arătare” (Matei 6, 18). O afirmație valabilă de asemenea și pentru faptele de milostenie și pentru actul rugăciunii ori alte manifestări ale evlaviei creștine (Matei 6, 1—4), care — tocmai prin etalarea lor cu tobe și cu surle — își pierde valoarea morală, de vreme ce se văd și se răsplătesc deja aci pe pămînt, cu aprecieri laudative, așa cum la fiecare caz : milostenie, rugăciune, post, Mîntuitorul Hristos apreciază, în Predica Sa de pe Munte : „Adevărat grăiesc vouă : își iau răsplata lor” (Matei 6, 2, 5 și 16). Ceea ce însă exclude astfel încă o apreciere a acelorasi fapte și o răsplată a lor de către Dumnezeu, pe planul veșniciei. „Cel ce face binele și caută răsplată grabnică, nu slujește lui Dumnezeu, ci voii sale” — așa scrie un cuvios Dascăl al Bisericii. (Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte n. 57 și 51). Chiar virtutea, în toată armura-i arhangelică, își pierde aripa de foc ce-ar trece-o pe celălalt tărîm, în veșnicie, și scapă răsplata de la Dumnezeu. Aci zace riscul cel mare de-a pune

în cumpănă searbăda satisfacție momentană, ce n-are răbdare și vreme să aștepte, cu fericirea cea veșnică, plata de sus, mult dorită și așteptată, dar nedesmințită în splendoarea ei !

*

Citim în Cartea Sfintă că, odată, lacomul și impulsivul Isav, infometat, a rîvnit, de la fratele său Iacob, un blid de linte, nesocotindu-și, pentru numai atîta, dreptul său de întîinăscut în rangul familiei : „Iată — și-a zis el — eu mor de foame. La ce mi-e bun dreptul de întîinăscut ?!” (Facere 29, 34).

La fel, în viața noastră morală cotidiană, adeseori se cheamă „lumeț ca Isav, care pentru o mîncare și-a vîndut dreptul de întîinăscut” (Evrei 12, 16), oricine își sacrifică fericirea sa eternă și neschimbăcioasă, pentru o mulțumire mărunță și lesne trecătoare. Și asta, pentru că nu sîntem în stare să privim rostul existenței noastre sub aspectul eternității, care pe toți ne așteaptă. Noi înșine, ignorîndu-ne sufletul nemuritor, ne considerăm prea muritori : n-avem timp de așteptat, sîntem fiii acestui veac grăbit, vrem succesul momentan, satisfacția imediată, publicitate răsunătoare în jurul acțiunilor noastre, aplauze la scenă deschisă, dorim, cu rîvna ardentă, plata pe loc, de la semenii. Ca s-o pierdem iremediabil pe cea veșnică — cununa cea neveștejită a mării de la Dumnezeu (I Petru 5, 4).

Din aceeași optică greșită, anticipăm cu răzbunarea, făcîndu-ne singuri dreptate, declanșînd răsplata fără preget asupra celor ce ne vătămă, dar nesocotind cuvîntul Apostolului, care ne îndrumă să lăsăm loc răsplătirii lui Dumnezeu (Romani 12, 19).

Dar peste tot și-n toate privințele, să nu uităm că, pe acest pămînt, noi ne desfășurăm viața cu toate manifestările ei sub semnul eternității. Că și noi avem plata noastră pentru tot ce facem, cu discreție și răbdare, cu sentimentul veșniciei, ca pentru Dumnezeu. „Nu că am și luat răsplata — cum scrie Sf. Pavel — dar alerg la țintă la răsplata dumnezeieștii chemări de sus, întru Hristos Iisus” (Filipeni 3, 12 și 14).

Prot. Petru Bogdan

DUMINICA XXXVI-a DUPĂ RUSALII

Postul Păresimilor este, prin excelență, timpul pentru promovarea vieții duhovnicești la un nivel cît mai înalt, prin curățirea (Matei 23, 26) și înnoirea continuă a ființei lăuntrice (Romani 7, 22 ; II Corinteni 4, 16 și Efeseni 3, 16), a ființei noastre spirituale, de mare preț înaintea lui Dumnezeu (I Petru 3, 4).

În complexul acestor acțiuni sufletești, firești, nu vom desconsidera viața trupului (Efeseni 5, 29), ci prin „strunirea lui” (I Corinteni 9, 27) o

vom așeza pe temeliile unor valori superioare în ierarhia cărora cumpătarea și toate virtuțile cu conținut analog, se impun ca un capitol de aur al moralei creștine.

*

Cumpătarea este o poruncă divină impusă protopărinților cu scopul de a se mulțumi cu ceea ce Dumnezeu le-a permis să mănince (Face-re 2, 17). Deși ei n-au respectat-o, totuși caracterul ei normativ a rămas valabil pentru toți descendenții trupești. Legea veche relevă obligativitatea cumpătării (Pilde 25, 17) și o recomandă (Sirah 31, 26) împreună cu alte virtuți asemănătoare (Înțelepciunea lui Solomon 11, 20).

Model de cumpătare și imitație rămâne însă Iisus Hristos Domnul. În viața Lui găsim cel mai perfect acord între vorbe și fapte. Ca nimeni altul a trăit ceea ce a învățat și a învățat ceea ce a trăit. La toate ocaziile de bucurie la care s-a dus (Luca 7, 34 ; Ioan 2, 2 și Matei 9, 11), Iisus Mîntuitorul a respectat legile moderației și a îndemnat și pe alții să respecte măsura în toate (Luca 21, 34 ; Efeseni 5, 18) și să-și întemeieze viața pe viziunea ideală a stăpînirii de sine, ajunsă în persoana Lui la omenescul apogeu.

Pe făgașul de gîndire și simțire al Domnului au mers și Apostolii. Sfîntul Pavel recomandă un trai cumpătat (I Corinteni 7, 31 ; Tit 2, 12) pentru slujitorii altarelor (I Timotei 3, 2 ; Tit 1, 7), pentru tinerii și bătrînii de ambele genuri (Tit 2, 2—6 ; Timotei 2, 9) și pentru toți credincioșii (I Tesaloniceni 5, 6—8 ; Galateni 5, 23), iar Sfîntul Petru adaugă că pe lîngă știință fiecare trebuie să aibă și cumpătare (II Petru 1, 6).

Ca rod al Duhului (Galateni 5, 23), cumpătarea are o valoare deosebită pentru fericirea creștinului și frumusețea vieții lui. Solomon apreciază ca „priceput pe cel ce-și ține cumpătul în toate” (Pilde 17, 27). Clement Alexandrinul subliniază : „cumpătarea face pe om fericit ; ea dă zbor bucuriilor și face plăcerea mai intensivă”. Chiar un înțelept grec din antichitate, Epictet, considera că „este frumos numai omul drept și cumpătat, pentru că viața frumoasă vine din cumpătare”.

Cumpătarea este legată nemijlocit de o filozofie a măsurii, de simțul balanței necesare în raporturile dintre om și lume. Sfînta Scriptură recomandă măsura în toate (Sirah 31, 26, 31—33) și folosirea rațională a tuturor celor ce sînt îngăduite (I Corinteni 6, 12 ; 10, 23 și Sirah 37, 31). „Măsura — zice Clement Alexandrinul — este ajutor pentru viață, iar lipsa ei un rău în toate privințele”. Epictet relevă că „nimic nu înalță mai mult în lume decît măsura”, iar un alt înțelept al antichității, Democrit, afirmă că „cel ce uită măsura are satisfacții puține și foarte scurte”.

Cumpătarea este legată și de o viziune moderată a vieții credinciosului. Sfînta Scriptură ne îndeamnă „să nu mîncăm mai mult decît ne trebuie” (Pilde 25, 16) și să ne îndestulăm cu puțin (Sirah 31, 21). „Vă îndemn să vă țineți în marginile trebuinței” este o recomandare a Sf. Ioan Gură de Aur. „Ține-te la strictul necesar” (Epictet), „trăiește cu puțin și modest” (Platon) și „să măninci după trebuința naturii” (Comenius), rămîn maxime nemuritoare și valabile pentru toate timpurile.

Cumpătarea are repercursiuni favorabile asupra trupului. Cel cumpătat va fi scutit de urmările abuzurilor (Isaia 28, 9) și niciodată nu-și va îndumnezei pîntecele (Fil. 3, 19). În felul acesta el își va spori viața (Sirah 37, 34) și își va consolida trupul (Sirah 31, 22, 26). Cumpătarea își pune amprenta și asupra chipului nostru văzut. Clasic rămîne cazul celor patru tineri de la curtea lui Nabucodonosor (Daniil 1, 15). După Sf. Ioan Gură de Aur „depășirea măsurii consumă trupul, îl roade cu boli și face din el mormîntul sufletului”. „Exagerarea — zice Aristotel — strică sănătatea, pe cînd măsura potrivită o păstrează”, iar Commenius consideră cumpătarea „baza sănătății și maica celorlalte virtuți”.

Cumpătarea este și o regulă de igienă a sufletului. Socotită ca depărtarea rațională de abuzuri, ea reține trupul într-o perfectă ordine morală, temperează patimile etc. Prin asemenea acțiuni cumpătarea „păzește sufletul de primejdie (Pilde 21, 23), lasă friu liber acțiunilor sale proprii (Efeseni 2, 15; Corinteni 5, 17). Sf. Ioan Gură de Aur ne îndeamnă să păstrăm măsura în toate „ca nu cumva să vătămăm sănătatea sufletului”.

Cumpărarea este semnul victoriei sufletului asupra pornirilor noastre inferioare, este pecetea bunei orînduiri pusă în fința noastră interioară și exterioară. Forța ei restaurează ordinea spirituală alterată de păcat.

Prin cumpătare se ajunge la învingerea proprie, la stăpînirea de sine, una din virtuțile care trebuie să împodobească profilul moral al creștinului autentic. Cel lipsit de această virtute este comparat cu o cetate fără ziduri (Pilde 25, 28) ușor de cucerit. Cumpătarea și surorile ei seacă fîntîna otrăvitoare a lăcomiei și împiedică crearea de trebuințe prisositoare, iar lipsa acestor valori se soldează cu diferite mizerii morale și materiale (Pilde 21, 17; 23, 21), iar pe pînă social cu alterarea relațiilor dintre inși și tulburarea conviețuirii lor pașnice prin fapte și atitudini potrivnice valorilor moderatoare ale vieții (Iacob 4, 1; Galateni 5, 20—21).

Valorile moderatoare, în general, acumulează bunuri sufletești nepieritoare. După Clement Alexandrinul cumpătarea „deschide calea sfințeniei”, iar după Talasie Libianul „din moarte trece la viață numai acela care și-a omorît patimile”. Pe stadionul virtuții creștinul trebuie să se lupte cu poftele, pentru că cine se luptă se înfrînează și cine se înfrînează se încoronează cu cununa vieții (I Corinteni 9, 25; Apoc. 2, 10).

*

Trăirea duhovnicească cere raționalizarea vieții trupesti (Tit 2, 12) și edificarea ei pe temelii luate ale valorilor moderatoare care ne justifică calitatea de ființe morale și perfectibile. În timpul postului, îndeosebi, viața și acțiunile noastre să fie străbătute de forța acestor valori necesare, cu rosturi îndreptățite și urmări binefăcătoare. Să ne conducem deci în tot timpul după principiile morale ale acestor valori de aur, să le punem la cîrma vieții noastre, să le facem ideal de urmat, să le folosim la urcușul nostru duhovnicesc și în procesul desăvîrșirii vieții noastre spirituale.

Preot Ieremia B. Ghita

DUMINICA IV-a DIN POSTUL MARE

Într-una din zile, un părinte îndurerat a adus la Mîntuitorul pe fiul său că era chinuit de un duh „mut și surd”, ca să i-l vindece. Iisus i-a dat copilului sănătate, îndepărtînd duhul cel mut cu cuvintele de foc: „Duh mut și surd, îți poruncesc să ieși din pruncul acesta și să nu mai intri în el...”. Iar după aceea ucenicii au întrebat pe Domnul deosebi: „Pentru ce noi n-am putut să scoatem duhul acesta?” Căci mai înainte de a veni El, părintele îndurerat al celui copil ceruse ajutorul ucenicilor și ei nu putuseră să-l vindece. La întrebarea ucenicilor Săi în privința cauzei pentru care ei n-au putut să-l vindece, Mîntuitorul le-a răspuns: „Acest neam de demoni nu poate ieși decît numai cu rugăciune și post” (Marcu 9, 17—29). Cazul înfățișat în Evanghelie ne îmbie prilejul să medităm asupra posibilității și eficacității rugăciunii.

Rugăciunea este una din datoriile fundamentale ale creștinului, de aceea Sf. Apostol Pavel, adresîndu-se tesalonicenilor, le spune: „Rugați-vă neîncetat” (I Tes. 5, 17). Rugăciunea este mijlocul comuniunii noastre cu Dumnezeu spre care ne înălțăm sufletul pentru a-L lăuda, a-I cere ajutorul și a-I mulțumi, încrezători în binefacerea ce le va revărsa și în viitor asupra noastră.

Rugăciunea este inima religiei creștine, sufletul sentimentului religios, religia în lucrare, religia vie, religia adevărată. Putem afirma că religia creștină este religia rugăciunii. Așa ne-a înfățișat-o Mîntuitorul prin învățătura și pilda vieții Sale. El a pus accentul pe valoarea practică a rugăciunii, prezentîndu-o ca o datorie, ca o trebuință vitală a tuturor credincioșilor, care îi păzesc cuvîntul și vor să-I imite pilda. Pentru a fi cît mai edificator în problema rugăciunii, El însuși s-a rugat în diferite împrejurări ale vieții Sale pămîntești. S-a rugat în pustie, înainte de începerea activității Sale publice; petrecea nopți întregi în rugăciune (Marcu 1, 3, 5; Luca 6, 12); s-a rugat în momentele cele mai solemne ale vieții Sale, ca la înmulțirea pîinilor (Matei 14, 19; 15, 36), înainte de învierea lui Lazar, fiind totdeauna ascultat de Părintele Său bun (Ioan 11, 41—42); s-a rugat înainte de a fi dus la moarte pentru Sine, pentru ucenici și pentru toți credincioșii (Ioan 17); s-a rugat în momentele dramatice ale vieții Sale, urmărind, prin aceasta, să întipărească în conștiința creștinilor necesitatea specială a rugăciunii în fața încercărilor de grea cumpănă. Este ziditoare — în această privință — rugăciunea din Ghetsimani (Matei 26, 39—44).

Caracterul special al rugăciunii creștine se învederează prin jertfa euharistică, încredințată de Mîntuitorul preoților Noului Testament. Grație acestei jertfe se înalță către cer nu numai rugăciunea credinciosului, ci rugăciunea proprie Cuvîntului întrupat, etern viu și mereu rugător pentru noi. Preotul reeditează actul sacerdotal al Mîntuitorului de la Cina cea de taină, actualizează și permanentizează jertfa Răscumpărătorului, ceea ce însemnează că creștinul ce-și împreună mîinile și-și pleacă genunchii pentru rugăciune, în timpul sf. liturghii, nu este singur, ci este cuprins în văpaia iubirii Fiului lui Dumnezeu. În asemenea momente, credinciosul simte și trăiește la unison cu întreaga obște cufundată în rugăciune. Sfînta

Euharistie este simbolul comunității creștine, este respirația în același duh al împreunării creștinilor cu izvorul vieții, cu Hristos.

S-a spus din partea unora că rugăciunea nu e posibilă fiindcă se împotrivesc atributului imutabilității lui Dumnezeu. Potrivit susținerilor acestora, Dumnezeu nu-și modifică hotărârile Sale veșnice spre a satisface cererile noastre; dacă ar face-o, ar însemna că este părtinitor, favorizează pe unii în măsura mai mare decât pe alții. Or, lucrurile stau altfel. Prin rugăciune nu desființăm imutabilitatea lui Dumnezeu, nu I ne adresăm cu intenția de a-L face să-și schimbe hotărârile Sale veșnice și înțelepte, ci avem grijă ca tot ce exprimăm să intre în dispozitivul planurilor Sale interne și eterne. În rugăciune credinciosul este întocmai ca vinovatul în fața legii; dacă vinovatul cere indulgență în fața justiției, prin aceasta legea nu se schimbă. Credinciosul cere împlinirea planurilor lui Dumnezeu, de aceea zice: „Doamne, făcă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ”.

Alții afirmă că rugăciunea este de prisos întrucât însuși Mîntuitorul a spus: „Știe Tatăl vostru de ce aveți trebuință, mai înainte ca să cereți voi de la El” (Matei 6, 8 și 32). Potrivit acestei susțineri, prin rugăciune împietăm asupra preștiinței lui Dumnezeu care a orînduit totul din veșnicie și rămîne fidel hotărîrilor Sale. Este adevărat că Dumnezeu știe toate trebuințele noastre și ar putea să le îndeplinească fără cerere din partea noastră. El vrea, însă, să-L rugăm, ca nu cumva să socotim bunăvoința Sa ca ceva cu care El ne-ar fi dator, ci ca pe o binefacere, pentru care să-I fim recunoscători din toată inima, cu smerenie și iubire. Aceasta cu scopul de a ne da seama de starea noastră de făpturi și să cugetăm asupra trebuințelor noastre pentru ca, sesizîndu-le valoarea, să ne smerim în fața Creatorului.

Mulți creștini apoi își pierd încrederea în eficacitatea rugăciunii pe considerentul că rugăciunile lor sau ale altora nu s-au împlinit. Este adevărat că nu toate cererile noastre, formulate prin intermediul rugăciunii, se împlinesc. S-ar părea că aceasta contrazice cuvintele Mîntuitorului: „Orice veți cere întru numele Meu, aceea voi face” (Ioan 14, 13), „Cereți și vi se va da vouă” (Matei 7, 7). Și totuși, Mîntuitorul a promis că va asculta rugăciunea smerită, rațională și stăruitoare, rugăciunea făcută „în duh și adevăr”, nu însă că va asculta toate fanteziile, chiar pioase, care ar putea trece, la un moment dat, prin capul credincioșilor și le-ar exprima prin rugăciune. Găsesc ascultare la Dumnezeu rugăciunile în care credinciosul solicită darurile necesare mîntuirii. Bunurile spirituale constituie obiectul principal al rugăciunii. De aici, nu rezultă, însă, că bunurile materiale sînt urgisite, ele putînd fi cerute ca mijloace pentru atingerea țelurilor firești ale vieții — inclusiv mîntuirea. Să nu uităm apoi că Dumnezeu, dacă nu ascultă rugăciunea, își arată iubirea față de credincios, îi refuză ceva care ar fi în dauna vieții sale. Alta este judecata lui Dumnezeu și alta este judecata noastră. Judecata lui Dumnezeu este infailibilă, pe cînd a noastră poate greși, este interesată, uneori prea puțin sau chiar de loc modelată după planurile înțelepte ale lui Dumnezeu.

Rugăciunea nu este semnul nevolniciei noastre, nu este o ofensă adusă demnității noastre, fiindcă credinciosul are conștiința dependenței

sale față de Dumnezeu. Rugăciunea este mărturisirea practică a imperfecțiunii noastre. Dacă în viața de toate zilele cerem concursul unii altora, fără să ne simțim lezați în demnitatea noastră, cu atât mai virtos nu ne putem simți jigniți în demnitatea noastră, mărturisindu-ne prin rugăciune imperfecțiunea și sentimentul dependenței față de Dumnezeu. Cine s-a rugat sincer este în măsură să constate din proprie experiență că rugăciunea nu este o dovadă de slăbiciune, ea nu înjosește pe cel ce se roagă, ci înalță sufletul și-i adaugă un spor de energie pentru toate împrejurările vieții, îndeosebi pentru cele grele. Numai blestemele și injurăturile înjosesc și degradează pe credincios.

Rugăciunea creștină se caracterizează prin dinamism. Ea este expresia unei tendințe elementare spre o viață mai înaltă, este sete după o viață mai curată, mai desăvârșită. Rugăciunea este conlucrare tainică a subiectului cu harul divin; lucrează credinciosul, lucrează și Dumnezeu — deopotrivă. Starea sufletească a credinciosului în rugăciune este o stare de încordare, de împotrivire la chemările josnice și de mobilizare a energiei spre Dumnezeu, de încadrare a voinței proprii în voința lui Dumnezeu. Adevărul acesta a fost cuprins încă demult în adagiul: „roagă-te și muncește”, fiind adevărat și de Mintuitorul care săvârșește actele mari sprijinindu-se pe rugăciune. Ca atare, creștinul nu-i prezumpțios niciodată, nu scontează exclusiv din munca lui un rezultat sigur, sprijinindu-se doar pe puterile lui. „Astfel, nici cel ce sădește nu e ceva, nici cel ce udă, ci numai Dumnezeu care face să crească” (I Corinteni 3, 7).

Orice rugăciune implică credința în eficacitatea ei. „Aveți credință în Dumnezeu. Adevărat zic vouă că oricine va spune acestui munte: Ridică-te și te aruncă în mare, și nu se va îndoi în inima lui, ci va crede că ceea ce spune se va face, fi-va lui orice va zice. De aceea vă zic vouă: Toate câte cereți, rugându-vă, să credeți că le veți primi și le veți avea” (Marcu 11, 22—24). Împlinirea rugăciunii poate să întârzie, însă siguranța împlinirii ei este un fapt prezent, trăit aievea de credincios. E un fel de experiență prin anticipație a împlinirii rugăciunii.

Certitudinea credinciosului în eficacitatea rugăciunii este rodul credinței în existența lui Dumnezeu ca ființă personală, creatoare, guvernatore și proniatoare. Deși Dumnezeu nu este o ființă ce cade sub simțurile noastre, credinciosul îi simte prezența și-și deschide sufletul, spre a-l împărtăși din frământările ce-l mistuie.

Trăind prin rugăciune în fața prezenței lui Dumnezeu, nimeni nu va fi în stare să-l convingă pe credinciosul care a trăit această stare, de inexistența Lui. După cum cel care a văzut odată lumina, nu mai poate fi convins de inexistența ei, tot așa pentru cel care se roagă, Dumnezeu este o realitate pe care n-o mai poate întuneca norul îndoielii. Fericitul Augustin povestește în „Confesiunile” sale cum a încercat sentimentul prezenței divine la Ostia, când era pe punctul de a părăsi Italia și a se întoarce în Cartagina sa iubită, spre a începe acolo noua osteneală pentru triumful Bisericii. Pe înserate, stînd de vorbă cu Monica, mama sa, despre marea fericire de a fi revenit la dreapta credință și de a se găsi alături de Domnul, a simțit și el și pioasa sa mamă cum o negrăită bucurie li se

strecoară în sufletele înfiorate și copleșite de viziunea prezenței Domnului. Învăluită în această lumină, Monica a trecut la cele veșnice. În noua perspectivă a acestei lumini, Fericitul Augustin și-a revizuit încă o dată conștiința, curățind-o de toate îndoielile gândului și de toate impuritățile simțurilor. A întrebat atunci inspirat și marea și cerul și valurile și stelele și cele ale pământului și cele ale văzduhului, dacă ele sînt Dumnezeu, dacă ele pot fi Dumnezeul său. I-au răspuns pe rînd că nu, invitîndu-l să caute deasupra, tot mai sus. Și purtat de valuri, vinturi, flori, astre, nori și îngeri, sufletul Fericitului Augustin, obosit de frămîntarea tuturor întrebărilor, s-a oprit fericit în fața tronului Divinității, lîngă care găsisе adevărata lumină, rostind celebrele cuvinte : „Neliniștit e sufletul meu, Doamne, pînă la odihna în Tine”. „Odihna în Domnul” pe care o aflase sufletul Fer. Augustin este semnul neîndoielnic al întîlnirii cu El, sesizarea prezenței Sale prin credință și prin inimă în vremea rugăciunii.

Ținînd seamă de faptul că prin rugăciune credinciosul pășește înaintea lui Dumnezeu spre a vorbi cu El despre sufletul său, despre mîntuirea și fericirea sa, ea rămîne suprema datorie a tuturor creștinilor.

Preot Ion Bunea

UN LOC DIN RINDUIALA LITURGHIEI SFINTULUI IOAN GURĂ DE AUR CARE PROVOACA NEDUMERIRI*)

de : Prot. N. DESNOV

Există un loc în actuala rînduială a *Liturghiei Sfintului Ioan Gură de Aur*, a cărui redactare atrage atenția liturghiștilor. Este vorba de solici-tarea reciprocă de către sfinții slujitori a rugăciunii pentru sine după așe-zarea pe sînta masă a Darurilor punerii înainte, în timpul cîntării Heru-vicului, după vohodul mare.

Cînd se săvîrșește liturghie arhierească, arhiereul, adresîndu-se către sfinții slujitori care împreună-slujesc, zice : „Fraților și împreună-slui-jitorilor, arhimandriți și preoți, rugați-vă pentru mine”.

Și toți răspund, zicînd : „*Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească*”.

Arhiereul : „*Același Duh să lucreze împreună cu noi și cu voi în toate zilele vieții noastre*”.

Iar protodiaconul și ceilalți zic : „Roagă-te pentru noi, stăpîne sfînte”.

Arhiereul : „Domnul să conducă pașii voștri”.

Și iarăși zic : „Roagă-te pentru noi, stăpîne sfînte”.

Arhiereul : „Să vă pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor”. (Din *Rînduiala sfîntelor slujbe arhierești*).

Cînd însă slujește sînta liturghie preotul împreună cu diaconul, preotul, adresîndu-se către diacon, cere : „Pomenește-mă pe mine, frate și împreună-slujitorule”.

Iar diaconul zice către dînsul : „Preoția ta să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa”.

Apoi și diaconul, plecîndu-și capul și ținînd orarul cu trei degete ale mîinii drepte, zice către preot : „Roagă-te pentru mine, părinte sfînte”.

Preotul : „*Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească*”.

Iar diaconul zice : „*Același Duh să lucreze împreună cu noi în toate zilele vieții noastre*”.

*) Studiul a fost publicat în „Bogoslovenije Trudii” („Studii teologice”), editate de Patriarhia Moscovei și a toată Rusia, tom. IV (1968), pp. 181—189, de unde a fost tradus de Ion V. Georgescu.

Și tot el zice iarăși : „Pomenește-mă pe mine, părinte sfinte”.

Iar preotul: „Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor” (Din *Liturghier*).

În acest fel pomenindu-se unul pe altul și întărindu-se cu rugăciuni, sfinții slujitori cheamă în ajutor puterea și acțiunea Sfintului Duh în vederea săvârșirii Tainei Euharistiei ce urmează să aibă loc.

Așadar ce reține atenția în pomenirea reciprocă a sfinților slujitori ? Din compararea pomenirilor reciproce ale sfinților slujitori din timpul slujirii liturghiei arhieresti și din timpul slujirii liturghiei de către preot și diacon se observă următoarele :

— În rânduiala slujirii liturghiei arhieresti cererea de rugăciune : *„Duhul Sfint să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”* se referă la arhieru, în calitate de săvârșitor al Tainei Euharistiei, ceea ce este cu totul corect, potrivit și corespunzător înaltului conținut al acestei dumnezeiești slujbe.

— În rânduiala slujirii liturghiei de către preot și diacon, săvârșitorul Tainei Euharistiei se află preotul. Și, prin analogie cu rânduiala slujirii liturghiei arhieresti, această cerere de rugăciune ar trebui să se refere la preot. Ca urmare, la respectiva adresare a preotului către diacon, *acesta ar fi urmat să răspundă preotului : „Duhul Sfint să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”* ; însă în loc de aceasta *preotul urează diaconului* (care nu săvârșește taina ci numai ajută preotului să slujească) : *„Duhul Sfint să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”*, la care diaconul (întocmai ca arhierul) spune : *„Același Duh Sfint să lucreze împreună cu noi în toate zilele vieții noastre”*.

În acest articol încercăm să lămurim istoria redactării acestui dialog, folosindu-ne de izvoarele fundamentale în care sînt editate monumentele vechi ale cultului ortodox, care aruncă lumină asupra locului care ne interesează din rânduiala liturghiei.

*

Dumnezeiasca liturghie, rînduită de Domnul Iisus Hristos și transmisă Bisericii Lui de către Sfinții Lui ucenici și Apostoli, este în esența ei una singură în toate vechile Biserici Ortodoxe. Ea este una singură nu numai în legătură cu rînduirea ei de către Însuși Iisus Hristos, ci și prin unitatea ei în părțile fundamentale care o alcătuiesc, prin unitatea temei fundamentale — rugăciunea înălțării Darurilor punerii înainte —, prin unitatea și neschimbabilitatea celor mai importante vo Glasuri euharistice, care unesc la un loc diferitele părți ale acestei rugăciuni.

Din punctul de vedere al amănuntelor și al particularităților liturghia nu a fost identică în diferitele Biserici vechi ale lumii creștine, datorită faptului că ea a fost primită de la Apostoli nu prin tradiție scrisă, iar în decursul veacurilor a fost supusă schimbărilor în partea neesențială a ei. Astfel urmașii Apostolilor — întîistătătorii de Biserici — precizau după aprecierea lor numărul și ordinea citirilor din Sfînta Scriptură, numărul și textul cîntărilor, rugăciunilor și al acțiunilor rituale, în raport cu nevoile societății creștine din vremea lor. Însă, dîncolo de toate schimbările la care

a fost supusă în decursul veacurilor liturghia, ea a păstrat în sine pînă astăzi baza apostolică nu numai în elementele ei principale, ci și în cele mai de seamă expresii euharistice.

Tradiția Bisericii Vechi unește prima dumnezeiască liturghie, care a fost săvîrșită inițial în Ierusalim după înălțarea Domnului Iisus Hristos, de numele Sfintului Apostol Iacob, fratele Domnului. Despre aceasta mărturisesc *Constituțiile apostolice* (cartea VIII, cap. 12), canonul 32 al Sinodului Trulan și cîțiva dintre Sfinții Părinți. *Liturghia Sfintului Iacob* a fost larg răspîdită în lumea veche creștină. În lucrarea *Despre tradiția dumnezeieștii liturghii*, atribuită ucenicului Sfintului Ioan Gură de Aur, patriarhul Proclu al Constantinopolului (†447), se arată că *Liturghia Sfintului Iacob* a fost temelia din care au provenit *Liturghiile Sfintului Ioan Gură de Aur* și a *Sfintului Vasile cel Mare*¹⁾.

În cultul Bisericii Vechi se foloseau de asemenea rînduiele ale sfintei liturghii cu numele : Sfintului Apostol Marcu, Sfintului Apostol Petru, ca și așa-numita *Liturghie clementină* — cuprinsă în *Constituțiile Apostolice* și altele. O dată cu apariția rînduielilor Sfintului Vasile cel Mare și apoi a Sfintului Ioan Gură de Aur, vechile liturghii au început treptat să iasă din folosință. În legătură cu aceasta în vechea *Tilcuire asupra liturghiei*, cunoscută sub numele Sfintului Sofronie, patriarhul Ierusalimului (veacul al VII-lea), se spune : „În vremea noastră mai mult decît altele se află în cinste rînduielele Sfintului Vasile și Sfintului Ioan Gură de Aur, și *liturghia Darurilor mai înainte sfințite*”²⁾. În veacul al XII-lea, Teodor Balsamon, tilcuiitorul canoanelor bisericești, la întrebarea patriarhului Marcu al Alexandriei dacă în Biserica Constantinopolului sînt folosite liturghiile alcătuite după Tradiție de Sfintul Iacob fratele Domnului și de Sfintul Marcu, care se săvîrșesc în regiunile Ierusalimului și Alexandriei, a răspuns că toate Bisericele sînt datorate să urmeze obiceiului din Biserica Romei celei noi (adică a Constantinopolului) și să săvîrșească liturghia după rînduielele marilor dascăli Sfintul Ioan Gură de Aur și Sfintul Vasile cel Mare³⁾.

În acest fel se vede că, deși în Patriarhatele Ierusalimului și Alexandriei se săvîrșeau în veacul al XII-lea *liturghiile Sfinților Apostoli Iacob și Marcu*, în Biserica Constantinopolului intraseră statornic în cult *liturghiile Sfintului Vasile cel Mare* și a *Sfintului Ioan Gură de Aur*, încă din vremea lor. Astăzi în Biserica Ortodoxă de Răsărit *Liturghia Sfintului Vasile cel Mare* se săvîrșește de zece ori pe an, în celelalte zile se săvîrșește *Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur*, iar în anumite zile din Postul Mare se săvîrșește *Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*.

Să vedem cum este înfățișat locul mai sus amintit din *Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur* în unele din manuscrisele pe care le avem la dispoziție. Cele mai vechi manuscrise ale *Liturghiei Sfintului Ioan Gură de*

1) Colecția vechilor liturghii răsăritene și apusene traduse în limba rusă, Sanct-Petersburg, 1874, p. 140.

2) Filaret, arhiepiscop al Cernigovului, *Cercelare istorică asupra cîntărilor liturgice în Biserica Greacă*, Cernigov, 1874, p. 144—145.

3) Colecția vechilor liturghii ..., p. 145.

Aur au ajuns la noi în așa-numitele *Codicele Barberini* (din veacul al VIII-lea—al IX-lea) și *Codicele Sebastianov*. Cel din urmă codice, deși este de origine mai târzie, conține însă o redactare mult mai veche a liturghiei. Liturghia din *Codicele Barberini* (după ediția lui Bunzen) a fost tradusă în limba rusă și editată la 1875 de redacția revistei „Citirea creștină”⁴⁾. Această liturghie este foarte scurtă în comparație cu cea actuală: ea nu cuprinde cîntarea heruvimică și unele rugăciuni, și nici pomenirea reciprocă a sfinților slujitori. *Codicele Sebastianov* conține o redactare și mai scurtă a liturghiei, care se caracterizează prin absența a multe rugăciuni și acțiuni rituale⁵⁾.

Amîndouă aceste monumente se referă la o perioadă foarte veche, cînd încă nu existau rînduiele întregi și amănunțite ale liturghiei și cînd în circulație se aflau doar scurte redactări, care constau numai din unele rugăciuni cu o neînsemnată cantitate de indicații tipiconale. Locul care ne preocupă nu este nici în *Codicele Porfiriev* (din veacul al IX-lea—al X-lea) al liturghiei⁶⁾.

Între alte manuscrise editate de prof. N. F. Krasnoselțev, atrage luarea aminte în primul rînd manuscrisul slavon al *Liturghiei Sfintului Ioan Gură de Aur* din catalogul manuscriselor orientale din Biblioteca Vaticanului. Manuscrisul este de origine sîrbă și este datat din veacul al XII-lea. Amănuntul care ne preocupă este înfățișat în textul acestui manuscris astfel: După vohodul mare slujitorii preoți își spală mîinile „cîntînd” Psalmul XXV „de la jumătate”: „Spăla-voi întru nevinovăție mîinile mele...”. Apoi preotul cel mai mare, plecîndu-se înaintea sfintei mese, zice: „Binecuvîntați, preoților”. Împreună-slujitorii, înclinîndu-se fi „spun”: „Întru mulți ani, părinte. Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. La cererea împreună-slujitorilor: „Roagă-te pentru noi, cinstite părinte”, întîistătătorul răspunde: „Să vă pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa și acum și pururea”. După vozglasul diaconului: „Să ne iubim unul pe altul...” și după sărutarea reciprocă a împreună-slujitorilor, preotul, întîistătător zice: „Măriți pe Domnul împreună cu mine și să înălțăm numele Lui împreună”.

Împreună-slujitorii răspund din nou: „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. „Să ne binecuvînteze pe noi toți Domnul și să ne învrednicească de umbrirea Sfintului Duh totdeauna, acum și pururea”, — la rîndul său răspunde (la fel) și întîiul dintre preoți. Diaconul: „Ușile, ușile...”⁷⁾.

După cum se vede în acest manuscris cererea de rugăciune: „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească” se adresează preotului, nu diaconului. Ba încă, în conformitate cu textul acestui manuscris, împreună-slujitorii adresează de două ori întîiului preot

4) Colecția vechilor liturghii..., ed. II, p. 120—132.

5) Ibidem; — Prof. N. F. Krasnoselțev, Informații despre unele manuscrise liturgice din Biblioteca Vaticanului cu Anexe, Kazan, 1885, p. 221; Anexa I, p. 237—282.

6) Ibidem, p. 283—295.

7) Ibidem, p. 154.

cererea de rugăciune, ca puterea harică a Sfintului Duh să-l umbrească înainte de săvîrșirea Tainei Euharistiei.

În rînduiala de astăzi a liturghiei slavone și a celei grecești, după *vozglasul* diaconului : „Să ne iubim unul pe altul...” nu se află nimic asemănător. Cu toate acestea, după părerea prof. N. S. Krasnoselțev, aci se reflectă influența practicii cultice grecești, adică a unui oarecare original grecesc necunoscut. Ca întemeiere a acestei afirmații servește faptul că în *Liturghia alexandrină a Sfintului Apostol Petru*, editată de Swainson după copia de la Vatican⁸⁾, acest dialog este așezat tot după cuvintele „Să ne iubim unul pe altul”. Acolo preotul se adresează către poporul credincios, iar poporul îi răspunde: „Duhul Sfînt să vină peste tine...”. Însă redactarea *Liturghiei Sfintului Apostol Petru* din acest manuscris, după cum mărturisește prof. N. S. Krasnoselțev, „are cele mai clare urme de influență din liturghia constantinopolitană a Sfintului Ioan Gură de Aur”⁹⁾. Același lucru se poate spune și despre un text grecesc al *Liturghiei Sfintului Apostol Iacob*, unde de asemenea după *vozglasul* „Să ne iubim unul pe altul” preotul, la respectiva adresare, primește din partea poporului credincios răspunsul : „Duhul Sfînt să vină asupra ta și puterea Celui preainalt să te umbrească”¹⁰⁾.

Foarte aproape ca timp de origine de acest manuscris slavon al liturghiei se află și așa-numitul manuscris de la Grotta-Ferrata al *Liturghiei Sfintului Ioan Gură de Aur*, editat de Iacob Goar¹¹⁾. Acest manuscris aparține veacului al XIII-lea, și cuprinde rînduiala liturghiei, fără a exclude diferite amănunte de tipic și nici proscomidia. În el sînt descrise în amănunt *vohodul mare* și acțiunile legate de el.

După acest manuscris întîilistătorul se adresează către împreună-slujitori cu cuvintele : „Măriți pe Domnul împreună cu noi și să înălțăm numele Lui împreună”.

Împreună-slujitorii îi răspund : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”¹²⁾.

După textul altui manuscris editat de Iacob Goar¹³⁾, preotul, slujind împreună cu diacon, se adresează acestuia cu cuvintele : „Roagă-te pentru mine, diacone”. Iar diaconul răspunde : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”¹⁴⁾.

Un monument foarte important pentru istoria textului liturghiei îl constituie *Rînduiala liturghiei* de la sfîrșitul veacului al XIII-lea sau începutul veacului al XIV-lea din manuscrisul nr. 381—369 din fosta bibliotecă sinodală din Moscova. Acest manuscris este de origine atonită și a ajuns în Rusia din Mănăstirea Vatopedi.

8) Swainson, *The greek Liturgies*, London, 1884, p. 26.

9) *Ibidem*, p. 157.

10) *Colecția vechilor liturghii*..., p. 168.

11) Iacob Goar, *Evhologhion*, Paris, 1647, p. 102.

12) Prof. N. F. Krasnoselțev, *Informații despre unele manuscrise liturgice*..., p. 156—157; Anexa I, p. 208.

13) Iacob Goar, *Evhologhion*, p. 97.

14) *Ibidem*, p. 156.

În această *Rînduială* se spune că, după așezarea Darurilor pe sfînta masă și după căderea lor, preotul se adresează către diacon cu cuvintele : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne”. Iar diaconul răspunde : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. La cererea diaconului : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne”, preotul răspunde : „Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa”. Iar diaconul luînd binecuvîntare, iese la ectenie ¹⁵⁾.

Cîteva extrase din această *Rînduială* au fost editate de către prof. I. D. Mansvetov în „anexele” la lucrarea *Mitropolitul Ciprian și activitatea sa liturgică* (Moscova, 1882). Între acestea se află o rubrică în care este redat același dialog într-o formă oarecum prescurtată, însă acțiunile preotului și diaconului sînt redată în amănunțime.

Așezînd Darurile pe sfînta masă, preotul „grăiește” către diacon : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne”, iar diaconul îi răspunde : „Duhul Sfînt să vină...” ; după aceea diaconul adaugă către preot : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne”, iar acela (preotul) zice : „Să te pomenească pe tine Domnul...” . Și iese (diaconul) și se așază în mijlocul bisericii și zice : „Să plinim rugăciunea noastră” ¹⁶⁾. După cum se vede și în acest manuscris cuvintele „Duhul Sfînt să vină peste tine...” sînt adresate de către diacon preotului, iar cuvintele : „Să te pomenească Domnul...” sînt adresate de către preot diaconului.

Un prețios material pentru lămurirea problemei studiate cuprinde *Rînduiala liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur* în „recenzia” patriarhului Constantinopolului Filotei (veacul al XIV-lea). Pînă în veacul al XVI-lea această *Rînduială* a existat numai în manuscrise ; iar la începutul veacului al XVI-lea „recenzia” patriarhului Filotei a intrat în cuprinsul *Evhologhiilor* grecești și slavone tipărite. În Rusia *Rînduiala* aceasta în „recenzia” patriarhului Filotei a fost adusă — după afirmația prof. N. L. Krasnoselțev — de mitropolitul Ciprian și se întîlnește des în manuscrisele cărților de cult rusești din veacurile al XV-lea și al XVI-lea. Iar traducerea ei în limba slavonă a fost introdusă în așa-numitul *Slujebnic al mitropolitului Ciprian*, care s-a păstrat în fosta bibliotecă sinodală din Moscova ¹⁷⁾.

Din compararea textului grecesc al acestei *Rînduiei* a liturghiei și a textului traducerii ei în limba slavonă se constată că atît în textul grecesc cît și în textul slavon dialogul între preot și diacon după căderea Darurilor așezate pe sfînta masă după vohodul mare este descris în amănunt.

Iată textul slavon : „Astfel lăsînd preotul în jos felonul său, așezînd miinile sale în chipul crucii la piept și închinînd capul în fața sfîntei mese, grăiește : „Binecuvîntați, sfinților”. Și diaconul înclinînd capul către preot grăiește : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. Apoi zice din nou către preot : „Pomenește-mă pe mine,

15) Prof. N. F. Krasnoselțev, *Materiale pentru istoria rînduiei Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur*, Kazan, 1889, p. 25—26.

16) Prof. N. F. Krasnoselțev, *Informații despre unele manuscrise liturgice...*, anexa I, p. IV ; *Rînduiala liturghiei din manuscrisul grecesc al Tipicului*, din biblioteca sinodală, ms. nr. 381—369, din veacul al XIII-lea—XIV-lea, p. 24.

17) Ms. nr. 334 din fosta bibliotecă sinodală, Opis III, p. 13—16.

stăpîne sfinte". Iar preotul : „Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa". Atunci diaconul zice : „Amin" și, înclinîndu-se și vremea fiind, iese și stînd la locul obișnuit zice : „Să plinim rugăciunile noastre Domnului" ¹⁸⁾.

În textul slavon este dată o altă adresare a preotului decît cea din textul grecesc, în care aci se spune : „Roagă-te pentru mine, stăpîne". Această diferență de citire se explică prin faptul că textul *Rînduiei* este redat de prof. N. F. Krasnoselțev după manuscrisul de la Mănăstirea Vato-pedi de la Muntele Atos, în timp ce traducerea slavonă este făcută după așa-numitul *Slujebnic al mitropolitului Ciprian*, în care, evident, pentru slujba în sobor au fost introduse cuvintele „Binecuvîntați, sfințiților" în loc de „Roagă-te pentru mine, stăpîne", cum se află în textul grecesc.

Prof. I. D. Mansvetov, comentind acest loc din *Slujebnicul mitropolitului Ciprian*, socotește la fel că adresarea preotului „Binecuvîntați, sfințiților" a fost introdusă aci din ritualul slujbei în sobor, pentru că o asemenea adresare se află și în *Slujebnicul* din veacul al XII-lea ¹⁹⁾, unde — după părerea prof. I. D. Mansvetov — „Binecuvîntați, sfințiților" constitua probabil adresarea celui mai mare către cei mai mici sau către egali" ²⁰⁾.

Manuscrisul ruso-slavon din Biblioteca Vaticanului *Rînduiala* patriarhului Filotei, intitulată : *Cum se cuvine să slujească preotul cu diaconul* — editate de prof. N. F. Krasnoselțev —, prezintă același dialog al preotului cu diaconul după vohodul mare. Aici la cererea preotului : „Binecuvîntați, sfințiților", diaconul răspunde : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească" ²¹⁾.

Cu totul aparte este înfățișată rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur într-o *Rînduială* din veacul al XV-lea aflată într-unul din codicele de manuscrise din Biblioteca Vaticanului. Această *Rînduială* nu cuprinde textul întreg al rugăciunilor liturgice, ci conține în general numai descrierea acțiunilor sfințiților slujitori ; dar dialogul care ne interesează este înfățișat pe larg. În conformitate cu prevederea *Rînduiei*, preotul se adresează către diacon cu cuvintele : „Roagă-te pentru mine, stăpîne". Diaconul răspunde preotului : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească, și să ne ajute nouă și vouă". Iar la cererea diaconului : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne sfinte", preotul zice : „Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa" ²²⁾.

O descriere amănunțită a *Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur* este cuprinsă în manuscrisul nr. 986 din Biblioteca Mănăstirii Sinai, aparținînd

18) Prof. N. F. Krasnoselțev, *Materiale pentru istoria rînduiei Liturghiei...*, p. 62—63.

19) Ms. 342—605, opis III, 2 din fosta bibliotecă sinodală din Moscova.

20) Prof. I. D. Mansvetov, *Mitropolitul Ciprian și activitatea lui Liturgică*, Moscova, 1882 p. 30.

21) Prof. N. F. Krasnoselțev, *Informații despre unele manuscrise liturgice...*, p. 185.

22) Prof. N. F. Krasnoselțev, *Materiale pentru istoria rînduiei Liturghiei...*, p. 108—109.

de asemenea veacului al XV-lea. În acest manuscris dialogul, care ne preocupă este redat astfel: Preotul, cădînd Darurile și plecînd capul, zice diaconului: „Roagă-te pentru mine, diacone”. Diaconul, plecînd capul, răspunde: „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. Preotul zice: „Același Duh Sfînt să lucreze împreună cu voi și cu noi în toate zilele vieții noastre”. Diaconul, primind binecuvîntare și sărutînd dreapta preotului, iese pentru ectenie²³⁾.

Și alte manuscrise au fost editate de către liturgisții-paleografi, manuscrise care cuprind texte ale *Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur*, texte ce prezintă mare însemnătate pentru istoria cultului ortodox. Însă în unele dintre ele rînduiala liturghiei este redată în chip prescurtat, în altele nu se află locul care ne preocupă. Iar în manuscrisele în care se află această rubrică, dialogul între preot și diacon, după cum se știe este redat în chip felurit. Această diferență se constată în principal în adresarea preotului către diacon („Roagă-te pentru mine, diacone”; „Roagă-te pentru mine, stăpîne”; „Pomeneste-mă, stăpîne”); iar pentru slujba în sobor această diferență se constată în adresarea întîistătorului către sfinții împreună-slujitori („Binecuvîntați, sfinților”; „Binecuvîntați, preoți”; „Măriți pe Domnul împreună cu noi și să înălțăm numele Lui împreună”). Însă în cererea de rugăciune adresată preotului în răspunsul diaconului și al sfinților împreună-slujitori este pretutindeni una și aceeași: „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. În ceea ce privește adresarea diaconului către preot, ea este identică în toate manuscrisele amintite: „Pomeneste-mă pe mine, stăpîne sfinte”. Iar răspunsul preotului la adresarea diaconului este de asemenea în esență același: „Să te pomenască Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa”, cu toate că uneori prezintă mici variante.

În acest fel se constată că mărturiile celor mai vechi manuscrise asupra problemei ce ne preocupă demonstrează că în *vechime* pomenirea reciprocă a sfinților împreună-slujitori în rînduiala slujbei liturghiei era așa-fel construită încît *cuvintele*: „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească” erau adresate preotului. Există, într-adevăr, manuscrise în care dialogul preotului cu diaconul este înfățișat în acea redactare care se întîlnește în actuala rînduiala a liturghiei grecești și rusești; însă aceste manuscrise nu sînt prea multe, și pe lângă aceasta ele aparțin unei perioade mult mai tîrzii a istoriei cultului ortodox.

Unul din aceste manuscrise, care aparține veacului al XVI-lea există în *Sbornicul de liturghii* din Biblioteca Metocului Sfîntului Mormînt la Ierusalim²⁴⁾; prof. I. D. Mansvetov vorbește²⁵⁾ de un alt manuscris fără a-i reda textul. Alte manuscrise care să aducă mărturii în sprijinul redacției actuale a dialogului nu ne sînt cunoscute.

*

23) Prof. A. A. Dmitrievski, *Descrierea manuscriselor liturgice păstrate în bibliotecile Răsăritului ortodox*, tom II: Evhologhia, Kiev, 1901, p. 611.

24) Ibidem, p. 823.

25) Prof. I. D. Mansvetov, *Mitropolitul Ciprian...*, p. 30.

Rămîne să urmărim acum cum este înfățișat acest dialog în cele mai vechi *slujebnice* rusești. Informațiile de bază în legătură cu problema aceasta se află în lucrările ieromonahului Filaret din Mănăstirea omopistă Nicolski, care a făcut încercarea de a confrunta diferite rînduieli bisericești, între care și *Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur*, după felul cum sînt expuse în vechile *Slujebnice*.

Astfel, din redactarea dialogului preotului cu diaconul inserată în *Slujebnicul editat la 1651* în vremea patriarhului Iosif, ieromonahul Filaret aduce următoarea mărturie : „Preotul, după întreita cădere a Darurilor aduse de pe jertfelnice pe sfînta masă, cădește pe diacon și grăiește : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”. Diaconul zice : „Duhul Tău cel bun să mă povățuiască la pămîntul cel drept”. Aceasta nu se află — zice mai departe ieromonahul Filaret — în ediția precedentă ²⁶⁾.

Și în adevăr în *Slujebnicul editat la 1647*, în vremea aceluiași patriarh Iosif, se află o cu totul altă indicație, după care : după căderea Darurilor și după citirea stihului „Fă bine, Doamne, cu bună voința Ta Sionului...”, preotul și diaconul fac trei plecăciuni, rostind rugăciunea : „Doamne, curățește-mă pe mine păcătosul”. La cuvintele diaconului : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne”, preotul răspunde : „Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa totdeauna...” ²⁷⁾.

Pe temeiul acestor mărturii ale ieromonahului Filaret se poate spune că redactarea actuală a dialogului pomenirii reciproce a preotului cu diaconul în *Slujebnicele tipărite la Moscova* a apărut în *Slujebnicul de la 1651* la sfîrșitul păstoriei patriarhului Iosif (1640—1652), deci înainte de îndreptarea sinodală a cărților bisericești de cult întreprinsă în vremea patriarhului Nicon ²⁸⁾.

În alte cîteva manuscrise vechi ale *Slujebnicului* acțiunile și dialogul între sfinți slujitori după aducerea Darurilor pe sfînta masă sînt în general înfățișate tot ca în manuscrisul slavon de origine sîrbă din veacul al XII-lea — de care a fost vorba mai înainte —, unde, la cererea întîistătorului dintre preoți : „Bindecuvințați, preoților”, împreună-slujitorii răspund cu cuvintele : „Duhul Sfînt să vină peste tine...”. Astfel, după textul *Slujebnicului* din veacul al XII-lea ²⁹⁾, după aducerea Darurilor pe sfînta masă se prevede spălarea mîinilor, după care preotul cel mai mare, plecîndu-se înaintea sfîntei mese, zice : „Bindecuvințați, preoților”. Iar aceștia, inclînîndu-se către el, grăiesc : „Întru mulți ani, părinte. Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească.

26) Ierom. Filaret, *Încercare de confruntare a rînduielilor bisericești după expunerea din cărțile bisericești de cult tipărite la Moscova, în vremea primilor cinci patriarhi ruși*, ed. III, Moscova, 1883, p. 124—125.

27) Ierom. Filaret, *Rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur după expunerea din „Slujebnicele” vechi tipărite, îndreptate și după cele vechi manuscrise*, Moscova, 1876, p. 85.

28) Ierom. Filaret, *Încercare de confruntare a rînduielilor bisericești...*, p. 124—125.

29) Ms. 605 din fosta bibliotecă sinodală din Moscova.

Roagă-te pentru noi, cinstite părinte". Preotul cel mai mare le răspunde : „Să vă pomenească Domnul întru împărăția Sa...", iar ei grăiesc : „Să fie nouă după cuvântul tău" ³⁰⁾.

Aceeași redactare a dialogului, cu neînsemnate schimbări, se cuprinde și în : *Slujebnicul* din veacul al XII-lea (ms. nr. 604 din fosta bibliotecă sinodală); în *Slujebnicele* din veacul al XIV-lea (ms. nr. 598 din aceeași bibliotecă; ms. nr. 526 din fosta bibliotecă a Academiei duhovnicești din Sanct Petersburg; ms. nr. 398 și 399 din biblioteca fostului Muzeu Rumeanțev); în *Slujebnicele* din veacurile al XIV-lea—al XV-lea (ms. nr. 127 și 128 din fosta bibliotecă a Tipografiei); și în *Slujebnicul* din veacul al XV-lea (ms. nr. 600 din fosta bibliotecă sinodală) ³¹⁾.

După mărturia aceluiași ieromonah Filaret, în cea mai mare parte a vechilor *Slujebnice* manuscrise, ca și în *Slujebnicele* vechi tipărite la Viena ³²⁾, în *Slujebnicul* de la Vilna din 1883 și în cel de Ostrog, acțiunile de după așezarea Darurilor pe sfânta masă și dialogul preotului cu diaconul sînt înfățișate mai mult sau mai puțin în conformitate cu *Slujebnicul editat la 1647*, în vremea patriarhului Iosif. „În ele — mărturisește ieromonahul Filaret — diaconul zice către preot : „Duhul Sfînt să vină peste tine..." ³³⁾. După textul cîtorva din aceste *Slujebnice*, la început preotul se adresează către diacon cu cuvintele : „Roagă-te pentru mine, stăpîne". La cererea diaconului : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne", preotul răspunde : „Să te pomenească pe tine Domnul..." ³⁴⁾.

Acestea sînt datele de nezdruccinat ale vechilor *Slujebnice* în legătură cu problema ce ne preocupă.

Nu există nici o îndoială că dialogul acesta dintre preot și diacon nu aparține Sfîntului Ioan Gură de Aur, și că a fost introdus în liturghie mai tîrziu, ca și cîntarea heruvimică și rugăciunea în taină a preotului. Desigur prin aceasta — după cuvîntul arhiepiscopului Filaret al Cernigovului — *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur* „nu pierde neprețuitul său caracter de vechime", întrucît multe adaosuri care au fost introduse în liturghie „nu strică nici măcar alcătuirea exterioară a săvîrșirii Tainei" și „sînt conforme cu spiritul ei" ³⁵⁾.

Și dialogul preotului cu diaconul, dialog analizat pînă acum, este conform cu spiritul liturghiei, bine-înțeleș, în redactarea corectă care a existat în vechime și care este confirmată de textele celor mai vechi manuscrise grecești și slavone.

Redactarea dialogului preotului cu diaconul așa cum ea se află în actuala rînduială a liturghiei este greșită și contrazice rolul pe care sînt

30) Ierom. Filaret, *Încercare de confruntare a rînduialilor bisericești...*, p. 86.

31) *Ibidem*, p. 86.

32) Este vorba de *Slujebnicele* tipărite la Veneția, în 1519 și 1554, sub supra-vegherea ieromonahului Pahomie.

33) Ierom. Filaret, *Rînduiala liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur...*, p. 87.

34) *Ibidem*.

35) Filaret, arhiepiscopul Cernigovului, *Cercetare istorică asupra iăcătorilor de cîntări...*, p. 172—173.

chemați să-l îndeplinească acești sfinți slujitori în timpul săvîrșirii Tainei Euharistiei. După textul actual al *Slujebnicului* rusesc, în timpul acestui dialog diaconul de două ori pomenește pe preot cu aceleași cuvinte : „Preoția ta să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa”, și anume : întâi, în vremea intrării preotului în altar cu sfîntul potir, adică înainte de așezarea Darurilor pe sfînta masă, răspunzînd la cererea preotului : „Pomenește-mă pe mine, frate și împreună-slujitorule”. Dar ce sens are să fie repetate aceleași cuvinte care abia fuseseră pronunțate către preot ?

Datele aduse mai înainte din vechile monumente liturgice dovedesc că în acest loc dialogul avea limpede alt caracter. Darurile punerii înainte fuseseră așezate pe sfînta masă și urma sfințirea lor. *Preotul, recunoscînd nevrednicia sa, roagă pe împreună-slujitorul său să se roage pentru el ca Duhul Sfînt să-l umbrească pe el — pe preot —, ca săvîrșitor al Tainei, și ca el să-l ajute la aceasta. Iar cererea de rugăciune din răspunsul diaconului trebuie să corespundă acestui sens.* Dacă în rînduiala liturghiei arhieresti, înainte de săvîrșirea Tainei Euharistiei, la respectiva adresare a arhierelui, preoții împreună-slujitori răspund cu cererea de rugăciune : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”, atunci cu atît mai logic este ca preotului să-i răspundă diaconul cu aceeași cerere de rugăciune.

În încheiere, întreaga demonstrație făcută pînă acum îndreptățește propunerea ca dialogul între preot și diacon din rînduiala slujbei sfîntei liturghii, după așezarea Darurilor pe sfînta masă să aibă următoarea formă :

Și dînd cădelnița, plecîndu-și capul (preotul) grăiește către diacon : „Pomenește-mă pe mine, frate și împreună-slujitorule”.

Diaconul zice către preot : „Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească”.

Preotul : „Același Duh Sfînt să lucreze împreună cu noi în toate zilele vieții noastre”.

Apoi și diaconul, plecînd și el capul și ținînd orarul cu trei degete ale mîinii drepte, zice către preot : „Pomenește-mă pe mine, stăpîne sfînte”.

Preotul : „Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor”.

Diaconul zice : „Amin” și sărutînd dreapta preotului, iese prin ușa de miazănoapte și, stînd la locul obișnuit, zice : „Să plinim rugăciunea noastră Domnului”.

Rînduiala *Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur* este asemănătoare cu *Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare* : amîndouă au același vohod mare, aceleași acțiuni rituale în vremea cîntării heruvimice. Iar după așezarea Darurilor de pe jertfelnic pe sfînta masă preotul și diaconul „fac și grăiesc aceleași lucruri ca în *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*”, după cum se arată în rînduiala *Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare*.

Prin urmare întreaga demonstrație de mai înainte în legătură cu dialogul reciproc între preot și diacon se referă pe de-a întregul și la rînduiala *Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare*.

DOUA VEACURI DE LA NAȘTEREA PROTOPOPULUI
IOAN TOMICI

de : NICOLAE CORNEAN

S-au scurs două veacuri de la nașterea uneia din figurile vieții culturale și bisericești a Banatului de la începutul veacului al XIX-lea. Ioan Tomici fusese crescut să devină comerciant. Neguțătorul Nicolae Ioanovici confirmă : „au fost la mine în condiție și au plinit togmirea sa patru ani șăgîrt și doi ani și șapte luni calfă și nevrînd mai mult a remănea, ci norocul său mai departe a-și căuta, drept aceea aflîndu-și undeva condiție, eu pe dînsul incredîntez ca fără îndoire să poftiți a-l primi. Iară pentru mai bună încredere întăresc și cu pecetul subscrierea numelui meu. Dat în Dognecea 1-a zi august anul 1793”¹⁾.

Clauzulele acestei „deschise” scrisori, cum o numește negustorul român din Banat de acum aproape două sute de ani și care îi face onoare pentru modul de compunere, au fost respectate căci Tomici „și-au plinit togmirea sa”. În vîrstă de 22 de ani — se născuse în 3 decembrie 1771 în Vărădia — renunță însă la o ocupație cu perspective destul de bănoase pentru care se pregătise aproape șapte ani, căutîndu-și *condiția* în altă parte. „Condiția” pentru el însemna vocație, împlinire, căci Tomici — spirit ager și analitic — vedea dincolo de pultul dughenei un popor care aștepta de la el și altceva decît pîine și sare.

Se înscrie la școala clericală din Vârșeț pe care terminîndu-o, rămîne un an profesor-propunător, iar în 1 aprilie 1795 este numit preot în Dognecea. Iată-l deci pe Ioan Tomici nesfiindu-se a reveni în aceeași localitate și a servi acum semenilor într-alt fel decît se proiectase anterior. El vestește cuvîntul Evangheliei, al iubirii de Dumnezeu și de oameni timp de nouă ani în Dognecea, pe care o schimbă pentru un amvon mai răsunător. În 23 octombrie 1804 Ioan Tomici e instalat preot și protopop în Caransebeș. Aici *condiția* acestui bărbat mult dotat devine perfectă, aproape providențială.

Preot deplin, timp de 35 de ani cît a condus parohia și protopopiatul, odinioară sediu episcopal, s-a încărcat cu merite, obținînd și de la autorități laude și aprecieri. A rămas însă vrednicul protopop adînc întipărit în con-

1) Reproducere dintr-o scrisoare utilizată de protopopul Caransebeșului Andrei Ghidiu în notele dedicate antecesorului său Ioan Tomici.

știința credincioșilor și în memoria lui, încît generații după generații i-au preamărit faptele și i-au pomenit numele ca pe cel al unui trimis providențial.

În diverse reviste, anuare și monografii activitatea protopopului Ioan Tomici a fost descrisă și comentată sub multiple aspecte, încît ne rămîne să încreștăm acum aportul cultural realizat prin „proiectul pentru îmbunătățirea și organizarea școalelor din regiment”²).

Un conspect ce deținem din anul 1781, cuprinde datele statistice a 83 școli din Banatul din afara teritoriului cuprins în așa numita graniță militară. Școlile populare funcționau și în comunele din această graniță³). Dacă după cîțiva ani de la venirea sa în Caransebeș Tomici se preocupă de o *îmbunătățire* și organizare a lor, înseamnă că problema școlară nu mergea bine, fiind nevoie de o altă organizare a lor. Concludent este articolul din „Foaia pentru minte, inimă și literatură” a lui Barițiu, nr. 35 din 28 august 1844, sub titlul vag „istoria districtului nostru”, care relevă aspecte privind școala dintr-o vreme cu 30 ani mai înainte. E tocmai timpul în care Tomici cocea proiectul său.

Proiectul este pregătit de Tomici și înaintat autorităților administrative-militare. După ce referințele forurilor locale nu par a rezolva problema, parțial soluționată prin proiect, autorul proiectului revine asupra memoriului, respectiv proiectului său. Pentru claritatea și temeinicia cu care protopopul Ioan Tomici își expune punctele constitutive ale acestui proiect pe care le susține cu convingere și cu o caldă pledoarie, credem nimerit a reproduce unele pasagii din el :

„Din observații și experiențe de mai mulți ani, din discuții și debateri avute cu personalități competente și cu interes pentru popor, am ajuns să formulez bineintenționatul scop ce vizează cea mai salutară ramură a fericirii omenești : anume, compunînd proiectul pentru organizarea învățămîntului... Am urmărit doar singurul scop de a se deschide drum mai ușor și mai sigur pentru binele temporar și veșnic al oamenilor, care să formeze creștini buni, oameni de omenie, cinstiți și virtuoși, cetățeni fideli. Apoi, pe aceiași, prin necesarul scris și cetit, aritmetică simplă, să-i facă mai pricepuți. Să conceapă aceste principii mai luminat, să le păstreze în gînd și în inimă dealungul vieții, ba din cînd în cînd să le reînnoiască și să le reîntregească... Din ambele puncte de vedere se impune cu necesitate ca numărul de pînă acum al școalelor și al învățătorilor împreună cu salariul lor, unde nu poate fi sporit, măcar să rămînă în starea cea de acum. Și iată și mijlocul de îmbunătățire a situației : întemeierea unui fond, alimentat cu venitul unui tas purtat în biserici. Este mai presus de orice îndoială că cel mai sărac român... desigur și-ar economisi de la gură cel din urmă ban ca să contribuie benevol la tas, dacă i s-ar spune

2) Cf. Nicolae Cornean, *Protopopul Ioan Tomici. La 130 de ani de la moartea sa*, în rev. „Mitropolia Banatului”, an XIX, nr. 7—9 iulie—septembrie 1969, pp. 506—512.

3) Conspectul compus în limba germană cuprinde datele școlare din districtul cu următoarele suboficii: Oravița, Carașova, Bocșa și Sasca. Arhiva Arhiepiscopiei deține peste o sută contract școlare privind alte comune din Banat.

de la amvon și chiar de conducătorii săi mireni în termeni convingători și destul de stăruitor, că destinația acestora este binele de acum și de totdeauna al copiilor lor...; că în ce măsură astfel de indemnuri dau rezultate până și la cei mai împietriți oameni, experiența tuturor timpurilor a dovedit aceasta și mai dovedește și în prezent. Subsemnatul crede dar că se poate hotărât conta asupra rezultatului unei astfel de încercări și chiar dacă în privința înjghebării fondului perspectiva ar fi mai îndepărtată, totuși va fi cu folos ca tasul să fie introdus în biserică”.

Amintind, în continuarea memoriului său, că încercarea sa a dat rezultate acolo unde a fost pusă în aplicare, a reușit să ia cu totul piatra de pe inima celor care altfel nu ar fi consimțit să încerce poporul grăniceresc cu noi angarale. Acceptat, proiectul școlar s-a și aplicat în anul 1819 când în lunile mai, iunie și iulie s-a ținut cursul inaugural al preparandiei bănățene în Caransebeș. Protopopul Tomici de acum avea să-și încordeze puterile pentru verificarea proiectelor sale acceptate și puse în practică.

Necomplectându-se într-un timp postul de director național șase ani consecutivi, lui îi reveniră toate obligațiile pe care în susținerea proiectului la timpul său le pune în sarcina acestuia. S-a bucurat și de ajutorul lui Gh. Andreevici, dar greul îi revenea lui.

Sînt deosebit de măgulitoare certificatele ca și aprecierile ce-i veneau din partea organelor militare. Așa sub nr. 5125 din 14 martie 1812 înaltul consiliu de război al curții, conform rescriptului din 8 februarie anul respectiv 339 „a binevoit a ordona să aducem la cunoștința Prea On. D-Tale distinse mulțumiri pentru instruirea diligentă a tinerimii. Simțim plăcere cînd putem să comunicăm această laudă, și vom ști prețui serviciile cîștigate în interesul cauzei pentru zelul cu adevărat creștinesc dovedit în instruirea tinerimii”.

Eminente sînt aprecierile acestor autorități cînd propun distingerea lui Tomici și cînd activitatea lui multilaterală este prețuită la superlativ. Dar să revenim la meritele sale întru promovarea intereselor poporului. Cît de judicios a calculat acest răscolitor de inimi, reiese din evidențele care le purtau companiile la sediul lor — și care erau de o punctualitate precis militară — dovedind că într-adevăr poporul, considerat de ierarhia străină ca refractar culturii, a pus la suflet indemnurile primite și din problema școlară a făcut o problemă a conștiinței sale ca popor.

Iată pentru ilustrare un certificat din care se desprind deopotrivă merite și pentru autorul moral — protopopul — ca și pentru credincioșii care-și dădeau obolul : „Timișoara în 4 noembrie 1819. A fost peste orice așteptare și pentru comanda generală foarte îmbucurător să vadă din relațiune, că în felul acesta s-au adunat cu colecta pentru personalul didactic de la grănicerii săraci ai regimentului în curs de 10 luni o sumă considerabilă... Domnul Comandant al regimentului, precum și domnul proto-

presbiter Tomici, care a propus acest mijloc se vor simți în conștiința lor onorați pentru acest merit" ⁴).

Cu „tasul pedagogic” introdus și din caz în caz inviorat de Tomici s-au mai ușurat apăsările populației sărace și s-a îndulcit ici-colo traiul amar al învățătorilor. Dar acest vizionar a mai introdus un tas special în biserica din Caransebeș și care a fost destinat pentru ridicarea unui liceu român.

Activitatea prodigioasă a protopopului Ioan Tomici a cuprins toate sectoarele vieții bisericești, în leagănul căreia au crescut și s-au format multe generații. Meritul său mare de a fi trecut senin prin atâtea greutăți și a ne fi dat în mină instrumentul prometeic al luminii generate de școală, ne obligă să ne închinăm lui la împlinirea a două sute de ani de la naștere.

4) Articolul, e semnat G. Chrna.

MANUSCRISELE SLAVE IN BIBLIOTECA EPISCOPIEI ARADULUI

de : Pr. lector CHIRIL PISTRUI

Literatura româno-slavă poate fi considerată unul din capitolele introductive ale literaturii române propriu-zise. Perioada de dominație a limbii slave la români a dus în mod firesc la o cultură slavă cunoscută în istoria noastră sub numele de „epoca slavonă”. Cu timpul, limba română a început a pătrunde în locul celei slavone, atât prin acte private și oficiale, cât și prin cărțile bisericești, mai întâi paralel cu ea, apoi luându-i locul cu totul. În Țările Române acest curent a dăinuit pînă către sfîrșitul veacului al XVII-lea, în Transilvania pînă în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Cărțile manuscrise și cele tipărite, atât cele slavone cit și cele românești, au devenit cu timpul din ce în ce mai rare, deteriorîndu-se prin multa întrebuințare, iar cele slavone, pentru că nimeni nu le mai înțelegea, au fost date uitării. Din aceste motive foarte puține au ajuns pînă la noi. Ele sînt documente culturale de cea mai mare importanță ale trecutului nostru. De aceea cunoașterea unor astfel de cărți este absolut necesară. Între acestea se numără și cele 15 manuscrise slave din Transilvania păstrate în Biblioteca Episcopiei ortodoxe române a Aradului pe care le prezentăm mai jos.

În ținuturile ardelene, românii simțeau foarte mult lipsa cărții bisericești. De aceea, în Transilvania s-au adunat grămăticii din toate ținuturile locuite de români pentru copierea cărților sfinte. După anul 1650 au venit din Moldova mulți cărturari, îndeosebi preoți și călugări, pentru a ajuta pe ortodocși în „rezistența și lupta lor față de propaganda calvină, destul de intensă în această epocă”¹⁾ Dacă au venit în acest scop cărturari din Moldova, probabil că asemenea cărturari vor fi venit și din celelalte ținuturi românești.

Pe de altă parte, au ajuns în țara noastră pe diferite căi texte străine, scrise în țările slave, ca : Bulgaria, Serbia, Ucraina, Polonia ș. a.²⁾ Ase-

1) Atanasie Popa, *Un cărturar bihorean din sec. al XVII-lea : Popa Pătru din Tîndud*, în : „Limbă și literatură”, XX, 1959, p. 193—197.

2) Cf. P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave, I*, București, 1959, p. IX.

menea cărți au pătruns și de la noi în țările vecine slave, ca de ex. Tetra-evanghelul de la Suceava, care se află în Bulgaria ș. a.

În cele ce urmează prezentăm în mod sumar manuscrisele menționate mai sus :

I. EVANGHELII ȘI APOSTOL

1542, 1607. Hirtie, Cota nr. 2. Lipsesc filele de la începutul și sfîrșitul ms. Inițial, n-a fost numerotat, în prezent are 274 f., suprafața scrisă e de 115×60 mm, cu 16 rînduri pe pagină.

Cuprinsul : f. 2. Evanghelii și Apostol din cursul săptămînii ; f. 18. Cinstitul Paraclis ; f. 59. Rînduială la morți ; f. 69. Rugăciune ; f. 73v. O schemă pentru diferite calcule (Data Sf. Paști etc.) ; f. 98v. După 5 rînduri de text s-a scris : anul 7050 (1542) ; f. 99. Povestiri și preziceri ale unor dreptcredincioși ; f. 99. Anul 7115 (1607) ; f. 160—180v. Viața și activitatea Sf. Alexei, omul lui Dumnezeu ; f. 181—247v. Viața și activitatea Sf. Eupraxia ; f. 258. Rugăciunile Sf. Trifon.

Deci, f. 1—98 cuprind : Evanghelii, Apostol și Molitfelnic, iar f. 99—274 — povestiri, vieți de sfinți descrieri cu conținut istoric ; f. 147v. După 10 rînduri de text, scrise de aceeași mînă — însă cu literă mai mărunță decît în text, se află însemnarea : Această viață a Sf. Eupraxia a fost scrisă de culpăcătosul și nevrednicul ieromonah Ioan, care se trage din Malorusia... (ultimele 2 rînduri ilizibile). f. 23. Scrisă de altă mînă ; f. 50—57v. Scrise de altă mînă ; f. 82—98v. Scrise de altă mînă ; f. 248—257. Scrise de altă mînă ; f. 268v. Diferite desene ; f. 258—267. Scrise de altă mînă ; f. 270—272v. Scrise de altă mînă ; f. 269 și 273. Diferite însemnări și desene, fără importanță deosebită ; f. 29v. Albă, încercări de condei ; f. 58, 74, 257v, 267v, 268v, 273—274v au rămas nescrise.

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Textul e scris în două etape (1542 și 1607) și de mai multe mîini, cu o literă mărunță, inițiale simple, grafia semiuncială, de redacție medio-bulgară cu influențe sîrbești. Legătura veche în piele și table de lemn, cu chenare geometrice. Ieromonahul Ioan era venit din Malorusia, deci ms. a fost alcătuit pe teritoriul locuit de români și anume într-o mănăstire, fiind compus de mai multe mîini. După toată probabilitatea, ms. a fost scris într-o mănăstire din Banat sau din nordul Transilvaniei.

Nu știm cum a ajuns în Biblioteca Episcopiei din Arad.

II. JURNAL PERSONAL

1460—1469. Hirtie 95 f. 165×105. Cota nr. 4.

Inițial ms. n-a fost numerotat.

f. 1. Poneevnik, 1462, Marta, 16.

f. 23. Au fost scris din 9 noiembrie 1462 de egumenul Vasile, de cînd a venit el la mănăstirea Hodoș.

f. 30. Două pomelnice :

Jivih (vii) : Constantin, Elena, Anna, Juliana. — *Usopșih* (morți) : Nicolae, Marica, Mihail. — *Jivih* (vii) : Irina, Teodora, Sofia. — *Usopșih* (morți) : Milița, Mara, Sara.

File albe : 4, 5v, 6v, 7v, 8v, 11v—14v, 15v—17v, 19v, 22v, 24v, 25v, 27v, 29v, 45v, 46v, 50, 54v, 58v, 65—66, 68r și v, 69v—74, 77v, 79v, 80v, 81v, 83v, 84v, 85v, 86v, 87v—88, 92v.

Pe celelalte file s-au făcut de mai multe mîini diferite însemnări, scrise în cursivă, privitoare la administrarea gospodăriei, ca : achitarea unor sume de bani, pomelnice etc.

Este demn de subliniat că în epoca medio-bulgară tîrzie (1460—1469), grămăticii foloseau în însemnările lor laice scrierea slavă cursivă, în timp ce pentru scrierea manuscriselor religioase (Evanghelii, Apostol, Minee etc.) se folosea scrierea slavă majusculă. Se naște întrebarea : nu cumva grămăticii ms. de care ne ocupăm au păstrat o veche tradiție de pe timpul apostolilor slavilor, Chiril și Metodiu, pe cînd glagolitica, cel mai vechi scris slavon, se folosea pentru trebuințele laice, între care primul loc îl ocupau cele comerciale, iar cărțile sfinte se scriau în majusculă³⁾.

Cu toată probabilitatea putem admite că grămăticii noștri au păstrat acea veche tradiție a scrisului slavon.

Ms. este legat în table de lemn îmbrăcate în piele maro închis ; pe scoarța din față s-a imprimat o emblemă care nu se mai poate distinge, fiind ștearsă de timp. El a avut cîndva două închizătoare.

Proveniența ms. : mănăstirea Hodoș.

III. LITURGHIER

A doua jumătate a sec. al XV-lea sau prima jumătate a sec. al XVI-lea. Hîrtie. Cota nr. 5. 82 f., prinse în caiete a cîte 8 f., purtînd semănătura pe prima și ultima f. a caietului, pe restavul de jos în partea exterioară a filei. Suprafața scrisă : 150×100 mm, cu 20 rînduri pe pag., înălțimea literei de 3—4 mm, în titluri de 20 mm. Lipsesc 5 f. de la începutul și mai multe de la sfîrșitul cărții.

Cuprinsul : f. 3. Dumnezeiasca slujbă a celui întru sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur ; f. 6. Începutul liturghiei ; f. 16. De aici treci la slujba lui Vasile ; f. 39 Dumnezeiasca slujbă a celui între sfinți părintele nostru Vasile cel Mare ; f. 65. Dumnezeiască slujbă mai înainte sfințită, a Sfîntului și Marelui Vasile⁴⁾ ; Însemnări : Pe verso copertei din față, — însemnări fără importanță istorică ; f. 28v. Aici pomenește și pe cel ce a scris, o preote, pe ieromonahul Daniel.

Pe restavul din dreapta fie din stînga sau de jos s-au făcut însemnări privitoare la slujbă, pe următoarele file : 5, 6, 13, 17, 18, 22, 27v, 28v, 32v, 34.

3) Despre chirilică și glagolitică, vezi Pr. prof. dr. M. Șesan, în : „Mitropolia Ardealului” nr. 7—8, Sibiu, 1958 ; reproduș și în „Hlas Pravoslavi”, 1, Praga, 1952 ; Pr. Lector Chiril Pistrui : Despre alfabetul chirilic și cel glagolitic, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 3—5, 1964, p. 267.

4) Eroare, această liturghie fiind a Sf. Grigore cel Mare sau Dialogul.

Titluri inițiale, reguli tipiconale-scrise cu roșu. Ornamentația — săracă. Menționăm o singură inițială înflorată (C), de înălțimea a 9 rînduri din text (f. 48v). Prescurtări și semne diacritice s-au folosit puține, punctul este pus la mijlocul rîndului. Filigran : ancora în cerc. Legătura veche în piele și lemn, deteriorate. Scris de ieromonahul Daniel în slava bisericească uncială, de redacție medio-bulgară.

După grafia ms, ductul literelor, a formelor gramaticale și a filigranului, acesta a putut fi alcătuit cca. în a doua jumătate a sec. al XV-lea sau în prima jum. a sec. al XVI-lea⁵⁾.

Proveniența ms. — necunoscută.

IV. ACATISTIER

Sfîrșitul sec. al XVI-lea sau începutul celui de-al XVII-lea. Hîrtie. Cota nr. 6. De la începutul cărții lipsesc 2 f., din caietul L5 — 2 f., iar de la sfîrșit, mai multe file. În prezent are 123 f., distribuite în caiete a cîte 8 f., purtînd semnătura pe prima și ultima f. a caietului, pe restavul de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă e de 160×105 mm cu 22 rînduri pe

Cuprinsul : f. 23. Acatistul Sfîntului Arhanghel Mihail ; f. 32v. Acatistul cînstitului, Înainte-mergătorul și Botezătorului Ioan ; f. 42. Slujba Acatistului Preasfîntei Născătoare de Dumnezeu ; f. 59v. Canonul Sfîntului Nicolae Acatist ; f. 69v. Slujba Acatistului cînstitei și de viață făcătoare cruci ; f. 82. Acatistul Sfînților întîistătători Apostoli Petru și Pavel și alții ; f. 96v. Acatist zis de toate zilele ; f. 116. Slujba Acatistului.

Însemnări, f. 2—7, pe restavul de jos : Ca să se știe cînd au luat nemții Timișoara, de la turci, luni, luna lui octombrie în 1 zile, 1716.

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Fila 22 a rămas în parte albă.

Elemente decorative — puține, hîrtia simplă, scrierea mărunță cu înălțimea literei de 2 mm, iar în titluri de 10 mm. S-au folosit multe prescurtări, virgula, punctul pus în partea de jos a rîndului. Filigran : ancora în cerc⁶⁾ și linii paralele cu distanța de 30 mm, dintre care unele poartă un mic desen floral — dar cu greu se mai poate distinge. Scris în slova bisericească semiuncială, de redacție medio-bulgară cu influențe sirbești. Legătura veche în lemn și piele, în parte deteriorată.

Avînd în vedere grafia, formele gramaticale mai evolute față de ms. precedent și filigranul putem presupune că, copistul nostru va fi alcătuit această carte în ținuturile bănățene, la sfîrșitul sec. al XVI-lea sau începutul celui de-al XVII-lea.

Proveniența — necunoscută.

5) Vezi filigr. nr. 1, în planșa cu filigrane. Acestea sînt desenate în mărimea lor naturală.

6) Vezi filigran nr. 2, însă acest fil. n-a putut fi depistat în dicționarele de specialitate.

V. CEASLOV

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 7. Lipsesc file de la începutul și sfîrșitul cărții. Filele lui n-au fost numerotate, în prezent are 366 file, cu 20 rînduri pe pag. și cu suprafața scrisă de 155×100 mm.

Cuprinsul : f. 1—156 cuprind Psalmii lui David ; f. 156v — nescrisă, pe care s-au făcut unele însemnări, dar fără importanță deosebită. Pe restul filelor urmează : tropare, condace de peste an, ceasuri, mijloceasuri etc.

Manuscrisul are multe file și coperte volante. Copistul a folosit multe reguli tipiconale.

Pe f. 1, 157, 167v, 302v se află frontispicii. Ele sînt formate din dreptunghiuri aranjate în trepte, prinse laolaltă printr-o împletitură în formă de panglică albă, dreptunghiurile avînd fondul roz.

Titlurile, regulile tipiconale, inițialele sînt scrise cu roșu. Scris în slova bisericească uncială, de redacție medio-bulgară. Legătura veche în lemn și piele, uzate de multă folosire. Filigran : ancora în cerc, în mai multe forme, dintre care am desenat doar una, pe care n-am putut-o depista în dicționarele de specialitate (Bruquet și Nicolaev). Vezi f. nr. 3.

Avînd în vedere grafia ms., formele gramaticale și filigranele, acest ms. a putut fi alcătuit în Banat, în sec. al XVI-lea.

Proveniența — necunoscută.

VI. TETRAEVANGHEL

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 8. De la începutul ms. s-au rupt 2 f. Filele lui n-au fost numerotate, în prezent are 289 f. Suprafața scrisă e de 220×130 mm, 20 rînduri pe pag., cu înălțimea literei de 4 mm de redacție medio-bulgară.

Cuprinsul : f. 1. Arătare cum s-a orînduit peste tot anul numărul Evangheliei și a evanghelistului ; f. 2—8v. Arătare cum trebuie să se citească Evanghelia în fiecare zi, pe săptămîni ; f. 9. Evanghelia cea după Matei ; f. 10v—13v. Predoslovie lui Teofilact, arhiepiscopul bulgar, la Sf. Evanghelia după Matei ; f. 81. Capitolele Sf. Evanghelii după Marcu ; f. 82. Predoslovie Sf. Evanghelii după Marcu ; f. 84. Sf. Evanghelia după Marcu ; f. 125. Capitolele Sf. Evanghelii cea după Luca ; f. 128. Sf. Evanghelia cea după Luca ; f. 209v. Capitolele Sf. Evanghelii cea după Ioan ; f. 213. Cea după Ioan Sfîntă Evanghelia ; f. 270. Sbornic pe 12 luni, cu arătarea capitolelor la diferite trebuințe.

Insemnare (f. 5—8) : „Cu ajutorul lui Dumnezeu această Sfîntă Evanghelia au dat dumnealui Vasiliie Vornicul să hie la biserica la Pașcani în satul dumnsale să hi(e) pomană dumnsale și giupînesei Erinii și cînd s-a dat această Evanghelia atuncea au răposat și dumneaei vornica. V let 7175 (1667), meseaț avgust 8”.

Titlurile, frontispiciile, inițialele — unele înflorite, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Fila 112v — albă, cu încercări de peniță. Caligrafia foarte îngrijită, înaltă de 4 mm, uncială. S-au folosit prescurtări, semne

diacritice, virgula, punctul pus în partea de jos a rîndului. Legătura veche în piele și lemn cu ornamente geometrice. Filigrane folosite în acest ms. : 1) mistrețul, iar la filele 158—168 2) crucea cu două capete, pe care am reprodus-o (vezi filigran nr. 4), se aseamănă cu cele din Dicționar ⁷⁾, de ex. nr. 5755 (în anul 1516), nr. 5769 (în anul 1370).

Luînd în considerare grafia, formele gramaticale și filigranele (mistreț și cruce) se poate admite că acest Tetraevanghel să fi fost scris în sec. al XVI-lea.

Ms. provine din Moldova, dar nu se cunoaște cum a ajuns în Biblioteca Episcopiei din Arad.

VII. SBORNIC

1626. Hirtie. Cota nr. 9. Lipsesc 4 f. de la începutul ms. În prezent are 575 f., numerotate în caiete a câte 8 f., purtînd semnătura pe prima f. a caietului în partea de sus la dreapta și pe ultima f. în partea de jos, tot la dreapta. Suprafața scrisă este de 215×135 mm, cu 24 rînduri pe pag. Scrierea este măruntă cu înălțimea literei de 3 mm.

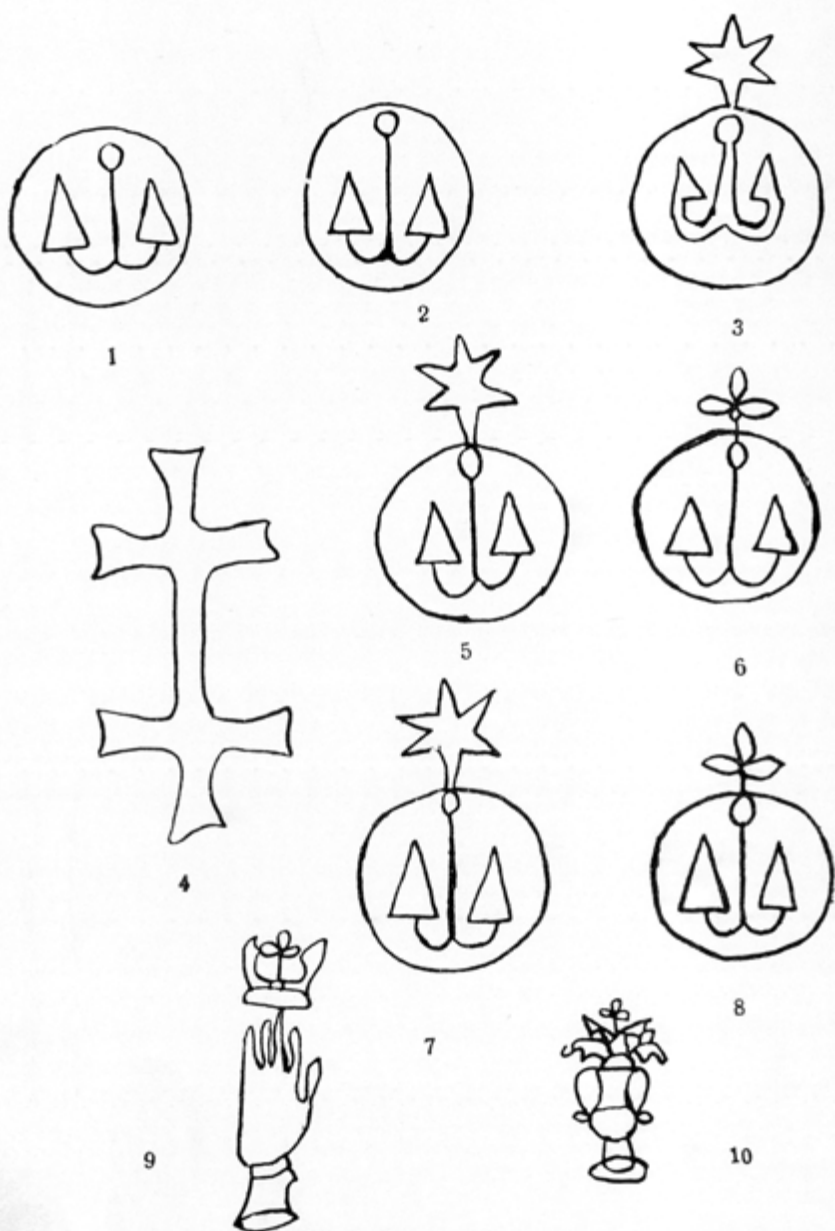
S-au folosit semne diacritice, prescurtări, virgula și punctul pus la mijlocul rîndului.

Cuprinsul : f. 1—140. Cuvînt despre rugăciune și despre Vameș și Fariseu, a celui întru Sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolei ; f. 140v—150v. Cuvînt despre post, a celui întru Sfinți, părintele nostru Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadochiei ; f. 151—156v. Cuvînt... a fericitului și purtătorului de Dumnezeu părintele nostru Efrem Sirul ; f. 157—180. Cuvînt despre post în Duminica lăsatului de brînză, a Sf. Ioan Gură de Aur ; f. 180v—223v. 4 cuvîntări despre post a Sf. Ioan Gură de Aur ; f. 224—233v. Sf. Ap. Pavel. Cuvînt despre post ; f. 234—241v. Grigore de Nisa. Cuvînt despre Teodor Tiron ; f. 242—267v. Acelaș, Dumineca Ortodoxiei ; f. 268—416v. Sf. Ioan Gură de Aur, despre : Psalmul 50 ; Duminica a II-a din post ; Duminica a III-a din post ; Sfînta Cruce ; Pocăință ; La Patruzecime ; Învierea lui Lazăr ; f. 417—434v. Sf. Andrei, arhiepiscopul Ciprului. Cuvînt la Duminica Floriilor ; f. 435—437v. Sf. Proclu, arhiepiscopul Constantinopolei. Cuvînt la Duminica Floriilor ; f. 438—475v. Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvîntări, în zilele de : luni, marți, miercuri din Săptămîna Mare ; f. 476—510. Gheorghe — monah și hartofilax, Cuvînt la Vinerea Mare ; f. 510v—573. Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvîntări : Sf. Paști, ziua I-a ; idem, ziua a II-a) ; 1) Înălțare ; 2) Înălțare ; Duminica Sfinților Părinți ; La Cincizecime ; Duminica tuturor Sfinților ; f. 575. Cuprinsul manuscrisului.

În total, ms. cuprinde 48 cuvîntări.

Pe f. 573v—574. Postfața : f. 573v. „Această sfîntă și dumnezeiască carte s-a sfîrșit în anul de la facere 7134 (1626), în Sfîntul Munte Athos, luna august în 25 zile, în schitul celui dintre sfinți părintele nostru Sava,

7) G. M. Briquet, *Dicționar istoric* 4, c. (în l. franceză), Paris, 1907 ; nr. 5755, lucrat în an. 1516, nr. 5769 în an. 1370.

Filigrane în manuscrisele de la Episcopia Aradului.

primul arhiepiscop al sîrbilor, în localitatea numită Cahrie, cu mina mult-iscusitului caligraf, monahul Averchie, cu stăruința și cheltuiala multpăcătosului între monahi Antonie ieromonahul, care a trăit cîndva în fosta obște a sfintei mănăstiri numite *Gomionița*, acum rătăcind prin Sfîntul Munte pentru păcatele sale... Trimis-am această carte susnumitei mănăstirii sale, cu hramul *Intrarea în Sfînta Sfîntelor*...”

Insemnări : 1) f. 19—23. (Scrisă în roșu, cu o literă mai mare decît cea a textului). „Această carte este a *mănăstirii Gomionița, cu hramul Intrarea în Sfînta Sfîntelor a pururea binecuvîntatei stăpînei noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria*”; 2) f. 2—18. (Scrisă în negru, cu o literă mai mică decît cea a textului, pe care o dăm în traducere) : „Această carte este a sfintei mănăstiri *Gomionița, cu hramul Intrarea în biserică a preabinecîntatei stăpînei noastre, Născătoarei de Dumnezeu*”.

E posibil ca ambele însemnări — menționate mai sus — să fi fost făcute de alcătuitorul ms. la date diferite.

Titluri, inițiale sînt — cu roșu. Scris în slova bisericească uncială, de redacție sîrbă cu multe influențe medio-bulgare. Legătura veche în lemn și piele.

Ms. a fost alcătuit de monahul Averchie, în Sf. Munte Athos, în localitatea Cahrie, la 1626 pentru mănăstirea *Gomionița*.

Proveniența directă a ms. nu se cunoaște.

VIII. SBORNIC (CAZANIE)

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 10. Lipsesc file de la începutul și sfîrșitul ms. Nu avea, inițial, filele numerotate. În prezent are 292 f. Suprafața scrisă e de 240×125 mm, cu 36 rînduri pe pag. Dintre cele 28 de titluri menționăm : f. 2. În aceeași zi, pomenirea Sf. Simion Stîlpticul — 1 sept. ; f. 84v. Întrebări și răspunsuri la cuvintele evanghelice ale lui Vasile cel Mare și ale marelui Grigore Teologul ; f. 92. Fericitul părintele nostru Alexei, omul lui Dumnezeu ș. a. ; f. 98. Descoperirea Sf. Ioan Teologul cu tilcuirea vedeniei sale de pe insula Patmos. Însă cea mai vastă și mai substanțială lucrare este : f. 146—282. Viața și activitatea — de la naștere pînă la moartea în surghiun — a celui întru sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur arhiepiscopul Constantinopolei, scrisă de Gheorghe arhiepiscopul Alexandriei ; f. 282v—292. Ms. se încheie cu : Viața și activitatea cuviosului Anufrie și cei dimpreună cu dînsul, scrisă de monahul Pafnutie — 12 iunie.

Titlurile și inițialele sînt — cu roșu. Textul e scris în slova bisericească semiuncială, de redacție medio-bulgară. Legătura veche în piele și lemn. f. 8v — scrisă numai 5 rînduri, restul — albă cu încercări de peniță. f. 147 — ruptă în colțul exterior drept de jos $\frac{1}{2}$ f. F. 145 — scris 3 rînduri, restul albă. Ornamentația săracă. Copistul a folosit semne diacritice, virgula, punctul pus în partea de jos a rîndului. Filigrane : mistreț (f. 3 ș. a.), stemă f. 61, 68 ș. a.), coroană de Brașov (f. 213, 245 ș. a.).

Luind în considerare ductul literelor, formele gramaticale și ale filigranelor, manuscrisul, după toată probabilitatea, a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în ținuturile sudice ale Transilvaniei.

Proveniența ms. nu se cunoaște.

IX. APOSTOL

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 11. File rupte de la începutul ms. Inițial, nu avea filele numerotate. În prezent are 207 f. Suprafața scrisă e de 210×120 mm, cu 26 rînduri pe pag.

Cuprinsul : f. 1. Faptele Sf. Apostoli, scrise de evanghelistul Luca ; f. 1. În Sfînta și Marea Duminică a Paștilor.

De remarcat este faptul că, spre deosebire de alte cărți similare, în acest ms. pericopele sînt distribuite, ca și cele din Evangheliare, începînd cu Duminică Paștilor ; f. 68. Capitolele Epistolei a II-a, a lui Petru ; f. 70. Capitolele Epistolei a I-a a lui Ioan ; f. 77. Epistola a II-a a lui Ioan ; f. 81. Epistola Apostolului Pavel către romani ; f. 102v. Epistola Apostolului Pavel către corinteni ; f. 135. Epistola Apostolului Pavel către coloseni ; f. 188. Arătare cum trebuie să se citească Apostolul în fiecare zi din cursul anului.

Am semnalat mai sus numai titlurile din ms. — scrise cu literă mare.

Titlurile, inițialele mari și mici, frontispiciile sînt scrise în roșu. Textul e scris în slova bisericească, semiuncială, de redacție sîrbă. Legătura veche în piele și lemn. f. 180—207v sînt scrise de o altă mină. Cu cîteva file mai sus, f. 178, pe restavul din dreapta s-a însemnat : „Este săptămîna mea de copiat”. Acest copist are o scriere mai mărunță. f. 201. volantă.

Copiștii au folosit semne diacritice, prescurtări puține, virgula, punctul pus la mijlocul rîndului.

Filigran : ancora în cerc. Se aseamănă cu Briquet nr. 552 (în anul 1566), nr. 556 (în anul 1569) și Nicolaev nr. 46 (în anii 1559—60), nr. 83 (în an. 1557), nr. 111 (în an. 1582)⁸⁾.

Din însemnarea „Este săptămîna mea de copiat”, se poate deduce că, în mănăstiri, obștea combina munca intelectuală cu cea manuală din gospodărie a mănăstirii. În felul acesta, toți frații munceau egal.

Avînd în vedere grafia, formele gramaticale și filigranul, manuscrisul a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în ținuturile bănățene.

Nu se cunoaște cum a ajuns ms. în Biblioteca Episcopiei Aradului. Vezi filigranul nr. 5.

X. MINEI PE LUNA DECEMBRIE

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 12. 4 f. de la sfîrșit rupte. Filele lui n-au fost numerotate, în prezent are 229 f. Suprafața scrisă e de 220×115 mm, cu 28 rînduri pe pagină.

8) G. M. Briquet, o.c., nr. 552 și 556 ; prof. Vselod Nicolaev, *Watermarks of the medieval Ottoman documents in Bulgarian libraries*, t. I, Sofia, 1954, nr. 46, 83 și 111.

Cuprinsul : f. 3. Luna decembrie 1. Sfântul Proroc Naum ; f. 5—27. Slujba de strană de fiecare zi ; f. 27. Aceeași lună în 6. Cel dintru sfinți, părintele nostru Nicolae ; f. 185v. Aceeași lună în 25. Nașterea după trup a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ; f. 186—216v. Slujba de strană de toate zilele ; f. 2v. Însemnare, fără importanță istorică.

Titlurile, regulile tipiconale, inițialele — cu roșu. Textul e scris în slova bisericească uncială, de redacție sîrbă. Legătura veche, în piele și lemn. Ornamentația săracă. Între f. 216 și 217, 1 f. și ultimele 4 f. au fost rupte. Filele 1, 2 și 188 au rămas nescrise. Filele 51—65 sînt sfîșiate din partea de jos, de la cotor, spre centrul filei ; din fila 58 și 71 lipsesc cca 7/8, păstrîndu-se doar colțul din partea de sus, de la cotor. Filigran : ancora în cerc. Se aseamănă cu nr. 117 (anul 1584)⁹⁾.

Din felul cum se prezintă manuscrisul ca : ductul literelor, formele gramaticale și filigranul, el a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în ținuturile bănățene.

Nu se cunoaște cum a ajuns în Biblioteca Episcopiei din Arad.

XI. TETRAEVANGHEL

Sec. XVI. Hirtie. Cota nr. 13. Lipsă filele de la începutul și sfîrșitul ms. În prezent are 348 f. distribuite în caiete a cîte 8 f., purtînd semnătura pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă e de 185×130 mm, cu 17 rînduri pe pag., înălțimea literei de 5 mm.

Cuprinsul : f. 6. Capitolele din Sf. Evanghelie după Matei ; f. 7. Sfînta Evanghelie cea după Matei ; f. 2 din caietul 12. Sfînta Evanghelie cea după Marcu ; f. 3v din caietul 12. Predoslovie la Sf. Evanghelie cea după Marcu ; f. 6. caietul 19. Predoslovie la Sf. Evanghelie cea după Luca ; f. 2, caietul 32. Predoslovie la Sf. Evanghelie cea după Ioan ; f. 5v, caietul 32. Sfînta Evanghelie cea după Ioan ; f. 2, caietul 42. Îndrumare privitoare la Evanghelii și evangheliști, cum trebuie să se citească în cursul anului, repartizate pe zile.

Titlurile, inițialele, regulile tipiconale — cu roșu. Textul e scris în slova bisericească, uncială, de redacție sîrbă. Legătura veche în piele și lemn. S-au folosit frontispicii, de ex. f. 7, în roșu și negru pe fond alb și inițiala ornată cu înălțimea de 12 rînduri din text ; spiritele accentele, virgulele, punctul puse la mijlocul înălțimii rîndului.

F. 5v din caietul 19, 3v din caietul 20, 5 din caietul 32 au rămas nescrise. Prima f. din caietul 20 — ruptă. Filigran : ancora în cerc (se aseamănă cu cel din ms. 12).

După formele grafice, gramaticale și filigran, ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, tot în părțile bănățene.

Proveniența ms. nu este cunoscută.

9) Prof. Vsevolod Nicolaev, o. c., nr. 117.

XII. MINEI PE LUNA NOIEMBRIE

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 14. Lipsesc file de la începutul și sfîrșitul ms. Filele n-au fost numerotate, în prezent are 208. Suprafața scrisă e de 205×130 mm, cu 27 rînduri pe pagină.

Cuprinsul : f. 1. Luna lui noiembrie în 1. Pe f. 7 este însemnată ziua 2 ; pe f. 11v ziua 3 ; pe f. 18 ziua 4 ; f. 25 — ziua 5 ; f. 27 — ziua 6 ș. a. m. d. pînă pe ziua de 30.

Insemnare, pe interiorul scoarței din spate : Această carte numită minei este a mănăstirii Hodoș.

Inițialele, titlurile, regulile tipiconale — cu roșu. Textul e scris în uncială, de redacție sîrbă. Legat în lemn și piele, chenare cu motive geometrice. Ms. este lipsit de elemente decorative. f. 59 — ruptă, colț exterior de jos $\frac{1}{4}$. Filigranul este obișnuit, ca și mai sus (mss. 12 și 13) „Ancora în cerc”.

La fel, ca și mss. precedente, cu care după formele gramaticale și filigran se aseamănă, acest ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, tot în părțile Banatului.

Proveniența : Mănăstirea Hodoș.

XIII. MINEIUL PE LUNA OCTOMBRIE

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 15. Lipsește prima f. Are 154 f., numerotate în caiete a câte 8 f., purtînd signatura pe prima și ultima f. a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafața scrisă e de 215×130 mm, cu 28 rînduri pe pagină, fără elemente decorative.

Cuprinsul : f. 1. Luna octombrie în 1 ; f. 122. Aceeași lună în 26. Pe f. 150 este însemnată ziua 31.

Slujbele de strană din acest ms., conform tipicului, sînt distribuite pe zile (1—31).

După cum reiese din însemnarea de pe interiorul ultimei scoarțe, unde se menționează anul 1817, ms. a aparținut mănăstirii Hodoș, de unde și provine manuscrisul.

Inițialele, titlurile, regulile tipiconale sînt scrise cu roșu. Textul e scris în uncială, de redacție sîrbă, în slova bisericească, cu o literă mărunță. Legat în lemn și piele — cu chenare florale simple. Filigran : ancora în cerc (vezi fil. nr. 7). Se aseamănă cu cele din Briquet, anume : nr. 554 (în anul 1563), nr. 559 (anul 1573), nr. 564 (în anul 1590)¹⁰.

Din aceleași considerente, ms. a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea.

XIV. PARENESIUL LUI EFREM SIRUL

A II-a jum. a sec. XVI sau prima jum. a sec. XVII. Hîrtie. Cota nr. 16. Lipsesc cca 15 f. de la începutul ms. În prezent are 346 f., distribuite în caiete a câte 8 f., purtînd semnătura pe prima și ultima filă a caie-

10) G. M. Briquet, o. c., nr. 554, 559, 564.

tului, în partea de jos la mijlocul filei. Suprafață scrisă de 210×115 mm, avînd restavul în părțile laterale de 70 mm, iar în partea de jos a filei de 80 mm, cu 26 rînduri pe pagină.

Ms. cuprinde 109 cuvîntări, dintre care menționăm : f. 1. Cuvînt despre îndreptare, cuvînt 16 ; f. 1, din caietul 6 : Învățătură către tineri și despre ascultători, cuvînt 24 ; f. 6v, din caiet 12 : Despre judecată și despre milă, cuv. 44 ; f. 5v, din caiet 16 : Istorisire a Fericitului Efrem, despre Sf. Avram, cuv. 48 ; f. 5, din caiet 19 : Învățătură a lui Efrem Sirul, cuv. 50 ; f. 7v, din caiet 23 : Cinste pentru frații care trăiesc în obști, din cuvîntările aceluiași Efrem Sirul, cuv. 51 ; f. 4, din caiet 32 : Din ale aceluiași Efrem, despre pocăință ; f. 1, din caiet 39 : Din ale aceluiași Efrem, despre preafrumosul Iosif, cuv. 105 ; f. 4v, din caiet 46 : Din ale aceluiași, despre pocăință și iubire, despre botez și mărturisire, preamărirea crucii și despre judecata viitoare, 109 ; f. 4, din caiet 47 : Luna martie în 17. Viața lui Alexie, omul lui Dumnezeu.

Din ultima filă a rămas cca 1/5, pe acest colț s-a scris : Această carte numită a lui Efrem este a mănăstirii Hodoș, cu hramul Intrarea în Biserica a Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria ; deci, proveniența ms. este mănăstirea Hodoș.

Elementele decorative, inițialele, titlurile sînt scrise cu roșu. Textul e scris în uncială, de redacție sîrbă cu influențe medio-bulgare. Legat în piele și lemn cu chenare liniare și florale, iar pe muchia copertei s-a săpat un șanț decorativ. Filigran : ancora în cerc, vezi fil. nr. 8, f. 6v din caietul 18 a rămas nescrisă.

În comparație cu celelalte mss., amintite mai sus, elementele decorative și formele gramaticale sînt ceva mai evoluat. Cu toate că hîrtia ms. are ca marcă de fabrică ancora în cerc, nu este exclus ca, grămăticul nostru să-și fi alcătuit ms. său în a doua jumătate a sec. al XVI-lea sau prima jum. al sec. al XVII-lea, în Banat.

XV. TILCUIREA APOSTOLULUI

Sec. XVI. Hîrtie. Cota nr. 17. Inițial n-a fost numerotat. Lipsesc f. de la început și de la sfîrșitul ms. În prezent are 659 file. Suprafața scrisă e de 195×115 mm, cu 20, 22 rînduri pe pagină.

Vom însemna aci numai cîteva titluri : f. 206. Epistola cea către romani a Sf. Apostol Pavel, cap. 26 ; f. 209. Predoslovie la Epistola către romani a Sf. Apostol Pavel ; f. 354. Epistola către corinteni a Sf. Apostol Pavel ; f. 504. Epistola a 2-a către corinteni a Sf. Apostol Pavel ; f. 610. Epistola către galateni a Sf. Apostol Pavel.

Pe verso primei coperte s-a scris ulterior : Tilcuirea Apostolului.

Titlurile inițiale — cu roșu. Legătura veche în lemn și piele cu imprimări geometrice.

Filele 204v—205v și 212 au rămas nescrise.

De la f. 206 înainte, ms. se pare a fi scris de o altă mînă. Menționăm un singur element decorativ : f. 213 — Frontispiciu desenat în culoare de ulei, cărămiziu, verde și negru.

Textul e scris în medio-bulgară, cu influențe rusești, grafia uncială. Tilcuirea Apostolului este făcută de Sfinți Părinți renumiți ca, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Chiril al Alexandriei, Sever al Antiohiei ș. a.; iar tilcuirea textului urmează imediat după fiecare pericopă a Apostolului. Filigrane: mîna ce poartă o coroană pe virful degetului mijlociu, care se aseamănă cu cea din Briquet nr. 10.895 (produs în anii 1521, 1527, 1583) și al 2-lea filigran — o vază — care se aseamănă cu nr. 12.897 (produs în an. 1552). Vezi fil. nr. 9 și 10¹¹).

Proveniența ms. nu este cunoscută.

Avînd în vedere grafia, formele gramaticale și filigranele, este posibil ca grămăticul nostru să-și fi alcătuit această carte atît de voluminoasă (1318 p.) în sec. al XVI-lea, în nordul Transilvaniei sau al Moldovei.

*

Observăm că filigranele menționate de dicționarele istorice nu sînt identice, ci se aseamănă cu filigranele din manuscrisele prezentate mai sus.

Datorită conștiinciozității compactorilor în meseria lor, aceste opere culturale de mare valoare, au putut dăinui peste veacuri, ajungînd pînă în zilele noastre.

11) G. M. Briquet, o. c., nr. 10.895, 12.897.

O INCERCARE DE A SE TIPĂRI LA BUCUREȘTI MANUSCRISELE LUI SAMUIL MICU-CLAIN ȘI GHEORGHE ȘINCAI AFLATE LA ARAD ȘI ORADEA MARE (1863—1865)

de : Prof. TOMA G. BULAT

Prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost o perioadă intelectuală de „istoricitate”, în toate provinciile române. Începînd cu școala ardeleană, ea a fost construită și cultivată cu același entuziasm, de Bălcescu și Laurian — și acesta un ardelean — prin tipărirea *Magazinului istoric pentru Dacia*, la București, ca marele Kogălniceanu să facă totul, în aceeași direcție la Iași, pentru Moldova.

Toți acești precursori erau convinși că nu poate exista o conștiință națională, fără a cerceta filele trecutului, ale istoriei. Era o ambianță intelectuală în vechea Țară, pe care o alimenta mai ales, profesorii de istorie Aaron Florian, un om deosebit de distins și cu un impresionant simț de istoric, și August Treboniu Laurian, un bărbat de o vastă cultură și infocat latinizant. Trecuți din Transilvania la București, ei se întâlniseră ca profesori aci, și fuseseră chemați în „Consiliul superior al Învățămîntului” de pe lângă Ministerul de Instrucție. În vremea de care ne ocupăm, titular al Departamentului Școlilor, era de asemenea, un bărbat de aleasă cultură, N. Krețulescu (1812—1900), un spirit luminat și adînc receptiv la bunele gânduri de înălțare a poporului. Mulțumită acestor factori aflăm cum, la 28 octombrie 1863, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice intervine prin adresa nr. 36.600 la Ministerul de Externe, cerînd să se publice în Monitorul Oficial următorul anunț :

„36601 octbre 28 ¹⁾)

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice anunță spre știință tuturor că este dispus a aduna și a tipări documente privitoare la istoria națiunii Române care nu sunt cunoscute încă. Remunerariul pentru o asemenea adunare se va decide dupe ce se va cunoște și aprețui importanța acelor documente prin ômeni speciali.

Căți posedă asemenea documente și sunt ședetori în țără pot să le trimită la Minister spre a le cerceta. Cei ce posedă asemenea documente

1) Arhivele Statului București, *Ministerul Cultelor și Instrucției Publice, Administrative*, an 1863, dos. 1097, f. 724.

și locuiesc țeri streine, pot întâiu se se vestescă prin scrisori ce fel de documente posedă".

Ca răspuns Ministerul primește o scrisoare purtând data de 6 aprilie 1864 (25 martie s. v.), din partea profesorului „Preparanzilor români de lege orientală din Aradu anume Alessandru Gavra”²⁾. Acesta comunica că are în posesiunea sa manuscrisele din „Klain, Monorai latinescu și Sinkai cel aadorat și genuinn”. El mai adaugă că posedă și „Lapis offendiculi” cu datele sale, la compunerea Istoriei ecclesiastice, dogmatice, naționale și la întărirea oamenilor noștri întru alipirea către s. biserica ortodoxă”. Ministerul nu se grăbește a răspunde misivei acestuia și de aceea la 30 iunie 1864 Gavra scrie din nou, arătând că este un om în vîrstă „că aflându-mă omu trecutu în verstă și frintu cătu mai curându mi se pôte curma firul dilelor; dar și'n acee țiară la cărma potu urma alți bărbați pentru literatură, luminare, și binele patriei mai puțin înflăcărat de cătu cum este unul și Escenlenția ta”. Mai departe Gavra arată că aceste manuscrise le-a adunat în „peste 40 de ani... și culegîndu-le care dintr-o țară care din alta, atăta am chelltuit, cătu totu patrimoniul meu l-am risipit”. Bătrînul dascăl roagă pe ministru să grăbească lucrul: „și dacă nu altmintererea de astă dată, barem pre sama unei biblioteci a statului de acolo” să le ia.

La 13 august 1864, Consiliul superior de instrucție văzînd că numitul, „nu determina prețul, după cum i s-a scris, pentru fiecare manuscris, hotărâște să i se scrie că Ministerul nu poate a lua încă o dispoziție în privința acestor opere. Membrii consiliului care semnează această dispoziție, erau: Aaron Florian, Laurian, Zalomit, Beniamin (Cățulescu). Se dispune așa dar să se facă din nou întrebare lui Gavra asupra prețurilor. În toamnă, adică la 19 octombrie 1864, acesta răspunde că dă aceste opere în schimbul a 950 galbeni, sumă pe care o justifică prin cheltuielile și greutatea cu care s-au strîns aceste materiale istorice. La această cerere a lui Gavra, Consiliul superior de instrucție, da la 6 martie 1865, următorul răspuns: „Considerăm că prețul... este foarte mare, considerînd însă că Cronica lui Șincai ce este deja publicată s-ar completa foarte mult prin publicarea și a Istoriei Românilor de Samuil Clain și astfel aceste două opere aru servi de magazine bogate, pentru Istoria națională, Consiliul superior de instrucție propune d-lui Ministru să cumpere din Manuscrisele commemo-rate celu puțin pe acela care conține Istoria Românilor compusă de Samuil Clain”. După discuții și tergiversări, consiliul superior de învățămînt, care de data aceasta era compus din Laurian, Vioreanu, Bacaloglu, I. C. Massim, hotărâște următoarele: „Fiindcă domnul Gavra cere prea multu pre operele istorice a lui Samuil Clain, care singura presentiază unu interu pentru Muntenia și fiindcă d-l Gavra nu ne dă destulă garanție despre fidelitatea copii sale, Consiliul e de părere ca d-l Ministru să ieă înțelegere cu episcopulu romano-unit de la Urbea mare (Pré Sant, Salajianu) ca să facă a trage sub preveghierea Pré Sanției sale uă Copie de pre

2) Pentru acest merituos dascăl arădean a se vedea: Iuliu Vuia, *Fragmente din istoricul pedagogiei conf. gr. ort. din Arad, Panciova, 1887*, pp. 40—44.

manuscrisurile istorice ale lui Samuil Klein cari se află în original la biblioteca acelei Episcopii, offerindu-se pentru această lucrare una sută de galbeni”.

Astfel, lucrurile se complicau, iar Gavra socoti atunci să facă un suprem efort. El se adresează domnitorului țării, care era Alexandru Ioan I. Cuza. În suplica memoriu pe care o adresează domnitorului, Alecsandru Gavra face istoricul acestor împrejurări; ea este și o profesie de credință a acestui meritos dascăl arădean. Iată ce scrie dînsul:

Înălțate Domne Principe Stăpânitoriu ³⁾

În timpu de 40 și câțiva ani miam adunat câteva cărți tipărite, și manuscrise forte ponderoase române, germane, latine, serbesci, maghiare, italiene, deservitoare spre elaborarea unei Istorii clasice românesce, ce acum cu atîta sete se dorește, pentru că calculasem că, sau unii oligarhi putintî, seau cutare stăpânire română reîntornându-mi spesele, le va cumpăra de la mine, și spre disul fine, în vreo bibliotecă seau muzeu, le va espune usului publicu. Din aceste la anul 1862 prin foaia Gazetei transilvane de la 5 sept., până la 7 Noemv. sub NN 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, se au făcut publicul român atentu spre 9 manuscrise tot de o dată aretondu-se și conspectele, și vastitatea.

Titlul lor sunt acestia:

I. Istoria Românilor de Samuil Klein Micul în 4 volumi compuse din	294 1/8 de cole
II. Brevis notitie rerum dacicarum de Monorai întrun volum latinesc de	48 2/8 d
III. Scurta cunoștința a lucrărilor dacice detto detto românesce de	46 d
IV. Manuscriptum latinum 3 ium operatorium contra et prointroductione calendarii gregoriani militantium de	15 4/8 d
V. Material istoricu letinescu de episcopul Inocentie Klain (Micul) de	27 6/8 d
VI. Manuscriptum decopiatum „Lapis offendiculi”	30 d
VII. Istoria împărecherii de S. Klain	63 5/8 d
VIII. Chronica Românilor în 3 volumuri de Georg. Șinkai elaborată. Opu genuin și ne falsificatu care proprietate cela, ce statul din Moldavia l-au cumpărat de la cutare Vida, și tipăritu, nu o are, pentru că acela la a 1808, începându-se a se tipări în Buda într'un Calendariu românescu, atunci prin censura maghiară fără de cruțare fu forfecatu, prin ce și-au pierdut și autentia și originalitatea	262 2/8 d
IX. Istoria și Chronica țerii Moldaviei de Const. Miron Logofetul 1 vol.	32 4/8 d

Summa 820 de cole

3) *Arh. Stat. Buc. Min. Cult. și Instr. Publ., Administrative*, an 1865, dos. 1547 a, f. 13/14.

Din aceste O. Ministeriu al Cultelor la propunerea Consiliului superioare al Instrucțiunii publice de acolo decise a fi cumpărate de la mine

Samuil Klain

Monorai latinescu

Calendariul gregorianu

Materialul istoricu și Sincai cel adevăratu
și genuinu

și prin corespondența din 18/30 martie a 1864 de sub n-rul 8309, și alta din 17/29 Augustu din același anu de sub n-rul 39928, me întreba despre prețul lor.

Eu, de nu ași fi luat de cinosura remunerariul de 200 ce acel O. Ministeriu prin decisiunea sea de sub n-rul 36601 în 20 Decemb. 1863 lau defiptu celuia, ce va elabora o Gramatică română de 15 cole în 8°, despre care se presupune a cuprinde 45 de côle scrise cu mâna, atunci pentru aceste 5 opuri cuprindietore de X volumu întrunu quantu de 647 7/8 coale scrise, aveam cauza de a pofti 2880 galbeni dar eu în 19 Octomb. 1864, m'am declarat înaintea aceluiaș Ministeriu și cu 930 galbeni simpli austriaci a fi mulțumitu. De atunci spre ce se'au determinatu O. Ministeriu, nu-mi este cunoscutu.

Din această cauză, dar și din aceea : ca până ce Roma delibera, să nu piară Saguntul, acuma și mai pre urmă, mi iau licenție prin scrisoarea presenta a me apropia de Înălția Vostra, și ca pre Acela, de la Care, și prin Care astădi la romanii din principatele dunerene derivă toată fericierea pământească, prin urmare ca pre Restauratorele, și Regeneratorele Românilor de prin părțile acele cu convenita umilintă a Vă ruga, să Vă îndurați a demanda pe calea competente cu întieul curs postale a mi se da respunsu : voește statul de acolo opurile aceste 5, de 10 volumi, stătoare de 647 7/8 de cele scrise cu mâna, cu disul prețiu de 950 de galbeni simpli austriaci, care este cu totul potrivit, și peste măsură favoritoriu, a și le câștiga de la mine acuma, cându i se dă acésta bine meritată și îmbietore ocasiune, au ba ? ca în întâmplare din potrivă să me potu întorce către alți cumpărători măcar și de alte națiuni. Pentru că vreu să scie tot insul care se interesează de colecțiunea dela mine, cum că me impresoră cu imbieri de oferturi individi de naționalități heterogene, cari tocma acum, candu manuscrisele aceste stau gata la ușa românilor spre usul lor, seau pote că voescu a le risipi de pe facia pomentului, ca un spinu mare în ochii lor, seau cintescu a le falsifica, și așa pre calea aceea a face, să devieze românii în privinția incunabulilor sale, ca cu atâtu mai ușior să-i pote trage către sine, și mări cu ei nemul lor.

Neînsemnetatea prețului acestuia de mine defiptu, și mai ușior se pote pricepe deacă vom presupune pre unu minutu ca după esemulu națiunilor mai culte, anume a francilor sub Ludovic alu XV-lea a 1735 — statul din România în interesul seu propriu, voește o dată să se convingă despre adevăratu și purcedere naționale, și ca aceasta să fie nedubitată, și din totă lumea civilizată approbată, ca apoi și Istoria sa classice să și o potă elabora, sau determinatu a institui o expedițiune de bărbați erudiți către

cetățile cele mai primarii ale Europei : Roma, Londra, Paris, Göttingen, Berlin, Petropole, Lipsca, Madrid, Palermo, Lisabon, Milano, unde ca să perscruteze immensele biblioteci și ca să se consulte cu erudiții universităților literare de pre acool, s-au învoitu deci de ani pre spesele sale a o întrăține. De s-ar întâmpla aceasta, atunci cât de enorme ar fi spesele acele ? Câți oameni ar trece din lume, înainte de a avé bucurie a saluta rezultatul ? Câtă intoleranță s-ar nasce în popor pentru atâta așteptare ? Cātu de tare s-ar înapoia elaborarea doritei Istorii ? Apoi ore puteream fi noi siguri, cum că acea expedițiune enedită va sci corespunde misiuneii sale, și așteptării publice ? Întrebările aceste ne potu da mare îngrijire, potu stărni multă și nu nefundată anxietate, atunci când ne stă îndemână cătușele aceste îndată a le sfărâma, și de disa elaborare istorică de locu a ne apuca procurendu-se operele laureaților scriptori străbuni de la mine, carii, pe cându noi nici că eram în lume, ei tote bibliotecile suspomenite le-au și cercetatu, și mulțime nenumărată de documinte irrefrangibili ne-au procurat, și acum la mine stau gata spre tipărire.

Iată Înălțate Domne, la ce cugete putem deveni prin cunctatia, titubatia și în cazul acesta și de 10 ori mai dăunoase, decât folositoarea parcimonie a unora și altora. Și pentru ce ? Pentru niște miserabili 950 galbeni, care i-am meritatu cu sângele și viația, și cari de vor rămâne statului, atunci adevăratu că cu aceia ceva mai multu se va afla în visteria lui, dar și aceea e adevărat, că scriptele cele incomparabili, de cei mai învățați strămoși ai noștri pentru posteritatea lor elucubrate, nu vor fi mai multu. În veci vor fi pierdute și că românii vor ceti ; dar ce ? nu spiritul genuinului, ci a profanatului Șinkai : și strănepoții vor condamna apatia aceasta și cu disprețiu își vor aduce aminte de ia.

Eu cam prin treacătu diseiu „că în casul, cându din cauza că dacă se par scumpe scriptele acele nu se vor cumpăra”, pote că statul României acea va câștiga, că cu 950 de galbeniori mai mult va rămâne în erariul publicu de acolo. Bine. Dar e mare întrebare : ore nu va câștiga și mai multu, dacă pre lângă tote argumentele contrarie, totuș, le-ar cumpăra de la mine. Cum ? Așa că presupunu că scriptele acele nu s-ar cumpăra simplu cu acea intențiune, ca numai să se depună în ceva biblioteca publica a țerii, ci pentru că tipărindu-se, să se vândă publicului. În cazul acesta să cercămu ore așa interesante cărți nu vor ave mulțime de cumpărători ? de la cari ore nu se va întorce suma cumpărării întrăit, împătritu, ca să nu dicu în diecitu ? și pre lengă aceea și poporul s-ar lumina în Istoria națiuneii sale ; ce ar fi câștigul câștigurilor. Așea dară în cazul acesta ar fi doa câștiguri, unul materialmente, și encă în de cuplo, altul, ce ar covârși pre tote „moralmente”. De aici se vede, că necumpărarea scriptelor acestora n-ar fi parsimonie, ci osendă asuprane, carea ca s-o o încungeramu, ai grație Serenissime Domne, ci după mare înțelepciune și îndurare în aecste împrejurări cu puterea de Dumnedeu dată a demanda : să se tae în dao nodul gordianu, și îndată să se facă aceea, ce rațiunea sănătoasă spune a fi mai cuminte. Aceste sunt motivele, care preferează cumpărarea scriptelor de la mine, ori carui altu planu.

Ertăciune și grație Înălțate Domne pentru naivele mele observări și espresiuni. De almintrelea la treptele măritului Tron înaltei îndurări devotatu, cu cea mai adencă stimă remănu, închinându-ne Unui Principe de sânge curatu românescu, cum eşTi Înălția Ta, care tote clipitele scumpei vieți le sacrificazi fericirei publice, care sacrificiu universa civilizațiune, din toate marginile pământului, lu admire și până ce va fi zăranie de om, nezăuitatului va ține, și în veci, lu va adora.

Să trăești Măria Ta, și numele de Cuza să fie immortale.

Arad în 25 Mai 1865 st. nou,

Al Serenității Vostre
cel mai umillitu adoratoriu și servu
Alesandru Gavra,
Directorele Preparandiei de relig.
ortod. din Arad."

Paralel se lua de către Ministerul din București contact cu episcopul de Oradea Mare, care era Iosif Papp Szilagyi (1862—1873). Acesta participa cu toată bunăvoința la încercarea ce se făcea. Scrisoarea sa este revelatoare iar conspectul alăturat ei cu menționarea manuscriselor este de un preț deosebit. Mai rar se află în istoria literaturii, menționate cu atita precize, manuscrisele rămase de la cei doi „luceferi ardeleni”. Pentru a înțelege starea de spirit față de conștiința națională a românilor de pretutindeni la acea dată, lăsăm să urmeze aici însăși prețioasele documente, din care cititorul doritor se va informa însăși. Iată ce spune inimosul episcop de Oradea :

„Înaltu Ministeriu 4)

Cu bucuria mare, și cu semnu de recunoștința cătră bărbații renumiți ai Națiunei noastre Șincai și Clainu amu primitu prea stimata epistola a Escelenței Sale fostului Ministru N. Crețulescu din anulu trecut, în carea se ceru opurile manuscrise ale bărbaților nemoritori atinse mai susu, cari se află în Biblioteca noastră Diecesană, ca să se deie la lumină spre folosu mare și interesu al națiunei întregi, deoarece cunoscutu lucru este, că dacă acei bărbați și numai prin cunoștința adunată ce și-au câștigatu Națiunea despre lucrurile lor, a sternitu semteimentulu Naționalu în animile Românilor, din cöce și din colo, de Carpați, și l-a desceptatu pre acela în adâncul aprețuiri propriie spre o viață perenă ; cu câtu mai vârtosu lu-va întemeia, întări și nutri spre o înflorire și propășire îmbucurătoare și demnă de numele Românii cunoscința acumulată și apriată a aceloror opusuri neprețuite, ce se voru efeptui prin tipărirea acelorora, ieșindu așa la lumină, lumina aceea ce va fi în stare a resfira întunecimea necunoștinței ce a domnitu până acuma multu puțin, și la Noi și la Străini, despre originea și genuinitatea noastră națională.

4) Dosarul de mai sus, fila 20—21. Ea este tipărită și de dr. Iacob Radu, în *Doi luceferi rădăcitori*, Ac. Rom. Mem. sect. literare, III tom. II mem. 3, p. 113.

Dreptu acea voindu a profita de ocasiunea binevenită, fiindu că până acuma încă nu alta decât lipsa medilóceloru a împedecatu edarea aceloră manuscrise, a căroră ieșire la publicitate totdeuna li-a zăcutu la inimă precumu mie — așa și predecesoriloru mei, dară vitregitatea împregiurăriloru nu a iertatu să ne potemu bucura cu Națiunea întrégă de tesaurerele acele scóse la lumină, ca să lucescă pe câmpulu literaturii Române ca nesce mărgăritarie luminóse de unu prețiu ce nu póte fi de ajunsu stimatu și așa se tebutedie celu putinu în parte recunoscințea prea meritată bărbațiloru aceloră, ce au desudatu pentru unu scop atâtu de folositoriu și mărețiu Comunu Naționalu ; am cugetatu de bine a me adresa cu tóta onórea cuvenită cătră Esceleția Vóstră în firulu epistolei prestimate în următórele :

Acele manuscrise, cari după cum se vede din Consemnarea alăturată și %o suntu multe și voluminóse, și așa spre încungiurarea veri cărei nenorociri nu potu fi estradate de aici ; fără decă Înaltulu Guvernu al României are voinția, fiindu ca medilóce nu lipsesc a scóte la publicitatea dorită opusurile respective se binevoiescă a lua asuprași portarea speselorú așa — ca opusurile se se edeie aici în locu — unde și așa este tipografia acomodată, luându eu respundietatea edărei asupra-mi și spesele se le pórté Înaltulu Guvernu Românú după cum se voru specifica acele — îndată cătu va fi convoirea cu tipografulu ; lăsându-se în voinția liberă Înaltului Guvernu, a despune care opu să fia datu în tipariu mai înteu, din cele însemnate în Catalogulu alăturatu, și totu o dată se ordine prenumerațiune pe acele în Țieră, precum vomu face noi aici în Imperiu.

După ieșirea și vinderea opului, ce se va eda prima dată, Înaltulu Guvernu și va reprimi spesele adițiunei, éra ce va rămâne de acole va fi proprietatea Diecesei acesteia, în acăreia posesiune suntu manuscrisele ; și așa mai departe voru pote ieși cele opusuri după ordulu defigându de Înaltulu Guvernu pana la celu din urmă.

Acésta modalitate o amu aflatu mai curespundietoria scopului ori în ce privință, și Înaltulu Ministeriu va binevoi a cunoște că Înaltulu Guvernu prin acestu modu nu va pătimi nici o daună, reântorcându-se spesele de totu, și de alta parte va reporta gloria acea netrecătoare, ca după misiunea sa preadémna a colucrat spre aredicarea, spre înflorirea și propășirea desceptărei Naționale Române, și până va exista unu pecioru de Românú va fi resunendu mărimia și generositatea unui Guvern atâtu de interesatu pentru lațierea luminei și desceptărei între poporulu acel mărețiu a căruí străbuni a răspânditu o dată lumina lúmei întregi.

Aceste suntu părerile mele în privinția cauzei acesteia momentóse, și de interesu comunu, la cari decă Înaltulu Guvernu al României va bine voi a-și da Înalta convoinția, nu va lipsi alta de cătu se fiu despre acea însciințiatu, și îndată se vor despune cele trebuincióse spre tipărirea opului desemnatu.

Întraltele sentiemiinteloru înalte recomandatu cu venerațiune des-tinsa remanu

Înaltului Ministeriu

În Oradea Mare la 20 Februarie 865

Sierbu umilitu
Iosifu Popp Szilagyi,
Episcopulu Oradea Mare"

Consemnarea manuscriselor a loru Samuîlu Clain şi Georgiu Şincai⁵⁾

1. A lui Samuîlu Clain

I. Istoria bisericească în III părţi, cuprinsă în 3 volume în quarto, pagine 444 ; partea II pag. 496 ; partea III pag. 1078 la olaltu 3 volume facu 252 coli, sta însemnată în biblioteca şi Catalogul Cărţilor cu numărului 2195, se estinde istoria până la anul 633 era vulgară.

II. Istoria bisericească : împărţite în XII Cărţi, cuprinsă în 5 volume în quarto : volumele primu cuprinde II cărţi. Cartea I pag. 408, Cartea II pag. 50. Volumele 2 cuprinde era II, III, IV. Cartea III pag. 330. Cartea IV pag. 277. Volumele II cuprinde : Cartea V pag. 318 şi Cartea VI pag. 302. Volumele IV cuprinde Cartea VII pag. 262, Cartea VIII pag. 178, Cartea IX, 255. Volumele V cuprinde : Cartea X pag. 224, Cartea XI pag. 288, Cartea XII pag. 70 la olaltă cele 5 volume facu 370 coli, se estinde Istoria până la Conciliulu din Antiochia. Volumele au numerulu Elencului Cărţilor 2195.

III. Conciliulu de la Florenţia, I vol. de 419 pag.—65 côle în quarto : semnatu cu numerulu Elencului 2206.

V. Ascetica I vol. în VIII părţi. Partea I pag. 84, II pag. 46. III pag. 70. IV pag. 55, V pag. 80, VI pag. 24, VII pag. 36, la olaltă 49 côle în quarto : semnatu în Elencu cu numerulu 2201.

VI. Canónele Concilielor şi S. S. Părinţi I vol. în quarto ; în II părţi. Partea II, 181 pag. seu 90 coli ; semnatu cu numerelu din Elencu 2199.

VII. Tractatele S. Ioanu Crisosotmu în Evang. S. Ioanu traduse : III volum. în quarto. — I volum de 666 pag., II volum de 630 pag., III vol. de 440 pag. seu de 217 cole ; însemnate în Elencu cu numerulu 2202.

VIII. Homiliile S. Vasiliu traduse, elucrate la 1788 în Belgradu. I vol. în quarto de 597 pag. seu 74 côle, însemnatu în Elencu cu numerulu 2203.

IX. Manuducere dela S. Vasilie, pentru vieţia contemplativa I vol. elucratu în 1780 şi corecta, seu revedinţa, de 400 pag. circiter seu 50 cole, su numerulu Elencului 2203.

5) Acelaşi dosar, f. 23

X. Catechesele S. Cirilu din Ierusalim traduse, I vol. cam de 880 pag., 110 côle, su numerulu Elencului 2198.

XI. Homilii din S. S. Părinți, în vol. in quarto, pag. cam la 800, 110 côle, su numerulu Elencului 2205.

XII. Tractatu despre S. Revelațiune, vol. I de 445 pag.=58 côle su numerulu Elencului 2205.

XIII. Contiuni : I vol. în 3 părți, cam de 500 pag.=62 côle su numerulu Elencului 2207.

XIV. Istoria Românilor 4 vol. in quarto. Vol. I de pag. 503 semnatu cu numerulu Elencului 2208. Vol. II de pag. cam 900, su numerulu Elencului 2208. Vol. III de pag. 480 su numerulu Elencului 2208. Vol. III de pag. cam 480, su numerulu Elencului 2297. Vol. IV de 697 pag. semnalu în Elencu cu numerulu 2297, toate patru volume facu cam la 322 côle. Începe Istoria de la luarea Troiei și se estinde până la anulu 1772 era vulgară.

Aceste sunt manuscrisele lui Samuil Clain istoricului 14 opuri, cari cuprindu 25 volume in quarto ' scrise tote de însuși autorulu în 1778 côle.

2. A lui Georgiu Șincai

„I. Cronica Românilor 3 vol. in quarto. Vol. I de pag. 762, semnatu cu numerulu Elencului 2196. Vol. II de pag. 655, semnatu în Elencu cu numerulu 2213, vol. III de 364 pag. su numerulu Elencului 2213, la olaltă 222 de cole in quarto.

II. Trei (3) volume in foliu, precum apare Cronica Românilor, în limba latină in fracto, deducându pe o margine testulu Istoriei, pe cealaltă documntele în limbele originale după cum le-au scrisu, aceste se vedu scrise ocașionalminte, cum areta papirulu deosebitu, și apoi fură constrinse și legate la olaltă opu precum se pare din scrutarea fugitivă a aceluia foarte interesantu.

S'a mai aflatu încă și Interpretarea Testamentulu Nău integru de Prepositu Capituluului V de Oradea Georgiu Farkas întrun vol. in folio."

La această misivă, care onorează în chip deosebit memoria fostulu episcop de Oradea, Iosif Popp Szilagyi, Ministerul Țării Românești răspunde la 14 aprilie 1865, prin următoarea adresă :

„Nr. 13045 anul 1865 Apr. 14

Ilustrissimului și Reverendissimului Domnului Domnu

Iosifu Popp Szilagyi, Episcopulu Oradiei mari
La Oradia mare, Ungaria

Priimindu cu onóre stimabila epistolă ce ați bine voitu a-mi adresa în questioniua opusurilor manuscrise ale nemuritorilor bărbați Șincai și Clain relative la Istoria Românilor, amu onóre a vă ruga, să bine voiți a'mi face cunoscutu, care ar fi spezele pentru editarea acelor scrieri istorice, spre a putea apoi lua dispozițiunile cuvenite.

În adestarea acestor informațiuni Ve rog Ilustrissime Părinte a priimi încredințarea înaltei mele considerațiuni și stime ⁶⁾.

Episcopul Iosif Popp văzînd că Ministerul din București se gîndește serios la înfăptuirea unei vechi dorințe a episcopiei și fiind un distins canonist, instituie o comisie specială care să se ocupe de chestiunea respectivă. Președintele comisiei fu numți canonicul episcopiei de atunci și viitor mare mitropolit al Blajului, Ioan Vancea. Discuțiile au fost lungi și laborioase, chestiunea manuscriselor respective făcînd parte din patrimoniul sacru a diecezei Oradea. Se știe că cei doi învățați „luceferi rătăcitori” au lăsat manuscrisele lor acelei Episcopii, titularul ei în vremea respectivă fiind Samuil Vulcan (oct. 1806—dec. 1839), care era și prietenul lor și cu ajutorul căruia ei sperau să-și vadă truda lor dată la lumina tiparului. Comisia care avea ca membri pe canonicii Korhany și Nistor, pe Michail Weghescő, paroh de Olasigu „carele au inventariat Biblioteca Diecesană”, și Basiliu Iustin, notar consistorial, discuta sub președenția luminatului Ioan Vancea, toate laturele acestei chestiuni în zilele de 17, 24 și 29 mai 1865, la reședința episcopală ⁷⁾.

La întrebarea Ministerului din 14 aprilie 1865, pe baza concluziilor comisiei respective, episcopul de Oradea Mare răspunde printr-o lungă scrisoare, cu largi date editoriale și cu socoteli bănești foarte judicioase, la 29 mai a același an. El este de părere că pentru Istoria Românilor, care este principalul obiectiv al Ministerului, ar trebui tipărit „în ante de tote Istoria Româniloru de la S. Clainu, Cronica Românilor în limba română de la G. Șincai și érași Cronica Românilor manuscrisulu autorului documentatu peste totu cu documintele în limbele originale, opu forte prețiosu, nu numai în antea noastră fără și la străini ne-am face cunoscuți... mai departe mai sunt doue istorici bisericești de la P. Clainu din cauză că suntu în legătură cu istoria noastră națională dar și bisericescă din timpu primari și așia aceste ancă aru fi de comandatu... ”

Acuma déca se vor tipări, respective, cele trei prime aru da 7 volume, cel mai mic de 47 côle tipărite; ar costa edarea întrégă 27,096 fl. 25 cr. austr.; érá în casulu cându s'ar tipări și cele dóue istorii, ar rezulta 9 volume și aru costa edarea întreagă 35.163 fl. 75 cr.”.

Episcopul mai da și alte amănunte, care ar justifica fără pierdere, plasarea acestui capital „în ambele casuri mai mult de câtu s-au spesit”; recomanda ca tipărirea să se facă „cu litere străbune”, nu slavone; cere

6) Același dosar, f. 22.

7) Dr. Iacob Radu, *I. c.*, pp. 101, 115—121.

adunarea fondurilor, „și atunci cu ajutorul Atotputernicului se va și începe lucrul grandios ce va eternisa gloria Înalțului Guvernu și va înălța ginta română la starea ei cuvenită”, încheie inimosul episcop la 29 mai 1865.

Dar ministrul N. Crețulescu plecase de la conducerea Ministerului, locul lui luându-l D. Canagdi, care neavînd fonduri la Ministerul său, face un referat destul de onorabil la Consiliul de Miniștri pentru găsirea lor. Iată ce spunea noul ministru :

Referat ⁸⁾

„Domnilor Miniștri

În anul expirat acest Ministeru informându-se că la Biblioteca Episcopală din Oradea Mare în Ungaria, s-ar fi aflat mai multe manuscrise ale renumiților bărbați Samuil Klein și George Șincai, de un mare interes pentru istoria noastră, s'a adresat către Em. Sa Episcopul Iosif Popp Szilagyi, cerînd știința anume despre acele documente. Eminența sa episcopul Ministeriului, a trimis lista de acele documente și tot o dată a arătat că ele, atît din cauză că sunt multe și voluminoase, cât și spre evitarea verii cărei împregiurări de pierdere, nu pot fi estrădate de acolo, rămînînd numai a fi tipărite acolo pe spesele Guvernului Român, îngrijînd Em. Sa pentru esacta lor reproducere.

La acesta predecesoriul meu D. G. Vernescu prin adresa No. 13.045 din 14 Apriliu a cerut de la Em. Sa a-i arăta care ar fi spesele pentru editarea acelor scrieri istorice, la care se primi răspunsul Em. Séle Părintelui Episcop prin care arată că spesele pentru tipărirea documintelor istoricilor Klein și Șincai se urcă la suma de 35,163 florini.

În fația lipsi de fonduri necesare pentru asemenea cheltuieli și avînd în vedere cît de mare interes ar fi pentru istoria națională a poseda asemenea documente, subsemnatul am onóre a supune la aprecierea Domniilor Vóstre această cestiune spre a decide cele ce veți bine-voi.

Ministrul Justiției, Cultelor și Instrucțiunei publice

D. Cariagdi

nr. 26977, 1865 August 14."

Consiliul de Miniștri după ce ia cunoștință de referatul ministrului Cariagdi, care este destul de explicit, pronunța următoarea rezoluție :

8) Același dosar, f. 29.

„La Dosariu ne fiindu de o cam dată fonduri disponibile”⁹⁾.

Era o formulă ușor de găsit, dacă nu era în suflete căldura pe care o arătase inițiatorii înțelegători ai acestui gând, N. Crețulescu. Și astfel doi ani s-au scurs, în discuții interesante, fără îndoială, dar netransformate în fapte. A fost așa dar o încercare „lăudabilă” în tot cazul, și de aceea am înfățișat-o aici, mai ales că era necunoscută.

Și acum, o ultimă întrebare legitimă: unde se găsesc azi aceste relicve mult prețioase ale deșteptării conștiinței naționale române? Bibliotecarii și bibliografii de profesie vor fi cunoscând acest mister, lucru ce nouă, ne scapă deocamdată.

9) Prin aceasta se dă răspuns și întrebării puse de dr. Iacob Radu, în *Doi lueferi rătăcitori*, p. 33.

ANIVERSAREA REÎNTREGIRII BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Banat înfăptuită la 21 octombrie 1948 n-a fost decît confirmarea comunității și unității credinței strămoșești, care s-a păstrat întreagă și nestricată de-a lungul celor două sute cincizeci de ani (1698—1948) de sfîșiere confesională a ortodocșilor români de dincoace de Carpați. Așa-zisa „unire” cu Roma n-a reușit să împartă în două sufletul și năzuințele credincioșilor ortodocși români. „Legea” din străbuni, dreapta credință a moșilor și strămoșilor, a stat „pe loc”, nu s-a schimbat sub presiunea celor ce ținteau să ne dezbine.

Situația aceasta se cerea consfințită printr-un act care să anuleze pe cel din 1698—1700. Acesta e sensul evenimentului pe care an de an îl comemorăm la 21 octombrie, fericiți de a ne ști acum una în aceeași Biserică care este a noastră, precum una sîntem în aceeași patrie, strîns uniți în jurul ocîrmuitorilor Statului și solidari cu tot ce se înfăptuiește spre mai binele poporului, precum una sîntem în pîrtășia pe care o avem, în familia popoarelor lumii, la toate strădaniile ce se depun pentru apărarea păcii, pentru unitatea omenirii, pentru înfrățire și colaborare între oameni și popoare.

A 23-a aniversare a Reîntregirii Bisericii noastre s-a prăznuit sub semnul nestrămutatei hotărîri de a păstra și desăvîrși unitatea după care au însetat înaintașii. În mintea tuturor ortodocșilor români de dincoace de munți erau încă proaspete etapele călătoriei pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a săvîrșit-o între 12 și 18 august 1971 în Episcopiile Clujului și Oradiei, luminoasele povătuiri împărtășite ierarhilor, preoților și credincioșilor cu acest prilej. Pretutindeni, în toate parohiile mitropoliilor Ardealului și Banatului, s-au înălțat rugăciuni de mulțumire către bunul Dumnezeu și s-au rostit cuvîntări ocazionale. O festivitate înălțătoare s-a desfășurat la Alba Iulia în ziua de 21 octombrie 1971, în chiar locul unde înainte cu 23 de ani s-au rupt peceteile dezbinării credincioșilor noștri, la care au luat parte Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, reprezentantul Sfințului Sinod și al Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, delegați ai eparhiilor Sibiului, Clujului, Oradiei, Timișoarei și Aradului, clerici și credincioși.

În cadrul sfintei liturghii arhieresti oficiată în Catedrala „Reîntregirii” a predicat P. Cuv. Arhimandrit Emilian Bîrdaș care a evocat chipurile sfinților români Visarion, Sofronie și Oprea, precum și strădania lor

pentru păstrarea Legii noastre străbune. Sfirșindu-se dumnezeiasca slujbă, au rostit cuvântări următorii :

P. C. Părinte Traian Belășcu, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, a subliniat unele aspecte din lupta credincioșilor transilvăneni pentru unitatea noastră bisericească. „Actul istoric al refacerii unității bisericești în Transilvania, a spus P. C. Sa, poartă pecetea veșniciei, fiind definitiv și irevocabil. Aceasta este voia lui Dumnezeu, aceasta este voia clerului și credincioșilor”.

P. C. Părinte Constantin Comșulea, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, după ce a făcut o incursiune în istoria zbuciumată a poporului nostru, a arătat că în lumina acesteia „actul istoric al Reîntregirii bisericești înfăptuit la 21 octombrie 1948 la Alba Iulia, cetate a nădejilor poporului nostru, apare la a 23-a aniversare cu atît mai măreț cu cît ne dăm seama ce bine este a trăi frații împreună”. Subliniind apoi sudura desăvîrșită care s-a realizat între toți fiii Bisericii din Banat, s-a făcut interpretul simțămintelor Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, preoților și credincioșilor bănățeni, al hotărîrii lor nestrămutate de a păstra cu scumpătate unitatea de credință și bisericească.

Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului plecînd de la îndemnul Sf. Apostol Pavel din Epistola către efeseni (4, 1—6) a arătat, între altele, că aceste cuvinte sînt adresate creștinilor din toate vremurile. Ele ne cheamă deci și pe noi să împlinim legea lui Hristos care este legea dragostei, unității, smereniei și păcii. În această lege au trăit moșii și strămoșii noștri, ea le-a turnat în suflet credința, dragostea, nădejdea, smerenia, pacea și bucuria și în ea s-au simțit ei una de-a lungul veacurilor.

„Chiar dacă regi și împărați ne-au împărțit vreme de 250 ani în două Biserici, a mai spus Înalț Prea Sfinția Sa, ei n-au reușit să ne despartă de Legea noastră străbună, căci noi am rămas una în credință, în datini și în orînduirile bisericești. Și iată astăzi sărbătorim 23 ani de cînd, prin vrerea clerului și a credincioșilor, la chemarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a Sfințitului Sinod, ne-am adunat iarăși toți fiii Legii noastre strămoșești la sînul Bisericii-mame, Biserica Ortodoxă Română, și trăim împreună ca frații, mărturisim împreună aceeași credință, preamărim pe Dumnezeu în aceleași slujbe și potrivit acelorași rînduiri, ne iubim unii pe alții, împodobim sfintele lăcașuri cu picturi frumoase și împlinim porunca dragostei de Dumnezeu și a dragostei de aproapele”.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei care a adus celor prezenți binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Justinian. Apoi s-a oprit îndelung asupra originilor rupturii din 1700 și urmărilor ei precum și a importanței actului din 21 octombrie 1948 cînd „a fost proclamată solemn unitatea doar formal sfărîmată cîndva și doar formal menținută prin împilarea habsburgică asupra unui popor rob în propria-i țară”.

Referindu-se la mitropolitul Atanasie Anghel, Înalt Prea Sfinția Sa a arătat cum „neputînd sta la înălțimea răspunderii ce avea, a cedat nefiind unei nefirești stăruințe : aceea a desprinderii mlădiței de butucul ei. „Unirea” n-a voit-o în fond nici el, cum n-a voit-o mai ales clerul care l-a urmat, după cum n-au primit-o nici credincioșii neinformați la timp despre cuprinsul și rostul unei uniri „pitulate în documente secrete și în semidezvăluiri”. Așa se face că „Reîntregirea dorită unanim plutea în aer, își aștepta doar ceasul prielnic care a și venit la vremea plinirilor celor mari ale năzuințelor poporului spre dreptate socială, odată cu veacul cel nou al eliberărilor și prefacerilor sociale”.

În continuare vorbitorul a arătat că Reîntregirea bisericească „se înscrie de asemenea pe linia strădaniilor ecumeniste contemporane în scopul refacerii unității creștine”, iar la sfîrșit a mărturisit : „Ne devotăm slujirii patriei noastre libere, a descătușărilor și dreptelor orînduiri precum și Bisericii străbune, în nădejdea supremei năzuinți pămîntești și cerești : ca toți să fim una”.

După sfînta liturghie, Centrul eparhial din Sibiu a oferit în cinstea celor prezenți o agapă la care s-au rostit de asemenea mai multe cuvîntări. Au vorbit P. C. Părinți Paul Madincea — Oradea, Timotei Eftimie, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog — Arad, Augustin Stanciu, consilier la Episcopia Clujului, V. Jitaru de la parohia Ocna de Mureș, protopopiatul Aiud, prof. dr. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, Emilian Bîrdaș, conducătorul Catedralei „Reîntregirii” din Alba Iulia, Nichifor Todor, protopopul Sibiului, Nicolae Cantor, protopopul Albei Iulia, Gheorghe Bota, consilier la Arhiepiscopia Sibiului și Traian Belasçu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Sibiului.

Ultimul orator a fost Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului care după ce a arătat cît de mult au dorit credincioșii noștri transilvăneni și bănățeni să fie una în credință și să aparțină aceleiași Biserici, a spus printre altele : „Praznicul de astăzi este pentru noi și un angajament de a păși înainte spre noi realizări atît pe plan bisericesc cît și patriotic”.

Telegrame omagiale au fost expediate cu acest prilej Prea Fericitului Patriarh Justinian și Domnului prof. Dumitru Dăgaru, președintele Departamentului Cultelor.

HIROTONIA ȘI INSTALAREA PREA SFINȚITULUI ARHIEREU-VICAR EFTIMIE LUCA BÎRLĂDEANUL

Duminică, 30 ianuarie 1972, a avut loc în catedrala episcopală a Episcopiei Romanului și Hușilor, solemnitatea hirotoniei P.C. Sale Părintelui Arhimandrit Eftimie Luca, starețul Mănăstirii Sf. Ioan din Suceava, în treapta de arhieru-vicar cu denumirea Bîrlădeanul și instalarea Prea Sfinției Sale în postul de arhieru-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Prea Sfințitul arhieru-vicar Eftimie Luca Bîrlădeanul s-a născut în comuna Ceahlău, județul Neamț, la 9 noiembrie 1914, fiind coborîtor al străvechilor locuitori statorniciți la poalele uriașului masiv Ceahlău tocmai

de pe timpul cînd Herodot, părintele istoriei, îl denumise „muntele de aramă”, în acele incintătoare locuri cîntate de păstorii anonimi făuritori ai Mioriței, unde Sadoveanu și-a pus în scenă Baltagul și pe care Calistrat Hogaș le-a zugrăvit în fresce nemuritoare.

Credem că acolo era cu gîndul Prea Sfinția Sa, cînd în ședința Sfințului Sinod, după alegere, spunea : „Sînt fiu al comunei Ceahlău, județul Neamț, unde credința părinților mei mi-a îndrumat primii pași pe calea dragostei de Dumnezeu și de aproapele. Aici am cunoscut munca cinstită a fiilor vrednicului nostru popor și am fost pătruns și de chemarea ca în viața mea să-i slujesc Domnului, încă din frageda vîrstă de 15 ani, fiind închinoviat la mănăstirea Slatina”.

În anul 1930, intră ca frate în mănăstirea Slatina, unde în scurt timp prin hărnicie, pricepere și ascultare urcă treptele monahale și o dată cu haina îmbracă și altruismul, modestia și omenia creștină.

În 1941 absolvă seminarul monahal și apoi urmează cursurile Institutului teologic universitar pe care le isprăvește în 1949.

La 1 aprilie același an este numit stareț la mănăstirea Bistrița, în acel timp muncitorii, în plin avînt, îmblînzeau furia Toanțelor, domoleau apele repezi ale Bistriței, cînd ridicau din temelii fabrica de ciment de la poalele stîncilor, cînd proiectau lacul Bicazului și urzeau celebritatea Săvineștilor. Mulți din făuritorii acestor mărețe opere, în zilele lor de odihnă vizitînd locașul, erau întîmpinați și bine primiți de stăreția mănăstirii Bistrița.

Stăreția, arhondaricul, și toate anexele locașului strălucesc, iar apa potabilă dintre stînci și prăpăstii, coboară prin conducte lungi de 600 metri.

Se începuse acolo săpături arheologice, la mormîntul ctitorilor Alexandru cel Bun și Ana doamna, încă din 1932, la împlinirea a 500 ani de la moartea domnitorului ; dar abia acum, sub privirile noului stareț, relicvele găsite sînt sortate și orînduite. S-au descoperit în mormînt bucăți din sarcofag, eșantioane din mantia domnească și alte obiecte prețioase, care au pus bază colecției muzeale, fiind rînduite cu grijă, în mobilier nou și adecvat, la vederea vizitatorilor.

Vestea despre competența starețului în conducerea obștei monahale, în gospodărirea și rezolvarea problemelor mănăstirești, ajunge și la Roman. Prea Sfințitul Episcop Teofil Herineanu, în 1951, îi oferă postul de exarh al Eparhiei Romanului și Hușilor, post menținut cu întreruperi, pînă în anul 1960, dar rămînînd statornic și la conducerea mănăstirii Bistrița. Ca exarh s-a distins prin înțelepciune și tact pastoral, sprijinind inițiativele luate de Stat pentru restaurarea de biserici. Între timp raza de supraveghere și organizare a stăreției se lărgeste și la mănăstirea Durău (pictată de Tonița), schiturile Tarcău, Bisericiani și Pîngărați. La toate ochiul și mina noului arhieru au adus îmbunătățiri materiale și spirituale. Demnă de remarcat este însă activitatea de la Pîngărați.

În anul 1966 este chemat, ca stareț la conducerea vestitei mănăstiri domnești „Sf. Ioan din Suceava”, ctitorie a lui Bogdan și Ștefăniță Vodă.

Atunci Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei luase inițiativa de a renova și a aduce îmbunătățiri tuturor monumentelor istorice din partea de sus a Moldovei. Acest proiect măreț era susținut de Departamentul Cultelor, Comisia Monumentelor Istorice și de către organele locale, ale puterii de Stat. Trebuia un însuflețitor, un gospodar priceput căruia să i se încredințeze această înaltă sarcină. Nici nu se putea altul mai potrivit și mai fericit ales ca Prea Sfințitul Arhiepiscop Eftimie Luca.

Ambianța liniștită de la mănăstirea Sf. Ioan din Suceava, îndată după venirea noului stareț, devine larg șantier. Se introduce încălzire centrală, instalându-se calorifere în toate corpurile de clădiri, se amenajează biblioteca istorică, sortindu-se valoroasele cărți, în rafturi special amenajate iar obiectele prețioase sînt rînduite în dulapuri spre a fi admirată arta, frumusețea și valoarea lor. Camerele oficiale și cele pentru vizitatori sînt dotate cu mobilier nou, modern și confortabil, cinstindu-se astfel anticipat, fluxul de vizitatori în așteptare.

Activitatea aceasta fecundă a Prea Sfinției Sale, nu s-a limitat numai la complexul mănăstirii Suceava, ci a fost extins și la ctitoriile vestite din Dragomirna, Slatina, Corovei și Sucevița.

„Am simțit că este o datorie a conștiinței mele — a spus Prea Sfinția Sa cu prilejul alegerii de arhiepiscop — ca să muncesc acolo cu toată răspunderea, cu atît mai mult cu cît Conducerea noastră de Stat dă o înaltă prețuire monumentelor de cultură ale trecutului nostru. A fost o mare fericire pentru mine să știu că fiind un smerit stareț în ascultarea mănăstirească, am avut prilejul să vorbesc atîtor turiști din țară și de peste hotare și uneori chiar și unor personalități ale vieții științifice și culturale, despre mîndria care ne umple sufletul față de trecutul glorios al poporului nostru și de realizările sale minunate de astăzi”.

Primirea caldă și apropiată, marea sentimentul de înaltă admirație, atît pentru ctitorii, meșterii și artiștii gloriosului nostru trecut, cît și pentru slujitorii Bisericii noastre.

„Ne-au vizitat acolo, spunea Prea Sfinția Sa în fața Sinodului, multe personalități bisericești, reprezentanți a diferite confesiuni de peste hotare. În contactele cu aceștia, am arătat contribuția Bisericii noastre ortodoxe la unitatea și independența poporului român și m-am simțit încălzit de mesajul Ortodoxiei noastre, atît de minunat prezentat în „Apostolatul Social” al Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor. Nu am uitat nici o clipă în tot ceea ce am lucrat pentru binele Bisericii mele, să mă consider un fiu devotat al patriei, un fiu al meleagurilor moldovenești unde m-am născut și permanent am fost atent la îndatoririle mele de cetățean, de slujitor al intereselor poporului nostru, care își desfășoară munca sa constructivă pentru viața cea nouă din Republica Socialistă România”.

Problemele gospodărești, administrative, duhovnicești, precum și îndatoririle sociale și patriotice, în special activitatea intensă în cadrul comitetelor de luptă pentru apărarea păcii, din cadrul mănăstirilor pe care le-a

condus, i-au solicitat Prea Sfinției Sale eforturi continue și susținute. În clipele de răgaz a găsit timp și pentru problemele culturale. Astfel Prea Sfinția Sa este semnatarul unui valoros articol publicat în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei” intitulat : „Dispozițiuni voivodale cu privire la folosirea fintinilor de la vechea Mitropolie Suceava, după Indexul Zolkiewiensis”. Baza acestui articol este un însemnat document, în limba germană, care datează din 3 ianuarie 1783. Articolul scoate în evidență dispozițiile date de domnitorii „Vasile Lupu și Ioan Vodă Vasile” de a se repara fintina din incinta mănăstirii Suceava construită de Bogdan cel Orb. De asemenea valoroasă este mențiunea asupra donației făcute de Ioan Moise Movilă, în 1634 „prin dăruirea unui feredeu cu fintină și cu tot venitul lui”. În articol se generalizează importanța acelor fintini „care foloseau la desfășurarea ritualului sărbătoresc de la Bobotează la care participau voievozii țării cu familiile și mare alai domnesc, când gloatele și credincioșii umpleau curțile”.

Impresie puternică a făcut în rindurile preoțimei și lucrarea Prea Sfinției sale : „Importanța monumentelor de artă bisericească și grija pentru păstrarea lor. Îndatoririle preoțimei”, prezentată la conferințele preoțești de orientare.

Valoroasă este atit documentația bogată și argumentația temeinică și variată, cit și îndeminarea autorului de a aborda tema monumentului istoric, domnesc, de la Bistrița. Așa în finalul lucrării sint citate impresiile unor personalități de seamă și din străinătate, precum și ale unor grupuri școlare, muncitori din uzine, colectiviști, profesori, studenți și militari, însemnări lăsate în condica de impresii și sugestii ale mănăstirii Bistrița.

Rezultă după materialul documentar că Prea Sfințitul Arhiepiscop Eftimie Luca a lucrat într-o întreagă gamă de domenii pe cit de variat, pe atît de profund. Această rîvnă laborioasă și rodnică n-a rămas neobservată de forurile înalte bisericești. Ca urmare a aprecierii Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin Moisescu și la recomandarea Prea Sfințitului Episcop Partenie Ciopron, Sfîntul Sinod a ales pe Prea Sfinția Sa în postul înalt de arhiepiscop-vicar la Episcopia Romanului și Hușilor. Conducerea superioară a Statului a întărit acest vot emîtînd legiuitul decret. Toate formalitățile fiind îndeplinite s-a procedat la instalarea noului arhiepiscop-vicar. Hirotonirea și solemnitatea instalării s-au desfășurat la Roman duminică 30 ianuarie 1972.

Slujba a fost oficiată de un sobor arhieresc condus de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moisescu ajutat de Prea Sfințitul Episcop Partenie Ciopron, Prea Sfințitul Vicar Irineu Suceveanu, P. C. Părinte Vicar Nicolae Toderici, P. C. Arhim. Dionisie Velea și P. C. Arhim. Adrian Hrițcu, P. C. Părinte Platon Constantin și diaconii Partene Apetrei, Benedict Pavel și Ilie Murărașu. Răspunsurile la sf. liturghie au fost date de corul catedralei, dirijat de P. C. Diacon Dumitru Teofănescu.

A fost prezent la solemnitate Dl. Gheorghe Nenciu, Vicepreședinte al Departamentului Cultelor. A participat și Dl. Petru Enache, prim-vicepreședinte al Consiliului popular municipal Roman.

Au mai fost prezenți preoți, protopopi, arhimandriți și stareți, prostoși și starețe atît din eparhie cît și invitați. Au mai participat clerici și credincioși.

După actul hirotoniei și terminarea sf. liturghii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin în fața ușilor împărătești, înconjurat de întregul sobor, a înmînat Prea Sfințitului Arhiepiscop-Vicar Eftimie Birlădeanu, cirja și mantia arhiepiscopală, apoi a rostit o emoționantă predică, ilustrînd mărețul act al hirotoniei unui arhiepiscop, solemnitate unică pentru generația noastră oficiară în catedrala episcopală din Roman.

Răspunzînd, noul arhiepiscop a mulțumit pentru promovarea sa și a făgăduit să-și pună toate puterile în slujba Bisericii și a patriei.

Terminîndu-se serviciul religios, la reședința episcopală a fost oferită o agapă în cursul căreia au rostit cuvîntări P. C. Părinte Nicolae Toderici, vicar eparhial, P. C. Protopop Vichentie Mocanu și P. C. Arhim. Dionisie Velea, starețul mănăstirii Bistrița.

Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, luînd cuvîntul a arătat că prin calitățile și meritele dovedite, noul arhiepiscop va continua frumosoasele tradiții ale episcopilor merituosi din Moldova. „Cei mai buni vlădici moldoveni au fost cei care s-au identificat cu năzuințele poporului. Prea Sfințitul Arhiepiscop Eftimie, va lucra între credincioșii care trăiesc și aspiră pentru idealurile Statului socialist, multilateral dezvoltat. Statul nostru în plină înflorire și dezvoltare, se bucură peste granițe de mare prestigiu și direcționează idealurile lumii spre țelul păcii, respectării independenței, într-ajutorarea și colaborarea între toate popoarele lumii”.

Vorbitorul și-a exprimat convingerea că alături de Prea Sfințitul Episcop Partenie, Prea Sfințitul Eftimie va îndruma credincioșii eparhiei. S-a referit apoi la exemplul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin care în timpul celor 15 ani de arhipăstorie în fruntea Mitropoliei din Iași, s-a dovedit un ierarh înțelept și devotat.

În continuare, a adus felicitări și încredințări de respect și prețuire pentru realizările obținute în rîndul clerului și credincioșilor. Relevă că Înalt Prea Sfinția Sa a îndrumat pe noul arhiepiscop spre idealurile nobile ale păcii și ajutorării aproapelui.

Departamentul Cultelor apreciază meritele și activitatea Prea Sfințitului Eftimie. Îndemnurile Înalt Prea Sfințitului Iustin, gîndul bun al Prea Sfințitului Episcop Partenie și devotamentul clerului, vor face să sporească zelul de a fi un arhiepiscop sincer în realizarea marilor năzuințe ale poporului nostru.

Încheind, Dl. Gheorghe Nenciu urează Prea Sfințitului Eftimie să pună în valoare calitățile de arhiepiscop, om și patriot și să lucreze cu spor în scopul înfloririi Patriei noastre.

În cuvîntul de răspuns Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Eftimie Birlădeanu a arătat că după o activitate de 23 ani de stareție la Bistrița și Suceava, în urma propunerii Prea Sfințitului Episcop Partenie a fost hirotonit în postul înalt de arhiepiscop-vicar. Intrat în rîndurile ierarhilor, a simțit puterea rugăciunii, știind că orice arhiepiscop este luat dintre oameni

și rinduit în slujba oamenilor și de aceea se angajează să lucreze devotat în sinul Bisericii Ortodoxe și că va sluji cu devotament inițiativele pentru promovarea omului și va activa pentru idealul nobil al păcii între popoare.

În aceste năzuințe trebuie actualizate adevărurile evanghelice. A propovădui pacea, fraternitatea și înțelegerea între popoare sînt principiile de bază ale Evangheliei în năzuința omului spre fericire și prosperitate pe pămînt.

A lupta pentru independență, neamestec în treburile altor state, ajutor și avantaj reciproc, sînt principii înalte și valabile întregii omeniri, promovate de Statul nostru.

A mulțumit apoi Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Iustin care i-a fost profesor și care i-a arătat atenție și dragoste părintească oricînd, ca și acum la actul hirotoniei. La fel a mulțumit pentru dragostea cu care a fost înconjurat de Prea Sfințitul Episcop Partenie și de colaboratorii Prea Sfinției Sale.

Adresîndu-se D-lui Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului Cultelor l-a încredințat că s-a simțit mult încurajat de aprecierile făcute asupra persoanei sale și l-a rugat să transmită D-lui prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, și colaboratorilor săi, cele mai vii mulțumiri.

La sfîrșit vorbitorul a invocat cerul ca să-i lumineze mintea, să-i mărească puterea, pentru ca în activitatea nouă arhierească să se facă folositor atît Bisericii cît și patriei, Republica Socialistă România.

Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moiseccu a încheiat seria cuvîntărilor spunînd: „După ospățul duhovnicesc cu care ne-am delectat în biserică azi dimineață, ne găsim acum la agapa frățească. Aveau obicei vechii creștini să se întîlnească la asemenea agape care erau un simbol a Sf. Împărtășanii, erau o prelungire a vieții spirituale. Este semnul prin care arătau vechii creștini cum sînt legate cele cerești de cele pămîntești”.

„Biserica Ortodoxă Română merge azi pe cale bună slujind lui Dumnezeu și poporului. În modestia ei a înțeles năzuințele și preocupările actuale ale credincioșilor.

„Dumnezeu este al nostru, iar noi sîntem făpturi ale Lui. Nu se poate vorbi de aproapele, fără a vorbi de Dumnezeu. Hristos a venit pentru a redumnezei pe om.

„În etapa actuală Biserica își justifică existența și prin înfăptuirea binelui obștei și înflorirea patriei. Evanghelia vorbește despre dăruirea omului pentru binele aproapelui”. Cel ce caută să-și mîntuiască sufletul său și-l va pierde, iar cel ce-și va pierde sufletul său pentru Mine, îl va dobîndi”. Deci o dăruire a omului pentru om. Tendințele egoiste aduc pierderea sufletului, iar ajutorarea aproapelui aduce mîntuirea. Să reflectăm și să sprijinim viața nouă care se înfăptuiește în țara noastră. Să nu rămînem în urmă cu cele vechi ci să iuțim pasul deodată cu mersul impetuos al Statului nostru”.

Adresîndu-se apoi Prea Sfințitului Episcop Partenie Ciopron, i-a adus călduroase felicitări pentru împlinirea a zece ani de arhipăstorire rodnică

în fruntea Eparhiei Romanului și Hușilor, pentru întreaga și lunga activitate arhierească a Prea Sfinției Sale. A recomandat ca bun colaborator pe Prea Sfințitul Arhiereu-Vicar Eftimie Birlădeanu și a sfătuit pe noul ierarh să fie ascultător și bun orînduitor în treburile eparhiale. În încheiere a adus călduroase mulțumiri Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat, Domnului Vicepreședinte Emil Bodnăraș, Domnului profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, Domnului Vicepreședinte Gheorghe Nenciu, P. C. Părinți protopopi, P. C. Părinți Stareți și Starețe și tuturor mesenilor.

Prof. Constantin Chiriac.

NOUL PATRIARH AL BISERICII COPTE

La 31 octombrie 1971 a fost ales la Cairo noul patriarh al Bisericii copte în persoana Prea Sfințitului Episcop Amba Chenuda. Corpul electoral format din 700 membri, clerici și laici, printre care și 40 reprezentanți ai Bisericii din Etiopia, au ales trei din cei cinci candidați. Apoi s-a procedat la tragere la sorți în cadrul unui serviciu religios solemn.

Intronizarea celui de-al 117-lea patriarh al Bisericii copte a avut loc duminică 14 noiembrie cînd s-au organizat impunătoare festivități, la care au luat parte mulți ierarhi și conducători de Biserici. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Fericitul Patriarh Justinian însoțit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanu, Vicar patriarhal și de P. C. Părinte dr. Olimp Căciulă.

ÎNCEPEREA DIALOGULUI OFICIAL ÎNTRE BISERICILE ORTODOXE ȘI BISERICILE ORIENTALE VECHE

Comisia teologică interortodoxă pentru pregătirea dialogului cu Bisericile vechi orientale (necalcedoniene) întrunită pentru prima dată la Addis-Abeba (Etiopia) între 18—28 august 1971 și-a încheiat lucrările adoptînd hotărîrea de a recomanda Bisericilor Ortodoxe să înceapă acest dialog „oficial”, perioada preparatoare considerîndu-se a fi de acum depășită.

Au participat delegați ai tuturor Bisericilor Ortodoxe. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Sfințitul dr. Antim Nica, Episcop-vicar patriarhal și de P. C. Părinte dr. Dumitru Stăniloae, profesor la Institutul teologic universitar din București.

Comunicatul publicat spune printre altele : „Comisia noastră a salutat cu bucurie și dragoste pe partenerii în dialog, venerabilele Biserici vechi orientale, care dintotdeauna au fost și rămîn atît de aproape de noi. Pe de altă parte convocarea Comisiei noastre în Etiopia constituie o indi-

cație a interesului particular pe care Bisericele noastre îl poartă acestor Biserici orientale surori, procurînd în același timp membrilor Comisiei noastre posibilitatea de a constata, o dată mai mult, legăturile istorice care există între noi... Împlinindu-și sarcina, Comisia noastră dorește să-și exprime convingerea profundă că punctele de contact între noi sînt numeroase asupra învățăturii privind tradiția, cultul, viața spirituală, succesiunea apostolică, tainele, pietatea, nădejdea comună în Domnul așteptat, asceza monastică, venerarea sfinților, a moaștelor lor și a icoanelor, ca de altfel și respectarea a numeroase obiceiuri și tradiții identice. Toate acestea aparțin unei moșteniri comune, unui tezaur prețios al Bisericilor noastre de-o parte și de alta. De multă vreme Bisericele noastre au recunoscut nevoia dialogului cu aceste Biserici orientale surori. După o cercetare amănunțită a problemei, Comisia noastră apreciază că a sosit timpul să începem acest dialog întrucît a fost pregătit îndeajuns prin studii și discuții teologice prealabile, ca și prin vizite și alte contacte oficiale între conducători și reprezentanți ai Bisericilor. Se știe că deja în 1965 conducătorii Bisericilor orientale vechi întruniți la Addis Abeba au exprimat opinii foarte pozitive în această privință. Socotind suficientă pregătirea dialogului efectuată pînă acum, Comisia noastră a indicat Bisericilor ortodoxe că ele trebuie să recomande Bisericilor orientale vechi constituirea unei Comisii teologice analoge; astfel cele două Comisii își vor putea asuma împreună sarcina acestui dialog. În fine Comisia noastră s-a ocupat și cu diversele aspecte ale dialogului ca spre pildă temele de discutat, procedura de urmat etc., dar asupra acestor puncte tot ce este necesar va fi comunicat îndată ce deciziile adoptate de Comisia noastră vor fi ratificate de Bisericele noastre și după ce, prin intermediul Comisiei teologice corespondente, se va ajunge la un acord asupra tuturor acestor puncte..."

EPISCOPII ROMANO-CATOLICI ÎNTRUNIȚI PENTRU A TREIA OARĂ ÎN SINOD

Între 30 septembrie și 6 noiembrie 1971 s-au desfășurat la Roma lucrările celui de-al treilea sinod al episcopilor romano-catolici. Celelalte s-au ținut în 1967 și 1969 și s-au ocupat, cel dintîi cu reforma dreptului canonic, opinii neconforme învățăturii romano-catolice, seminariile, căsătoriile mixte și liturghia, iar cel de-al doilea cu colegialitatea, relațiile conferințelor episcopale cu Vaticanul și relațiile conferințelor episcopale între ele.

De astă dată au fost înscrise pe ordinea de zi doar două teme: preoția și dreptatea în lume. În subsidiar s-a prevăzut a se discuta și despre așa zisa „lege fundamentală” redactată la cererea Papei Paul al VI-lea.

Au participat cîte un delegat al tuturor conferințelor episcopale. Biserica Romano-Catolică din țara noastră a fost reprezentată de Excelența Sa Episcopul Marthon Aron de Alba Iulia.

Programul a constat din obișnuitele cuvîntări de început și sfîrșit ale papei, ședințe plenare și în grupe lingvistice, precedate de referate,

votarea unor documente finale, servicii religioase. Dezbaterile au fost lungi și nu o dată dificile, exprimându-se opinii din cele mai contradictorii. Luările de cuvânt privitoare la preoție au atins cu insistență celibatul preoților, pe care mulți l-au combătut, și admiterea la hirotonie a celor căsătoriți. Intervențiile la dreptatea în lume au scos în evidență atât unele rămăneri în urmă ale Bisericii Romano-Catolice față de exigențele contemporaneității, cât și tendința ierarhiei catolice din multe părți ale globului, presată de evoluția socială extrem de rapidă care se înregistrează pretutindeni, de a sparge tiparele vechi, de a înlătura structurile care nu mai corespund epocii actuale. S-a remarcat vivacitatea discuțiilor asupra temei a doua, ceea ce prevăzându-se de la început, a determinat pe mulți episcopi să ceară a i se acorda prioritate, lucru neacceptat însă.

Oratorii au acordat importanță intervențiilor lor, deși nu era de prevăzut să se poată aduce hotărâri înnoitoare, dat fiind faptul că, atât într-o problemă cât și în alta, papa își spusese anterior cuvântul publicând două documente referitoare la preoție — în care se declara potrivit abolirii obligativității celibatului — și la problemele sociale actuale (e vorba de cunoscutele scrisori adresate cardinalilor Villot și Roy).

Votarea efectuată în legătură cu temele înscrise pe ordinea de zi a demonstrat, pe de o parte influența ce-o dețin încă elementele conservatoare, iar pe de altă parte dezinteresul și nemulțumirea celorlalți. Nouăsprezece puncte au fost supuse scrutinului privind preoția. Dintre acestea punctul referitor la obligativitatea celibatului a înregistrat 168 voturi pentru, 10 contra, 21 „juxta modum” (adică voturi pozitive cu cererea de a se introduce amendamente) și 2 abțineri. Punctul referitor la neadmiterea celor căsătoriți la hirotonie n-a întrunit decât 95 voturi pentru, 91 pentru „juxta modum” și 66 abțineri. Reluată votarea asupra unei noi formulări, acest punct a fost defalcat: respingerea de principiu a hirotoniei celor căsătoriți a adus la urnă 199 participanți, dintre care doar 107 au votat pentru; lăsarea la latitudinea papei de a aproba hirotonirea celor căsătoriți în cazul că sînt viști și au dovedit calități deosebite a înregistrat numai 87 voturi.

Votarea asupra problemelor sociale s-a însuflețit puțin pînă cînd a fost supusă și ea scrutinului, o serie de amendamente neîntrunind însă majoritatea de 2/3.

Cu privire la adoptarea în principiu a unei „legi fundamentale”, din 1313 episcopi consultați, 593 au votat pentru, 251 contra iar 462 „juxta modum”. Textul însuși a obținut 61 voturi pentru, 422 contra și 798 „juxta modum”.

Nemulțumirea multor sinodali a fost potențată de faptul că la sfîrșitul lucrărilor s-a anunțat că documentele adoptate nu vor fi date publicității decât dacă papa va socoti util. În plus, alegîndu-se din nou secretariatul general al sinodului, au fost eliminate elementele „deschise” spre a fi înlocuite cu „conservatori” în frunte cu cardinalul Hoeffner de Köln (R.F. a Germaniei), considerat un fidel urmaș al cardinalului Ottaviani de tristă amintire.

Așa prezentându-se situația pot fi înțelese multe declarații negative ale unor numeroși sinodali, dintre care vom cita pe episcopul Matarin de Grenoble (Franța): „Trăim într-o lume nouă și desfășurarea sinodului se aseamănă cu o mașină care circulă în ceață; piciorul stă mai mult pe frână decât pe accelerator.” La rîndul său arhiepiscopul melchit de Baalbec (Liban), Elias Zoghby, contestînd caracterul de „sinod” al întrunirii episcopilor romano-catolici, a scris într-un articol intitulat „De ce acest eșec?” (în ziarul *Le Monde*, nr. 8348 din 16 noiembrie 1971, p. 12): „... Un sinod a fost totdeauna în Biserică o adunare responsabilă, bucurîndu-se de puteri reale, și pluralistă. De aceea, pentru a păstra sinoadelor semnificația lor proprie și tradițională, totdeauna menținută mai ales în Bisericile Ortodoxe, sugerăm ca această adunare a episcopilor romano-catolici care se ține periodic la Roma, în așteptarea momentului cînd se va trece efectiv la stadiul de colegialitate episcopală și de pluralitate a disciplinelor în unitatea credinței, să fie numită mai degrabă congres al episcopilor, reunire sau întîlnire. Nimeni nu-i va putea reproșa atunci că nu este un sinod adevărat”.

PROIECT DE ÎNȚELEGERE ÎNTRE BISERICILE PROTESTANTE EUROPENE

Bisericile europene ieșite din Reformă au adoptat, cu prilejul unei întruniri ce a avut loc la Leuvenberg (Elveția) între 19 și 24 septembrie 1971, proiectul unei formule de înțelegere (concordia) care vizează instaurarea între ele a comuniunii bisericești. Acest proiect implicînd intercomuniunea, mărturia și serviciul urmează să fie supus aprobării Bisericilor luterane și reformate din Europa, Bisericilor protestante care s-au născut din ele și Bisericilor de dinaintea Reformei care le sînt apropiate.

La întrunirea organizată sub auspiciile Federației Luterane Mondiale, Alianței Reformate Mondiale și Secretariatului Credință și Constituție din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor au participat 44 delegați reprezentînd 60 Biserici europene.

Așa cum s-a precizat nu este vorba de un „acord” formal sau de un document definitiv de unire a Bisericilor în cauză. După ce ele își vor face cunoscut reacțiile, se va întocmi un nou document final care de asemenea le va fi supus aprobării. Procedura fiind încheiată, va fi convocată o Adunare europeană în scopul redactării documentului executoriu.

Formula de înțelegere arată că, „ținînd seama de rezultatul convorbirilor teologice anterioare, Bisericile recunosc a avea o înțelegere comună a Evangheliei care le angajează spre comuniunea eclesială”. Evocînd cele patru veacuri de dezbinare dar și de istorie comună, textul opiniază că mărturisirile de credință, „întrucît mărturisesc Evanghelia ca fiind Cuvîntul viu al lui Dumnezeu în Iisus Hristos, nu interzic să se dea acestei Evanghelii o mărturie autoritativă, dimpotrivă ele deschid calea unei asemenea posibilități și cer să se angajeze în această direcție cu libertate de credință”.

Proiectul explică consensul realizat și schițează, în prima sa parte, schimbările intervenite în sinul Bisericilor după veacul al XVI-lea.

„Înțelegerea comună a Evangheliei” face obiectul părții secunde, cu referire specială la justificarea prin credință și la acordul constatat asupra propovăduirii, botezului și Sfintei Cine.

Partea treia amintește de „condamnările reciproce” din veacul al XVI-lea, atestind că de atunci teologia luterană și reformată s-au aprofundat și că dezbinările de odinioară au devenit fără obiect.

În fine se adresează invitația ca Bisericile vizate să subscrie documentul și să proclame comuniunea lor eclesială „ca un angajament la comuniune în ce privește mărturia și serviciul”. Documentul subliniază necesitatea ca Bisericile să-și continue strădaniile spre o aceeași înțelegere a Evangheliei.

Proiectul nu anticipă asupra reglementării structurilor organice, ci lasă Bisericii libertatea de a hotări asupra unor fuziuni de ordin juridic dacă împrejurările vor cere-o. De aceea, potrivit comentatorilor, acordul nu vizează formarea unui „bloc” luteran-reformat și nici suprimarea identității proprii felurilor confesiuni ci dimpotrivă, îngăduie aprofundarea ecumenismului prin eliminarea piedicilor tradiționale în schimbul unei acțiuni comune și prin examinarea problemei Reformei în lumina situațiilor actuale.

CONGRES DE PATROLOGIE

Între 6 și 10 septembrie 1971 s-au desfășurat la Oxford (Anglia) lucrările celui de-al VI-lea Congres Internațional de Studii patristice. Atari Congrese se organizează din patru în patru ani potrivit statutului ce le-a fost dat în 1951 de F. L. Cross, profesor de teologie patristică la Oxford până în 1969 când a decedat.

Aceste Congrese nu reprezintă doar întrunirea unor specialiști de renume ci și — urmînd dorinței fondatorului care „era entuziasmat pentru doctrina patristică și tradiția Bisericii una și nedespărțită” — un puternic curent patristic avînd drept cuvînt de ordine „întoarcerea la Părinți” (Back to the Fathers) ca principiu de bază pentru reînnoirea Bisericii. Prof. Cross era „convins că acest cuvînt de ordine constituie mijlocul cel mai sigur și practic de regăsire a unității în Biserică”.

ÎN APĂRAREA TEOLOGULUI H. KÜNG

Congregația pentru credință a Vaticanului a supus unei anchete cărțile „Biserica” (1967) și „Infaibil? O interpelare” (1970) scrise de profesorul romano-catolic Hans Küng din Elveția. Procedul acesta, amintind inchiziția de altă dată, a stîrnit numeroase reacții negative. Printre altele 290 preoți romano-catolici și pastori protestanți din întreaga lume au semnat o declarație prin care își manifestă solidaritatea cu teologul anchetat. Semnatarii apreciază că metodele de investigație utilizate „contrazic radical spiritul învățăturii lui Hristos”. Ei susțin totodată cererea lui H. Küng de a avea acces necondiționat și nelimitat la dosarul întocmit de

Congregația pentru credință astfel încît să poată răspunde în deplină cunoștință de cauză învinuirilor îndreptate contra scrierilor sale.

Printre semnatori se găsesc următorii: Eberhard Bethge, Herbert Braun, Helmut Gollwitzer, Ernst Kasemann, Hans Kallenbach, Heinz Kloppenburg, Wilhelm Niesel, Wolfhart Pannenberg, Ludwig Raiser, Do-rothee Sölle, H. E. Todt, Heinz-Dietrich Wendland, Gunter Jacob (Republi-ca Federală a Germaniei), Markus Barth, Robert McAfee Brown, Franklin Littell, Michael Novak, Allen O. Miller, Schubert M. Ogden, Edward S. Skillin, Leonard Swidler (S.U.A.), Nikos Nissiotis, Heinrich Ott, Eduard Thurneysen (Elveția), A. J. Bronkhorst (Olanda), E. A. Payne, I. K. S. Reid (Anglia), Wilhelm Dantine (Australia), Kristen E. Skydsgaard (Dane-marca) etc.

BEATIFICAREA UNUI PREOT POLONEZ VICTIMĂ A TEROAREI NAZISTE

În Polonia ca și în alte țări, printre victimele teroarei naziste s-au aflat clerici aparținînd tuturor confesiunilor. Unul dintre ei, preotul franciscan Maximilian Kolbe, s-a împărtășit recent de o atenție specială fiind beatificat în cursul ceremoniei care a avut loc duminică 17 octombrie 1971 la Roma, în prezența Papei Paul al VI-lea. Motivul acestei beatificări, sta-diu preliminar al canonizării propriu-zise, îl constituie împrejurările care au dus la moartea sa.

După invadarea Poloniei, preotul Kolbe a fost arestat de către Gestapo împreună cu alți confrăți. Avînd în vedere originea numelui său, i s-a propus să adopte naționalitatea germană. „Chiar dacă descind din neamul opresorilor, a răspuns el cu fermitate, e un temei suficient pentru a voi să aparțin neamului celor oprimați”. Pus în libertate la 8 decembrie 1939, este arestat din nou la 17 februarie 1941. Pînă la 28 mai a fost ținut într-o închisoare din Varșovia, apoi a fost dus, împreună cu alți peste o mie de deținuți, în lagărul de la Auschwitz și repartizat la blocul 14 rezervat condamnaților la munci forțate. Aici a fost supus torturilor și sarcinilor celor mai ingrate, mai ales transportării cadavrelor la crematorii.

La începutul lui august 1941, în urma evadării unora din prizonieri, comandantul lagărului ordonă executarea a zece inși. Printre aceștia se afla și partizanul Franciszek Gajowniczek. Scos din rînd acesta strigă: „Ce se va întîmpla cu soția și copiii mei?” Atunci preotul Kolbe ieși în față și declară comandantului: „Doresc să mor în locul acestui om”. „De-ce?” întrebă SS-istul. „Pentru că sînt bătrîn (avea numai 47 ani) și bolnav, nu mai sînt de nici un folos, în timp ce el este în putere și mai poate încă munci”. Stupefiat, ofițerul îl întrebă pe Kolbe cine este „Sînt preot”, răs-punse el.

Astfel fu trimis împreună cu ceilalți nouă într-o celulă închisă erme-tic. Agonia îi dură aproape trei săptămîni, timp în care au decedat rînd pe rînd, de inaniție, toți condamnații. La 14 august, aflat la capătul pute-rilor, muri și el injectîndu-i-se fenol. Ceilalți prizonieri i-au pregătit un sicriu dar n-a putut fi îngropat căci porunca dată prevedea incinerarea.

Tăria sa de caracter, martiriul liber consimțit pentru salvarea semenului, au stat la baza actului de beatificare care dorea să omagieze nu numai sacrificiul personal, ci în același timp comportarea tuturor acelora care s-au împotrivit nazismului.

APEL ÎN FAVOAREA VIETNAMULUI

Pastorul dr. Eugene C. Blake, secretarul general al Consiliului Ecu-menic al Bisericilor, a lansat la începutul lunii octombrie 1971 un apel adresat tuturor combatanților din Indochina pentru încetarea imediată a războiului. Așa cum precizează comunicatul apărut la 10 octombrie în „International Herald-Tribune”, emanînd de la „International Committee of Conscience” care își are sediul în Olanda, respectivul apel cere încetarea ostilităților nu numai pentru vietnamezi, laotieni și cambodgieni, ci pentru binele întregii umanități.

Apelul a mai fost semnat de pastorul Martin Niemöller (Republica Federală a Germaniei), pastorul Emilio Castro (Uruguay) și arhiepiscopul Helder Camara (Brazilia).

TEZAUURUL DE LA LUXOR

În 1946, aproape de Luxor, țărani au descoperit îngropate în vase de pămînt 13 volume de papirus legate în piele. Dintrodată, specialiștii s-au trezit în fața celor mai vechi manuscrise cunoscute din Orientul Apropiat; ele datează din secolele III—IV d.Hr. După studierea textelor s-a ajuns la concluzia că aparțineau gnosticilor — sectă mistică existentă în orient la începutul erei noastre. Din cele 13 volume doar 6 sînt conservate, restul urmează să fie supuse fragmentar cercetării experților. Peste 500 de texte din manuscrise sînt redactate în limba coptă, total necunoscută pînă în prezent. U.N.E.S.C.O. a reunit un grup de specialiști care pregătesc pentru tipar ediții facsimile, urmînd ca după doi ani să apară ediții în limba franceză și engleză.

DESCOPERIREA UNOR BASILICI CREȘTINE DE LA HISTRIA ȘI CALLATIS

Cercetările arheologice întreprinse pe întreg cuprinsul patriei noastre, aduc dovezi importante despre vechimea, continuitatea neîntreruptă și credința religioasă a strămoșilor noștri daco-romani în epoca de plămădire și naștere a poporului român. Pămîntul strămoșesc dă la lumină mărturie, din primul mileniu, mai de preț și mai eclatante asupra acestui adevăr istoric decît acelea pe care le-ar fi putut oferi documentele scrise din acel timp.

Academicianul Em. Condurachi, ne relatează în „Pontica”, vol. 4, pe anul 1971, despre descoperirea unor basilici creștine din secolul V—VI la Histria și Callatis. Descoperirile se adaugă altora mai vechi, făcute pînă în prezent, și completează dovezile despre viața creștină a strămoșilor noștri.

În palatele de la Histria și Callatis s-au descoperit camere de cult a căror înfățișare și amplasament a îndemnat pe cercetătorul român să le considere drept palate episcopale.

„Este adevărat, afirmă Em. Condurachi, că în Dobrogea, de multă vreme, a existat o singură reședință episcopală, cea de la Tomis. După ultimele cercetări rezultă că și în alte localități dobrogene existau reședințe episcopale, subordonate probabil episcopului de la Tomis, considerat ca episcopus metropolitanus. Orașe ca Histria, Callatis, Tropaeum Traiani, Axiopolis, Troesmis, Capidava, Dinogetia, Ibida, Argamum, deși inegale ca întindere, permit această interpretare” (pp. 181—182).

„La Callatis a fost descoperit și studiat un palat de încă și mai mari proporții, prevăzut cu o sală de cult relativ amplă, dovedind frecvența acestui gen de locuință pe care o putem numi patriciană. Aci, în complexul arheologic, s-a aflat în partea de apus o sală de tip basilical. Cercetările acestui complex au început în anul 1916. Dar, pe baza ultimelor cercetări, arheologul Dinu Theodorescu a afirmat și a documentat că ne aflăm în fața unei biserici creștine de tip basilical”. Deși nu este orientată cu altarul spre răsărit, deoarece trebuia să se țină seama de construcția întregului ansamblu al clădirii, totuși ea este indubitabil o basilică creștină.

Existența unor asemenea capele în palatele vremii este confirmată, precum spune cercetătorul român, și de novella IV-a a împăratului Leon al VI-lea cel înțelept, precum și de scrierea „Viața Sfintului Theodor din Sykeon” (p. 187).

VIAȚA BISERICII ASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

BILANȚUL ACTIVITĂȚII UNUI AN

Adunarea Eparhială s-a întrunit în sesiune ordinară duminică 5 decembrie spre a face bilanțul activității din anul 1971 și a hotărî cele necesare pentru viitor. După slujba Doxologiei oficiată la ora 8,30 a. m. reprezentanții clerului și credincioșilor din Arhiepiscopie au trecut în sala de ședințe a parohiei Timișoara IV, lor alăturându-se salariații Centrului eparhial, directorul Seminarului teologic, protopopii etc. O delegație formată din Prot. Ioan Racoveanu, dr. Gheorghe Ciulei și Ioan Pascotă a invitat pe Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae să prezideze Adunarea.

Intrînd în sala de ședințe, Înalț Prea Sfinția Sa a rostit cuvîntul de deschidere.

Apoi s-a alcătuit biroul și s-a făcut apelul. Prezenți fiind majoritatea membrilor, s-a constatat că pot fi aduse hotărîri valide. După aprobarea ordinei de zi, Înalț Prea Sfințitul Președinte a cerut consimțămîntul pentru trimiterea de telegrame omagiale Prea Fericitului Patriarh Justinian, Conducătorilor Statului, Departamentului Cultelor, Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România. O altă telegramă s-a propus a fi trimisă Prea Sfințitului Episcop Teoctist și Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului care își ținea sesiunea în aceeași zi. Textul aprobat prin aclamații exprima atașamentul clerului și credincioșilor față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, devotamentul față de Înalta Ocîrmuire a Statului, hotărîrea de a sprijini cu sporit elan strădaniile ce se depun pentru ridicarea țării pe noi culmi de progres și bunăstare, pentru cauza păcii.

Spre a oferi membrilor Adunării Eparhiale posibilitatea de a avea o imagine sintetică a întregii activități bisericești desfășurată în anul scurs, Prot. Ioan Olariu a fost însărcinat să dea citire raportului general al Consiliului eparhial.

În urma acestuia Înalț Prea Sfințitul Președinte a anunțat comisiile permanente și le-a repartizat rapoartele întocmite de cele trei secții ale Consiliului eparhial: administrativ-bisericească, cultural-socială și economic-gospodărească. Suspendîndu-se ședința, comisiile și-au început de-liberările asupra rapoartelor și au întocmit proiecte de hotărîri. Înalț Prea Sfinția Sa, părinții consilieri și ceilalți colaboratori de la Centrul eparhial

au luat parte la lucrările comisiilor dînd explicațiile cerute privitor la problemele puse în discuție.

Redeschizîndu-se ședința plenară, raportorii comisiilor au expus succint diferitele laturi ale activității Consiliului eparhial și au prezentat proiecte de hotărîri: Prot. Ioan Racoveanu în numele comisiei bisericești, dr. Gheorghe Ciulea în numele comisiei culturale, dr. Sever Tr. Covaci în numele comisiei economice și Eftimie Bocicaru în numele comisiei de organizare și validare.

Rapoartele prezentate și mai ales proiectele de hotărîri au fost supuse unei ample dezbateri înscriindu-se la cuvînt atît membrii Adunării Eparhiale cît și unii dintre invitați. Vorbitorii și-au exprimat satisfacția pentru realizările obținute în anul scurs, au adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh și forurilor superioare bisericești pentru sprijinul acordat eparhiei, și-au exprimat recunoștința pentru solitudinea manifestată de conducerea Statului, de On. Departament al Cultelor și de autoritățile locale județene, municipale și comunale, au scos în evidență unele aspecte ale activității eparhiale care necesită a fi avute mai mult în vedere și au făcut propuneri de completare și îmbunătățire a proiectelor de hotărîri prezentate. Cu amendamentele formulate, proiectele de hotărîri au fost supuse votului și aprobate în unanimitate.

La punctul „diverse” s-au înscris la cuvînt Prot. Ioan Munteanu, dl. V. Vărădeanu și dl. Marin Ruva fiecare exprimînd în numele tuturor membrilor Adunării Eparhiale, a preoților și credincioșilor pe care îi reprezintă, devotamentul față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, loialitatea față de Conducătorii Statului, atașamentul și dragostea față de ierarhul lor.

La sfîrșit Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae a mulțumit tuturor participanților la lucrările Adunării Eparhiale pentru contribuția adusă și a invocat ajutorul Cerului în vederea continuării strădaniilor de slujire a lui Dumnezeu și a semenilor. Declarînd închisă sesiunea Adunării Eparhiale s-a intonat troparul „Bine ești cuvîntat...”

Cei prezenți au fost apoi invitați la agapa oferită în saloanele reședinței mitropolitane, cînd dl. dr. Gheorghe Oprea, Prot. Ioan Blaj, Prot. Liviu Surlașu și Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae au rostit toasturi.

ITINERAR PASTORAL

Duminică 17 octombrie 1971 Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a sosit în Reșița spre a tîrnosi biserica parohiei *Reșița Română II*. La ora 9,30 a fost așteptat de soborul preoților și de credincioși. P. On. Părinte Protopop Victor Cazacu a rostit un cuvînt de întîmpinare.

S-a trecut la oficierea slujbei de tîrnosire așezîndu-se în prestolul bisericii sfînte moaște. În acest timp se cîntau imne religioase, alternînd cu rugăciunile prescrise.

Sf. liturghie a fost oficiată de Înalț Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Nicolae, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

La momentul potrivit a fost hirotonit întru preot pe seama bisericii din Delinești diaconul Ion Cădăriu și absolventul de Seminar teologic Marin Vlăduț întru diacon.

După priceasă credincioșii pregătiți au primit Sf. Împărtășanie.

Rostindu-se otpustul C. Preot Vasile Petrica, parohul locului, a rostit îndătinatul raport, exprimând sentimente de dragoste și prețuire față de Întăistătorul eparhiei. Referindu-se la semnificația așezării bisericii parohiale sub patronajul duhovnicesc al Sf. Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, a arătat realizările obținute în vederea consolidării reîntregirii Bisericii noastre, afirmând dragostea credincioșilor față de Biserica străbună și patrie.

Înalț Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Nicolae a rostit apoi cuvânt de îndemn duhovnicesc pentru credincioși, arătându-le că bunii noștri creștini de totdeauna au îmbinat dragostea de Biserică cu dragostea de țară.

Așezată în apropierea Timișoarei, la o distanță de 13 km. parohia *Dudeștii Noi* a trăit duminică 24 octombrie 1971 momente de înaltă bucurie duhovnicească, datorită faptului că în această zi s-a împlinit o veche dorință a credincioșilor acestei parohii, aceea de a avea un lăcaș de închinare în care să se poată aduna pentru zidirea lor sufletească și pentru preamărirea lui Dumnezeu.

În această strădanie, credincioșii din *Dudeștii Noi* nu au fost singuri. Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Consiliul Arhiepiscopesc au fost de la început alături de ei, ajutându-i nu numai moral, dar și material. Ajutoare bănești s-au mai primit și de la Sfânta Patriarhie, de la protopopiat, de la unele parohii din Timișoara și de la alți binefăcători.

Înalț Prea Sfinția Sa a sosit în parohie fiind însoțit de P. O. Părinte consilier dr. Ioan Petreună. În fața bisericii a fost întâmpinat de soborul preoților și de credincioși. P. O. Părinte Ioan Blaj, protopopul Timișoarei, a rostit cuvântul de întâmpinare, exprimând bucuria credincioșilor de a avea în mijlocul lor pe Înalțul Ierarh și a rugat pe Înalț Prea Sfinția Sa să împărtășească arhieresti binecuvântări credincioșilor parohiei. Înalț Prea Sfinția Sa a salutat și binecuvântat pe cei prezenți, apoi intrându-se în biserică, ceremonia tîrnosirii a continuat cu așezarea sfintelor moaște în prestol, spălarea și îmbrăcarea sfintei mese, stropirea și ungerea pereților interiori.

A urmat apoi sfânta liturghie arhierescă, Înalț Prea Sfinția Sa fiind înconjurat de un sobor de preoți. În cadrul sfintei liturghii Înalț Prea Sfinția Sa a tilcuit evanghelia zilei (duminica a 23-a după Rusalii). În timpul slujbei s-au făcut împărtășiri de credincioși.

La finea sfintei liturghii, preotul paroh Nicolae Dad a prezentat un raport asupra parohiei, scoțind în evidență contribuția credincioșilor pentru noului lăcaș. Înalț Prea Sfinția Sa și-a exprimat deosebita satisfacție

pentru strădaniile preotului și credincioșilor și i-a îndemnat să rămână și în viitor atașați Bisericii și patriei.

Apreciind rîvna pe care P. C. Părinte Nicolae Dad a depus-o pentru edificarea bisericii, Înalț Prea Sfinția Sa a subliniat meritele C-Sale prin acordarea unei distincții.

După împărțirea anaforei, a urmat o masă comună, în cadrul căreia Înalț Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu cei prezenți.

Duminică 31 octombrie 1971 credincioșii din parohia *Bucova*, protopopiatul Caransebeș, au trăit momente de aleasă bucurie, prilejuite de sfințirea bisericii, înnoită și împodobită prin purtarea de grijă a P. C. Părinte Trandafir Silvășan, prin daniile și osteneala tuturor păstoriților.

În dimineața acestei zile Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae însoțit de P. O. Părinte Ion B. Mureșianu, consilier arhiepiscopesc, venind din orașul de reședință a fost întâmpinat de soborul de preoți și de enoriași cu imnul arhieresc și cu cîntări de tropare.

După cuvintele de bunvenit rostite de P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul Caransebeșului, a urmat înconjurarea bisericii împreună cu actul solemn al sfințirii, la care cei de față au participat cu evlavie, continuându-se cu liturghia oficiată de Înalț Prea Sfințitul Părinte Mitropolit, înconjurat de un sobor de preoți.

La sfîrșitul sfintei liturghii, P. C. Părinte Trandafir Silvășan în obșnuitul raport, a înfățișat rîvna enoriașilor pentru înfrumusețarea lăcașului lor de închinare și atașamentul față de credința strămoșească.

Înalț Prea Sfinția Sa, în cuvîntul rostit, și-a exprimat satisfacția de a vedea înfăptuirile bunilor credincioși din parohia *Bucova* pentru biserica lor, apreciind munca pe care a depus-o preotul locului. Dîndu-le părintești sfaturi, i-a îndemnat apoi să-și dovedească credința prin fapte bineplăcute lui Dumnezeu și semenilor, să fie cetățeni devotați ai Patriei muncind cu hărnicie pentru continua ei înflorire.

După împărțirea anafurei, Întîistătătorul eparhiei a luat parte împreună cu preoții slujitori, membrii consiliului parohial și credincioși, la agapa pregătită în casa preotului.

HIROTONIRI DE PREOȚI ȘI DIACONI

În ultimul timp Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a binevoit să hirotonească mai mulți absolvenți de seminar și institut teologic numiți preoți la parohiile vacante.

Astfel Ioan Ardean numit la parohia Duleu, protopopiatul Reșița, a fost hirotonit diacon la 21 noiembrie și preot la 22 noiembrie; Ioan Bălăngean destinat parohiei Stămora Română, protopopiatul Timișoara, a fost hirotonit diacon la 22 noiembrie și preot la 26 noiembrie; Ioan Pălean numit la parohia Ohaba Mîtnic, protopopiatul Caransebeș, a fost hirotonit diacon la 26 noiembrie și preot la 27 noiembrie; Dimitrie Popovici numit la parohia Boldur, protopopiatul Lugoj, a fost hirotonit diacon la 6 decembrie și preot la 26 decembrie.

De asemenea au fost hirotoniți întru diaconi Ștefan Crișan pentru trebuințele capelei Seminarului teologic din Caransebeș la 21 octombrie și Nicolae Bistriean pentru trebuințele catedralei mitropolitane la 26 decembrie.

Înainte de a-și ocupa parohiile la care au fost numiți, noii preoți au făcut obișnuita practică liturgică la catedrala mitropolitană sub îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și s-au prezentat în fața Consiliului eparhial, întrunit în ședința plenară, când li s-au împărțit povătuirile trebuincioase.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA NOIEMBRIE 1971

Potrivit hotărârii Sfintului Sinod, în luna noiembrie preoții din întreaga Patriarhie s-au întrunit în cea de a patra conferință de orientare a anului 1971 tratând tema: „Biserica Ortodoxă Română și îndrumarea morală a credincioșilor”. Dezbătând subiectul fixat, preoții au avut prilejul să evalueze pe de-o parte rezultatele îmbucurătoare dobândite ca urmare a dezvoltării vertiginoase a societății căreia aparțin și au apreciat că este de datoria lor să se încadreze în efortul colectiv de cultivare a cinstei, omeniei, corectitudinii și muncii pasionate închinată mai binelui.

În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului conferințele de orientare ținute la 16 noiembrie în protopopiatul Timișoarei, la 17 noiembrie în protopopiatul Deta, la 18 noiembrie în protopopiatul Caransebeșului, la 19 noiembrie în protopopiatul Lugojului, la 23 noiembrie în protopopiatul Reșiței și la 25 noiembrie în protopopiatul Oraviței, au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și de delegații săi: dr. Ioan Petreună, Ion B. Mureșianu și Constantin Comșulea, consilieri eparhiali, Gheorghe Geția, inspector eparhial și Gruia Ignea, secretar eparhial. Au susținut referate pe tema fixată preoții: Octavian Corbu — Pustiniș, Iosif Braiher — Livezile, Ioan Cocirlă — Zervești, Ioan Țigris — Buziaș, Pavel Goanță — Doman, și Pavel Coadă — Ciclova Montană. Numeroși au fost preoții care au luat cuvântul pe marginea referatelor prezentate, toți manifestând hotărârea de a contribui la construirea societății socialiste în calitate de cetățeni devotați ai patriei noastre.

În partea doua a conferințelor s-au discutat rapoarte de activitate ale unor preoți, s-au comunicat dispoziții și îndrumări ale conducerii eparhiale.

PICTĂRI DE BISERICI

În cursul anului 1971 s-a executat pictarea din nou a mai multor biserici din eparhie utilizându-se tehnica frescă. Vom aminti printre altele și în primul rând impunătorul lăcaș al parohiei Reșița Montană unde pictorul Gheorghe Vinătoru, ajutat de Andrei și Elvira Dăscălescu, toți din București, au realizat o valoroasă operă de artă. S-au împodobit cu icoane, respectând erminia tradițională, peste 2 800 mp. de pereți și bolți. Desenul bogat și colorat cu mult gust, utilizând numeroase elemente specifice artei românești, este organizat pe arhitectura bisericii, făcând un tot unitar în

desfășurarea scenelor, siluetelor și ornamentației. Gama este amplă, pe acorduri de cald-rece prin care s-a obținut o atmosferă de profundă evlaviei. Întreaga lucrare a fost subvenționată din daniile credincioșilor îndrumați de preotul lor, P. C. Părinte Nicolae Bocșan.

Pentru prima dată s-a pictat apoi biserica cu hramul „Pogorirea Sfintului Duh” din parohia Tîrnova, protopopiatul Reșița. Lucrarea aparține maestrului Andrei Răileanu din București, cel care anul trecut, tot la Tîrnova, a împodobit cu frescă biserica purtînd hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Pe lîngă pictura interioară în întindere de 916 mp., s-au executat decorații exterioare și alte lucrări mai mărunte, contribuind la împodobirea întregii biserici. Ceea ce s-a înfăptuit la Tîrnova este urmare a strădaniilor P. On. Părinte Alexandru Nicoliciu, secondat de C. Părinte Ștefan Poliță și cu contribuția insufletită a enoriașilor.

La fel s-au pictat în frescă bisericile din Știnăpări, protopopiatul Ora-
vița, de către Iulian Toader, din Prisaca, protopopiatul Caransebeș, de către Vasile Munteanu, din filia Cănicea aparținînd parohiei Domașnea, protopopiatul Caransebeș, de către Ioana Moga-Mageriu, din Cutina, protopopiatul Lugoj, de către Petru Iacobescu, din parohia Țerova, protopopiatul Reșița, de către T. Constantinescu, precum și bisericile din parohiile Șanova-
vița și Ohaba Forgaci, protopopiatul Lugoj, de către Victor Jurca. Meritul realizărilor obținute este atît al preoților parohi Atanasie Leonte, Remus Olariu, Ilie Adamescu, Ilie Miloș, Constantin Puiu, Ioan Țigriș, Aurel Barbu, Gheorghe Groza și Alexandru Iorga, cît și a enoriașilor lor care au dovedit dragoste față de Ortodoxia străbună.

Lucrări de împodobire a bisericilor cu icoane pictate pe pereți sau icoane aplicate s-au executat la alte numeroase parohii cum sînt Bucova din protopopiatul Caransebeș, păstorită de P. C. Părinte Trandafir Silvășan, Reșița Română II, păstorită de P. C. Părinte Vasile Petrica, Bocșa Montană păstorită de P. On. Părinte Victor Toldi.

COMEMORAREA PROTOPOPULUI IOAN TOMICI

La 3 decembrie 1971 s-au împlinit 200 ani de la nașterea lui Ioan Tomici (1772—1839), fost protopop al Caransebeșului, părintele Preparandiei din acest oraș, sprijinitor al învățămîntului românesc în Banat și animator al vieții culturale de aici. Alături de Dimitrie Țichindeal, Mihail Roșu, Paul Iorgovici și C. Diaconovici Loga, Ioan Tomici reprezintă una din figurile luminoase ale Banatului la începutul veacului al XIX-lea și în general ale istoriei culturii românești.

Comemorarea lui s-a făcut în cadrul unei serbări organizate de către cercul literar al Seminarului teologic din Caransebeș cînd dl. Nicolae Cornean i-a evocat viața și opera. Duminică 3 decembrie în catedrala caransebeșană s-a oficiat obișnuitul parastas iar P. C. Părinte Ilie Cîmpian a vorbit despre meritele celui comemorat pentru Biserică, pentru poporul pe care l-a iubit și căruia i-a închinat tot ce avea mai bun. Apoi preoții slujitori, profesorii, elevi ai Seminarului teologic și credincioși s-au dus

la cimitirul unde își doarme somnul de veci protopopul Ioan Tomici, depunând la mormintul său florile recunoștinței.

DECESE

Preotul pensionar Pavel Ardelean, fost la parohia Timișoara V. Mehala, a decedat în cursul lunii septembrie 1971 la domiciliul său din București.

Născut la Timișoara în 1887, urmează aici liceul și apoi fosta Academie teologică din Arad între 1908 și 1911. Hirotonit preot, este ales ca paroh la Timișoara V. Mehala unde slujește până în 1946 când trece la parohia Dumbrăvița pe ai cărei credincioși îi păstorește încă zece ani după care se retrage din activitate pensionându-se. În decursul celor peste patru decenii de slujire preotească s-a străduit să-și împlinească după posibilități îndatoririle ce-i reveneau. Cât timp a funcționat la parohia Timișoara V. Mehala s-a construit aici o impunătoare biserică, mărturie până astăzi a vredniciei credincioșilor și a strădaniilor preoților care i-au îndrumat.

Preotul pensionar Dimitrie Țieranu, domiciliat în Timișoara, a încetat din viață la 28 octombrie 1971, având 82 de ani. În mormântarea s-a făcut în 30 octombrie precedată fiind de sf. liturghie oficiată la biserica parohiei Timișoara III. Au evocat figura de adevărat preot a celui dispărut protopopul Ioan Olariu și preotul Tiberiu Dan din Ghilad, parohie la care adormitul în Domnul a slujit până la retragerea sa din activitate. Membri ai familiei, preoți, prieteni și cunoscuți au petrecut cu lacrimi la groapă pe acela pe care l-au apreciat și îndrăgit.

Vrednic urmaș al unei străvechi familii preoțești din Voiteg, Dimitrie Țieranu s-a născut în anul 1889. După isprăvirea cursurilor fostei Academii teologice din Caransebeș, este ales preot și hirotonit în 1915 pentru parohia Ghilad, la altarul bisericii căreia a slujit timp de 51 ani. Din misiunea sa a făcut o conștiincioasă slujire a lui Dumnezeu și a credincioșilor, fapt ce i-au adus stima și prețuirea atât din partea enoriașilor, a colegilor preoți, cât și din partea conducerii eparhiale care i-a încredințat pentru un timp conducerea fostului protopopiat Ciacova. Patriot înflăcărat, a participat ca delegat al comunei Ghilad la marea adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 când a fost proclamată unirea Transilvaniei și Banatului cu țara mamă.

Pentru meritele sale preotul Dimitrie Țieranu a fost distins în câteva rânduri de conducerea eparhială, iar cei ce l-au cunoscut i-au acordat deosebită prețuire.

Profesorul pensionar Constantin Vladu a răposat în ziua de 21 octombrie 1971. S-a născut la 6 iulie 1903 în Eșelnița, jud. Mehedinți, ca fiu al preotului Const. Vladu. Școala civilă a făcut-o la Orșova, iar școala pedagogică la Caransebeș. Având aptitudini spre muzică s-a înscris la Conservatorul din București pe care l-a terminat în 1928. În același an este

angajat la fosta Academie teologică din Caransebeș ca profesor de cîntare bisericească, tipic, muzică vocală și instrumentală, rămînînd în acest post și la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș.

Ca profesor a fost activ și conștiincios, depunînd în același timp o remarcabilă muncă extrașcolară și anume: a înființat și condus corul catedral între 1924—1936, a luat parte cu corul catedral la misiunile organizate de secția culturală a Consiliului Eparhial, a tipărit mai multe cărți foarte apreciate de preoțimea noastră pentru caracterul lor practic ca de exemplu: *Antologhionul* sau *Flori alese bisericești*, *Manualul de tipic* pentru serviciile Postului Mare și *Curs de tipic* preotesc. Din anul 1938—1948 a fost încredințat cu funcția de director a Școlii de cîntăreți bisericești. A colaborat la „*Foaia Diecezană*” scriind articole referitoare la tipicul bisericesc. Autoritatea bisericească apreciînd meritele lui, l-a ales în mai multe sesiuni membru în Adunarea Eparhială și Consiliul eparhial.

Corpul neînsuflețit al profesorului Constantin Vladu a fost depus în biserica Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș, unde s-a oficiat sf. liturghie la care au servit P. On. Părinte Ion B. Mureșianu, consilier arhiepiscopesc, delegatul Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, directorul și profesorii Seminarului teologic din Caransebeș, precum și preoții din localitate. Răspunsurile au fost date de corul Seminarului. După sf. liturghie s-a săvîrșit o panihidă în cadrul căreia au rostit cuvîntări P. On. Părinte Ion B. Mureșianu și Prot. Zeno Munteanu. Răspunsurile la panihidă au fost date de corul catedral care și-a luat rămas bun de la fostul său dirigor, intonînd cîntări funebrele. Înhumarea a avut loc la Eșelnița în ziua de 25 octombrie 1971. P. C. Părinte Ioan Teodorovici, directorul Seminarului teologic, a rostit cuvîntarea funebră, evidențînd meritele celui dispărut.

Preotul pensionar Octavian Costescu, fost paroh la Armenis, protopopiatul Caransebeș, a decedat la 13 noiembrie 1971. Prohodul a fost săvîrșit în Armenis la 15 noiembrie de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopop, care a rostit cuvîntul funebru, iar înmormîntarea s-a făcut în aceeași zi în cimitirul din Teregoва.

Adormitul în Domnul s-a născut la 30 august 1911 în Eșelnița. După isprăvirea studiilor teologice în 1932 a funcționat o vreme ca preot la parohia Mitnicul Mic din protopopiatul Lugoj (pînă în noiembrie 1941) iar apoi a trecut la parohia Armenis pe care a păstorit-o pînă în 30 iunie 1971 cînd s-a pensionat din motive de boală.

Evocînd memoria *preotului Petru Bogdan*, decedat nu mult timp în urmă, care așa precum se sublinia într-un număr anterior a dovedit real talent literar, revista timișoreană „*Orizont*” (an. XXI. nr. 8, august 1971, p. 95) a publicat următoarea notiță sub semnătura d-lui Nicolae Țirioi:

„S-a stins din viață la 6 iulie 1971, poetul Petru Bogdan, care între anii 1934—1937 publica în revistele *Luceafărul* (Timișoara) și *Hotarul* (Arad) versuri interesante și recenzii ocazionale de vădită vocație lirică. Studentul de atunci, originar din Pesac, avea o aplecare deosebită către

tendențele moderniste de a folosi neologisme și rime inedite și o bogată paletă cromatică... Remarcabil mai ales în pasteluri, eul poetului cu reflecțiile sau cel puțin cu preocupările lui, se face mereu simțit, chiar și atunci când vrea să insiste asupra cadrului, ca în această Noapte bănățeană din care reproduc primele două strofe :

„De-un ceas căzură plușuri, în noaptea bănățeană,
din ce în ce mai grele, ca, apoi din belșug,
s-atirne sfirtecate pe uriașul rug
ce-aprinse tot apusul și — acum spuște — rană ;
În pusta înrodită, lumina nopții scade
din plaiurile grele de zine și rumâni
și se prelinge molcom în funduri de fântini,
dospită în hodină agrastă de balade.

„Deși redus, universul tematic al unui poet care a renunțat poate prea de vreme și nemotivat la meșteșugul ingrât al versificației și-a consolat neliniștea sfârșitului într-o primăvărată Grădină de spital :

„Ah, atunci voi dormi pe narcisi,
iar pe scuturi de frunze vor trece
visurile : oștenii uciși
duși pe umerii țărîmului rece
în anotimp de-alămi și iriși . . .

„În amintirea celui care scria versuri de sensibilitate mîngîindu-și visurile, regretul nostru îi va pomeni deacuma numele”.

LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE

Exercitîndu-și drepturile sale statutare, Adunarea Eparhială a Eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, convocată de Președintele ei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, și-a ținut ședința anuală de lucru în ziua de duminică 5 decembrie 1971 la sediul Sf. Episcopii, potrivit ordinei de zi.

După slujirea sfintei liturghii și a chemării Duhului Sfînt de către un sobor de preoți și diaconi în prezența Prea Sfințitului Episcop Teoctist, a membrilor Adunării Eparhiale și a unor invitați, s-a trecut în sala de festivități unde, îndeplinindu-se formele obișnuite, Prea Sfințitul Episcop Președinte, a deschis ședința.

Tălmăcind sentimentele de devotament și de recunoștință față de înaltele autorități bisericești și de Stat, Prea Sfinția Sa prezintă Adunării proiecte de telegrame spre a fi adresate : Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române ; D-lui Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, care depune rodnice strădanii, ajutat de o prețioasă zestre personală de însușiri, pentru înălțarea Patriei noastre ; D-lor Emil Bodnăraș, Vicepreședinte al Consiliului de Stat, Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, precum și Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, trăsătura specifică a fiilor Bisericii noastre fiind aceea de a sta în rîndurile partizanilor păcii.

Adunarea Eparhială aprobă în unanimitate textele tuturor telegramelor spre a fi expediate în numele ei.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, Președintele Adunării Eparhiale, adresează apoi plenului Adunării, preoților și celorlalți invitați un cuvînt de deschidere în care subliniază preocupările Sfintei Biserici de a contribui la traducerea în viață a îndrumărilor Conducerii de Stat privind formarea omului nou cu o conștiință morală, cetățenească cît mai înaltă în îndeplinirea îndatoririlor de muncă în folosul întregii obști a Patriei.

După citirea alcătuirii comisiilor de lucru ale Adunării Eparhiale, Prea Sfințitul Președinte a înmînat acestora dările de seamă ale Consiliului Eparhial pe sectoarele administrativ-bisericesc, cultural și economic spre a fi citite în comisii.

Prea Sfințitul Președinte suspendă apoi ședința plenară pe timpul activității în comisii.

La redeschiderea ședinței plenare de lucru a Adunării Eparhiale, Președintele acesteia Prea Sfințitul Episcop Teoctist dă citire unei telegrame a Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului din ședința

Adunării Eparhiale a Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei și Caransebeșului exprimînd urări de succes în lucrări și dînd asigurări de continuare a duhului frățesc de colaborare între cele două eparhii ale Mitropoliei Banatului.

Prea Sfințitul Președinte dă cuvîntul Părintelui P. Sălăgeanu consilier administrativ care prezintă apoi raportul comisiei administrativ bisericești asupra dării de seamă studiată în cadrul acelei comisii.

Raportul mai desprinde din darea de seamă activitatea Ierarhului afară de Eparhie, subliniind conducerea une delegații bisericești în Finlanda.

Prezintă apoi vizita cu larg ecou, a Prea Fericitului Patriarh Justinian la Țebea și Brad și vizite ale altor Ierarhi în Eparhia noastră.

Un capitol important din activitatea prezentată este preocuparea Conducerii Eparhiei de completarea parohiilor vacante, de pregătirea clerului prin practica liturgică, de programarea la cursurile de îndrumare, organizarea conferințelor de orientare, administrative, consfătuiri speciale cu preoții și cîntăreții, îndrumarea activității predicatoriale; apoi de respectarea programului de slujire a ritualului prescris în cărțile de slujbă editate de Sf. Sinod etc.

În continuare Prea Sfințitul Președinte dă cuvîntul părintelui Gh. Căvășdan vicar administrativ, care prezintă referatul comisiei culturale. Referatul arată că darea de seamă se ocupă de rezultatele obținute în privința slujirii credinței ortodoxe prin pictări de biserici din acelea care nu aveau pictură, prin reparații, întrețineri de biserici și ajutoare acordate în acest scop, prin dotarea lor cu cărți, odăjdii, icoane și alte obiecte confecționate în atelierele Sf. Patriarhiei.

În vederea asigurării completării cu preoți a parohiilor vacante, darea de seamă subliniază grija Conducerii Eparhiei de a avea elevi la Seminarul teologic, la Seminarul special de la Curtea de Argeș și la Institutul teologic. Pentru aceștia se acordă burse și dotații.

Un capitol al dării de seamă se referă la organizarea conferințelor de orientare cu teme care au trezit un viu interes în rîndul preoțimii, lucru care se constată din buna pregătire a referatelor și din participarea la discuții a preoților. Raportul propune o mai stăruitoare purtare de grijă pentru reducerea numărului de absențe de la conferințe la unele protopopiate. Se mai raportează despre bunele rezultate pe care le au conferințele administrative și conferințele cu protopopii ale căror ordini de zi sînt cuprinzătoare și bine întocmite.

Se mai arată apoi starea îmbucurătoare a disciplinei clerului. Noi și importante realizări și îmbogățiri se raportează la Colecția de obiecte bisericești de la Arad-Gai care stîrnește un interes din ce în ce mai larg. Bibliotecii eparhiale, bibliotecilor parohiale, arhivei Centrului Eparhial, de asemenea li s-a acordat o permanentă grijă, arată referatul care mai amintește concluziile, planul de activitate pe anul 1972 și mulțumirile pe care le propune spre a fi adresate unor înalte foruri bisericești și de Stat.

La invitarea Prea Sfințitului Președinte, Dl. raportor N. Todea citește referatul comisiei economice.

În fruntea activității gospodărești darea de seamă situiază reclădirea unei biserici de lemn cu picturi interioare, adusă din parohia Honțșor, de lângă Gurahonț, în parcul Reședinței episcopale, sporindu-i acestuia aspectul pitoresc și bisericesc.

Raportul informează apoi despre procurări de inventar, recondiționarea sistemului de încălzire centrală, reparații și întreținere de imobile, activitatea atelierului de luminări etc.

În continuarea prezentării activității economice raportul se ocupă de magazinul de desfacere a obiectelor bisericești, de atelierul de compactorie de cărți de cult și altele.

Trecind la lucrările de la parohii se arată că în numeroase parohii s-au făcut lucrări de pictare de biserici în frescă, s-au zidit biserici noi, case parohiale, împrejmuiri, întrețineri, parcuri parohiale, citindu-se nume de preoți, menționând parohii și subliniindu-se atașamentul credincioșilor față de buna chivernisire a bisericilor, monumentelor istorice, caselor parohiale, cimitirelor. Multe dintre ele s-au bucurat de ajutoare acordate de Eparhie. Se arată apoi de ce ajutoare s-au mai bucurat parahiile din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a Departamentului Cultelor, Direcției Monumentelor Istorice, Conducerii județului Arad și Hunedoara și a unor Episcopii.

În încheiere darea de seamă, arată raportul, prezintă spre aprobare :

- Execuția bugetară a Centrului eparhial pe anul 1970,
- Bilanțul anului 1970,
- Execuția bugetară a Fondului de Asigurare a bunurilor Bisericești — pe anul 1970.

Se prezintă apoi spre aprobare următoarele :

- Proiectul planului de venituri și cheltuieli a Fondului pentru asigurarea bunurilor bisericești — pe anul 1972,
- Proiectul planului de venituri și cheltuieli a Centrului eparhial pe anul 1972.

Cel de-al patrulea raportor invitat de Prea Sfințitul Președinte să prezinte referatul este acela al comisiei de organizare și validare, Dl. Barbu Rovența. Referatul conține propunerea Consiliului eparhial de a se aproba, avînd toate formele statutare prealabile îndeplinite, rearondarea unor parohii și denumiri de parohii.

Mulțumind raportorilor și comisiilor de lucru pentru osteneala ce au depus, Prea Sfințitul Episcop Președinte, la cererea lor, acordă cuvîntul următorilor :

Prot. V. Pereteatcu de la circ. Lipova, D-lui dr. I. Radu de la circ. Orăștie, Prot. Adam Lăzărescu de la circ. Petroșani, D-lui M. Pătrașcu de la circ. Petroșani, Pr. D. Cuzman de la circ. Criș, Pr. Traian Rusu de la circ. Arad, Prot. L. Boldura de la circ. Brad.

La încheierea discuțiilor Prea Sfințitul Președinte luînd cuvîntul, se oprește asupra unor aspecte ridicate de vorbitori, subliniază justetea problemelor puse și își exprimă bucuria față de ecoul în rîndul membrilor Adunării și al credincioșilor față de activitatea Conducerii Eparhiei. Luările de cuvînt și propunerile făcute îndreptățesc nădejdea într-o lucrare spo-

rită în viitor. Cu acestea, Prea Sfințitul Președinte al Adunării Eparhiale supune membrilor acesteia spre aprobare Dărilor de seamă cu toate anexele lor și anume :

1. Darea de seamă a Consiliului Eparhial în sectorul administrativ-bisericesc și cultural, asupra activității sale din cursul anului 1971, împreună cu anexele, cu concluziile, propunerile, angajamentele și exprimarea de mulțumiri pe care le cuprinde.

2. Darea de seamă a sectorului economic al Consiliului Eparhial cu anexele arătate mai sus.

Adunarea Eparhială prin însuflețite aplauze, aprobă toate aceste documente împreună cu anexele lor.

Mulțumind pentru aprobările acordate de Adunarea Eparhială, Prea Sfințitul Episcop Teoctist Președinte arată că acestea însemnează o nouă sarcină pe umerii Conducerii Eparhiei, la purtarea căreia invită pe toți cei prezenți, pe toți preoții și credincioșii Eparhiei, activând tot așa ca și în anul trecut. Tot astfel, cuvintele elogioase ce i s-au adresat, Prea Sfințitul Președinte le împarte cu toți cei ce constituie chiagul și izvorul tuturor realizărilor, bunii credincioși ai Eparhiei. Prea Sfințitul Președinte a subliniat că ei sînt tot atît de buni și însuflețiți cetățeni ai Patriei noastre.

În continuare Prea Sfințitul Episcop a arătat rolul cărților, icoanelor și a altor obiecte ortodoxe de cult în păstrarea unității de credință.

Prea Sfinția Sa a accentuat că Biserica nu se rupe niciodată de popor, de aspirațiile lui, de aceea ea contribuie la realizările poporului.

Încheindu-și cuvîntul Prea Sfințitul Președinte al Adunării Eparhiale a mulțumit tuturor membrilor Adunării pentru prezență, pentru participarea activă la lucrări, pentru aprecierile și aprobările date dărilor de seamă, ceea ce constituie nădejdi de noi împliniri în anul ce vine.

Trecîndu-se apoi la agapa ce s-a oferit tuturor celor prezenți, aici au mai luat cuvîntul :

Pr. Gh. Belei din parohia Șicula prot. Ineu ; P. C. Prot. A. Șepețan din Hațeg ; Dl. av. Barbu Roventă de la circ. Brad ; Dl. Eftimie Davidescu din partea credincioșilor din Hunedoara.

A mai vorbit apoi Pr. L. Borza din parohia Ormindea prot. Brad ; Dl. dr. Nerva Iercan din Arad ; Dl. C. Vesa din circ. Sebiș prot. Ineu, P.C. Pr. Victor Corpadea din Lupeni prot. Hațeg și Pr. V. Oprișă din Crișcior prot. Brad ; P. C. Stareț Timotei Eftimie de la Mănăstirea Bodrog ; P. C. Pr. Alex. Nistor din parohia Ostrov prot. Hațeg și Dl. Prof. emerit Ed. Găvănescu.

Încheind șirul cuvîntărilor Prea Sfințitul Episcop Teoctist își exprimă satisfacția asupra felului în care au decurs lucrările Adunării Eparhiale și mulțumește tuturor celor ce au prilejuit satisfacția de azi față de ceea ce s-a făcut. Mulțumește preoților care au făcut sacrificii spre a sluji în parohii vacante, în filii îndepărtate, contribuind în acest fel la mîngîierea credincioșilor și la întărirea Ortodoxiei în acele parohii.

Împărtășind binecuvîntări tuturor celor de față, Prea Sfințitul Episcop le-a urat noi succese, noi realizări, sănătate familiilor, credincioșilor și petrecerea cu bine a sfintelor sărbători ce urmează.

După cântarea unei colinde și rostirea rugăciunii, agapa a luat sfârșit cu intonarea Imnului arhiereului.

Potrivit programului stabilit, membrii Adunării Eparhiale au vizitat apoi Colecția de vechi obiecte bisericești de la Arad-Gai unde părintele secretar eparhial și ghidul Mănăstirii le-au dat explicațiile necesare. Vizitatorii au fost deosebit de impresionați văzînd una din prețioasele realizări despre care li s-a raportat și luînd contact cu atît de sugestivele obiecte și cărți care le-au pus în față momente din trecutul eparhiei.

LA MORMÎNTUL LUI AVRAM IANCU

În ziua de 18 august 1971 — întorcîndu-se din vizita făcută în eparhiile Clujului și Oradiei — Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de Înalt Prea Sfințitul dr. Nicolae Mladin Mitropolitul Ardealului și de Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, precum și de colaboratori apropiați de la Sf. Patriarhie și Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor, s-a oprit la Tebea, vizitînd isotricele locuri din preajma bisericii parohiale unde, la umbra secularului gorun a lui Horia, își dorm în liniște somnul „Crăișorul munților” și unii dintre vitejii săi tribuni. După ce a săvîrșit o slujbă de pomenire la mormîntul lui Avram Iancu, Prea Fericirea Sa a vizitat și biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din parohia Tebea prot. Brad.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a dat Prea Fericirii Sale lămuririle cuvenite privind locurile vizitate, arătînd că biserica parohială este construită în anii 1893—1896 prin daniile credincioșilor din întreaga Transilvanie în locul alteia mai vechi, de lemn.

Biserica, la data vizitei Prea Fericitului Părinte Justinian, era în șantier, făcîndu-i-se reparații exterioare, pentru ca în anul viitor, cînd se va prăznuî centenarul morții lui Avram Iancu, biserica să fie la toată înălțimea, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a mulțumit și cu această ocazie Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru ajutorul dat parohiei în vederea reparațiilor la biserică.

Adînc mișcat de importanța locurilor vizitate Prea Fericirea Sa a scris în Cartea de aur de la Tebea următoarele : „În călătoria noastră la Sibiu, Cluj, Sighetul Marmăției, Rozavlea Maramureșului — unde am sfințit biserica nouă, frumos pictată în frescă, în ziua praznicului Adormirii Maicii Domnului — apoi la Oradea, însoțit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului și de Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, ne-am oprit și la Tebea, unde ne-am recules în fața gorunului lui Horia și am înălțat o rugăciune de pomenire la mormîntul lui Avram Iancu, cu încredințarea că jertfele lor vor face veșnică unitatea credinței și unitatea națională a poporului românesc. Astăzi 18 august 1971 — ss. † JUSTINIAN”.

În continuarea drumului spre București, Prea Fericirea Sa s-a oprit și în orașul Brad, vizitînd frumoasa biserică cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” — întîmpinat fiind după datină cu un cuvînt de bun venit rostit de Prot. Liviu Boldura al Bradului și Pr. paroh Virgil Perianu. Pe o filă a Sf. Evanghelii din altarul bisericii, Prea Fericirea Sa a scris următoarele :

„Astăzi 18 august 1971, am vizitat această măreață și monumentală Catedrală, cu vrednicii ei slujitori Pr. Virgil Perianu și Prot. Liviu Boldura”, ss. JUSTINIAN.”

Peste tot clerul și credincioșii au făcut Prea Fericitului Părinte Justinian o primire călduroasă.

SLUIREA ÎNALT PEA SFINȚITULUI MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI LA PETROȘANI

În protopopiatul Hațeg, de la Stei la Bărbăteni, de la Livezeni la Hațeg, începutul fiind făcut de biserica „Sfinta Treime” din Petroșani, credincioșii s-au străduit să dea strălucire bisericilor lor contribuind astfel la înfrumusețarea peisajului patriei.

Una dintre perlele cu care au fost împodobite parohiile din Valea Jiului este biserica „Sf. Ierarh Nicolae” din orașul Petroșani. Credincioșii acestei biserici păstoriți de vrednicul preot Gheorghe Iacob, cu o dragoste făptuitoare, au făcut sfântului lăcaș de închinare reparații importante la exterior, iar înlăuntru l-au împodobit cu o prea frumoasă pictură în frescă în stil neo-bizantin executată cu măiestrie de pictorul bisericesc N. Căzilă din Sibiu.

Lăudabilele strădanii ale credincioșilor au fost încununate în ziua de duminică 14 noiembrie 1971 prin rugăciunile și binecuvântările Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Ardealului care, împreună cu Prea Sfințitul Episcop Teoctist, au slujit, înconjuțați de un sobor de preoți și diaconi, redeschiderea bisericii după lucrările ce i s-au făcut.

Fiind invitat de Prea Sfințitul Teoctist, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a prilejuit mare bucurie credincioșilor din Petroșani în mijlocul cărora a crescut și cu care s-a rugat împreună la altarul bisericii în care slujea acum ca Mitropolit al Ardealului.

Dind glas acestei bucurii a tuturor, după săvârșirea slujbei de sfințire și a sf. liturghii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în cuvîntul pe care l-a rostit, a încadrat gîndul care a purtat pînă la realizare lucrările valoroase făcute la biserică, în semnificația lor majoră de vrednicii care ne înscriu în veșnicie pe noi cei muritori, a tălmăcit înțelesul prezenței Înaltului și distinsului Ierarh la acel luminat praznic : „ca să vă pună pe capete cununa vredniciei”.

Mulțumind Înalt Prea Sfinției Sale în numele său personal, al Consiliului Eparhial și al tuturor preoților și credincioșilor din întreaga Eparhie a Aradului pentru cinstea ce le-o face, pentru osteneala de a fi venit să slujească în biserica bunilor credincioși din Petroșani, Prea Sfințitul Episcop Teoctist i-a urât să adauge în continuare noi vrednicii la pleiada marilor mitropoliți ai Ardealului.

Cu vlădicești învățături a tilcuit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae pilda evanghelică a Samaritanului milostiv care s-a citit la sf. liturghie, îndemnînd pe credincioși ca și pe mai departe gîndul cel bun să-l exprime în fapte, în realizări concrete după îndemnul Mîntuitorului care

a spus celui căruia i-a vorbit despre milostenie : „Mergi și fă și tu asemenea”, subliniind astfel valoarea ori cărei fapte bune.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a mai învățat pe credincioși despre făptuirea prin împlinirea chemării cu care e chemat fiecare dintre noi, cum s-a auzit din Apostolul zilei, adică după darul și talentul fiecăruia pe care școlile din zilele noastre le dezvoltă atât de cu folos încât din sinul poporului se ridică oameni luminați care, împreună cu făptuirile întregului popor au făcut ca numele României Socialiste să fie cinstit în toată lumea. Înalt Prea Sfinția Sa a îndemnat pe credincioși să lucreze pentru continua propășire a Patriei, „strîns uniți în jurul Conducătorilor noștri înțelepți, în jurul Sfintei Biserici care, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh, cu membrii Sfintului Sinod, în rîndul cărora se află ca Ierarh luminat cu o activitate mult apreciată, Prea Sfințitul Teoctist, îndrumă pe preoți și pe credincioși pe calea cea bună a fericirii și a mîntuirii”.

Mulțumind pentru invitația ce i-a fost făcută, pentru înălțătorul prilej ce i-a oferit Prea Sfințitul Episcop Teoctist de a fi prezent, împreună cu venerabila mamă a Înalt Prea Sfinției Sale, la atât de luminoasa bucurie a celor dintre care s-a ridicat și pe care-i păstrează pentru totdeauna în inimă, Înaltul Ierarh, împreună cu Prea Sfințitul Teoctist a felicitat pe credincioși și pe harnicul lor preot pe care-l iubesc și-l prețuiesc atât de mult.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a dăruit bisericii un frumos potir.

La invitarea Prea Sfințitului Episcop Teoctist, Înalt Prea Sfinția Sa a hirotosit pe preotul paroh Gheorghe Iacob în rang de iconom stavrofor, pe care i l-a acordat sinodul mitropolitan al Mitropoliei Banatului, la propunerea Prea Sfințitului Teoctist.

TÎRNOSIRI DE BISERICI

Parohia Ostrov din prot. Hațeg, păstorită de harnicul preot Alex. Nistor se mîndrește cu o biserică înscrisă între valoroasele monumente istorice ale țării. Situată pe plaiuri unde a funcționat cel mai vechi protopopiat, atestat de documente, din Țara Hațegului, biserica nu avea, cu toată suirea ei din veacuri, sfinte moaște la altar. Cu ocazia reparațiilor importante și a împodobirii ce i le-au făcut credincioșii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a fost rugat de ei să binevoiască a îndeplini rînduiala arhierască de tîrnosire în ziua de 26 septembrie 1971. Prea Sfinția Sa a slujit, încadrat fiind de ales sobor preoțesc și diaconesc, cinstit de prezența Prea Cucernicului Părinte prof. dr. Ioan Coman distins teolog și patrolog al Bisericii noastre aflat în Eparhie spre a prezida unele conferințe de orientare, precum și a Prea Cuviosului Ilarion Marin starețul Mănăstirii din Sinaia.

Cu mult interes au ascultat credincioșii lămuririle date de Păr. prof. Ioan Coman despre actele ritualului tîrnosirii în timpul săvîrșirii lor de către Ierarh, ca și predica P. C. Sale, la vremea potrivită, despre învățăturile Sf. Evanghelist Ioan cu aplicare la viața credincioșilor.

Prea Sfințitul Episcop le-a vorbit, la raportul preotului, despre mîntuirea tuturor prin Biserică, printr-un efort comun și despre dobîndirea fericirii pămîntești și a belșugului prin efortul comun de muncă în cadrul Patriei dragi.

Tîrnosire și redeschidere de biserică în parohia Belotinț protopopiatul Lipova. În parohia Belotinț există două biserici. Sub îndrumarea tînărului preot Eftimie Dobrean, credincioșii au întreprins lucrări de reparație, întreținere și de înzestrare la ambele biserici, una dintre ele cea cu hramul „Pogorîrea Sfîntului Duh” fiind zugrăvită în interior și împodobită cu tablouri pictate. Aceasta ne fiind tîrnosită de arhieru, Prea Sfințitul Teoctist, întîmpinat cu multă dragoste de credincioși, de soborul de preoți și diaconi în frunte cu protopopul V. Pereteatcu, i-a așezat sfinte moaște și sfinți evangheliști la altar în ziua de 10 octombrie 1971, după ce, în aceeași zi, a slujit redeschiderea celeilalte biserici cu hramul „Înălțarea Domnului”.

Credincioșii s-au împărtășit cu bucurie cucernică de praznicul prilejuit de slujirile arhieresti și de cuvîntul de învățătură cu care au fost îmbogățiți, Prea Sfințitul Episcop Teoctist vorbindu-le despre semnificația unor lucrări ca cele făcute de ei, sporind zestrea de frumuseți a Bisericii Ortodoxe.

Cîstind ostenele tuturor, Prea Sfințitul Episcop a hirotosit pe preotul E. Dobrean în rang de sachelar potrivit orînduirilor bisericești.

Parohia Sibișelul vechi din protopopiatul Deva a înfățișat Ierarhului în ziua de 17 octombrie 1971, o biserică la care preotul I. Căliman, împreună cu credincioșii săi inimoși, au făcut deosebit de importante și numeroase lucrări și au zugrăvit-o în interior. Slujirea arhierască de tîrnosire a bisericii înnoiește pînă la sfînta masă, a ridicat sufletele credincioșilor într-o atmosferă de lumină de care nu s-au mai împărtășit pînă atunci. Înălțat pe aripile bucuriei lor, Prea Sfințitul Episcop i-a mîngîiat cu învățătura putinței de mîntuire a tuturor credincioșilor care au inima curată și sînt gata la fapte bune ca acelea săvîrșite de ei pentru biserica lor.

Pentru vredniciile sale și ale credincioșilor preotul I. Căliman a fost hirotosit în rang de iconom înminîndu-i-se de către Prea Sfințitul Episcop însemnele acestui rang acordat cu aprobarea sinodului mitropolitan.

Parohia Miniș, din protopopiatul Lipova. Credincioșii au început, sub păstoria preotului G. Popa, să adune materiale pentru refacerea bisericii și au pus piatră pe piatră ridicînd-o pînă sub acoperiș sub îndrumarea preotului Traian Baltă. Apoi, conduși de actualul lor păstor duhovnicesc — preotul Emil Bența, biserica a fost pictată în frescă, înzestrată cu iconostas sculptat, cu mobilier, candelabre și tot ce mai trebuia, a fost frumos împrejmuită devenind, după expresia Prea Sfințitului Episcop Teoctist, care a tîrnosit-o în ziua de 24 noiembrie 1971, „una din cele mai frumoase realizări din eparhia noastră”.

Pentru eforturile depuse cu deplină înțelegere a misiunii preoțești, preotului Traian Baltă fost paroh în Miniș, i s-a acordat rangul de sachelar,

iar actualului preot Emil Bențea rangul de iconom, pentru care, în ascultarea credincioșilor emoționați, au mulțumit Ierarhului lor.

Parohia Ștei, protopopiatul Hațeg, deși îndepărtată, ascunsă sub poala muntelui și umbrată de pădure, credincioșii ei și preotul lor Gheorghe Ignat, împreună, au izbutit să facă diverse lucrări deosebit de importante la biserică și s-o picteze în stil neo-bizantin, s-o înzestreze cu toate cele necesare. Ei au dorit ca și pe această cale să-și mărturisească, alături de celelalte parohii din Țara Hațegului, că, în anul 1948, s-au incorporat cu trup și suflet Bisericii Ortodoxe Române pe care o cinstesc și o iubesc ca pe o maică.

Lucrând de mai mulți ani credincioșii din Ștei și-au pregătit pe-ndelete strălucitorul praznic din ziua de 26 octombrie 1971 ziua de hram a bisericii : „Sfintul Mare Mucenic Dimitrie”, când iubitul lor Ierarh a venit să așeze la altarul lor sfinte moaște și sfinți evangheliști care lipseau și să le încununeze strădaniile cu pecetluire de binecuvîntare arhierească.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA SEPTEMBRIE 1971

Dînd ascultare chemării Sfintului Sinod, preoțimea din Eparhia Aradului, întrunită la sediile protopopești, a dezbătut la conferințele de orientare din luna septembrie a. c., tema : „Biserica Ortodoxă Română și problema instaurării unor condiții internaționale de colaborare și securitate”. Potrivit programului rînduit de Prea Sfințitul Episcop Teoctist conferințele au avut următoarea desfășurare : în 21 septembrie la protopopiatul Arad ; în 22 septembrie la protopopiatul Brad și Ineu ; în 23 septembrie la protopopiatul Deva și Lipova și la 24 septembrie la protopopiatul Hațeg.

După prelucrarea la Centrul Eparhial a temei, sub președinția Prea Sfințitului Episcop Teoctist, Prea Sfinția Sa a încredințat prezidarea conferințelor următorilor delegați chiriarhali : P. C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman de la Institutul Teologic Universitar din București (la prot. Brad, Deva și Hațeg), P. C. Pr. Gh. Căvășdan vicar administrativ (la prot. Arad), P. C. Pr. Ioan Popa consilier administrativ (la prot. Ineu) și P. C. Pr. P. Sălăgeanu (la prot. Lipova). Prezența P. C. Pr. prof. Ioan G. Coman la conferințele de orientare este continuarea unei frumoase tradiții încetățenită de Prea Sfințitul Episcop Teoctist și anume de a pune în contact direct preoțimea din Eparhie cu iluștri profesori ai teologiei noastre românești, purtători ai mesajului de pace al Bisericii Ortodoxe Române și al cuvîntului ei la conferințele intercreștine la care participă din încredințarea Sf. Sinod și prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

După săvîrșirea Te-Deum-ului și constituirea biroului conferințelor, în temeiul recomandărilor comisiilor de lectură de la protopopiate, următorii preoți au susținut referatele de bază : Pr. Dimitrie Cuzman (parohia Chișineu-Criș) la prot. Arad, Pr. Vasile Floruța (par. Tărășel) la prot. Brad, pr. Petru Tripa (par. Aldești) la prot. Ineu, pr. Serafim Macovei (par. Certej) la prot. Deva, pr. Gheorghe Barbă (par. Păuliș) la prot. Lipova și pr. Gheorghe Cornoiu (par. Cimpul lui Neag) la prot. Hațeg. Referenții

principali, folosind bibliografia judicios selectată, pusă la îndemână de Cancelaria Sf. Sinod și respectând schița de plan au prezentat lucrări bine întocmite care au stîrnit interesul participanților, 52 de preoți luînd cuvîntul în partea rezervată discuțiilor.

Cu mult interes au fost urmărite și ascultate concluziile limpezi, practice și mobilizatoare cu care P. C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman a încheiat conferințele pe care le-a prezidat. Făcînd o expunere clară asupra vocației europene a României, P. C. Sa a arătat că „poporul român prin cînte, muncă și frumusețea sufletului și-a dobîndit un prestigiu în Europa și în lume; românii sînt prezenți azi la toate marile congrese și întîlniri mondiale, cuvîntul lor fiind ascultat și apreciat. Acest lucru se datorește mai cu seamă faptului că toți delegații care pleacă peste hotare, în prealabil se pregătesc temeinic și cu seriozitate, la cel mai înalt nivel”. În continuare P. C. Sa a făcut ample referiri la teologia păcii, teologie bazată pe dragoste, accentuînd că „omul cu viață curată, omul jertfelnic pentru binele aproapei este omul păcii. Pacea trebuie sprijinită în primul rînd pe slujire și pe dragoste care nu au limite; pentru că nu există bucurie mai curată decît aceea pe care ne-o oferă slujirea aproapei, slujirea păcii, slujirea omenirii. Prin sprijinul pe care îl aducem politicii de colaborare și securitate promovată de Statul nostru, contribuim și noi prin mijloacele noastre specifice, la ridicarea țării noastre pe noi trepte de apreciere și cînstire.

Partea a doua a conferințelor de orientare a fost rezervată citirii rapoartelor de activitate, trecerii în revistă a evenimentelor mai importante — bisericești și politice — petrecute de la ultima conferință și comunicărilor oficiale din partea Centrului Eparhial și protoierilor.

Prin actualitatea temei, prin referatele bine întocmite și discuțiile purtate la subiect, dar mai cu seamă prin sintezele realizate la încheierea dezbaterilor de către delegații încredințați de Prea Sfințitul Episcop Teocrist cu prezidarea conferințelor, acestea și-au atins scopul propus și anume de îndrumare a preoților prin lămurirea problemelor de strictă actualitate ce li se ridică în activitatea pastorală. Așa a fost posibil ca și acum, ca și în toate celelalte ocazii similare, preoțimea să culeagă învățături din cele mai folositoare pentru orientarea activității sale pe calea arătată de Prea Fericitul Patriarh Justinian în Apostolatul Soical: de slujire a lui Dumnezeu, a omului, a Patriei și umanității întregi.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA NOIEMBRIE 1971

Conferințele de orientare din luna noiembrie a. c., avînd, potrivit hotărîrii Sfințului Sinod să dezbată tema „Biserica Ortodoxă Română și îndrumarea morală a credincioșilor”, au evidențiat încă odată, prin noutatea și actualitatea acestui subiect, dorința Bisericii Ortodoxe Române, a ierarhilor, preoților și credincioșilor ei, de a sluji cu tot devotamentul poporul și patria. Lucrările conferințelor, prin dezbaterile fructuoase prilejuite au fost și minunate ocazii pentru dezvoltarea și perfecționarea activității pastorale a preoțimii.

Un referat asupra temei conferinței a fost în prealabil pregătit la Centrul eparhial și analizat sub îndrumarea Prea Sfințitului Episcop Teoctist de către delegații chiriarhali cu prezidarea conferințelor, Prea Sfinția Sa dînd acum indicații privitoare la concluziile unitare care trebuie să sintetizeze dezbaterile.

Conferințele de orientare s-au desfășurat la sediile protopopiatelor după următorul program : 15 noiembrie la prot. Hațeg, 17 noiembrie la prot. Arad, 18 noiembrie la prot. Lipova, 23 noiembrie la prot. Ineu, 24 noiembrie la prot. Deva și 25 noiembrie la prot. Brad. Prea Sfințitul Episcop Teoctist a prezidat lucrările conferințelor de la prot. Hațeg, Arad, Lipova și Ineu.

Preoții referenți folosind cu discernămint și pricepere bogata bibliografie pusă la îndemînă, au oferit plenului conferințelor tratări de înaltă ținută academică, tratări fundamentate pe învățătura Bisericii noastre și puternic ancorate în problemele actualității.

Atitudinea sănătoasă și corectă față de muncă și avutul obștesc a fost relevată de mai mulți preoți în intervențiile lor. „Preotul trebuie să acționeze cu timp și fără timp pentru a cultiva în rîndul tuturor credincioșilor conștiința răspunderii personale față de societate, prin încadrarea în muncă cinstită și utilă, fiecare om arătînd atașament față de profesia sa, față de locul său de muncă ; în felul acesta, luptăm împotriva unor vicii sociale cum sînt : parazitismul social, disprețul față de munca fizică etc.“ (Pr. Emil Dămșa, par. Birchiș prot. Lipova).

Dragostea față de patrie și față de poporul din care ne-am născut, față de orînduirea nouă ce o construiește întregul popor prin muncă plină de abnegație — sentiment care trebuie să înnobileze sufletul și viața fiecărui cetățean conștient de importanța pentru existența și dezvoltarea sa, a patriei — a fost relevată cu multă maturitate de către preoții referenți și vorbitori. Preoții Avram Petric (par. Orăștie, prot. Deva), Viorel Bembea (par. Săvirșin prot. Lipova), Petru Barna (par. Chier prot. Ineu) și alții, au accentuat în intervențiile lor faptul că preoții și credincioșii sîntem cu toții fiii Patriei dragi, pe care trebuie să o iubim și că sîntem fiii unui popor pe care trebuie să-l slujim cu toată credincioșia.

În continuarea frumoasei tradiții de a pune în contact direct preoțimea cu catedra universitară, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a încredințat prezidarea conferințelor de la prot. Deva și Brad P. C. Arhidiacon prof. dr. Ioan Zăgreanu de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, ale cărui competente concluzii au fost urmărite cu mult interes de către preoți.

La una din conferințe, cea de la prot. Hațeg, preoțimea a avut bucuria de a avea în mijlocul său pe Înalț Prea Sfințitul dr. Nicolae Mladin Mitropolitul Ardealului, oaspete al Prea Sfințitului Episcop Teoctist. ,

Prezentînd preoțimii pe Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a tălmăcit rostul prezenței Înalț Prea Sfinției Sale pe aceste meleaguri și anume prilejul sfințirii lucrărilor efectuate la biserica Sf. Nicolae din Petroșani și împărtășirea de învățături folositoare preoțimii din istorica Țară a Hațegului la această conferință de orientare.

După ce a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Teoctist pentru frumoasa ocazie ce i se oferă de a se întâlni cu preoții din prot. Hațeg, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin, a rostit o cuvîntare arătînd că „Societatea noastră, care pune bază pe o etică a echității promovează modul de viață altruist, în care interesele colectivității dețin primatul fără a înlătura cele ale individului”. Referindu-se la realitățile din biserică și pornind de la cuvintele Sf. Apostol Pavel care numește Biserica Trupul lui Hristos, Înalț Prea Sfinția Sa a definit raportul dintre credincioși și ierarhie, ca mădulare ale aceluiași trup, prin slujire reciprocă în vederea promovării intereselor Trupului întreg. „Numai în măsura în care slujim Trupul întreg, ne facem datoria către Dumnezeu, Biserică, neam și către noi înșine. Epoca noastră are drept ideal slujirea obștii, care va răsplăti fiecăruia după munca depusă, acordîndu-i totodată și cinstirea cuvenită”. Înalț Prea Sfinția Sa a făcut apoi referiri la rolul Reîntregirii Bisericii noastre, această strălucită realizare a Prea Fericitului Patriarh Justinian, fiind un aport adus Patriei, poporului român, de aici deducînd datoria care revine fiecărui credincios și fiecărui preot pentru a se păstra ceea ce s-a realizat în 1948.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a mulțumit Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Mladin pentru învățăturile împărtășite, stăruind asupra aportului pe care îl poate aduce preoțimea prin activitatea concretă la parohie, la promovarea unității neamului românesc și a slujirii progresului general al societății noastre către noi culmi de desăvîrșire.

Conferințele din noiembrie prin tema dezbătută, discuțiile purtate, dar mai cu seamă prin concluziile limpezi, practice și mobilizatoare puse de Prea Sfințitul Episcop Teoctist au contribuit la orientarea preoțimii și la îndrumarea activității pastorale a preoților pe calea slujirii patriei, poporului și Bisericii.

CONFERINȚĂ TEOLOGICĂ

Pentru continuă orientare a preoților în problemele teologice și bisericești actuale, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a poțit pe P. C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman — care din încredințarea Prea Sfinției Sale a prezidat Conferințele de orientare din luna septembrie la unele protopopiate — să țină o conferință teologică la Centrul Eparhial cu tema: „Lucrarea Duhului Sfințit oglindită în operele Sf. Părinți, cu aplicare la ecumenismul contemporan”. Conferința s-a desfășurat în sala de festivități a Sf. Episcopii în ziua de 28 septembrie 1971, fiind prezenți numeroși preoți din prot. Arad și Lipova. Prin această poftire Prea Sfinția Sa a venit întru întîmpinarea dorinței manifestate de preoți de a asculta pe iluștri profesori ai teologiei Bisericii Ortodoxe Române care reprezintă ortodoxia în conferințele ecumenice la care participă și pe care îi cunosc din substanțialele studii apărute în periodicele Bisericii noastre.

Mulțumind pentru primirea frățească făcută de preoți și Prea Sfinției Sale pentru prezentarea ce i-a făcut-o, părintele profesor reamintind tema conferinței a arătat că în ultimii ani întreaga creștinătate s-a preocupat tot mai mult de cunoașterea lucrării Duhului Sfințit în Biserică de-alungul

veacurilor. Pornind de la textul Episotolei I. către corinteni cap. 12 P. C. Sa a arătat că acest text a stat la temelia teologiei Sfinților Părinți despre Duhul Sfint. În continuare vorbitorul a expus modul în care învățătura despre Sfintul Duh a fost tratată la Sinodul II Ecumenic precum și în operele Sf. Părinți : Grigorie de Nisa, Grigorie de Nazianz, Chiril al Ierusalimului, Sf. Ioan Gură de Aur, Atanasie cel Mare etc. În mod deosebit s-a făcut un popas asupra „Tratatului despre Duhul Sfint” al Sf. Vasile cel Mare, operă clasică ortodoxă. S-a făcut apoi o expunere a învățăturii despre Duhul Sfint așa cum se găsește aceasta în operele Părinților latini.

În final P. C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman a remarcat poziția deosebită și cinstirea de care se bucură Prea Fericitul Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii noastre pentru ideile lansate în vederea apropierei creștinilor și confesiunilor.

Conferința care a fost urmărită cu deosebit interes de cei prezenți a fost urmată de discuții la care au participat : Pr. dr. Petru Dehelean, par. Arad-Centru, Pr. dr. Gh. Lițiu par. Semlac, Pr. Ioan Popa consilier economic, și Prot. V. Pereteatcu Lipova ; tuturor le-a răspuns părintele profesor.

Prea Sfințitul Părinte Episcop Teoctist sintetizînd cele expuse și discutate a subliniat nevoia ca problemele ridicate acum să fie folosite de către preoți în activitatea lor, să le aducă la cunoștința credincioșilor astfel ca ideile ce s-au frământat cu acest prilej să influențeze preocupările tuturor celor ce sînt chemați să contribuie la rezolvarea pozitivă a problemelor actuale ale Bisericii noastre. În încheiere Prea Sfinția Sa a mulțumit Păr. profesor Ioan G. Coman pentru expunerea făcută, precum și celor care au participat la discuții, exprimîndu-și nădejdea că toate acestea vor rodi cu mult folos în activitatea preoțimii, activitate de slujire Patriei și Bisericii.

LUCRĂRI DE RESTAURARE LA MĂNĂSTIRI

Mănăstirile Hodoș-Bodrog și Sf. Simion Stîlpticul din Arad-Gai — monumente istorice care aduc de peste veacuri nu numai patina timpului ci și amintirea unor vremi de frământări și biruințe hotărîtoare pentru păstrarea credinței noastre strămoșești — s-au bucurat și în acest an de o grijă deosebită din partea conducerii Sf. Episcopii, prin importante lucrări de restaurare executate.

Mănăstirea Hodoș-Bodrog este atestată documentar din secolul XII, ea impresionînd prin arhitectura, pictura și așezarea sa în frumoasa vale a Mureșului.

În anul trecut mănăstirea a avut foarte mult de suferit de pe urma inundațiilor. Pentru înlăturarea acestor urmări s-au investit în anul acesta importante sume de bani, executîndu-se lucrări de refacere a împrejurimilor, reparîndu-se pereții crăpați, padimentîndu-se din nou unele camere etc.

Remarcăm cu acest prilej contribuția adusă la buna întreținere a imobilelor mănăstirii și a asistenței vizitatorilor împlinită de către obștea mănăstirii condusă de Prea Cuviosul Arhimandrit Timotei Eftimie.

Vechi așezământ bisericesc și monument istoric, Mănăstirea Sf. Simion Stilpnicul din Arad-Gai este compus din biserică și o clădire anexă în care este amenajată Colecția de vechi obiecte bisericești a Episcopiei Aradului. Atât clădirea bisericii cât și anexa au prezentat grave infiltrări de apă în pereți, care de ani de zile îi macină rezistența. Pentru oprirea acestui proces în anul acesta s-au executat lucrări de scoatere a igrasiei de pe întreaga suprafață atacată precum și lucrări de zugrăvire a întregului ansamblu ; s-a amenajat în clădirea anexă în cursul acestui an încă o cameră astfel încât Colecția eparhială dispune de 6 încăperi pentru expunerea obiectelor. Tot în acest an s-a continuat confectionarea de vitrine în vederea folosirii cât mai raționale a spațiului existent de expunere a obiectelor din Colecție.

Aceste lucrări sînt menite să pună sub conservare două din monumentele istorice de mare valoare din cuprinsul Eparhiei Aradului, astfel ca ele să grăiască cu mai multă putere prezentului despre trecutul glorios, temelie a viitorului luminos ce se construiește astăzi sub ochii noștri.

PREOȚI HIROTONIȚI

Conducerea Eparhiei Aradului acordă în permanență cuvenita atenție și purtare de grijă asigurării de preoți pe seama parohiilor vacante.

Sfinta Taină a Preoției a fost împărtășită de Prea Sfințitul Episcop Teoctist următorilor :

1. Gheorghe Dehelean, absolvent al Cursurilor seminariale de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit în Catedrala din Arad, după ce primise diaconia în biserica Sf. Mănăstiri Hodoș-Bodrog. Preotul Gh. Dehelean păstorește în parohia Roșia de Mureș din prot. Lipova.

2. Iosif Mircu, absolvent al aceuiași Seminar Teologic, a fost preotit tot la Sf. Mănăstire Bodrog pe seama parohiei Troaș din același protopopiat.

3. Ioan Pascu, ca și următorii patru a învățat cele ale preoției sub îndrumarea Seminarului amintit și a fost hirotonit în Catedrala din Arad, slujind astăzi în biserica parohiei Milova, prot. Lipova.

4. Ioan Pocșora a primit darul preoției în Catedrala din Arad, luîndu-și în primire parohia Ciunțești din prot. Ineu.

5. Ilie Davidoi preotește în parohia Serel prot. Hațeg, după ce a fost hirotonit preot în aceeași Catedrală.

6. Simion Cibian s-a bucurat de primirea Sfintei Preoții prin mîinile Ierarhului său, pe seama parohiei Dumbrava din prot. Deva.

7. Vintilă Ionescu este hirotonit pe seama parohia Rîu-Bărbat prot. Hațeg.

8. Cornel Avramescu, absolvent al Seminarului Teologic din Caransebeș, hirotonit la Sf. Liturghie din biserica parohiei Sibîșelul Vechi unde Ierarhul a slujit tirnosirea bisericii, pe seama parohiei Uroi cu filia Cărpiniș din prot. Hațeg.

9. Dimitrie Popa a fost hirotonit la Sf. Liturghie din biserica din parohia Miniș în Duminica tîrnosirii ei de către Ierarh, pe seama parohiei Vorța prot. Deva, avînd studii teologice superioare.

10. Ioan Ardelean, absolvent al Seminarului Teologic din Caransebeș și student al Institutului Teologic Universitar din Sibiu, hirotonit de Prea Sfințitul Teoctist cu ocazia tîrnosirii bisericii din parohia Ștei prot. Hațeg spre a funcționa în parohia Laz prot. Ineu.

11. Gheorghe David este parohul parohiei Țărmure din prot. Ineu, după ce a fost sfințit preot în Paraclisul Reședinței Episcopale, la 11 noiembrie 1971.

12. Ioan Brădean, absolvent al Institutului Teologic din Sibiu, a primit încredințare chiriarhală de a păstori parohia Zimbru, prot. Ineu, fiind preoțit la 12 noiembrie în același frumos paraclis „Sfinta Treime”.

13. Viorel Ghiurea a fost preoțit de Prea Sfințitul Teoctist în biserica „Sf. Nicolae” din Petroșani în ziua redeschiderii ei, 14 noiembrie 1971.

14. Petru Tiu, avînd studii teologice superioare, a fost numit, la cerea sa la parohia Luncoiul de sus prot. Brad, pe seama căreia a primit Darul hirotoniei întru preot, în ziua de 21 noiembrie în Catedrala din Orăștie.

15. Cornel Ciucean este preotul parohiei Pișchinț prot. Deva, fiind hirotonit la 2 decembrie 1971 în Paraclisul Reședinței episcopale din Arad.

16. Petru Vamvulescu, licențiat în Teologie, după ce a slujit ca diacon al Catedralei episcopale din Arad timp de mai bine un an, a fost numit în parohia Mănăstur prot. Arad. Hirotonia întru preot a primit-o la 1 decembrie în paraclisul „Sf. Treime”.

17. Pantelimon Chiată, funcționează la parohia Bărăști prot. Hațeg la care a solicitat numirea. A fost hirotonit la 3 decembrie în Paraclisul Reședinței.

18. Teodor Greucean, licențiat în Teologie a fost hirotonit diacon pe seama parohiei Arad-Centru, la 2 decembrie 1971.

Toți cei hirotoniți au urmat practica liturgică obișnuită, la Catedrală sau la alte biserici, sub îndrumarea preoților cu experiență, însușindu-și modul corect de slujire, cunoștințe pastorale, duhovnicești, administrative, predicatoriale spre a fi cît mai bine pregătiți pentru conducerea parohiilor lor.

VIZITA UNOR PREOȚI ROMÂNI DIN R.F.S. JUGOSLAVIA LA EPISCOPIA DIN ARAD

În cursul lunii septembrie 1971, un grup de 27 persoane din cîmpul Vicariatului ortodox român din Banatul Jugoslav, cu sediul la Virșeș, R.F.S. Jugoslavia, au vizitat țara noastră, Sfînta Patriarhie din București, sfînte mănăstiri și alte localități cu obiective turistice.

Din grup au făcut parte preoți și preotese conduși de P. C. Prot. Stavrofor Aurel Uroș vicarul aceluși Vicariat. Înainte de înapoierea spre

patrie grupul de turiști a ținut să-și prezinte omagiile respectuoase Ierarhului Eparhiei Aradului Prea Sfințitul Episcop Teoctist.

După ce o delegație chiriarhală de protocol a condus pe vizitatori spre a le arăta Centrul Eparhial, ei au fost primiți de Prea Sfinția Sa.

Părintele Vicar Aurel Uroș a adresat Ierarhului un emoționant cuvînt în care a dat glas bucuriei de a fi văzut frumusețile patriei noastre, sfinte mănăstiri, apoi localități istorice și impresionantele realizări ale poporului nostru. Mulțumind apoi pentru primirea făcută de Prea Sfinția Sa i-a cerut binecuvîntarea arhierească la ieșirea din Țară.

Prea Sfințitul Teoctist, arătînd că această vizită este și o contribuție la prietenia dintre popoarele noastre vecine, le-a făcut daruri în cărți de cult și obiecte de artă românească, împărtășindu-le binecuvîntările Prea Sfinției Sale pentru munca lor preotească și de slujire a patriei în care-și desfășoară activitatea.

Cu o caldă amintire de la Episcopia Aradului grupul de vizitatori și-a luat rămas bun de la Prea Sfințitul Episcop Teoctist.

DECESE

Preotul Leon Iubaș. În vîrstă de 77 de ani, cînd omul e socotit de Psalmist între „cei tari”, după o slujire preotească de 50 de ani aniversați la 12 iulie, preotul Leon Iubaș din parohia Rîu de Mori prot. Hațeg, la sfîrșitul lunii octombrie 1971, a fost chemat la Cel Căruia l-a închinat activitatea sa de preot.

Născut în parohia Rîu de Mori, a fost hirotonit, după terminarea studiilor teologice superioare, pe seama acestei parohii în care, legat de dragostea credincioșilor, a slujit pînă cu puțin timp înainte de creștinescul și preotescul său sfîrșit.

Pentru osîrdia lucrării sale la altar a fost distins cu dreptul de a purta briu roșu.

Preotul Leon Iubaș, care s-a bucurat de o deosebită dragoste și cin-stire din partea preoțimii, a fost unul dintre cei care, în anul 1948, a răs-puns chemării Prea Fericitului Patriarh Justinian de a se întoarce la sînul Bisericii Ortodoxe.

Prohodirea venerabilului preot s-a făcut de un sobor de preoți în frunte cu protopopul Adam Lăzărescu delegat al Prea Sfințitului Episcop Teoctist.

Preotul Nicolae Isac. Născut în anul 1920 în localitatea Zlaști de lingă Hunedoara, preotul Nicolae Isac, după ce și-a luat licența în Teologie, a păstorit în parohia Zlaști, apoi la Ruda-Ghelar și în parohia Boș din apropierea comunei sale natale, preoțind timp de 25 de ani.

În ziua de 19 septembrie 1971, suferind de inimă de mai mult timp, a încetat din viață. Moartea l-a găsit îndeplinindu-și slujba sa preotească.

A fost prohodit de un sobor de preoți în frunte cu preotul Ioan Hă-măruș secretar protopopesec al protopopiatului Deva.

Preotul Liviu Aconi. Născut în orașul Pecica, jud. Arad, în anul 1904, preotul Liviu Aconi, având studii teologice superioare, a fost hirotonit la 1 ianuarie 1929 pe seama parohiei Joia Mare din prot. Ineu. A mai preotit în parohiile Turnu prot. Arad. și ultima dată în parohia Săcărîmb prot. Deva.

A încetat din viață la 8 noiembrie 1971 după o suferință destul de îndelungată.

În fruntea soborului de prohodire a slujit preotul Mihai Alexandru din parohia învecinată Hondol.

Preotul Dumitru Secărea. După o slujire preotească de 54 de ani s-a stins din viață preotul pensionar Dumitru Secărea din Băița prot. Brad, în vîrstă de 82 de ani.

Absolvindu-și studiile teologice superioare a fost hirotonit pe seama parohiei Bozeș din prot. Deva. A mai slujit în parohiile Balomirul de Cîmpie și Șibot din același protopopiat și la Ormindea. Între anii 1935—1949 a fost paroh și protopop la Băița care aparține acum de prot. Brad, iar apoi pînă la pensionarea sa în anul 1967, a fost paroh în aceeași parohie.

Bun slujitor, dirigor de cor, cărturar, publicist bisericesc, preotul D. Secărea s-a bucurat de prestigiu între colegii săi preoți și între credincioși.

A fost prohodit de un sobor de preoți în frunte cu protopopul Liviu Boldura din Brad.

Preotul Ioan Demian. În ziua de 22 octombrie 1971 a trecut la cele veșnice, după o boală lungă, preotul pensionar Ioan Demian, care a funcționat la parohia București prot. Brad, jud. Hunedoara.

Născut în anul 1889 a funcționat întîi în post de cîntăreț de strană la biserica ortodoxă din parohia București, după care a fost hirotonit în anul 1927 ca preot pentru cele vreo 40 de suflete unite ce existau în acest sat.

Un merit deosebit al defunctului este faptul că, după un an de preoție, a revenit cu toți credincioșii la ortodoxie, anticipînd de atunci actul din 1948. De atunci, din anul 1928, a funcționat ca preot în București pentru toți credincioșii, timp de 35 ani, pînă în anul 1963, cînd a trecut la pensie și s-a retras alături de familie la Deva.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 25 octombrie 1971, la București alături de ctitoria sa, fiind prohodit de un sobor avînd în frunte pe P.C. Prot. Liviu Boldura din Brad.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Literatura Bizanțului, antologie, traduceri și prezentare de Nicolae-Șerban Tanașoca, București, Editura Univers, 1971, 468 pp.

În introducere (pp. 5—34) Nicolae-Șerban Tanașoca trece în revistă importanța bizantinologiei pentru cultura veche românească și progresele bizantinologiei în secolul nostru. Autorul precizează că „poporul nostru și-a desfășurat viața într-un spațiu geo-istoric dominat vreme de mai mult de un mileniu de prezența Bizanțului” (p. 5). La studiul culturii bizantine au adus contribuții importante mulți cărturari români. Primul congres internațional de bizantinologie s-a ținut la București, din inițiativa lui N. Iorga, în 1924. În 1934 a fost înființat Institutul român de studii bizantine de către N. Iorga. Statul român a cumpărat biblioteca de bizantinologie a lui August Heisenberg. În 1971 s-a ținut la București cel de-al XIV-lea Congres de bizantinologie. Cu prilejul centenarului nașterii lui N. Iorga au fost traduse câteva opere de bizantinologie ale marelui savant: 1) Imperiul bizantin, 2) Istoria vieții bizantine, 3) Bizanțul de după Bizanț, 4) Studii bizantine. A apărut lucrarea „Nicolae Iorga — istoric al Bizanțului”. În Apus bizantinologia ar începe după autorul de care ne ocupăm în Italia, în Quattrecento. După ce trece în revistă istoria bizantinologiei ca disciplină de sine stătătoare, afirmă că în bizantinologia modernă se impun trei nume: Karl Krumbacher (1854—1909), Charles Diehl (1859—1944), Nicolae Iorga (1871—1940), iar după aceștia Henri Grégoire, Franz Dölger, G. Moravcsik, Nicolae Bănescu și Vasile Grecu. Actualul președinte al Asociației internaționale de studii bizantine este Paul Lemerle, membru al Institutului Franței.

Volumul cuprinde pagini traduse din cei mai importanți bizantinologi moderni. Studiile sînt grupate în patru capitole: 1) Moștenirea bizantină, 2) Literatura bizantină — trei puncte de vedere, 3) Figuri și aspecte din literatura bizantină, 4) Literatura bizantină și celelalte literaturi. Charles Diehl afirmă că pînă în secolul al XII-lea „literatura teologică bizantină a fost net superioară

producției occidentale din același domeniu” (p. 83).

Studiul lui Salvatore Impellizzeri este dedicat lui Roman Melodul, autorul de condace. Condacul și-a făcut apariția în Biserica bizantină prin Roman Melodul. Roman este de origine evreu din Siria, născut la Emesa. Mai întîi a fost diacon la biserica Învierii de la Berytos (Beirut) apoi a trecut la Constantinopol, la biserica Fecioarei din cartierul Cyros (491—518). Într-o noapte de Crăciun ar fi primit de la Maica Domnului „darul condacelor” sub forma unui sul de hirtie pe care l-a înghițit. La deșteptarea din somn a compus primul său imn și după aceea alte aproximativ o mie. După Salvatore Impellizzeri condacul ar proveni din poezia siriacă. „Condacul lui Roman este o omilie ritmică și păstrează caracteristicile omiliei” (p. 229). „Din omiletică condacul păstrează de asemenea caracterul dogmatic și polemic” (p. 230).

Endre Von Ivanka face cîteva considerații asupra poeziei liturgice bizantine (pp. 236—242).

Vasile Grecu, eruditul bizantinolog român, scrie un studiu despre „Influența bizantină în cultura românească” (pp. 363—383). După Vasile Grecu „influența bizantină în literatura română s-a produs în vremea începuturilor noastre literare” (p. 364). „Prima și cea mai puternică influență bizantină în literatura română s-a produs în mod firesc și fără îndoială în literatura noastră bisericească” (p. 365). Mai cităm o constatare a bizantinologului Vasile Grecu: „Toate cărțile sfinte și liturgice au intrat de la bizantini la noi în traduceri slave” (p. 365). Studiul lui Vasile Grecu face o serie de precizări ce pot fi discutabile, dar sînt constatările unui specialist. „Din literatura religioasă pe lângă epocala traducere de-a dreptul din grecește a întregii Biblii, care e Biblia bucureșteană de la 1688, făcută de boieri învățați, adînc cunoscători ai limbii grecești, se mai traduc și se alcătuiesc sub influența scrierilor grecești, nu numai scrieri simple și de mai puțină valoare, ci și scrieri de valoare și de adevărată erudiție teologică pentru vremile

acelea. Iar acea mare operă de compilație care este „Viața și petrecerea sfinților” a mitropolitului Dosoftei, a fost scoasă cu deosebire din cele 12 cărți de minee grecești” (p. 369). Influența bizantină e puternică nu numai în literatura profană. Cronografele bizantine au fost mult citite și copiate, devenind adevărate cărți populare. Copiștii adăugau însemnări despre fapte contemporane. Macarie, înfiul cronicar român, are ca model pe Constantin Manasses, autorul Cronografului în versuri. Azarie „îmitează în mod și mai servil decât Macarie, Cronograful lui Constantin Manasses” (pp. 375—376).

Volumul „Literatura Bizanțului” cuprinde cel mai vast material despre această literatură din cîte s-au scris pînă în prezent în limba română.

Prof. Iosif E. Naghiu

ȘTEFAN PASCU, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, Editura Dacia, 1971, 595 pp.

În domeniul științei istorice apariția, în condiții grafice excepționale, a primului volum a profesorului universitar Ștefan Pascu despre „*Voievodatul Transilvaniei*”, constituie un adevărat eveniment. Cuprinsul celor aproape 600 de pagini ale acestei sinteze de vaste proporții îmbrățișează întreg teritoriul transilvan în accepțiunea cuprinzătoare a termenului voievodal românesc (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș), urmărind elucidarea tuturor aspectelor sociale, economice, politice, culturale și instituționale din aceste părți de țară începînd cu a doua jumătate a secolului al IX-lea, pornindu-se distinct de astă dată (dacă e să amintim de prima încercare de acest fel a autorului: *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944), de la reconstituirea demonstrată atât narativ-istoric cît și arheologic a existenței formațiunilor vieții românești clădită pe o societate considerată de autor la aceeași scară cu alte societăți și civilizații din centrul și răsăritul Europei.

Structural, conținutul primei părți, destinat „*Formațiunilor prestatale în secolele IX—XI*”, ne dezvăluie societatea feudală a „țărilor românești”, conduse de către duci și voievozi singuri stăpînituri peste pămînturi și păduri, populate de obști și apărute prin cetăți. Scrierea lui Anonymus autorul o interpretează critic: „Fără să „jurăm” pe

textul Anonimului cum au făcut alții, valoarea Gestelor sale s-a impus și se impune tot mai mult din toate punctele de vedere și, prin urmare, și al conținutului istoric pentru evenimentele veacului al X-lea în general și în aceeași măsură pentru cele din Transilvania”. Pe ducele Menumorut istoria voievodatului transilvan ni-l înfățișează apărîndu-și „țara” la hotare, din castrele de la Sătmăr și Biharea și din alte cetăți sau hraduri lipsite de acel „castrum Belland”, a cărui existență, pare-se mai mult din lipsa oricăror încercări de identificare, autorul o contestă. Pasajelor din cronici profesorul Pascu le alătură cu rol incontestabil aserțiuni întemeiate pe confirmări arheologice, ce întregesc și confirmă esențial concluziile realităților istorice transilvane expuse într-o bună măsură pe fondul informativ al culturii materiale. În acest sens merită subliniant faptul că pentru prima dată în istoria Transilvaniei, într-o operă fundamentală pentru trecutul său, se atribuie și afirmă fără rezerve etnicitatea autohtonă vestigiilor ce însoțesc bine cunoscuta și atît de mult comentata ceramică, numită impropriu „de tip Dridu”, care, de fapt nu numai în această localitate (din Muntenia) ci și-n Moldova întregă, în toată Transilvania, în Banat, Crișana, Maramureș și Dobrogea se dovedește cu discernămint a fi incontestabilul aspect evolutiv cultural-istoric al feudalismului timpuriu românesc.

Pe fondul social-economic al acestor teritorii ființau: țările, cnezatele, băniile și voievodatele, ca sinteze instituționale caracteristice întregului pămînt românesc dintre și de peste Carpați, prin a căror evoluție istoricul concepe însăși formarea voievodatului, proces ce a însemnat în ultima instanță tot o sinteză istorică dar de astă dată cu mult mai cuprinzătoare prin timp, etnicitate și fond geografic, urmărită și expusă în geneza sa într-un sens justifiat pe întreg cuprinsul paginilor destinate prezentării cuceririi Transilvaniei de către feudali maghiari, transformării forțate a „țărilor” în comitate, așezării secuilor și sașilor, persistența țării formațiunilor românești pe lîngă cetăți și orașe, prin sate și locuitori nepăsători de feudali și ultimii migratori.

Ceea ce individualizează în primul rînd capitolul destinat instituțiilor administrativ-juridice sînt îndeosebi cercetările asupra demografiei și geografiei istorice destinate să dea conturări incontestabile conținutului

etnic și instituțional al societății transilvane. Ni se înfățișează muncind, luptând, existând: cnezi, voievozi și districte românești, scaune săsești și secuiești, sate, țiguri și orașe ce adăposteau viața Transilvaniei din pragul mileniului nostru, clădită pe ancestralul drept nescris românesc ori pe cel străin, al oaspeților care, chiar dacă exprimau elemente etnice și civilizatorice distincte, substituie celor preponderent românești, oglindindu-le în viața voievodatului expresiile unei civilizații originale de colaborare.

În partea a III-a este prezentată „*Structura societății Transilvaniei voievodale*” unde-l cunoaștem pe regi, voievozi și nobili cu proprietățile puterii, cu păturile și categoriile clasei lor, tinzând spre recrudescența și întunecimea proprie exploatareii evului de mijloc. La celălalt pol stau țăranii Transilvaniei asupriți deopotrivă fără deosebire de neam sau lege, stratificați pe categorii de exploatare și îndatorare către regalitate și feudali, destin de care orînduirea le sortise să nu scape decît prin fugă, lotrie și răscoale.

În sfîrșit, două dintre extremele cuprinsului cărții rămîn: mișcările din Țara Făgărașului și a Maramureșului, care — afirmă istoricul — au însemnat în istoria noastră în sens etnografic, social, economic și politic contribuții interne la formarea Țării Românești și a Țării Moldovei, pornite de pe fondul deosebit de vital al Făgărașului și Maramureșului ca părți integrante ale țării sau voievodatului Transilvaniei. În lumina acestor interpretări, „descălecatul” este considerat un fenomen istoric-civilizatoric intern, românesc, normal, pretins și permis de însăși adîncimea vieții statale a întregului teritoriu românesc a aceluia timp.

Conceput astfel, „*Voievodatul Transilvaniei*”, constituie un prim strălucit început în cunoașterea și scrierea istoriei civilizației românești. Alături de „*Dacia*” academiciianului C. Daicoviciu sau cărțile acad. D. Prodan și-a celorlalți istorici ai Transilvaniei și ai țării, alături de viitoarele sinteze istorice promise pentru anii ce urmează, această carte cinstește trecutul, prezentul și viitorul poporului românesc.

Te desparți de ea cu un simțămînt de mulțumire, cu satisfacția că ai făcut cunoștință prin paginile ei cu cea mai amplă panoramă

a vieții Transilvaniei medievale. O predomină nota informativă, interpretativă și îndeosebi caracterul justițiar.

Florian Dudaș

PETRU MAIOR, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Ediție critică și studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și note de Manole Neagoe, București, Editura Albatros, vol. I, 1971, 270 pp.; vol. II, 1971, 291 (293) pp.

A fost reeditată o operă celebră: „*Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, întocmită de Petru Maior de Dicio-Sinmartin Protopop și la înălțatul Crăescul Consiliul Locumtenențial al Ungariei Crăesc a cărților Revizor. La Buda, în Crăiasca Typografie a Universității Ungurești din Peșta, 1812”. Manole Neagoe scrie un studiu introductiv despre viața și operele lui Petru Maior. Urmează studiul intitulat „*Limba și stilul Istoriei pentru începutul românilor în Dacia*” de Florea Fugariu. O scurtă notă asupra ediției ne lămurește în legătură cu textul. A fost reprodusă ediția din 1812. Lucrarea are următoarele capitole: 1) Pentru descălecarea românilor în Dacia, 2) Întîmplările românilor celor din Dacia după moartea împăratului Traian, 3) Pentru trecerea românilor celor din Dacia înapoi preste Dunăre în zilele împăratului Aurelian, 4) Întîmplările românilor celor din Dacia lui Traian din zilele lui Aurelian pînă la intrarea ungurilor în Panonia, 5) Pentru descălecarea ungurilor în Ardeal, 6) Pentru statul românilor celor din Ardeal, de la începerea domniei lui Tuhutum încoace, 7) Pentru împărăția lui Menumurut și a lui Glad, 8) Pentru schimbarea numelui românilor celor din Dacia, 9) Pentru începutul numelui unor altor ghinte, cu care au viețuit sau astăzi viețuiesc românii, 10) Despre fabula carea spune că românii, în suta a treisprezecea, de preste Dunăre, au venit în Dacia, 11) Pentru părerea lui Engels carele zice că românii, către începutul sutei a noia au venit de preste Dunăre în Dacia, 12) Întîmplările românilor celor din colo de Dunăre, din zilele lui Aurelian pînă la descălecarea bulgarilor în Misia, 13) Întîmplările

românilor celor preste Dunăre, de la descălecarea bulgarilor în Misia, până în zilele lui Isaachie Anghel, împăratul grecilor, 14) Întimplările românilor celor preste Dunăre, în zilele lui Isaachie Anghel, împăratul grecilor, 15) Statul românilor celor de preste Dunăre după Isaachie Anghel, 16) Disertație pentru începutul limbii românești, 17) Disertație pentru literatura cea veche a românilor cu patru capitole: a) Românii mai de mult s-au întrebuințat cu slovele cele lătimești, b) Românii cei din coace de Dunăre, în suta a cincisprezecea de la Hs. au lăpădat solvele cele lătimești și au primit cele chiriliane, c) Asemenea adevărului iaste că românii în suta a 11 de la Hs. au lăpădat slovele cele lătimești, d) Românii cei din Ardeal au început întâi a scoate din beserici limba cea slovenească și au băgat iarăși cea românească.

Petru Maior arată că deși principii calvini au încercat să facă prozelitism printre români „sămănind prin cărțile cele în limba românească tipărite, eresurile calvinești” (vol. II, p. 74), totuși „neamul românesc au rămas statornic în credința sa și întru datinile sale”. În epoca în care a trăit Petru Maior, Biserica din Transilvania avea mulți „bărbați învățați”. Amintește „biblioteca românilor cea din Blaj”. Atacă pe Ioan Bob și informează că la mănăstirea din Blaj nu mai este decât un singur călugăr, Venedict Fogarași. Alături de Samuil Vulcan, amintește câțiva clerici învățați ca Dimitrie Țichindeal, parohul din Becicherecul Mic, pe profesorii Constantin Diaconovici Loga, Ioșif Iorgovici, N. Miuta, „preacinstiții protopresvyteri” Petru Iorgovici al Oraviței, Ștefan de Athanasievici al Logoșului, Ioan Thomici, Nicolae Stoica de Hațeg. Deci Petru Maior amintește și pe scriitorii ortodocși și pe cei greco-catolici. Ar fi greu ca un teolog ortodox să scrie o carte împotriva primatului papal mai bună ca Procanonul din 1783.

Editorul lucrării traduce notele originale ale autorului. Glosarul (pp. 255—276) e foarte util pentru cititori. Tabelul cronologic este bogat în date referitoare la viața și opera lui Petru Maior. Se menționează că în 1789 Petru Maior a asistat la instalarea episcopului Gherasim Adamovici de la Sibiu. Sint apoi redată aprecierile critice ale unor personalități culturale ca Iordachi de Mălinescu, N. Iorga, Sextil Puscariu, Al. Lapedatu, I. Lupaș... Bibliografia cuprinde: 1) Opera lui Petru Maior, 2) Traduceri făcute de Maior și 3) Lucrări despre Maior.

Dacă s-ar mai tipări în traducere românească operele polemice latinești și un

volum antologic din celelalte scrieri, cititorul ar avea la îndemână un număr de lucrări ale lui Petru Maior care ar lămurii atit concepția sa globală cit și frământările epocii în care a trăit. Ediția de care ne ocupăm a „Istoriei pentru începutul românilor în Dacia” mai trebuia să cuprindă și o bibliografie a edițiilor lucrărilor lui Petru Maior și o mai amplă bibliografie a lucrărilor despre Petru Maior.

Colecția Lyceum face un mare serviciu pentru cunoașterea culturii vechi românești prin reeditarea vechilor scriitori, fie integral, fie antologic.

Prof. Iosif E. Naghiu

Cercetări de bizantinologie privind trecutul Bisericii în Banat.

Între 6—12 septembrie 1971 s-a desfășurat la București cel de-al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine, la care au participat pe lângă specialiști din străinătate și numeroși cercetători români. Din numeroasele comunicări prezentate și studii publicate cu acest prilej, reținem referirile la trecutul Bisericii din Banat care confirmă pe bază de documente și informații inedite o serie de fapte controversate până acum. Ele privesc sub acest raport legăturile Bizanțului cu Banatul.

În studiul „Despre relațiile bisericești dintre Bizanț și Ungaria în secolul XI: mitropolitul de Turcia” („Revue des études sud-est européennes”, tom. IX, 1971, nr. 3, pp. 527—533), N. Oikonomides, profesor la Universitatea din Montreal-Canada, întemeiat pe hotărârea sinodului constantinopolitan din ianuarie 1028, pe un hrisov maghiar, pe o inscripție bizantină din același secol, pe mărturia istoricului Ioan Kinnamos, concludă că pe teritoriul ocupat de maghiari care era cunoscut în acel timp sub denumirea de „Turcia”, a existat un mitropolit instituit de Bizanț, purtând numele de Ioan. Documentele îl înfățișează ca fiind conducătorul întregii Biserici ortodoxe din Ungaria și din Banat.

Încadrând evenimentul în evoluția istorică, autorul reliefează întemeiat pe o amplă bibliografie, influența religioasă ce a exercitat-o Bizanțul asupra acelor teritorii, influență pe care Maria Comșa o amintește ca posibilă asupra locuitorilor din Panonia, din sudul Olteniei și sud-estul Banatului

Încă din secolele VI—VII în studiul „Citeva date privind raporturile teritoriilor nord-dunărene cu Bizanțul în secolele VI—VII”, apărut în publicația menționată, p. 387 și dovedită de marele număr de monede bizantine descoperite în Banat. Ea, afirmă N. Oikonomides, e mai bine cunoscută din anul 948, când cei doi conducători maghiari Bulcsu și Gyula s-au botezat la Constantinopol, ultimul ajungând apoi cel dintîi rege al țării, cunoscut sub numele de Ștefan cel Sfînt. La înapoiere, aceștia au adus călugări bizantini în frunte cu Hierotei sfințit ca episcop de Turcia, care se stabilesc din porunca patriarhului Theophylact în Banat, la Moresana, Morisena, Cenadul de astăzi. În împrejurările date, s-a creat pentru prima oară o largă organizație misionară bizantină în aceste părți (p. 531).

Relațiile dintre cele două state, întrerupte pentru scurt timp, au fost reluate în 1002 când Vasile al II-lea ocupă Vidinul și cînd un alt conducător, Achtum, Optum sau Ajtony, cu autoritate asupra teritoriului Banatului, se botează „secundum ritum graecorum” și construiește în Morisena mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul unde activau călugări aduși de Bulcsu și Gyula.

După încoronarea ca rege a lui Ștefan la Roma și după primirea creștinismului apusean, acesta subvenționează totuși ridicarea unei biserici la Constantinopol și nu se opune pătrunderii influenței răsăritene spre Apus. De asemenea, în secolul XI s-au ridicat mai multe mănăstiri de rit grecesc pe teritoriul regatului, s-au introdus lucrări de artă constantinopolitană, a fost bine primită cultura ecleziastică greacă ce a lăsat amprente în literatura maghiară a epocii (p. 532).

Din datele prezentate rezultă că jurisdicția mitropoliei amintite s-a întins asupra tuturor teritoriilor supuse Ungariei cum și a celor occidentale. „Crearea acestui scaun mitropolitan este fără îndoială urmarea restabilirii raporturilor directe între imperiul bizantin și regatul maghiar și trebuie pusă în legătură cu convertirea lui Achtum din 1002. Poziția mitropolitului nu a fost compromisă de împrejurarea că Achtum, răsculat contra regelui, a fost învins și ucis prin 1028. Mitropolitul bizantin al Ungariei este atestat pînă în secolul al XII-lea” (p. 532).

Sucesiunea evenimentelor, declinul Bizanțului și marea schismă determină ruperea

legăturilor dintre Constantinopol și Ungaria. Autorul încheie: „În 1234 papa Grigorie al IX-lea se ridică împotriva pseudoepiscopilor grecilor care înfrureau pe români și maghiari. Mitropolitul, era oare vizat prin această expresie? Aparțineau episcopii de acest mitropolit? Nu sîntem în măsură să facem nici o afirmație...” (p. 532).

Redacția revistei în nota subliniară (p. 533) pe care o traducem în întregime și care exprimă și opinia noastră, remarcă: „Tema, de un interes incontestabil, expansiunea bizantină în aria geografică a văii Mureșului, ridică în același timp problema relațiilor Bizanțului cu populația românească din această regiune la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre. În perspectiva deschisă de articolul semnat de N. Oikonomides, redacția își propune să revină asupra acestui subiect”.

Cercetătorul E. Stănescu în studiul „Bizanțul și Țările Române în secolele IX—XV” („XIV-e Congres internațional des études byzantines, Bucarest 6—12 septembrie 1971. Rapports IV”, Editura Academiei R.S.R., 1971, pp. 7—47), într-o încadrare cuprinzătoare, întregeste faptele istorice expuse de N. Oikonomides cu mărturii referitoare la viața religioasă, la organizarea Bisericii ortodoxe din Banat, confirmări ale intensității, persistenței lor și a legăturilor cu Bizanțul, depășind valea sud-vestică a Mureșului.

În acest context se subliniază că la începutul secolului XI, pentru a răspîndi influența bizantină peste Dunăre spre Carpați, Vidinul părea mai important decît Dris-tra, interesul Constantinopolului îndreptîndu-se spre șesul românesc ca și spre Banat, unde un conducător local (Achtum, Optum, Ahton, Ajtony) s-a emancipat de sub suzeranitatea maghiarilor, întemeind un principat al Banatului. În imposibilitatea de a duce o politică independentă, a încheiat alianță cu Bizanțul acceptîndu-i suzeranitatea. Astfel, Biserica Ortodoxă, aliata imperiului Bizantin, își lărgeste înfrîurirea și dominația.

Achtum, primind botezul la Vidin (unde după Notarul anonim avea legături familiale Glad, principele Banatului din jurul anului 900), fondează la Morisena (Cenad) o biserică de rit oriental destinată a răspîndi cultura bizantină (p. 14). El s-a considerat aliat credincios al Bizanțului. „Astfel se explică

faptul că printre episcopii pe care le-a organizat împăratul Vasile al II-lea prin ordonanța din 1019—1020 se găsește o episcopie a Banatului, aceea de Dibiskos (vechiul Tibiscum), dovadă despre permanentele eforturi de a consolida influența bizantină în aceste părți. Iată că nu numai botezul unui mare număr de conducători ai Transilvaniei la mijlocul sec. X și subordonarea la 971 întăresc tradiția consemnată de Notarul anonim în privința suzeranității politice bizantine, ci însăși evenimentele de la începutul sec. XI" (p. 15).

Același cercetător reia problema în articolul „Un al doilea Alexandru cel Mare” publicat în „Magazin istoric” anul V, 1971, nr. 9 (54), p. 20, unde afirmă: „Cum strategia organizatorică bizantină și-a concentrat atenția mai ales în părțile occidentale și mai puțin în cele orientale ale regiunii, Banatul s-a situat mai central în orbita planurilor bizantine”.

Ne permitem o observație ce considerăm că se înscrie în succesiunea logică a acestor evenimente: episcopia de la Dibiskos făcea parte în vecinătatea Caransebeșului, unde a existat din străvechime o episcopie ortodoxă a românilor bănățeni. Nu e oare cel puțin semnificativ, că o astfel de instituție din secolul XI e continuată în cursul istoriei de o alta, aproape pe același loc — Tibiscum dispare luându-i locul Caransebeșul — tot ortodox și aparținând de asemenea românilor, așa cum în locul vladicii ortodoxe de la Cenad, în alte împrejurări, apare o episcopie catolică? Importanța problemei merită o cercetare temeinică.

O altă comunicare, datorată profesorului *Francisc Pall* de la Universitatea din Cluj: „Încă o dată despre călătoria diplomatică a lui Ioan Paleologul din 1365/66” apărută în același număr al revistei „Revue des études sud-est européennes”, pp. 535—540, menționează alături de cele două episcopii ortodoxe de Cenad și Tibiscum pe episcopia împotriva căreia s-a ridicat papa Grigorie al IX-lea în 1234, din cauza influenței pe care o aveau asupra românilor și maghiarilor. Dă apoi câteva adevăruri în această privință: Împăratul Bizanțului Ioan Paleologul a fost în drumul spre Buda cînd și la înapoierea din vizita pe care a făcut-o regelui Ludovic I pentru a-i cere ajutorul împotriva turcilor, oferind în schimb unirea

celor două Biserici despărțite în 1054, în timpul trecerii sale prin Banat a fost primit și însoțit de cnezii români, iar cei din Caransebeș i-au acordat o deosebită ospitalitate (pp. 537—538). Erau conducătorii românilor bănățeni ce iau o atitudine de fondă față de violentele acțiuni de catolicizare vizînd și ființa lor etnică, atitudini pe care istoria le înregistrează în repetate rânduri. E greu de conceput că atît ele cit și înverșunata rezistență ortodoxă, să nu fi avut ca temelie o organizație bisericească cu vechi tradiții.

Pentru a ilustra prozelitismul dus de catolicism, metodele folosite, cauzele care au determinat dispariția episcopiei din Cenad înființată de Hierotei și rezistența ortodoxă ce li s-a opus, indicăm articolul: „O bibliotecă monastică din Transilvania pe la 1200” apărut în revista „Studii”, tom. XXII, 1969, nr. 6, pp. 1145—1153. Autorii, *R. Constantinescu* și *E. Lazea*, bazează pe documente de autenticitate indiscutabilă, dau date prețioase despre întemeierea în jurul anului 1171 a unei abații cisterciene la Igriș în Banat, localitate așezată lângă Cenad, decît vreo 12 călugări veniți din departamentul Yonne din Franța, aparținători măriiștii burgunde Pontigni.

Înzestrată cu privilegiile excepționale, cu moșii întinse în comitatele Cenad, Alba, Tirnava Mare și Cluj, numărîndu-se printre cele mai bogate și mai de seamă din Transilvania acelor vremi, avînd o filie la Cîrța din Țara Făgărașului, așezarea ei în roșta vladicii ortodoxe avea un scop precis. Faptul că n-a fost ridicată în Cenad, favorurile ce i s-au făcut ca și puternicile fortificații cu care s-a înconjurat, denotă că rezistența ortodoxilor nu a fost înfrîntă și că aceasta li era misiunea. Lovită de invazia tătarilor din 1245, atacată de cumanii răsculați între anii 1279—1283, dispare pentru totdeauna o dată cu venirea turcilor.

Adăpostitoarea aici în Banat a unei înzestrate biblioteci cu cele mai valoroase lucrări manuscrise din epoca respectivă grăitoare despre anumite legături cu Franța secolelor XII și XIII, înțelesul ei pentru istorie rămîne cel real, cu consecințele pe care le-a avut.

Prot. Ion B. Mureșanu

UNIVERSITATEA DIN TIMIȘOARA, *Studii de istorie a Banatului*, vol. II, Timișoara, 1971, 263 pp.

Publicat prin însușeșita purtare de grijă a rectorului Universității timișorene, prof. dr. docent Ioan Cureau, al doilea volum grupează o serie de cercetări și studii despre trecutul Banatului, înmulțind importantul aport adus la elucidarea unor perioade mai puțin cunoscute.

În „Surse turcești privind stăpânirea otomană asupra Banatului” (pp. 9—21) eruditul turcolog *Aurel Decei* se referă la cronicile, istoriile, călătoriile și documentele existente în țară și scoate în evidență caracterul lor social, economic, politic, etnografic, religios și militar. Reținem din expunerea lui Cizyedârzi de în legătură cu războiul turco-austriac (1787—1789) momentul din 23 septembrie 1788 când după victoria re purtată în lupta de lângă Lugoj contra armatelor austriece conduse de împăratul Iosif al II-lea, marele vizir Koca Yusuf ordonă o mare incursie de pradă în regiune, soldată cu 30—50 000 robi și foarte multe vite, pradă — inclusiv robii — vîndută pe prețuri derizorii. E imaginea unei singure zile de război și jaf în părțile de răsărit ale Banatului locuite numai de români, fără a aminti prefacerea satelor în ceneșe (p. 16). Și astfel de incursiuni nu erau neobișnuite. Protopopul Mehadii Nicolae Stoica, ce a trăit acei ani, redă scene de o ferocitate și distrugere înspăimîntătoare. Urmările lăsate asupra populației românești, sînt lesne de înțeles.

De asemenea, reținem un firman din 26 aprilie 1560 dat de Soliman Magnificul, prin care dispune beglerbegului din Timișoara să-l supravegheze pe craiul Transilvaniei, Ioan Sigismund, ce a interzis negustorilor din Moldova și Țara Românească să vină în Ardeal (p. 19), evident, și în Banat, o nouă confirmare a legăturilor permanente dinre românii de pretutindeni.

Studiul „Călătoria lui Evlia Celebi Efendi (1660)”, (pp. 23—60), semnat de *Mihail Guboglu* întregind ce s-a publicat pînă acum în acest sens, aduce date de mult interes în legătură cu un mare număr de localități fortificate prin care a trecut. Referindu-se la estul Banatului arată că populația (raialele sau supușii) este formată exclusiv din români (p. 49). Descrie apoi detaliat cetatea și orașul Cenad unde lângă casa beizadelei se afla o mănăstire în ruină (poate stră-

vechea așezare mănăstirească), alte mănăstiri, 4 școli pentru copii și 300 de prăvălii.

Nu poate fi trecută cu vederea nici legenda lui Iovan Iorgovan legată de viltorii Dunării de la Porțile de Fier pe care Evlia Celebi Efendi le consideră ca fiind cele mai îngrozitoare din cîte a văzut el în jumătate de veac de călătorii făcute în întregul imperiu otoman.

Pavel Binder din Brașov, publică „Lista localităților din Banat de la sfîrșitul secolului al XVII-lea” (pp. 61—68), precedată de o prezentare atentă din care nu lipsesc precizările și rectificările necesare, document aflat în colecția Marsigli din Bologna, important pentru istoria Banatului, atestînd densitatea așezărilor rurale la sfîrșitul dominației turcești.

O contribuție de seamă la cunoașterea tendințelor politice ale habsburgilor îmbrăcate în haina religiei, o dă profesorul *Francisc Pall* de la Universitatea din Cluj în studiul „Informații inedite despre refugiați bulgari în Banat spre sfîrșitul secolului XVIII” (pp. 69—80), lămurind pe deplin o problemă controversată pînă acum, pe bază de documente aflate în timpul cercetărilor pe care le-a făcut la Roma.

Despre școlile românești din partea de răsărit a provinciei, care au fost ridicate și susținute cu mari sacrificii de românii ce și-au dat din plin obolul pentru formarea unei pături largi de știutori de carte, vorbește bine documentat și cu date statistice din 1808 și 1810, tînărul cercetător *Costin Feneșan* în „Contribuții la istoricul învățămîntului în granița militară la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea” (pp. 91—110).

Profesorul dr. *Aurel Țintă* de la Universitatea din Timișoara își aduce în acest volum aportul valoros bazat pe documente inedite găsite în arhivele Vienei, la elucidarea unei probleme de mult interes prin studiul „Colonizări forțate de refugiați spanioli și italieni în Banat (1716—1740)”, (pp. 111—139).

În continuare volumul cuprinde un bogat material, prețios prin subiectele ce le abordează și prin modul științific în care sînt tratate, semnate de profesori universitari și cercetători bine cunoscuți: *Al. Rusu* și *Constantin Rudneanu*, „Călătorii străine despre Banat și Timișoara (sec. XVIII—XIX)”;

V. Țircovnicu, „Asociațiile învățătoresci din Banat în a doua jumătate a secolului XIX”; I. Ionașcu, „I. Slavici și I. Sirbu studenți la Viena”; I. D. Suciu, „Ideologia ziarului „Dreptatea” 1893—1898”; Th. N. Țîrpea, „Din viața și activitatea lui Emanuil Ungureanu”; Tr. Bunesu, „Manifestațiile protestatare ale maselor populare din Banat împotriva dictatului de la Viena”; Gh. Oancea, „Din lupta tineretului comunist de la Reșița (1930—1940)” și W. Marin, „Gazeta”, „Das Freie Wort” (Cuvîntul liber).

Prot. Ion. B. Mureșianu

MARIUS MOGA, *Decorul în arhitectura populară românească bănățeană*, I, Editura Muzeului Banatului, Timișoara, 1971, 52 pp.

Studiul ce formează obiectul prezentării de față, prin seriozitatea științifică, prin noul pe care îl cuprinde, aduce o contribuție reală la cunoașterea unor probleme și scoate din anonimat aportul țăranilor români bănățeni la dezvoltarea acestui decor.

Cel mai vechi document privind arhitectura bănățeană datează din 1378 și vorbește despre existența în apropierea Oraviței din județul Caraș-Severin, a unei biserici construite din lemn și piatră. Un alt document din 1432, amintește la Opațița din județul Timiș, o biserică ridicată din lemn și pământ. Marea vechime a tradiției arhitecturii din lemn în Banat e confirmată însă de terminologia locală extrem de bogată și planul arhaic românesc al casei cu prispă parțială ce acoperă cea mai mare parte a provinciei, la care se adaugă și faptul că pînă aproape de mijlocul secolului trecut aici domina în lumea satelor construcția de lemn. Se consideră chiar, că nu ar fi lipsită de temeinicie afirmația potrivit căreia forma primară a motivelor ornamentale se găsește în lemn și nu pe textile sau țesături. Cele mai frecvente elemente decorative arhitecturale apar pe stilpi, importante prin valoarea

aristică și specificul local al unei zone etnografice.

Studiul, în continuare, analizează cu precădere stilpii ciopliți care au supraviețuit în urma înlocuirii lemnului cu cărămidă, din satul Visag de lângă Lugoj, ilustrat în 30 de pagini de desene bine executate. Elementele comune ce au o largă răspîndire în nord-estul Banatului se leagă de sud-vestul Transilvaniei unde se întîlnește același tip.

În partea finală, autorul se referă la bisericile de lemn din Banat care își așteaptă cercetătorul competent, atrăgînd atenția asupra bisericii din Iersig, din Cebza și asupra crucilor de lemn din cimitirul Visagului și din altele alte sate ce, în majoritatea cazurilor, continuă tradiția fiind acoperite cu creștături pe aproape întreaga suprafață.

Studiul, rămîne o prețioasă contribuție la cunoașterea artei populare.

Prot. Ion B. Mureșianu

VASILE DRĂGUȚ, *Picturile bisericii din Sînta Mărie Orlea, cel mai vechi ansamblu mural din țara noastră*, în Buletinul monumentelor istorice, XL, 1971, nr. 2, pp. 61—74.

Sînta Maria Orlea se află nu departe de Hațeg, în județul Hunedoara. Biserica din Sînta Maria Orlea datează din ultimul sfert al secolului al XIII-lea (Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, pp. 74—77; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, pp. 99—100). Este o biserică de tip sală cu sanctuar dreptunghiular boltit în formă de cruce, pe ogive și cu turn-clopotniță spre vest. I. D. Ștefănescu a studiat acest monument în lucrarea: *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie jusqu'au XX-e siècle* (Paris, 1932, pp. 223—239). În istoriografia străină a fost studiat de Fr. F. Romer, I. Groh, D. Radocsay, G. Entz. Cele mai recente studii despre

biserica de la Sîntă Mărie Orlea aparțin lui Vasile Drăguț (Pictura murală din Transilvania, București, 1970, pp. 11—17). Picturile murale au fost descoperite în secolul trecut (la 1869) de pictorul Fr. Storma. Ele nu formează un ansamblu unitar. Partea cea mai veche constă în câteva cruci de consacrare ce par a fi fost executate cu prilejul înnoșirii bisericii, după G. Entz, dar după V. Vătășianu par a fi de la începutul secolului al XIV-lea. Pe pereții naosului, la nord, la răsărit și la sud s-a păstrat un ansamblu mural (ciclul cristologic, ciclul Maicii Domnului și ciclul Judecata de apoi). Fr. Floris Romer este de părerea că la biserica din Sînta Măria Orlea toată pictura este ortodoxă.

I. D. Ștefănescu opiniază că picturile din altar sînt din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Vasile Drăguț combate această părere (Pictura murală din Transilvania, pp. 11—17), 40—42) și le leagă de anul 1311 după cum rezultă dintr-o inscripție descifrată și publicată pentru întâia oară de Géza Entz.

Vasile Drăguț studiază inscripția latină din 1311 („Această biserică a fost închinată spre cîntea Fericitei Născătoare, Anul Domnului 1311). În cazul acesta este vorba deci de o pictură mai veche decît cea de la Curtea de Argeș.

Încercînd să compare pictura de la Sînta Măria Orlea cu pictura de la alte biserici contemporane, autorul ajunge la concluzia că ciclul cristologic și ciclul Maicii Domnului și în special Găsirea Sfintei Cruci prezintă note comune cu unele picturi din bisericile sirbești. De exemplu Nașterea Sfintei Fecioare de la Sîntă Măria Orlea prezintă multe asemănări cu Nașterea Sfintei Fecioare din Ohrida, o pictură din 1294—1295. Vasile Drăguț presupune că cele două picturi aproape contemporane au avut un model comun care însă e greu de identificat. Autorul înclină să creadă că pictura murală din naosul bisericii de la Sînta Măria Orlea ar fi oarecum o formă

intermediară între pictura bizantino-balcanică și pictura italiană a vremii. Pictura murală de la Sînta Mărie Orlea o consideră oarecum asemănătoare, în ce privește unele amănunte vestimentare și tipologia generală, cu pictura de la mănăstirea Sapociani.

În pofida analogiilor ce se pot stabili trebuie afirmată originalitatea picturii în cauză. Oare dacă ciobanii, păstorii și țărani precum și cîțiva nobili de pe la 1311 din Sînta Măria Orlea, care au construit o biserică pentru credincioșii din comuna lor, contribuind cu bani, cînd au luat inițiativa pictării bisericii, se vor fi gîndit la modele atît de îndepărtate? Ei vor fi făcut contract pentru pictarea bisericii cu călugări, preoți sau chiar țărani meșteri-iconari de prin părțile locului, sau cel mult, din țirurile apropiate. Autorul spune mereu: „meșterul anonim de la Sînta Măria Orlea” (p. 69). Dacă nu sînt din aceeași epocă, ar putea să fie pictate de mai mulți artiști anonimi. Se încearcă stabilirea unor asemănări cu pictura de la biserica Sfîntul Clement din Ohrida, executată de artiștii greci Mihail și Euthlios, deci sub influența picturii bizantine. În lucrarea „Istoria artelor plastice în România”, vol. I, București, 1968 citim: „Cele mai vechi monumente ale picturii românești sînt zugrăvelile din prima fază a actualei biserici reformate din Sîntă Mărie Orlea. Acelei faze inițiale îi aparține o parte din picturile navei, păstrate mai bine pe perețele de nord” (p. 216). După ce descrie picturile murale ajunge la concluzia că „toate scenele și toate amănuntele iconografice sînt specific bizantine, iar scena cu Prezentarea și binecuvîntarea Mariei de către mai marii dintre preoți e exclusiv balcanică și cu desăvîrșire necunoscută iconografiei apusene” (p. 216).

Biserica de la Sînta Maria Orlea aparține azi cultului reformat dar este evident, după pictura veche murală, că a fost o ctitorie ortodoxă română. Pictura mai nouă este însă occidentală. Scena cu Moartea săracului aparține picturii occidentale și se poate

citi și acum cuvîntul latin „pauperulus”. Faptul e ușor explicabil. Vechea biserică ortodoxă română a fost luată de catolici înainte de Reformă. După Reformă a fost luată de calvini care în secolul al XVII-lea dominau în Transilvania. Aceeași situație o întîlnim și la biserica reformată (calvină) din comuna Remetea, județul Bihor, unde se vede un fragment din vechea pictură ortodoxă, de cînd era biserică românească.

La Sfîntă Maria Orlea scenele ce se mai păstrează sînt: 1. Intrarea în Ierusalim, 2. Înălțarea Domnului, 3. Întîlnirea lui Ioachim și a Anei la Poarta de aur, 4. Nașterea Mariei, 5. Prezentarea Mariei mi nărilor dintre preoți, 6. Înălțarea crucii, 7. Judecata de apoi, 8. Închinarea magilor și 9. Adormirea Maicii Domnului.

Prof. Iosif E. Nighiu

8134

Prof. TOMA G. BULAT: O încercare de a se tipări la București
manuscrisele lui S. M. Clain și Gh. Șincai — — — — — 95

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Aniversarea reînțegririi Bisericii Ortodoxe Române. Hirotonia și instalarea Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Eftimie Luca Birlădeanu (prof. C. Chiriac). Noul Patriarh al Bisericii copte. Începerea dialogului oficial între Biserica ortodoxă și Biserica orientală veche. Episcopi romano-catolici întruniți pentru a treia oară în sinod. Proiect de înțelegere între Biserica protestantă europeană. Congres de patrologie. În apărarea teologului H. Küng. Beatificarea unui preot polonez, victimă a teroarei naziste. Apel în favoarea Vietnamului. Tezaurul de la Luxor. Descoperirea unor biserici creștine de la Histria și Callatis — 107

V I A T A B I S E R I C E A S C Ă Î N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I A R H I E P I S C O P I A T I M I Ș O A R E I Ș I C A R A N S E B E Ș U L U I

Bilanțul activității unui an. Itinerar pastoral. Hirotoniri de preoți și diaconi. Conferințele de orientare din luna noiembrie 1971. Pictări de biserici. Comemorarea protopopului Ioan Tomici. Decese — — 123

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Lucrările Adunării Eparhiale. La mormintul lui Avram Iancu. Slujirea înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului la Petroșani. Tirnosiri de biserici. Conferințele de orientare ale clerului din septembrie 1971. Conferințele de orientare din luna noiembrie 1971. Conferință teologică. Lucrări de restaurare la mănăstiri. Preoți hirotoniți. Vizita unor preoți din R.F.S. Jugoslavia la Episcopia Arad. Decese. — — — — — 132

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Nic lae Șerban Tașoca: Literatura Bizanțului (prof. I. E. Naghiu); Ștefan Pascu: Voievodatul Transilvaniei (Fl. Dudaș); Petru Maior: Istoria pentru începutul românilor în Dacia (prof. I. E. Naghiu); Cercetări de bizantinologie privind trecutul Bisericii în Banat (Prof. I. B. Mureșianu); Universitatea din Timișoara: Studii de istorie a Banatului (Prof. I. B. Mureșianu); Marius Moța: Decorul în arhitectura populară românească bănățeană (Prof. I. B. Mureșianu); Vasile Drăguț: Picturile bisericii din Sinta Măria Orlea, cel mai vechi ansamblu mural din țara noastră (prof. I. E. Naghiu) — — — — 149

52419